M. TVLLII CICERONIS DE PHILOSOPHIA, PRIMA PARS, ID EST,

Academicarum quæſtionum editionis primæ liber ſecundus, editionis ſecundæ liber primus,

De finibus bonorum & malorum	*libri*	V.
Tuſculanarum quæſtionum	*libri*	V.

Cum ſcholijs & coniecturis Pauli Manutij.

CORRIGENTE PAVLO MA-
NVTIO ALDI FILIO.

M. D. [illegible]

[illegible]

1715

DIEGO HVRTADO DE MENDOZA, CAROLI CAESARIS A' CONSILIO, ET EIVSDEM APVD VENETAM REMP. ORATORI, PAVLVS MANVTIVS ALDI FILIVS S. D.

BIBLIOTECA NAZIONALE TORINO

Vperioribus diebus, cum domum tuam ueniſſem, ut Benedictum Accoltum, qui apud te diuerſabatur, honoris cauſa uiſerem, quē ego hominē, non tam quia Cardinalis eſt, quā quia Cardinalatu digniſſimus, uehementer obſeruo: caſu accidit, cum ego adeſſem, ut inter uos ſermo oriretur ijs de rebus, quæ ab antiquis ignoratæ, noſtra patrumq; memoria non ſolum inuentæ ſunt, ſed ad ſummam etiam elegantiam per politæ. cuius generis cum Accoltus ita multa commemoraſſet, ut mihi quidem, credo item alijs qui aderāt, facile probaret ueterum ſolertiæ noſtrorum hominū induſtriā antecellere: ſuggeſſiſti tu, ne de philoſophia quidem, in qua tantopere antiquitatē admiraremur, tibi uideri eſſe dubitādum, quin ea poſſet etiamnum expoliri, atq; ornari, ſi modo quam quiſque linguam á parentibus, atq; à nutricibus traditam cum lacte ſimul hauſiſſet, in ea uellet ſcribere: nūc uſu euenire, ut externo ſermone addiſcēdo totam ætatem cōſuma

mus: ꝙ ſi nos à pueritia diſciplinarum cognitioni totos dederemus;non eſſe deſperandum,quin & Platones,& Ariſtoteles aliquando poſſent exiſtere:nõ enim & cœlum hoc,unde ſpiritum ducimus,idem eſt quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem eſſe poſſunt.praua conſuetudo naturam peruertit. quæ tanquam ager ſi colitur,fructus edit uberrimos:ſi negligitur,exareſcit. annos trigintà ponimus in uerbis percipiendis:quantulum ſpatij reſtat, ut res ipſas conſideremus? licet ad antiquitatem animum referre: num aut Græci illi philoſophi,quorum nomen celeberrimũ eſt,ea,quæ ab Aegyptijs acceperant, Aegyptio potius, quàm patrio ſermone ſcripta reliquerunt; aut noſtri aliena lingua,nõ domeſtica ſunt uſi, cum ea, quæ uel de Græcis ſumpſerant, uel ipſi pepererant, in uſum poſteritatis explicarent?conſtat, apud omnes gẽtes,qui ſuas cogitationes literis mandare uoluerunt, eos fere ijs eſſe uerbis uſos, quorum ſignificationem matris in gremio cognouiſſent. quod item noſtra ætate ſi fieret, facile contingeret quod tu opinaris Hurtade clariſſime,ut in philoſophia ueterum inuentis non nihil, uel etiam nõ parum addi poſſet:neque enim eos, qui fuerunt, uſq; eò cogitatione ingenioq; proceſſiſſe exiſtimandum eſt,ut ijs,qui futuri ſunt,quod præterea cognoſcerent,nihil reliquerint. multa latent adhuc, retruſa,atque abdita in immenſitate naturæ: quæ eliciet,& euocabit in lucem ſi quis inueſtigãdis rationibus, & perſcrutandis rerum cauſis ab ineunte ætate ſuum ſtudium dederit.quod ab ijs fieri commode non

poteſt, uel potius nullo modo poteſt, quibus non ea lin
gua, in qua alti & educati ſunt, ſed ea, qua ueteres
utebantur, ſcribere conſilium eſt. quorum tu ſi pro=
bares inſtitutum, quotuſquiſque tecum eſſet in eo lau
dis genere conferendus? tenes enim perfecte Latinam
linguam, tenes Græcam, Arabicam, alias præterea.
ſcribis tamen ut in patria tua loquuntur, in quo ui=
deo quid ſpectes. quod pater tuus egit, ut optime de Hi
ſpania mereretur; id tu alia quadam ratione cõſequi
uis: ille enim, cum annum ageret uix dum quintũ &
decimum, qua ætate milites in exercitu pauci ſolent
eſſe, omnium approbatione, qui exercitus regeret, ele=
ctus, Bethicæ Regem bis acie fuſum regno exuit, &,
quæcunq; in eius ditione fuerant, Chatolici Regis impe
rio poteſtatiq; ſubiecit. aliã tu ornandæ, atq; amplificã
dæ patriæ tuæ rationem iniſti. profers enim, quantum
in te eſt, Hiſpanicæ linguæ terminos; et, ut ea non ſolũ
uerbis, & nominibus, ſed etiam rebus & ſcientijs per
te locupletata ab exteris nationibus appetatur, inge=
nio doctrinaq; conſequeris. quod neſcio an omnibus pa
tris tui uictorijs, atque triumphis ſit anteponendum.
nam etſi populos bello ſuperare, & imperium augere
præclarum eſt: tamen mihi cum animo meo conſiderã
ti multo melior uidetur eſſe conditio literarum, quàm
regnorum. hæc enim in unius hominis fortuna poſita
ſunt, & unius ſæpe culpa extinguuntur: illæ uiuunt,
& uigent quotidie magis, neque ulla temporis circun
ſcriptione terminantur. itaque magni et excellẽtes ui
ri, qui bellica laudis gloria florerent, cum earum re=

rum, quas geſſiſſent, memoriam non ſatis fore diuturnam ſperarent, niſi ab hominibus ingenio præditis celebrarentur; eos, qui id præſtare poſſent, ſummo ſemper in honore habuerunt. quo mihi illorum laus uidetur eſſe illuſtrior, qui & res præclaras manu gerere, &, quæ geſſerunt, literis cuſtodire ipſi poſſunt. quo in numero fuit ſoror illa tua, præſtantiſſima fœmina: cuius militaria facinora cum audimus, cuiuis eam noſtræ ætatis uiro animi magnitudine comparamus: cum autem ea, quæ ſcripſit, legimus, uel antiquis ſcriptoribus ingenij præſtantia ſimillimam iudicamus: huiuſmodi cum in tua familia mulieres exiſtant, de uiris quæ ſunt ſperanda? quanquam fratres omnes tui, tuq; in primis, ea, quæ ſperabantur, iam præſtitiſtis. itaq; Carolus Imperator Auguſtiſſimus ueſtra potiſſimum uirtute, ueſtraq; fide nititur. nam fratrem tuum, Marchionē de Mondeſar, qui cæteros ætate anteit, cum alijs in rebus, tum in uictoria Tunetana, equitibus leuis armaturæ & claſſi maximæ prepoſitum, magno ſuis rebus ſenſit eſſe adiumento: alterum autem epiſcopatu Iaenenſi ornatum ſummæ propter eruditionem, & prudentiam diligit: tertium Indicis prouincijs pro Rege, quartum Hiſpanicis triremibus præfecit: te primum ſibi uoluit eſſe in conſilio, deinde cum difficultatem quandam temporum penè fatalem impendere, & ea, quæ cogitabat, ſine ſumma prudentia non eſſe tractanda intelligeret, unum è maximo numero delegit, qui apud Venetam Rēp. id muneris orator ſuſtineres: quo in munere clarior in dies

ſignificatio tuæ uirtutis elucet:nam ad uſum rerum, quo uales plurimum, addis doctrinæ cognitionem: quam à libris petitam, grauiore in cauſa conſilium ca pere ſi uis,explicas, ut propoſito præteritarum rerum exitu cautior præſentium ſit deliberatio. quod quoniam maxime præſtant hiſtoria & philoſophia: tu quidem uehemẽter utriuſque ſtudio teneris:ſed neſcio quo pacto magis te philoſophia delectat, credo quòd pluris apud te eſt excogitare quæ nemo uiderit,quàm imitari quæ alij fecerint. quo in genere cum nullius ope uidearis indigere,quippe qui ita abundes ingenio, ut,quocunq; te applicueris,excellas:tamen uide, quid egerim: excogitaui rationem, ut iuuare te poſſem: nam hos Ciceronis de philoſophia libros cum ueteſtis exemplaribus contuli,& emendatos ad te miſi,ut tibi quaſi facilior & expeditior legendi curſus eſſet.ſæpe enim te audiui,cum diceres, antiquorum in ſcriptis ita multa eſſe corrupta, ut in eorum, qui legerent,animos permixte falſa cum ueris influerent: cui malo ſi quis mederetur, eum te exiſtimare à ſtudioſis omnibus, ſed à te ipſo certe maximam eſſe gratiam initurum. quæ me uox non cohortata eſt,ſed impulit,ut id facerem,quod feciſſe me uides. ac fieri tamen poteſt,ut meo te ſtudio & diligentia nihil iuuerim,& ea,quæ ego nunc in his libris reſtituta, in tuo nomine emitto,iam pridem ipſe habeas omnia, domi tuæ nata,& à te ipſo quæſita:ſed ego ita ſum ratiocinatus, cum tu à philoſophis didiceris, non in Reges ſolum & principes,qui ſummam iuuandi facultatem

habeant, ſed in tenuiores etiá liberalitatis nomen poſ ſe cadere, quo'd bene mereri, etiam ſi nō poſſunt, tamē & cupiant, & præclarum exiſtiment; eadem ratio ne fore, ut quo'd ego te iuuare uoluerim, pro eo id accipias, quaſi maxime iuuerim. Vale.

M. TVLLII CICERONIS ACADEMICARVM QVAESTIONVM EDITIONIS PRIMAE LIBER II. QVI INSCRIBITVR LVCVLLVS.

MAgnum ingenium L. Luculli, magnumq; optimarum artiũ ſtudiũ, tũ omnis liberalis, & digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus tẽporibus florere in foro maxime potuit, caruit omnino rebus urbanis. ut enim admodum adoleſcẽs cũ fratre pari pietate, et induſtria prædito paternas inimicitias magna cum gloria eſt perſecutus; in Aſiam Quæſtor profectus, ibi per multos annos admirabili quadã laude prouinciæ præfuit: deinde abſens factus Aedilis, continuo Prætor, (licebat enim celerius legis præmio) poſt in Africam, inde ad Conſulatum: quem ita geſſit, ut diligentiã admirarẽtur omnes, ingenium agnoſcerent: poſt ad Mithridaticum bellum miſſus à ſenatu, nõ modo opinionẽ uicit omniũ, quæ de uirtute eius erat, ſed etiã gloriã ſuperiorũ. idq; eo fuit mirabilius, quòd ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adoleſcentiam in forenſi opera, Quæſturæ diuturnum tempus, Murena bellũ in Ponto gerente, in Aſiæ pace conſumpſerat. ſed incredibilis quædã ingenij magnitudo non deſiderauit indocilem uſus diſciplinã. itaq; cum totum iter & nauigationẽ cõſumpſiſſet partim

in percontando à peritis, partim rebus geſtis legẽdis, in Aſiam factus Imperator uenit, cum eſſet Roma profectus rei militaris rudis: habuit enim diuinam quandã memoriam rerum, uerborum maiorem Hortẽſius. ſed quo plus in negotijs gerẽdis res, quàm uerba, proſunt, hoc erat memoria illa præſtantior, quam fuiſſe in Themiſtocle, quem facile Græciæ principẽ ponimus, ſingularem ferunt. qui quidem etiam pollicẽti cuidã ſe artem ei memoriæ, quæ tum primũ proferebatur, tradíturum, reſpõdiſſe dicitur, obliuiſci ſe malle diſcere, credo ꝙ hærebant in memoria quæcunque audierat, aut uiderat. tali ingenio præditus Lucullus adiunxerat & illam, quam Themiſtocles ſpreuerat, diſciplinã. itaque ut literis cõſignamus, quæ monumẽtis mandare uolumus: ſic ille in animo res inſculptas habebat. tãtus ergo Imperator in omni genere belli fuit, prælijs, oppugnationibus, naualibus pugnis, totiusq; belli inſtrumento, & apparatu, ut ille Rex poſt Alexãdrũ maximus hũc à ſe maiorem ducẽ cognitũ, quàm quẽquã eorũ, quos legiſſet, fateretur. in eodẽ tanta prudentia fuit in conſtituendis, temperãdisq; ciuitatibus, tãta æquitas, ut hodie ſtet Aſia Luculli inſtitutis ſeruandis, et quaſi ueſtigijs perſequendis. ſed etſi magna cũ utilitate Reip. tamẽ diutius, quàm uellẽ, tanta uis uirtutis: atq; ingenij peregrinata abfuit ab oculis & fori, & curiæ. quinẽt, cũ uictor à Mithridatico bello reuertiſſet, inimicorũ calũnia triẽnio tardius, quàm debuerat, triumphauit. nos enim Conſules introduximus penè in urbem currũ clariſſimi uiri. cuius mihi conſilium, & auctoritas quid tum in maximis rebus profuiſſet, dicerẽ, niſi

de me ipſo dicendum eſſet:quod hoc tẽpore nõ eſt neceſſe:Itaque priuabo illũ potius debito teſtimonio,quã id cum mea laude cõmunicem.ſed quæ populari gloria decorari in Lucullo debuerũt,ea ferè ſunt & Græcis literis,et Latinis celebrata.nos autem illa exteriora cum multis,hæc interiora cum paucis ex ipſo ſæpe cognouimus:maiore enim ſtudio Lucullus cum omni literarum generi,tum philoſophiæ deditus fuit,quàm, qui illum ignorabant,arbitrabantur:nec uero ineũte ætate ſolum,ſed & pro Quæſtore aliquot annos, et in ipſo bello:in quo ita magna rei militaris eſſe occupatio ſolet, ut nõ multũ Imperatori ſub ipſis pellibus otij relinquatur.cũ autem è philoſophis ingenio, ſciẽtiaq; putaretur Antiochus Philonis auditor excellere,eũ ſecũ & Quæſtor habuit,& poſt aliquot annos Imperator. cumq; eſſet ea memoria,quam ante dixi; ea ſæpe audiendo facile cognouit,quæ uel ſemel audita meminiſſe potuiſſet.delectabatur aũt mirifice lectione librorũ, de quibus audiebat. Ac uereor interdum, ne talium perſonarum cum amplificare uelim, imminuã etiam gloriam. ſunt enim multi, qui omnino Græcas non ament literas;plures, qui philoſophiam; reliqui, qui etiam ſi hæc non improbent,tamen earum rerum diſputationem principibus ciuitatis non ita decoram putent.ego autem,cum Græcas literas M. Catonem in ſenectute didiciſſe acceperim,P.autem Africani hiſtoriæ loquantur in legatione illa nobili,quam ante Cenſurã obijt,Panætium unũ omnino comitẽ fuiſſe; nec literarum Græcarum, nec philoſophiæ iam ullum auctorem requiro.Reſtat,ut ijs reſpondeam, qui ſermonibus

eiuſmodi nolint perſonas tam graues illigari. quaſi ue ro clarorum uirorum aut tacitos congreſſus eſſe opor teat, aut ludicros ſermones, aut rerum colloquia leuio rum. etenim, ſi quodam in libro uere eſt à nobis philo ſophia laudata, profecto eius tractatio optimo atq; am pliſſimo quoque digniſſima eſt: nec quidquam aliud ui dendum eſt nobis, quos populus R. hoc in gradu colloca uit, niſi ne quid priuatis ſtudijs de opera publica detra hamus. quòd ſi, cum fungi munere debeamus, non mo do operam noſtram nunquam à populari cœtu remo uemus, ſed ne literam quidem ullam facimus niſi fo= renſem: quis reprehẽdet noſtrum otium? qui in eo non modo noſmet ipſos hebeſcere, & languere nolumus, ſed etiam, ut plurimis proſimus, enitimur. gloriam ue ro non modo, non minui, ſed etiam augeri arbitra= mur eorum, quorum ad populares, illuſtres q́; laudes, has etiam minus notas, minusq́; peruulgatas adiungi= mus. Sunt etiam, qui negent in ijs, qui in noſtris libris, diſputent, fuiſſe earum rerum, de quibus diſputatur, ſcientiam. qui mihi uidentur non ſolum uiuis, ſed etiã mortuis inuidere. Reſtat unum genus reprehenſorum: quibus Academiæ ratio non probatur. quod grauius ferremus, ſi quiſquam ullam diſciplinã philoſophiæ probaret, præter eam, quam ipſe ſequeretur. nos au= tem, quoniam contra omnes dicere, qui ſcire ſibi uiden tur, ſolemus, nõ poſſumus, quin alij à nobis diſſentiãt, recuſare. quanquam noſtra quidem cauſa facilior eſt, qui uerũ inuenire ſine ulla contentione uolumus, idq́; ſumma cura ſtudioq́; conquirimus. etſi enim omnis co gnitio multis eſt obſtructa difficultatibus: eaq́; eſt et in

ipſis rebus obſcuritas, & in iudicijs noſtris infirmitas, ut nõ ſine cauſa & doctiſſimi, & antiquiſſimi inuenire ſe poſſe, quod cuperẽt, diffiſi ſint: tamẽ nec illi defecerũt, neq; nos ſtudiũ exquirẽdi defatigati relinquemus, neq; noſtræ diſputationes quidquã aliud agunt, niſi ut in utranq; partem dicendo, et audiẽdo eliciãt, & tãquam exprimant aliquid, quod aut uerum ſit, aut ad id quamproxime accedat. neque inter nos, & eos, qui ſe ſcire arbitrãtur, quidquã intereſt, niſi quòd illi non dubitant, quin ea uera ſint, quæ defendunt; nos probabilia multa habemus, quæ ſequi facile, affirmare uix poſſumus. hoc autẽ liberiores, & ſolutiores ſumus, ꝙ integra nobis eſt iudicãdi poteſtas, neque, ut omnia, quæ præſcripta, & quaſi imperata ſint, defendamus, neceſſitate ulla cogimur. nã cæteri primũ ante tenẽtur aſtricti, quàm, quid eſſet optimum, iudicare potuerunt: deinde infirmiſſimo tẽpore ætatis aut obſecuti amico cuidã, aut una alicuius, quẽ primũ audierunt, oratione capti, de rebus incognitis iudicãt, et ad quãcunq; ſunt diſciplinã quaſi tempeſtate delati, ad eam tanquã ad ſaxum adhæreſcunt. nã quod dicunt omnia ſe credere ei, quem iudicent fuiſſe ſapientem: probarem, ſi id ipſum rudes et indocti iudicare potuiſſent: ſtatuere enim quid ſit ſapiens, uel maxime uidetur eſſe ſapiẽtis. ſed ut potuerũt omnibus rebus auditis, cognitis etiã reliquorũ ſententijs, iudicauerunt: aut re ſemel audita ad unius ſe auctoritatẽ cõtulerũt. ſed neſcio quo modo pleriq; errare malunt, eãq; ſentẽtiã, quã adamauerunt, pugnaciſſime defendere, quã ſine pertinacia, quid conſtãtiſſime dicatur, exquirere. qui-

bus de rebus et aliàs ſæpe nobis multa quæſita, & diſputata ſunt, & quondã in Hortẽſij uilla, quæ eſt ad Baulos, cũ eò Catulus, & Lucullus, nosq; ipſi poſtridie ueniſſemus, quã apud Catulũ fuiſſemus. quo quidem etiã maturius uenimus, q erat conſtitutũ, ſi uẽtus eſſet, Lucullo in Neapolitanũ, mihi in Põpeianũ nauigare. cũ igitur pauca in xyſto locuti eſſemus, tum eodẽ in ſpatio conſedimus. hic Catulus, Etſi heri, inquit, id, quod quærebatur, penè explicatũ eſt, ut tota ferè quæſtio tractata uideatur; tamẽ expecto ea, quæ te pollicitus es Lucullo ab Antiocho audita dicturũ. Equidẽ, inquit Hortẽſius, feci plus quã uellẽ: totam.n. rem Lucullo integrã ſeruari oportuit. & tamen fortaſſe ſeruata eſt: à me enim, quæ in promptu erãt, dicta ſunt: à Lucullo autem reconditiora deſidero. Tũ ille, nõ ſanè, inquit, Hortenſi cõturbat me expectatio tua: etſi nihil eſt ijs, qui placere uolũt, tã aduerſariũ: ſed quia nõ laboro, quã ualde ea, quæ dico, probaturus ſim, eo minus conturbor. dicã.n. nec mea, nec ea, in quibus, ſi nõ fuerint, non uinci me malim, quã uincere. ſed mehercule, ut quidẽ ſe nũc cauſa habet, etſi heſterno ſermone labefactata eſt, mihi tamẽ uidetur eſſe ueriſſima. agã igitur ſicut Antiochus agebãt: nota.n. mihi res eſt: nã & uacuo animo illum audiebã & magno ſtudio, eadẽ de re etiã ſæpius: ut etiã maiorẽ expectationẽ mei faciã, quã modo fecit Hortẽſius. Cũ ita eſſet exorſus, ad audiendum animos ereximus. At ille, Cũ Alexãdriæ pro Quæſtore, inquit, eſſem, fuit Antiochus mecũ, & erat iã antea Alexandriæ familiaris Antiochi Heraclitus Tyrius, qui et Clitomachũ multos an=

nos,& Philonem audierat, homo ſanè in iſta philoſophia,quæ nũc propè dimiſſa reuocatur, probatus, & nobilis:cũ quo & Antiochũ ſæpe diſputantem audiebã,ſed utrũq; leuiter,& quidẽ iſti libri duo Philonis, de quibus heri dictũ à Catulo eſt,tũ erãt allati Alexãdriã,tumq́; primum in Antiochi manus uenerant, et homo natura leniſſimus(nihil.n. poterat fieri illo mitius)ſtomachari tamẽ cœpit.mirabar : neq;.n.unquã antea uiderã.at ille Heracliti memoriã implorãs,quæ rere ex eo,uiderẽtur ne illa Philonis, aut ea nũ uel è Philone,uel ex ullo Academico audiuiſſet aliquando? negabat:Philonis tamẽ ſcriptũ agnoſcebat: nec id quidẽ dubitari poterat:nã aderãt mei familiares,& docti homines,P.et C.Selij,et Tetrilius Rogus,qui ſe illa audiſſe Romæ de Philone,et ab eo ipſo illos duos libros dicerẽt deſcripſiſſe.tũ et illa dixit Antiochus,quæ heri Catulus cõmemorauit à patre ſuo dicta Philoni ; & alia plura:nec ſe tenuit, quin cõtra ſuũ doctorẽ librũ etiã ederet,qui Soſus inſcribitur. tũ igitur & cũ Heraclitũ ſtudioſe audirẽ cõtra Antiochũ diſſerentẽ, & itẽ Antiochũ contra Academicos,dedi Antiocho operã diligentius,ut cauſam ex eo totã cognoſcerẽ.itaq; cõplures dies,adhibito Heraclito,doctisq́; cõpluribus,& in his Antiochi fratre Ariſtõ , & præterea Ariſtone, & Dione,quibus ille ſecundũ fratrẽ plurimũ tribuebat,multum tẽporis in iſta una diſputatione conſum pſimus.ſed ea pars,quæ contra Philonem erat,prætermittenda eſt: minus enim acer eſt aduerſarius is, qui iſta,quæ ſunt heri defenſa,negat Academicos omnino dicere:etſi enim mẽtitur,tamẽ eſt aduerſarius lenior.

ad Arceſilam,Carneademq; ueniamus. Quæ cũ dixiſ=ſet,ſic rurſus exorſus eſt.Primum mihi uidemini,(me autẽ nomine appellabat) cũ ueteres phyſicos nomina=tis,facere idem quod ſeditioſi ciues ſolent,cum aliquos ex antiquis claros uiros proferunt, quos dicant fuiſſe populares,ut eorũ ipſi ſimiles eſſe uideãtur. repetunt iá P.Valeriũ, qui exactis Regibus primo anno Conſul fuit:cõmemorant reliquos,qui leges populares de pro=uocationibus tulerint,cum Conſules eſſent:tum ad hos notiores,C.Flaminiũ, qui legem agrariam aliquot an nis ante ſecũdũ Punicum bellum Tribunus pl. tulerit inuito ſenatu,& poſtea bis Cõſul factus ſit;L. Caſſiũ, Q. Pompeium.illi quidem etiam P.Africanum refer re in eundem numerũ ſolent.duos uero ſapiẽtiſſimos, & clariſſimos fratres,P.Craſſum, & P.Scæuolã,aiũt Ti.Graccho auctores legum fuiſſe, alterum quidẽ,ut uidemus,palàm,alterum,ut ſuſpicamur,obſcurius.ad dunt etiam C.Marium.& de hoc quidẽ nihil mentiũ tur.horũ nominibus tot uirorum,atque tantorũ expo ſitis,eorum ſe inſtitutum ſequi dicũt. ſimiliter uos cũ perturbare,ut illi Remp. ſic uos philoſophiã bene iam conſtitutam uelitis,Empedoclem,Anaxagoram, Demo critum,Parmenidem,Xenophanem, Platonem etiã,et Socratem profertis. ſed neq; Saturninus(ut noſtrũ ini micum potiſſimũ nominẽ)ſimile quidquã habuit ue=terũ illorum, nec Arceſilæ calumnia cõferenda eſt cũ Democriti uerecũdia.& tamen iſti phyſici raro admo dum,cum hærẽt aliquo loco,exclamant quaſi mẽte in citati,Empedocles quidẽ,ut interdũ mihi furere uidea tur;abſtruſa eſſe omnia,nihil nos ſẽtire,nihil cernere,

nihil

nihil omnino quale ſit poſſe reperire. maiorē autē partem mihi quidem omnes iſti uidētur nimis etiā quædā affirmare, pluſq; profiteri ſe ſcire, quàm ſciant. quòd ſi illi tū in nouis rebus quaſi modo naſcētes hæſitauerūt, nihil ne tot ſeculis ſummis ingenijs, maximis ſtudijs explicatum putamus? non ne, cū iam philoſophorū diſciplinæ grauiſſimæ cōſtitiſſent, tū exortus eſt, ut in optima Rep. Ti. Gracchus, qui otiū perturbaret, ſic Arceſilas, qui conſtitutā philoſophiā euerteret, & in eorum auctoritate deliteſceret, qui negaſſent quidquā ſciri: aut percipi poſſe? quorū è numero tollēdus eſt Plato, et Socrates; alter, quia reliquit perfectiſſimā diſciplinā Peripateticos, & Academicos nominibus differētes, re congruētes à quibus Stoici ipſi uerbis magis, quā ſentētijs diſſenſerunt: Socrates autē de ſe ipſe detrahēs in diſputatiōe, plus tribuebat ijs, quos uolebat refellere. ita cū aliud diceret, atq; ſentiret, libēter uti ſolitus eſt ea diſſimulatione, quā Græci εἰρωνείαν uocāt: quā ait etiā in Africano fuiſſe Fānius; idq; propterea uitioſum in illo nō putandum, ꝙ idē fuerit in Socrate. ſed fuerint illa uetera, ſi uultis, incognita. nihil ne eſt ergo actū, ꝙ inueſtigata ſunt, poſtea quā Arceſilas Zenoni, ut putatur, obtrectans, nihil noui reperienti, ſed emendanti ſuperiores, immutatione uerborū, dum huius definitiones labefactare uult, conatus eſt clariſſimis rebus tenebras obducere? cuius primo non admodū probata ratio, quāquā floruit tū acumine ingenij, tum admirabili quodā lepore dicendi, proxime à Lacyde ſolo retēta eſt, poſt autē cōfēcta à Carneade, qui eſt quartus ab Arceſila: audiuit enim Egeſinum, qui Euandrum

audierat, Lacydis diſcipulũ, cũ Arceſilæ Lacydes fuiſſet. ſed ipſe Carneades diu tenuit: nã nonaginta uixit annos: & qui illum audierãt, admodũ floruerunt. è quibus induſtriæ plurimũ in Clitomacho fuit. declarat multitudo librorũ ingenij nõ minus in hoc, quã in Carneade eloquẽtiæ, in Melãthio Rhodio ſuauitatis. bene autẽ noſſe Carneadẽ Stratoniceus Metrodorus putabatur. iã Clitomacho Philo ueſter operam multos annos dedit. Philone autẽ uiuo patrociniũ Academiæ nõ defuit. Sed quod nos facere nũc ingredimur, ut cõtra Academicos diſſeramus; id quidã è philoſophis, & ij quidẽ nõ mediocres, faciẽdum omnino nõ putabãt; nec uero eſſe ullam rationẽ diſputare cum ijs, qui nihil probarẽt: Antipatrumq; Stoicum, qui multus in eo fuiſſet, reprehẽdebant: nec definiri aiebant neceſſe eſſe, quid eſſet cognitio, aut perceptio, aut, ſi uerbum è uerbo uolumus, cõprehẽſio, quam κατάληψιν illi uocãt: eosq;, qui perſuadere uellent eſſe aliquid quod cõprehendi & percipi poſſet, inſcienter facere dicebant, propterea ꝙ nihil eſſet clarius ἐνάργεια ut Græci, perſpicuitatem, aut euidẽtiam nos, ſi placet, nominemus, fabricemurq;, ſi opus erit, uerba, ne hic ſibi (me appellabat iocans) hoc licere ſoli putet. ſed tamen orationẽ nullã putabant illuſtriorẽ ipſa euidentia reperiri poſſe, nec ea, quæ tã clara eſſent, definiẽda cenſebant. Alij autẽ negabant ſe pro hac euidẽtia quidquã priores fuiſſe dicturos: ſed ad ea, quæ cõtra dicerentur, dici oportere putabant, ne qui fallerentur. pleriq; tamen et definitiones ipſarum etiam euidẽtiũ rerum nõ improbãt: & rem idoneã, de qua quæratur, & homines di

gnos,quibuſcum diſſeratur,putát. Philo autẽ dũ noua quędá cómouet,ꝙ ea ſuſtinere uix poterat,quæ cõtra Academicorum pertinaciá dicebantur, & aperte mẽtitur,ut eſt reprehenſus à patre Catulo, &,ut docuit Antiochus,in id ipſum ſe induit, quod timebat. cum enim ita negaret quidquá eſſe,quod cõprehédi poſſet; (id.n.uolumus eſſe ἀκατάληπτον) ſi illud eſſet, ſicut Zeno definiret,tale uiſum, (iam.n.hoc pro φαντασία uerbũ ſatis heſterno ſermone triuimus) uiſum igitur impreſſum,effictumq́; ex eo unde eſſet,quale eſſe nó poſſet ex eo unde nó eſſet,id nos à Zenone definitum rectiſſime dicimus:qui.n.poteſt quidquá cõprehendi, ut planè cõfidas id perceptum cognitumq́; eſſe , quod eſt tale, quale uel falſum eſſe poſſit?hoc cũ infirmat, tollitq́; Philo,iudiciũ tollit incogniti,et cogniti:ex quo efficitur,nihil poſſe cóprehendi:ita imprudens eò,quò minime uult,reuoluitur.quare omnis oratio cõtra Academiá ſuſcipitur à nobis,ut retineamus eam definitionẽ,quá Philo uoluit euertere.quá niſi obtinemus, percipi nihil poſſe cócedimus. Ordiamur igitur à ſenſibus.quorũ ita clara iudicia et certa ſunt,ut ſi optio, naturæ noſtræ detur , et ab ea deus aliquis requirat, cõtẽta ne ſit ſuis integris,incorruptiſq́; ſenſibus,an poſtulet melius aliquid, nó uideá quid quærat amplius. neq; uero hoc loco expectádum eſt, dũ de remo inflexo,aut de collo colũbæ reſpódeá:nó.n.is ſum,qui,quidquid uidetur,tale dicá eſſe,quale uideatur . Epicurus hoc uiderit, & multa alia. meo autem iudicio ita eſt maxima in ſenſibus ueritas,ſi ſani ſunt, ac ualentes, & omnia remouẽtur,quæ obſtãt,et impediũt. itaque

& lumē mutari ſæpe uolumus: & ſitus earum rerū, quas intuemur, & interualla aut cōtrahimus, aut diducimus, multaq; facimus, uſq; eò, dū aſpectus ipſe fidē faciat ſui iudicij. quod idē fit in uocibus, in odore, in ſapore: ut nemo ſit noſtrū, qui nō in ſenſibus ſui cuiuſq; generis iudicium requirat acrius. adhibita uero exercitatione, & arte, ut oculi pictura teneantur, aures cantibus; quis eſt, quin cernat, quāta uis eſt in ſenſibus? quā multa uident pictores in umbris, & in eminentia, quæ nos nō uidemus? quā multa, quæ nos fugiunt in cātu, exaudiunt in eo genere exercitati? qui primo inflatu tibicinis Antiopā eſſe aiūt, aut Andromachā, cū id nos ne ſuſpicemur quidē. nihil neceſſe eſt de guſtatu, & odoratu loqui. in quibus intelligentia, etſi uitioſa, eſt quædā tamē. quid de tactu, & eo quidē, quē philoſophi interiorē uocant, aut doloris, aut uoluptatis? in quo Cyrenaici ſolo putant ueri eſſe iudiciū, quia ſentiatur. poteſt ne igitur quiſquā dicere, inter eū, qui doleat, et inter eum, qui in uoluptate ſit, nihil intereſſe? aut, ita qui ſentiat, nō apertiſſime inſaniat? atqui qualia ſunt hæc, quæ ſenſibus percipi dicimus: talia ſequūtur ea, quæ nō ſenſibus ipſis pcipi dicūtur, ſed quodā modo ſēſibus: ut hæc: illud eſt albū, hoc dulce, canorū illud, hoc bene olēs, hoc aſperū. animo iā hæc tenemus cōprehēſa, nō ſenſibus. ille deinceps equus eſt, ille canis. cætera ſeries deinde ſequitur maiora nectēs, ut hæc, quæ quaſi expletā rerū cōprehēſionē amplectūtur: ſi homo eſt, animal eſt, mortale, rationis particeps. quo è genere nobis notitiæ rerum imprimūtur: ſine quibus neq; intelligi quidquā, neque quæri, diſ-

putari'ue poteſt.quòd ſi eſſent falſæ notitiæ,(ἐννοίας.n.
notitias appellare tu uidebare) ſi igitur eſſent hæ fal
ſæ,aut eiuſmodi uiſis impreſſæ,qualia uiſa à falſis di
ſcerni nó poſſent:quo tādē his modo uteremur?quo mo
do autē,quid cuiq; rei cōſentaneū eſſet,quid repugna
ret,uideremus?memoriā quidē certe , quæ non modo
philoſophiá,ſed omnis uitæ uſum,oēſq; artes una ma
xime cōtinet,nihilomnino loci relinquitur.quæ poteſt
enim eſſe memoria falſorū? aut quid quiſquā memi=
nit,quod nó animo cōprehēdit,et tenet? ars uero quæ
poteſt eſſe,niſi quæ nō ex una,aut ex duabus, ſed ex
multis animi perceptiōibus cōſtat? quá ſi ſubtraxeris,
qui diſtingues artificē ab inſcio?nó enim fortuito hūc
artificem dicemus eſſe,illū negabimus,ſed cum alterū
percepta,& cóprehenſa tenere uidemus, alterum non
item.cumq; artium aliud eiuſmodi genus ſit,ut tātū
modo animo rem cernat;aliud,ut moliatur aliquid,et
faciat:quo modo aut geometres cernere ea poteſt,quæ
aut nulla ſunt,aut internoſci à falſis nō poſſunt;aut is,
qui fidibus utitur,explere numeros et cōficere uerſus?
quod idem in ſimilibus quoq; artibus continget , qua
rum omne opus eſt in faciendo,atque agendo.quid.n.
eſt,quod arte effici poſſit,niſi is,qui artē tractabit,mul
ta perceperit?maxime uero uirtutum cognitio confir
mat percipi,& comprehendi multa poſſe,in quibus ſo
lis ineſſe etiam ſcientiam dicimus,quam nos nō cōpre=
henſionem modo rerū,ſed etiam ſtabilē,atq; immuta=
bilem eſſe cenſemus:itemq; ſapientiá artē uiuēdi,quæ
ipſa ex ſeſe habeat cōſtantiam.ea autē conſtātia ſi ni=
hil habeat percepti,et cogniti,quæro unde nata ſit,aut

quo modo? quæro etiã, ille uir bonus, qui ſtatuit omnẽ cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quàm aut officiũ prodat, aut fidẽ, cur has igitur ſibi tã graues leges impoſuerit, cũ, quáobrẽ ita oporteret, nihil haberet cõprehenſi, percepti, cogniti, cõſtituti? nullo igitur modo fieri poteſt, ut quiſquã tãti æſtimet æquitatẽ, & fidẽ, ut eius conſeruandæ cauſa nullũ ſupplicium recuſet, niſi ijs rebus aſſenſus ſit, quæ falſæ eſſe nõ poſſunt. ipſa uero ſapiẽtia, ſi ſe ignorabit, ſapientia ſit, nec ne, quo modo primũ obtinebit nomẽ ſapientiæ: deinde quo modo ſuſcipere aliquã rẽ, aut agere fidenter audebit, cũ certi nihil erit quod ſequatur? cũ uero dubitabit quid ſit extremũ, & ultimũ bonorum, ignorans quò omnia referãtur, qui poterit eſſe ſapiẽtia? atque etiã illud perſpicuũ eſt, cõſtitui neceſſe eſſe initiũ, quod ſapientia, cũ quid agere incipiat, ſequatur: idq; initiũ eſſe naturæ accõmodatum: nam aliter appetitio, (eam enim eſſe uolumus ὁρμὴν) qua ad agẽdũ impellimur, & id appetimus, quod eſt uiſum, moueri nõ poteſt. illud autẽ, quod mouet, prius oportet uideri, eiq; credi, quod fieri nõ poteſt, ſi id, quod uiſũ erit, diſcerni nõ poterit à falſo. quo modo autẽ moueri animus ad appetendum poteſt, ſi id, quod uidetur, nõ percipitur accõmodatũ ne naturæ, ſit, an alienũ? itemq; ſi, quid officij ſui ſit, non occurrit animo, nihil unquã omnino aget, ad nullam rem unquam impelletur, nũquã mouebitur. quòd ſi aliquid aliquãdo acturus eſt, neceſſe eſt id ei uerum, quod occurrit, uideri. quid, quod, ſi iſta uera ſunt, ratio omnis tollitur, quaſi quædam lux, lumẽq; uitæ: tamen ne in iſta prauitate perſtabitis? nam

quærendi initium ratio attulit:quæ perfecit uirtutē, cum eſſet ipſa ratio confirmata quærendo.quæſtio aūt eſt appetitio cognitiōis,quæſtioniſq; finis inuētio.at nemo inuenit falſa:nec ea,quæ incerta permanēt,inuenta eſſe poſſunt:ſed cū ea,quæ quaſi inuoluta fuerūt, aperta ſunt,tum inuenta dicuntur: ſic & initiū quærendi,& exitus percipiendi, & cōprehēdendi tenet: itaque argumenti concluſio,quæ eſt græce ἀπόδειξις, ita definitur,ratio,quæ ex rebus perceptis ad id,quod nō percipiebatur,adducit,quòd ſi omnia uiſa eiuſmodi eſſent,qualia iſti dicūt, ut ea uel falſa eſſe poſſent, neq; ea poſſet ulla notio diſcernere: quo modo quēpiā aut cōcluſiſſe aliquid, aut inueniſſe diceremus? aut quæ eſſet concluſi argumenti fides?ipſa autē philoſophia,quæ ratiōibus progredi debet,quē habebit exitūt? ſapiētiæ uero quid futurū eſt? quæ neq; de ſe ipſa dubitare debet,neq; de ſuis decretis,quæ philoſophi uocāt δόγματα:quorū nullū ſine ſcelere prodi poterit:cū enim decretū proditur,lex ueri,rectiq; proditur. quo è uitio & amicitiarum proditiones,& rerū publicarū naſci ſolent.non poteſt igitur dubitari, quin decretum nullū falſum poſſit eſſe,ſapiētiq; ſatis ſit nō eſſe falſum;ſed etiam ſtabile,fixum,ratū eſſe debeat,quod mouere nulla ratio queat.talia autem neq; eſſe, neq; uideri poſſunt eorū ratione,qui illa uiſa,è quibus omnia decreta ſunt nata,negāt quidquā à falſis intereſſe.ex hoc illud eſt natū,quod poſtulabat Hortēſius, ut id ipſum ſaltē preceptū à ſapiēte diceretis, nihil poſſe percipi.ſed Antipatro hoc idē poſtulanti,cū diceret,ei, qui affirmaret nihil poſſe percipi,cōſentaneū eſſe unū

tamē illud dicere percipi poſſe, ut alia nō poſſent, Carneades acutius reſiſtebat: nam tantū abeſſe dicebat, ut id cōſentaneum eſſet, ut maxime etiā repugnaret: qui enim negaret quidquā eſſe, quod perciperetur, eū nihil excipere: ita neceſſe eſſe, ne id ipſum quidē, quod exceptū non eſſet, comprehendi, & percipi ullo modo poſſe. Antiochus ad iſtum locum preſſius uidebatur accedere: quoniam.n.id haberent Academici decretum (ſentitis enim iā hoc me δόγμα dicere) nihil poſſe percipi, nō debere eos in ſuo decreto, ſicut in cæteris rebus fluctuare, præſertim cùm in eo ſumma cōſiſteret: hāc enim eſſe regulam totius philoſophiæ, cōſtitutionē ueri, falſi: cogniti, incogniti quam rationem quoniā ſuſciperent, docereq; uellent quæ à quouis accipi oporteret, & quæ repudiari, certe hoc ipſum, ex quo omne ueri falſiq; iudicium eſſet, percipere eos debuiſſe, et enim duo eſſe hæc maxima in philoſophia, iudiciū ueri, & finē bonorū; nec ſapientē poſſe eſſe, qui aut cognoſcendi eſſe initium ignoret, aut extremū expetendi, ut, aut unde proficiſcatur, aut quò perueniendum ſit, neſciat: hæc autem habere dubia, neq; his ita confidere ut moueri non poſſint, abhorrere à ſapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his poſtulandum, ut hoc unum ſaltem, percipi nihil poſſe, perceptū eſſe dicerent. ſed de inconſtantia totius illorū ſentētiæ, ſi ulla ſentētia cuiuſquam eſſe poteſt nihil approbātis, ſit, ut opinor, dictū ſatis. Sequitur diſputatio copioſa illa quidē, ſed paulo abſtruſior: habet enim aliquantum à phyſicis: ut uerear, ne maiorem, largiar ei, qui contra dicturus eſt, libertatem, & licentiā. nam quid

eum facturum putem de abditis rebus, et obſcuris, qui lucē eripere conetur? ſed diſputari poterat ſubtiliter, quanto quaſi artificio natura fabricata eſſet primū animal omne, deinde hominē maxime: quæ uis eſſet in ſenſibus: quēadmodū prima uiſa nos pellerēt, deinde appetitio ab his pulſa ſequeretur: tum ut ſenſus ad res percipiēdas intenderemus: mens enim ipſa, quæ ſenſuū fons eſt, atq; etiam ipſa ſenſus eſt, naturalē uim habet, quā intendit ad ea, quibus mouetur: itaq; alia uiſa ſic arripit; ut his ſtatim utatur: alia recondit, è quibus memoria oritur: cætera autem ſimilitudinibus cōſtituit: ex quibus efficiuntur notitiæ rerum: quas Græci tum ἐννοίας, tum προλήψεις uocāt. eò cū acceſſit ratio, argumētiq; concluſio rerumq; innumerabiliū multitudo, tū & perceptio eorum omnium apparet, & eadem ratio profecta his gradibus ad ſapientiam peruenit. ad rerum igitur ſcientiam, uitæq; conſtantiam aptiſſima cum ſit mens hominis, amplectitur maxime cognitionē, et iſtā κατάληψιν, quā, ut dixi, uerbū è uerbo exprimentes, comprehenſionem dicemus, cum ipſam per ſe amat, (nihil eſt enim ei ueritatis luce dulcius) tū etiam propter uſum. quocirca & ſenſibus utitur: & artes efficit quaſi ſenſus alteros: et uſq; eò philoſophiā ipſam corroborat, ut uirtutem efficiat, ex qua re una uita omnis apta ſit. ergo ij, qui negāt quidquam poſſe comprehendi, hæc ipſa eripiunt uel inſtrumenta, uel ornamenta uitæ, uel potius etiā totam uitam euertūt funditus, ipſumq; animal orbant animo: ut difficile ſit de temeritate eorū, perinde ut cauſa poſtulat, dicere. nec uero ſatis cōſtituere poſſum, quod ſit eorū cōſiliū,

aut quid uelint. interdũ enim cũ adhibemus ad eos orationem huiuſmodi; ſi ea, quæ diſputentur, uera nõ ſint, tũ omnia fore incerta: reſpõdẽt, quid ergo iſtud ad nos? num noſtra culpa eſt? naturam accuſa, quæ in profundo ueritatem, ut ait Democritus, *penitus abſtruſerit. alij autẽ elegantius: qui etiã queruntur, quòd eos inſimulemus omnia incerta dicere: quãtũq; interſit inter incertũ, & id quod percipi non poſſit, docere conantur, eaq́; diſtinguere. cum his igitur agamus, qui hæc diſtinguunt: illos, qui omnia ſic incerta dicũt, ut, ſtellarum numerus par, an impar, neſciatur, quaſi deſperatos aliquos relinquamus: uolũt enim, et hoc quidẽ uel maxime animaduertebã uos moueri, probabile aliquid eſſe, & quaſi uериſimile; eaq́; ſe uti regula et in agenda uita, & in quærendo, ac diſſerendo. quæ iſta regula eſt ueri & falſi, ſi notionem ueri et falſi, propterea quòd ea nõ poſſunt internoſci, nullã habemus? nam ſi habemus, intereſſe oportet, ut inter rectum, & prauum, ſic inter uerũ, et falſum. ſi nihil intereſt, nulla regula eſt, nec poteſt is, cui eſt uiſio ueri falſiq́; cõmunis, ullũ habere iudiciũ, aut ullam omnino ueritatis notam. nam cum dicũt hoc ſe unũ tollere, ut quidquã poſſit ita uideri, ut nõ eodẽ modo falſum etiam poſſit ita uideri; cætera autẽ concedere: faciunt pueriliter: quo enim omnia iudicantur ſublato, reliqua ſe negant tollere: ut ſi quis quẽ oculis priuauerit, dicat ea, quæ cerni poſſent, nõ ſe ei ademiſſe. ut. n. illa oculis modo cognoſcuntur, ſic reliqua uiſis; ſed propria ueri, nõ cõmuni ueri, et falſi nota. quamobrẽ ſiue tu probabilẽ uiſionẽ, ſiue improbabilem, et quæ non impediatur, ut Car=*

neades uolebat; ſiue aliud quid proferes, quod ſequare: ad uiſum illud, de quo agimus, tibi erit reuertēdū. in eo autē, ſi erit cōmunitas cū falſo, nullū erit iudiciū, quia proprium in cōmuni ſigno notari nō poteſt. ſin autē cōmune nihil erit habeo, quod uolo: id enim, quæro, quod ita mihi uideatur uerum, ut non poſſit idem falſum uideri. ſimili in errore uerſantur, cum cōuicti, ac ui ueritatis coacti perſpicua à perceptis uolūt diſtinguere, et conantur oſtendere, eſſe aliquid perſpicui; uerum illud quidē impreſſum in animo, atq; mente; neque id tamen percipi ac comprehendi poſſe: quo. n. modo perſpicue dixeris album eſſe aliquid: cum poſſit accidere, ut id, quod nigrum ſit, album eſſe uideatur? aut quo modo iſta aut perſpicua dicemus, aut impreſſa ſubtiliter; cū ſit incertū, uere inaniter'ue moueatur? ita neq; color, neq; corpus, neq; ueritas, neq; argumentū, neq; ſenſus, neq; perſpicuū ullū relinquitur. ex hoc illud his uſu uenire ſolet, ut, quidquid dixerint, à quibuſdā interrogentur; ergo iſtuc quidem percipis? ſed qui ita interrogant, ab his irridentur: non enim urgent, ut coarguant neminem ulla de re poſſe cōtendere, neq; aſſeuerare ſine aliqua eius rei, quā ſibi quiſq; placere dicit, certa & propria nota. quod eſt igitur iſtuc ueſtrum probabile? nam ſi quod cuiq; occurrit et primo quaſi aſpectu probabile uidetur, id confirmatur: quid eo leuius? ſin ex circunſpectione aliqua, & accurata conſideratione, quod uiſum ſit, id ſe dicēt ſequi: tamen exitum nō habebunt: primum quia his uiſis, inter quæ nihil intereſt, æqualiter omnibus abrogatur fides. deinde cū dicāt poſſe accidere ſapienti, ut, cū

omnia fecerit, diligẽtiſſimeq; circunſpexerit, exiſtat ali quid, quod & uerisimile uideatur, et abſit longiſſime à uero: quo modo, ſi magna parte quidẽ, ut ſolẽt dicere, ad uerũ ipſum, aut q̃ proxime accedant, confidere ſibi poterunt? ut enim cõfidant, notum his eſſe debebit inſigne ueri. quo obſcuro, & oppreſſo, quod tandẽ uerum ſibi uidebuntur attingere? quid autem tã obſcurũ dici poteſt, quàm cũ ita loquuntur? eſt hoc quidẽ rei illius ſignũ, aut argumentum; & ea re id ſequor: ſed fieri poteſt, ut id, quod ſignificatur, aut falſum ſit, aut nihil ſit omnino. ſed de perceptione hactenus: ſi quis. n. ea, quæ dicta ſunt, labefactare uolet, facile etiã abſentibus nobis ueritas ſe ipſa defendet. His ſatis cognitis, quæ iã explicata ſunt; nũc de aſſentione, atque approbatione: quàm Græci συγκατάθεσιν uocant, pauca dicemus: non quo non latus locus ſit: ſed paulo ante iacta ſunt fundamenta. nam cũ uim, quæ eſſet in ſenſibus, explicabamus, ſimul illud aperiebatur, cõprehendi multa & percipi ſenſibus: quod fieri ſine aſſenſione nõ poteſt. deinde cũ inter inanimũ et animal hoc maxime interſit, quòd inanimũ nihil agit, animal agit aliquid: nihil enim agẽs ne cogitari quidẽ poteſt quale ſit: aut ei ſenſus adimẽdus eſt: aut ea, quæ eſt in noſtra ſita poteſtate, reddenda aſſenſio. at uero animus quodã modo eripitur ijs, quos neq; ſentire, neq; aſſentiri uolũt: etenim neceſſe eſt, ut lancem in libra põderibus impoſitis deprimi, ſic animũ perſpicuis cedere. nã quo modo nõ poteſt animal ullũ nõ appetere id, quod accõmodatũ ad naturã appareat: (Græci id οἰκεῖον appellãt) ſic nõ poteſt obiectã rẽ perſpicuã nõ approbare. quanquã ſi

illa, de quibus diſputatum eſt, uera ſunt: nihil attinet de aſſenſione omnino loqui: qui enim quid percipit, aſſentitur ſtatim ſed hæc etiã ſequũtur, nec memoriã ſine aſſenſione poſſe cõſtare, neq; notitias rerum, nec artes, idq;, quod maximum eſt, ut ſit aliquid in noſtra poteſtate, in eo, qui rei nulli aſſentietur, non erit. ubi igitur uirtus, ſi nihil ſitũ eſt in ipſis nobis? maxime autẽ abſurdũ, uitia in ipſorũ eſſe poteſtate, neq; peccare quẽquã niſi aſſenſione; hoc idẽ in uirtute non eſſe. cuius omnis cõſtãtia & firmitas ex ijs rebus conſtat, quibus aſſenſa eſt, & quas approbauit: omninoq; ante uideri aliquid, quã agamus, neceſſe eſt, eiq;, quod uiſum ſit, aſſentiatur. quare qui aut uiſum, aut aſſenſum tollit, is omnẽ actionẽ tollit è uita. Nũc ea uideamus, quæ contra ab his diſputari ſolẽt. ſed prius poteſtis totius eorũ rationis quaſi fundamẽta cognoſcere. Cõponũt igitur primũ artẽ quãdã de ijs, quæ uiſa dicimus: eorumq; & uim, & genera definiunt: in his quale ſit id, quod percipi, & cõprehẽdi poſſit, totidẽ uerbis, quot Stoici. deinde illa exponunt duo, quæ quaſi cõtineant omnẽ hanc quæſtionẽ: quæ ita uideantur, ut etiã alia multa eodẽ modo uideri poſſint: neq; in his quidquã interſit, nõ poſſe eorũ alia percipi, alia non percipi: nihil intereſſe autẽ, nõ modo ſi ex omni parte eiuſdem modi ſint, ſed etiã ſi diſcerni nõ poſſint. quibus poſitis, unius argumẽti concluſione tota ab his cauſa cõprehẽditur. cõpoſita autẽ ea concluſio ſic eſt. Eorũ, quæ uidẽtur, alia uera ſunt, alia falſa: & quod falſum eſt, id percipi non poteſt: quod autẽ uerum uiſum eſt, id omne tale eſt, ut eiuſdẽ modi falſum etiam poſſit uideri.

& quæ uiſa ſunt eiuſmodi, ut in ijs nihil interſit; non poteſt accidere, ut eorũ alia percipi poſſint, alia nó poſſint. nullũ igitur eſt uiſum, quod percipi poſſit. Quæ autẽ ſumunt, ut cócludant id, quod uolũt; ex his duo ſibi putant concedi: neq;.n. quiſquã repugnat. ea ſunt hæc, quæ uiſa falſa ſint, percipi ea nó poſſe: & alterũ, inter quæ uiſa nihil interſit, ex his nó poſſe alia talia eſſe, ut percipi poſſint, alia ut nó poſſint. reliqua uero multa & uaria oratione defendunt. quæ ſunt item duo: unum, eorum, quæ uideantur, aliud uerum eſſe, aliud falſum: alterum, omne uiſum, quod ſit à uero, tale eſſe, quale etiã à falſo poſſit eſſe. hæc duo propoſita nó præteruolãt, ſed ita dilatant, ut nó mediocrem curam adhibeant & diligentiam: diuidunt.n. in partes, & eas quidem magnas: primum in ſenſus: deinde in ea, quæ ducuntur à ſenſibus, & ab omni conſuetudine, quã obſcurari uolunt. tũ perueniunt ad eã partem, ut ne ratione quidẽ & cóiectura ulla res percipi poſſit. hæc autẽ uniuerſa concidunt etiam minutius. ut.n. de ſẽſibus heſterno ſermone uidiſtis, itẽ faciũt de reliquis: in ſingulisq; rebus, quas in minima diſpartiunt, uolunt efficere, his omnibus, quæ uiſa ſint, ueris adiuncta eſſe falſa, quæ à ueris nihil differãt: ea cũ talia ſint, nihil poſſe cóprehendi. Hanc ego ſubtilitatem philoſophia quidẽ digniſſimam iudico, ſed ab eorum cauſa, qui ita diſſerunt, remotiſſimam: definitiones.n. & partitiones, & horum luminibus utens oratio, tũ ſimilitudines, diſſimilitudinesq;, & earum tenuis & acuta diſtinctio, fidẽtiũ eſt hominũ illa uera, et firmã, et certa eſſe, quæ putentur; nó eorum, qui clament ni

bilo magis uera illa eſſe,quã falſa.quid,n.agãt, ſi cũ
aliquid definierint,roget eos quiſpiã, nũ illa definitio
poſſit in aliã rem trãſferri quãlibet?ſi poſſe dixerint:
(quid.n.dicere habeãt?)cur illa uera definitio ſit?ſi ne
gauerint:fatẽdum ſit,quoniam uel illa uera definitio
transferri nõ poſſit in falſum,quod ea definitione ex
plicetur,id percipi poſſe.quod minime illi uolunt.ea=
dẽ dici poterunt in omnibus partibus.ſi.n.dicent, ea,
de quibus diſſerent,ſe dilucide perſpicere, nec ulla cõ
munione uiſorum impediri:cõprehẽdere ea ſe poſſe fa
tebuntur.ſin autem negabunt uera uiſa à falſis poſſe
diſtingui:qui poterunt lõgius progredi? occurretur.n.
ſicut occurſum eſt.nã cõcludi argumẽtũ nõ poteſt,niſi
ijs,quæ ad cõcludendum ſumpta erunt, ita probatis,
ut falſa eiuſdẽ modi nulla poſſint eſſe, ergo ſi rebus
cõprehenſis,& perceptis, uiſa, & progreſſa ratio hæc
efficiet,nihil poſſe comprehendi : quid poteſt reperiri,
quod ipſum ſibi repugnet magis ? cumq; ipſa natura
accuratæ orationis hoc profiteatur,ſe aliquid patefa=
cturã,quod nõ appareat, &,quo id facilius aſſequa=
tur,adhibiturã et ſenſus,et ea quæ perſpicua ſint:qua
lis eſt iſtorũ oratio,qui omnia nõ tam eſſe, ꝗ uideri uo
lunt?maxime autem conuincuntur,cum hæc duo pro
cõgruentibus ſumunt tam uehementer repugnantia:
primũ eſſe quædam falſa uiſa; quod cũ uolunt,decla
rant quædã eſſe uera:deinde ibidẽ,inter falſa uiſa,et
uera nihil intereſſe. at primũ ſumpſeras,tãquã inter
eſſet.ita priori poſterius,poſteriori ſuꝑius nõ iũgitur.
ſed progrediamur longius;et ita agamus,ut nihil no=
bis aſſentati eſſe uideamur;quæq; ab his dicũtur,ſic ꝑ

ſequamur,ut nihil in præteritis relinquamus. Primũ igitur perſpicuitas illa,quam diximus,ſatis magnã habet uim,ut ipſa per ſeſe ea,quæ ſint,nobis,ita ut ſint, indicet. ſed tamẽ ut maneamus in perſpicuis firmius et cõſtãtius,maiore quadã opus eſt uel arte,uel, diligẽtia;ne ab ijs,quæ clara ſint ipſa per ſeſe,quaſi præſtigiis quibuſdã,et captionibus depellamur.nã qui uoluit ſubuenire erroribus Epicurus ijs,qui uidentur conturbare ueri cognitionem;dixitq; ſapientis eſſe,opinionẽ à perſpicuitate ſeiungere:nihil fecit:ipſius enim opinionis errorem nullo modo ſuſtulit.quãobrem cũ duæ cauſæ perſpicuis, & euidentibus rebus aduerſentur: auxilia totidẽ ſunt cõtra cõparanda:aduerſatur enim primũ,quòd parũ defigunt animos,& intendũt in ea, quæ perſpicua ſunt,ut, quãta luce ea circũfuſa ſunt, poſſint agnoſcere:alterum eſt,quòd fallacibus, & captioſis interrogationibus circumſcripti, atque decepti quidã,cũ eas diſſoluere nõ poſſunt,deſciſcunt à ueritate.oportet igitur & ea,quæ pro perſpicuitate reſponderi poſſunt,in prõptu habere, de quibus iã diximus; et eſſe armatos,ut occurrere poſſimus interrogationibus eorum,captioneſq; diſcutere.quod deinceps facere conſtitui.Exponã igitur generatim argumenta eorũ, quoniam ipſi etiam illa ſolent non confuſe loqui.Primum conantur oſtendere multa poſſe uideri eſſe,quæ omnino nulla ſunt,cũ animi inaniter moueãtur eodẽ modo rebus ijs,quæ nullæ ſint;ut ijs,quæ ſint. nam cũ dicatis, inquiunt, uiſa quædam mitti à deo,uelut ea, quæ in ſomnijs uideantur,quæq; oraculis,auſpicijs,extis declarẽtur,(hæc enim aiunt probari à Stoicis,quos

contra diſputant) quærunt, quonam modo, falſa uiſa quæ ſint, ea deus efficere probabilia; quæ autem planè proxime ad uerum accedunt, efficere nõ poſſit? aut ſi ea quoque poſſit, cur illa nõ poſſit, quæ perdifficiliter, internoſcãtur tamen? et ſi hæc, cur nõ inter quæ nihil ſit omnino? deinde cũ mens moueatur ipſa per ſeſe, ut et ea declarãt, quæ cogitatione depingimus; et ea, quæ uel furioſis, uel dormiẽtibus uidentur: nõ ne, inquiũt. uériſimile ſit, ſic etiã mentem moueri, ut nõ modo nõ internoſcat, uera illa uiſa ſint, an ne falſa, ſed ut in his nihil interſit omnia? ut, ſi qui tremerent, & exalbeſcerent uel ipſi per ſe motu mentis aliquo, uel obiecta terribili re extrinſecus, nihil intereſſet, qui diſtingueretur tremor ille et pallor, neque, ut quidquã intereſſet inter inteſtinũ, et oblatũ. poſtremo ſi nulla uiſa ſint probabilia, quæ falſa ſint: alia ratio eſt. ſin autẽ ſunt: cur nõ etiã quæ nõ facile internoſcãtur? cur nõ ut planè nihil interſit? præſertim cũ ipſi dicatis, ſapiẽtẽ in furore ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu, quia nulla in uiſis diſtinctio appareat. ad has omnes uiſiones inanes Antiochus quidẽ & permulta dicebat, et erat de hac una re unius diei diſputatio. mihi autẽ nõ idem faciũdũ puto ſed ipſa capita dicenda: & primũ quidẽ hoc reprehẽdẽdũ, quòd captioſiſſimo genere interrogationis utuntur: ꝙ genus minime in philoſophia probari ſolet, cum aliqd minutatim & gradatim additur, aut demitur. Soritas hos uocãt, qui aceruũ efficiũt uno addito grano. uitioſum ſanè, et captioſum genus. ſic enim aſcẽdistis: ſi tale uiſũ obiectũ eſt à deo dormiẽti, ut probabile ſit; cur nõ etiã, ut ualde uériſimile? cur deinde, non ut

difficiliter á uero internoſcatur?deinde,ut ne interno ſcatur quidem?poſtremo ut nihil inter hoc & illud interſit?huc ſi perueneris,me tibi primũ quidque cócedẽte: meũ uitiũ fuerit:ſin ipſe tua ſpóte proceſſeris:tuũ. quis enim tibi dederit,aut omnia deũ poſſe;aut ita facturũ eſſe,ſi poſſit?quo modo autem ſumis, ut,ſi quid cui ſimile eſſe poſſit,ſequatur,ut etiã internoſci difficiliter poſſit?deinde,ut ne uix internóſci quidẽ: poſtremo,ut idẽ ſit?ut ſi lupi canibus ſimiles: eoſdẽ dices ad extremũ.& quidẽ honeſtis ſimilia ſunt quædã nó honeſta,& bonis non bona,& artificioſis minime artificioſa quid dubitamus igitur affirmare,nihil inter hæc intereſſe?ne repugnantia quidẽ uidemus ? nihil eſt.n. quod de ſuo genere in aliud genus transferri poſſit. at ſi efficeretur, ut inter uiſa differentiũ generũ nihil intereſſet:reperirẽtur quæ & in ſuo genere eſſent,& in alieno.quod fieri qui poteſt?omniũ deinde inaniũ uiſorũ una depulſio eſt, ſiue illa cogitatione informantur,quod fieri ſolere cócedimus; ſiue in quiete,ſiue per uinũ,ſiue per inſaniam: nam ab omnibus eiuſdẽ modi uiſis perſpicuitatem,quam mordicus tenere debemus, abeſſe dicemus:quis enim cũ ſibi fingit aliquid,& cogitatione depingit,nó,ſimulac ſe ipſe cómouit,atq; ad ſe reuocauit,ſentit,q̃d interſit inter pſpicua,et inania? eadẽ ratio eſt ſomniorũ.nũ cẽſes Enniũ,cũ in hortis cũ Ser.Galba uicino ſuo ambulaſſet,dixiſſe;uiſus ſum mihi cũ Galba ambulare?at cũ ſomniauit,ita narrauit;

» Viſus Homerus adeſſe poeta:

idemq́; in Epicharmo;

» Nam uidebar ſomniare me & ego eſſe mortuum.

itaque,ſimulac experrecti ſumus, uiſa illa cōtēnimus, neq; ita habemus,ut ea,quæ in foro geſſimus.at enim, dū uidentur,eādē eſt in ſomnijs ſpecies eorū,quæ uigilantes uidemus.primum intereſt.ſed id omittamus:illud enim dicimus,nō eādem eſſe uim,neque integritatem dormientiū,& uigilantiū,nec mēte,nec ſenſu.ne uinolenti quidem quæ faciunt, eādē approbatione faciūt,qua ſobrij:dubitāt,hæſitāt,reuocāt ſe interdum, ijsq;,quæ uidentur,imbecillius aſſentiūtur;cumq; edormiuerūt,illa uiſa quā leuia fuerint,intelligunt. quod idem contingit inſanis; ut & incipientes furere ſentiant,& dicant aliquid,quod non ſit,id uideri ſibi;& cū relaxentur,ſentiant,atque illa dicant Alcmeonis,

» Sed mihi neutiquā cor conſentit cū oculorū aſpectu:

at enim ipſe ſapiens ſuſtinet ſe in furore, ne approbet falſa pro ueris;& aliàs quidem ſæpe,ſi aut in ſenſibus ipſius eſt aliqua forte grauitas,aut tarditas,aut obſcuriora ſunt,quæ uidentur, aut à perſpiciendo temporis breuitate excluditur.quāquam totum hoc,ſapientem aliquando ſuſtinere aſſenſionem,cōtra uos eſt: ſi enim inter uiſa nihil intereſſet,aut ſemper ſuſtineret, aut nūquam.ſed ex hoc genere toto perſpici poteſt leuitas orationis eorum,qui omnia cupiunt confundere. quærimus grauitatis,cōſtantiæ,firmitatis, ſapientiæ iudicium;utimur exemplis ſomniantiū,furioſorū,ebrioſorū. illud attendamus,in hoc omni genere quàm in cōſtanter loquamur:non enim proferremus uino,aut ſomno oppreſſos,aut mente captos,tam abſurde,ut tum diceremus intereſſe inter uigilantium uiſa, et ſobriorum, & ſanorum,& eorū qui eſſent aliter affecti;tū nihil

intereſſe. ne hoc quidẽ cernũt, omnia ſe reddere incerta, quod uolunt: ea dico incerta, quæ ἄδηλα Græci. ſi enim res ſe ita habeant, ut nihil interſit, utrũ ita cui uideatur, ut inſano, an ſano: cui poſſit exploratũ eſſe de ſua ſanitate? quod uelle efficere, nõ mediocris inſania eſt. Similitudines uero aut geminorũ, aut ſignorũ annulis impreſſorũ pueriliter cõſectantur. quis enim noſtrum ſimilitudines negat eſſe, cũ eæ plurimis in rebus appareant? ſed ſi ſatis eſt ad tollendã cognitionẽ, ſimilia eſſe multa multorũ: cur eo nõ eſtis cõtenti, præſertim cõcedentibus nobis? & cur potius id cõtenditis, quod rerũ natura non patitur, ut nõ ſuo quidque genere ſit tale, quale eſt? nec ſit in duobus aut pluribus nulla re differens ulla cõmunitas? ut ſibi ſint & oua ouorũ, & apes apũ ſimillimæ. quid pugnas igitur? aut quid tibi uis in geminis? conceditur enim ſimiles eſſe: quo contentus eſſe potueras. tu autem uis eoſdem eſſe planè, nõ ſimiles. quod fieri nullo modo poteſt. deinde cõfugis ad phyſicos, eos, qui maxime in Academia irridentur: à quibus ne tu quidẽ iam te abſtinebis: & ais Democritũ dicere, inumerabiles eſſe mũdos, & quidẽ ſic quoſdã inter ſeſe nõ ſolum ſimiles, ſed undique, perfecte, et abſolute ita pares, ut inter eos nihil prorſus interſit, & eos quidem innumerabiles: itemq; homines. deinde poſtulas, ut, ſi mundus ita ſit par alteri mũdo, ut inter eos ne minimũ quidẽ interſit, cõcedatur tibi, ut in hoc quoq; noſtro mũdo aliquid alicui ſic par ſit, ut nihil differat, nihil interſit. cur enim, inquies, cum ex illis indiuiduis, unde omnia Democritus gigni affirmat, in reliquis mundis, & in his quidem innumera-

bilibus, inumerabiles Q. Lutatij Catuli nō modo poſſint eſſe ſed etiā ſint; in hoc tanto mundo Catulus alter non poſſit effici? primum quidē me ad Democritū uocas. cui non aſſentior: potiusq; refellam. propter id, quod dilucide docetur à politioribus phyſicis, ſingularū rerum ſingulis proprietates eſſe. fac enim antiquos illos Seruilios, qui gemini fuerunt, tā ſimiles quā dicuntur: nū cenſes etiā eoſdē fuiſſe? non cognoſcebantur foris; at domi: non ab alienis; at à ſuis. an non uidemus hoc uſu uenire, ut quos nūquā putaſſemus à nobis internoſci poſſe, eos cōſuetudine adhibita tā facile internoſceremus, uti ne minimū quidē ſimiles eſſe uiderentur? hic, pugnent licet, non repugnabo: quin etiā concedam, illū ipſum ſapientē, de quo omnis hic ſermo eſt, cum ei res ſimiles occurrēt, quas nō habeat denotatas, retēturū aſſenſum, nec unquā ulli uiſo aſſenſurū, niſi qđ tale fuerit, quale falſum eſſe non poſſit. ſed ad cæteras res habet quādā artē, qua uera à falſis poſſit diſtinguere: et ad ſimilitudines iſtas uſus adhibēdus eſt, ut mater geminos internoſcit cōſuetudine oculorum: ſic tu internoſces, ſi aſſueueris. uides ne, ut in prouerbio ſit ouorū inter ſe ſimilitudo? tamē hoc accepimus, Deli fuiſſe cōplures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæſtus cauſa ſolerēt. hi cū ouum inſpexerāt; quæ id gallina peperiſſet, dicere ſolebāt. neq; id eſt cōtra nos: nam nobis ſatis eſt, oua illa internoſcere: nihil enim magis aſſentiri poteſt hoc illud eſſe, quàm ſi inter illa omnino nihil intereſſet: habeo. n. regulā, ut talia uiſa uera iudicē, qualia falſa eſſe nō poſſint. ab hac mihi nō licet trāſuerſum, ut aiūt, digitū diſcedere,

ne confundam omnia:ueri enim & falſi nõ modo cognitio,ſed & natura tolletur,ſi nihil erit quod interſit:ut etiã illud abſurdũ ſit,quod interdũ ſoletis dicere;cum uiſa in animos imprimãtur, nõ uos id dicere inter ipſas impreſſiones nihil intereſſe, ſed inter ſpecies,& quaſdã formas eorũ.quaſi uero nõ ſpecie uiſa iudicẽtur, quæ fidẽ nullã habebũt ſublata ueri,& falſi nota.Illud uero perabſurdũ,quòd dicitis probabilia uos ſequi,ſi re nulla impediamini. primũ qui poteſtis non impediri,cũ à ueris falſa nõ diſtẽt? deinde quod iudiciũ eſt ueri,cum ſit cõmune falſi? ex his illa neceſſario nata eſt ἐποχή,id eſt aſſenſionis retẽtio:in qua melius ſibi conſtitit Arceſilas,ſi uera ſunt quæ de Carneade nõnulli exiſtimant.ſi enim percipi nihil poteſt, quod utrique uiſum eſt: tollendus aſſenſus eſt:quid enim eſt tã futile,quàm quidquã approbare nõ cognitũ? Carneadem autẽ etiã heri audiebamus ſolitũ eſſe delabi interdũ ut diceret,opinaturũ, id eſt peccaturũ eſſe ſapientem.mihi porrò nõ tam certum eſt,eſſe aliquid quod comprehendi poſſit,de quo nimium etiam diu diſputo;quàm ſapientem nihil opinari,id eſt nunquã aſſentiri rei uel falſæ,uel incognitæ. Reſtat,illud, quòd dicũt ueri inueniẽdi cauſa cõtra omnia dici oportere;& pro omnibus.uolo igitur uidere, quid inuenerint.nõ ſolemus,inquit,oſtendere.quæ ſunt tandẽ iſta myſteria?aut cur celatis quaſi turpe aliquid ſententiã ueſtrã?ut qui audient,inquit,ratione potius,quàm auctoritate ducantur.quid ſi utrũq;? nũ peius eſt? unũ tamen illud nõ celãt;nihil eſſe,quod percipi poſſit. an in eo auctoritas nihil obeſt?mihi qdẽ uidetur uel plu=

rimũ:quis enim iſta tam aperte perſpicueq; et peruerſa,& falſa ſecutus eſſet,niſi tanta in Arceſila, multo etiam maior in Carneade & copia rerũ, & dicẽdi uis fuiſſet?Hæc Antiochus ferè & Alexãdriæ tũ, & multis annis poſt multò etiã aſſeuerãtius in Syria, cũ eſſet mecũ,paulo ante quàm eſſet mortuus. Sed iam cõfirmata cauſa,te hominem amiciſſimũ, (me autem appellabat)& aliquot annis minorẽ natu,nõ dubitabo monere.tu ne,cũ tãtis laudibus philoſophiam extuleris,Hortenſiumq; noſtrum diſſentientẽ cõmoueris; eam philoſophiam ſequere,quæ cõfundit uera cũ falſis,ſpoliat nos iudicio,priuat approbatione,omnibus orbat ſenſibus?& Cimmerijs quidem,quibus aſpectũ ſolis ſiue deus aliquis,ſiue natura ademerat, ſiue eius loci,quem incolebãt,ſitus,ignes tamẽ aderant, quorũ illis uti lumine licebat.iſti autẽ,quos tu probas, tãtis offuſis tenebris,ne ſcintillam quidem ullã nobis ad aſpiciendũ reliquerũt.quos ſi ſequamur,ijs uinculis ſimus aſtricti,ut nos cõmouere nequeamus:ſublata enim aſſenſione,omnem & motum animorũ, & actionẽ rerum ſuſtulerunt.quod non modo recte fieri, ſed omnino fieri non poteſt.prouide etiam,ne uni tibi iſtã ſententiam minime liceat defendere.an tu,cum res occultiſſimas aperueris,in lucem protuleris,iuratuſq; dixeris ea te cõperiſſe; quod mihi quoq; licebat, qui ex te illa cognoueram:negabis eſſe rem ullam,quæ cognoſci, comprehendi,percipi poſſit? uide quæſo etiam atque etiã,ne illarũ quoque rerum pulcherrimarum à te ipſo minuatur auctoritas. Quæ cũ dixiſſet ille, finẽ fecit.Hortenſius autem uehementer admirans, quod

quidẽ perpetuo Lucullo loquẽte fecerat, ut etiã manus ſæpe tolleret: nec mirum: nã nunquam arbitror contra Academiam dictum eſſe ſubtilius: me quoque, iocans ne, an ita ſentiens, (non enim ſatis intelligebã) cœpit hortari, ut ſentẽtia deſiſterem. Tum mihi Catulus, ſi te, inquit, Luculli oratio flexit, quæ eſt habita memoriter, accurate, copioſe, taceo: neque te, quo minus, ſi tibi ita uideatur, ſentẽtiã mutes, deterrẽdũ puto. illud uero nõ cẽſuerim, ut eius auctoritate mouea re. tãtũ enim te non monuit, inquit arridens, ut caueres, ne quis improbus Tribunus pl. quorũ uides quanta copia ſemper futura ſit, arriperet te, et in cõcione quæreret, qui tibi cõſtares, cũ idẽ negares quidquam certi poſſe reperiri, idem te cõperiſſe dixiſſes. hoc quæſo ne te terreat. de cauſa aũt ipſa malim quidem te ab hoc diſſentire. ſin ceſſeris, nõ magnopere mirabor: memini enim Antiochũ ipſum, cũ annos multos talia ſenſiſſet; ſimulac uiſum ſit, ſententia deſtitiſſe. Hæc cũ dixiſſet Catulus, me omnes intueri. Tũ ego nõ minus cõmotus, ꝙ ſoleo in cauſis maioribus, huius modi quadã oratiõe ſum exorſus. Me Catule oratio Luculli de ipſa re ita mouit, ut docti hominis, & copioſi, & parati, et nihil prætereũtis eorũ, quæ pro illa cauſa dici poſſent; nõ tamẽ, ut ei reſpõdere poſſe diffiderẽ. auctoritas aũt tãta planè me mouebat, niſi tu oppoſuiſſes nõ minorẽ tuã. aggrediar igitur, ſi pauca ante quaſi de fam a mea dixero. Ego enim ſi aut oſtẽtatione aliqua adductus, aut ſtudio certãdi, ad hãc potiſſimũ philoſophiã me applicaui, nõ modo ſtultitiam meam, ſed etiam mores, & naturam condemnandã puto. nã ſi minimis in rebus

pertinacia reprehenditur, calũnia etiam coercetur: ego de omni ſtatu conſilioq́; totius uitæ aut certare cũ alijs pugnaciter, aut fruſtrari cum alios, tum etiã me ipſum uelim? itaq; niſi ineptum putarem, in tali diſputatione id facere, quod, cũ de Rep. diſceptatur, fieri interdũ ſolet: iurarem per Iouem, deosq́; penates, me & ardere ſtudio ueri reperiendi, & ea ſentire, quæ dicerem. qui enim poſſum non cupere uerũ inuenire, cũ gaudeã, ſi ſimile ueri quid inuenerim? ſed ut hoc pulcherrimũ eſſe iudicem, uera uidere: ſic, pro ueris probare falſa, turpiſſimũ eſt. nec tamẽ ego is ſum, qui nihil unquã falſi approbem, qui nunquã aſſentiar, qui nihil opiner: ſed quærimus de ſapiente. ego uero ipſe & magnus quidã ſum opinator, (nõ enim ſum ſapiẽs) & meas cogitationes ſic dirigo, nõ ad illam paruulã Cynoſuram,

" Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto,

ut ait Aratus eoq; directius gubernãt, ꝙ eam tenent,

" Quæ curſu interiore breui conuertitur orbe:

ſed ad Elicen, & clariſſimos ſeptentriones, id eſt rationes has, latiore ſpecie, non ad tenue elimatas. eo fit, ut errẽ, & uager latius. ſed nõ de me, ut dixi, ſed de ſapiẽte quæritur. uiſa enim iſta cũ acriter mentem, ſenſum ue pepulerũt, accipio, hisq́; interdũ aſſentior, nec percipio tamẽ: nihil enim arbitror poſſe percipi. nõ ſũ ſapiẽs: itaq; uiſis cedo, neque poſſum reſiſtere. ſapientis autẽ hãc cenſet Arceſilas uim eſſe maximã Zenoni aſſentiẽs, cauere ne capiatur, ne fallatur uidere: nihil eſt. n. ab ea cogitatione, quã habemus de grauitate ſapiẽtis, errore, leuitate, temeritate diſiũctius. ꝗd igitur Lo

quae de firmitate ſapientis? quem quidem nihil opinari tu quoq; Lucull e cõcedis. quod quoniã à te probatur,(ut præpoſtere tecũ agã:mox referam me ad ordinem)hæc primũ concluſio quam habeat uim,conſidera. Si ulli rei ſapiens aſſentietur unquã: aliquãdo etiã opinabitur:nunquã autem opinabitur;nulli igitur rei aſſentietur: hãc cõcluſioné Arceſilas probat: cõfirmat enim primũ; & ſecundũ: Carneades non nunquam ſecundũ illud dabat,aſſentiri aliquãdo. ita ſequebatur,etiã opinari:quod tu nõ uis,& recte, ut mihi uideris. Sed illud primũ,ſapiẽtẽ,ſi aſſenſurus eſſet,etiam opinaturum,falſum eſſe & Stoici dicũt,& eorum adſtipulator Antiochus:poſſe enim eũ falſa à ueris, & quæ nõ poſſint percipi,ab ijs,quæ poſſint,diſtinguere. nobis autẽ primũ,etiam ſi quid percipi poſſit, tamen ipſa cõſuetudo aſſentiẽdi periculoſa eſſe uidetur, & lubrica. quamobrem cum tam uitioſum eſſe conſtet, aſſentiri quidquã aut falſum,aut incognitũ: ſuſtinenda eſt potius omnis aſſenſio, ne præcipitet, ſi temere proceſſerit:ita.n.finitima ſunt falſa ueris, eaq; quæ percipi poſſunt,(ſi modo ea ſunt quædã:iã enim uidebimus)ut tamẽ in præcipitem locũ nõ debeat ſe ſapiẽs cõmittere. ſin autem,omnino nihil eſſe, quod percipi poſſit,à me ſumpſero,et,quod tu mihi das,accepero,ſapientem nihil opinari:effectũ illud erit ſapientem aſſenſus omnes cohibiturũ:ut tibi uidendũ ſit,id ne malis,an aliquid opinaturum eſſe ſapientẽ. neutrum,inquies,illorũ. nitamur igitur,nihil poſſe percipi:etenim de eo omnis eſt cõtrouerſia. ſed prius pauca cũ Antiocho:qui hæc ipſa,quæ à me defẽdũtur,et didicit apud

Philonẽ tã diu, ut cõſtaret diutius didiciſſe neminem; & ſcripſit de his rebus acutiſſime; & idem hæc non acrius accuſauit in ſenectute, quàm antea defenſitauerat. quamuis igitur fuerit acutus, ut fuit: tamen incõſtantia leuatur auctoritas. quis inquã enim iſte dies illuxerit, quæro, qui illi oſtenderit eã, quã multos annos eſſe negauiſſet, ueri & falſi notã. excogitauit aliquid: eadem dicit, quæ Stoici. pœnituit eum illa ſenſiſſe. cur non ſe tranſtulit ad alios, & maxime ad Stoicos? eorum enim erat propria iſta defenſio. quid eum Mneſarchi pœnitebat? quid Dardani? qui erant Athenis tum principes Stoicorum. nunquam à Philone diſceſſit, niſi poſteaquam ipſe cœpit, qui ſe audirent, habere. unde autẽ ſubito uetus Academia renouata eſt? nominis dignitatẽ uidetur, cũ à re ipſa deſciſceret, retinere uoluiſſe; quòd erãt qui illũ gloriæ cauſa facerent ſperare, etiã fore, ut ij, qui ſequerentur, Antiochij uocarentur. mihi autẽ magis uidetur nõ potuiſſe ſuſtinere cõcurſum omniũ philoſophorũ: etenim de cæteris ſunt inter illos nõ nulla cõmunia; hæc Academicorum eſt una ſententia, quã reliquorũ philoſophorũ nemo probet. itaq; ceſſit. ut .n. ij, qui ſub nube ſolẽ nõ ferũt: itẽ ille, cũ æſtuaret, ueterum, ut Menianorũ, ſic Academicorũ umbrã ſecutus eſt. quoq; ſolebat uti argumento tũ, cũ ei placebat nihil poſſe percipi; cũ quæreret Dionyſius ille Heracleotes, utrũ comprehendiſſet certa illa nota, qua aſſentiri dicitis oportere, illud ne, quod multos annos tenuiſſet, Zenoniq; magiſtro credidiſſet; honeſtũ quod eſſet, id bonũ ſolũ eſſe; an, quod poſtea defenſitauiſſet, honeſti inane nomen eſſe, uolu

ptatem eſſe ſummum bonum:qui ex illius cõmutata ſententia docere uellet,nihil ita ſignari in animis noſtris à uero poſſe,quod nõ eodẽ modo poſſit à falſo; is curauit,quod argumẽtũ ex Dionyſio ipſe ſumpſiſſet, ex eo cæteri ſumerent.Sed cũ hæc alio loco plura,nũc ad ea,quæ à te Luculle dicta ſunt.& primũ quod initio dixiſti,uideamus quale ſit:ſimiliter à nobis de antiquis philoſophis cõmemorari,atq; ſeditioſi ſolerẽt claros uiros,ſed tamen populares aliquos,nominare. illi cũ res nõ bonas tractent,ſimiles bonorũ uideri uolunt. nos autẽ dicimus:ea nobis uideri,quæ uoſmet ipſi nobiliſſimis philoſophis placuiſſe cõceditis. Anaxagoras niuem nigram dixit eſſe.ferres me,ſi ego idem dicerem? tu,ne ſi dubitarem quidem.at quis eſt hic?nũ Sophiſtes? ſic enim appellantur ij,qui oſtentationis aut quæſtus cauſa philoſophantur. maxima fuit & grauitatis & ingenij gloria.quid loquor de Democrito?quem cum eo conferre poſſumus non modo ingenij magnitudine,ſed etiam animi?qui ita ſit auſus ordiri,Hæc loquor de uniuerſis.nihil excipit,de quo nõ profiteatur: quid enim eſſe poteſt extra uniuerſa? quis hunc philoſophũ nõ anteponit Cleanthi,Chryſippo,reliquiſq; inferioris ætatis?qui mihi cũ illo collocati,quintæ claſſis uidentur.atque is nõ hoc dicit quod nos,qui ueri eſſe aliquid non negamus,percipi poſſe negamus: ille uerum eſſe plenè negat:eſſe ſenſus quidem nec obſcuros dicit,nec tenebricoſos:ſic enim appellat eos is,qui hũc maxime eſt admiratus,Chius Metrodorus initio libri, qui eſt de natura.Nego,inquit,ſcire nos,ſciamus ne aliqd, an nihil ſciamus;ad id ipſũ qdẽ neſcire, aut ſcire,ſcire

nos;nec,omnino ſit ne aliquid,an nihil ſit. Furere tibi Empedocles uidetur:at mihi digniſſimũ rebus iјs,de quibus loquitur,ſonum fundere.num ergo is excæcat nos, aut orbat ſenſibus,ſi parum magnã uim cenſet in iјs eſſe ad ea,quæ ſub eos ſubiecta ſunt,iudicãdas?Parmenides,Xenophanes,minus bonis quãquã uerſibus,ſed tamẽ illis uerſibus,increpant eorũ arrogantiam quaſi irati,qui,cũ ſciri nihil poſſit,audeãt ſe ſcire dicere.& ab his aiebat remouendum Socratem & Platonem: cur?an de ullis certius poſſum dicere? uixiſſe cũ his equidem uideor:ita multi ſermones perſcripti ſunt, e quibus dubitari nõ poſſit,quin Socrati nihil ſit uiſum ſciri poſſe:excepit unũ tantũ,ſcire ſe,nihil ſe ſcire:nihil amplius.quid dicã de Platone? qui certe tã multis libris hæc perſecutus non eſſet,niſi probauiſſet:ironiam enim alterius,perpetuã præſertim,nulla fuit ratio perſequi.uideor ne tibi,nõ ut Saturninus, nominare modo illuſtres homines,ſed etiã imitari nunquã niſi clarũ niſi nobilem?atque habebã moleſtos uobis,ſed minutos,Stilbonem,Diodorum,Alexinum:quorũ ſunt contorta,& aculeata quædam ſophiſmata: ſic enim appellantur fallaces concluſiunculæ.ſed quid eos colligã. cũ habeam Chryſippum,qui fulcire putatur porticum Stoicorum?quàm multa ille contra ſenſus,quàm multa cõtra omnia,quæ in cõſuetudine probantur, diſſoluit?idem mihi quidem non uidetur: ſed diſſoluerit ſane.certe tam multa non collegiſſet,quæ nos fallerent probabilitate magna,niſi uideret iјs reſiſti non facile poſſe.Quid Cyrenei uidentur,minime cẽtempti philoſophi?qui negant eſſe quidquam, quod percipi poſſit

extrinſecus:ea ſe ſola percipere, quæ tactu intimo ſen tiant,ut dolorem & uoluptatem;neque ſe, quo quid colore,aut quo ſono ſit,ſcire,ſed tantũ ſentire affici ſe quodã modo.ſatismulta de auctoribus.quãquã ex me quæſieras,nõ ne putarem,poſt illos ueteres,tot ſeculis, inueniri uerũ potuiſſe,tot ingenijs,tantisq; ſtudijs quærentibus. quid inuentum ſit, paulo poſt uidero,te ipſo quidem iudice.Arceſilam uero nõ obtrectãdi cauſa cũ Zenone pugnauiſſe,ſed uerũ inuenire uoluiſſe,ſic intelligitur.nemo inquã ſuperiorũ nõ modo expreſſerat ſed ne dixerat quidem,poſſe hominẽ nihil opinari;nec ſolũ poſſe,ſed ita neceſſe eſſe ſapienti.uiſa eſt Arceſilæ cũ uera ſententia,tũ honeſta,& digna ſapiente.quæſiuit de Zenone fortaſſe,quid futurũ eſſet,ſi nec percipere quidquã poſſet ſapiens,nec opinari ſapiẽtis eſſet. ille,credo,nihil opinatur;quoniã eſſet quod percipi poſſet.quid ergo eſſet id?uiſũ,credo. quale igitur uiſum? tum illũ ita definiuiſſe:ex eo quod eſſet,ſicut eſſet impreſſum,& ſignatũ,& effectũ:poſt requiſitum,etiamne ſi eiuſmodi eſſet uiſum uerũ,quale falſum:hic Zenonẽ uidiſſe acute,nullũ eſſe uiſum,quod percipi poſſet; ſi id tale eſſet ab eo quod eſt , ut eiuſmodi ab eo, quod nõ eſt,poſſet eſſe.recte conſenſit Arceſilas ad definitionẽ additũ:neque enim falſum percipi poſſe,neq; uerũ,ſi eſſet tale,quale uel falſum.incubuit autem in eas diſputatiões,ut doceret nullũ tale eſſe uiſum à uero,ut nõ eiuſdẽ modi etiã à falſo poſſit eſſe.hæc autẽ eſt una cõtentio,quæ adhuc permanſerit.nã illud,nulli rei aſſenſurum eſſe ſapientem,nihil ad hanc controuerſiã pertinebat:licebat enim nihil percipere, & ta=

men opinari:quod à Carneade dicitur probatū. equi=
dē Clitomacho plus quā Philoni, a ut Metrodoro cre=
dens,hoc magis ab eo diſputatum; quā probatum pu=
to.ſed id omittamus.illud certe opinatione, & perce=
ptione ſublata ſequitur,omnium aſſenſionum retētio:
ut,ſi oſtendero nihil poſſe percipi, tu cōcedas nunquā
aſſenſurum eſſe.quid ergo eſt,quod percipi poſſit,ſi ne
ſenſus quidem uera nūciāt?quos tu Luculle cōmuni lo
co defendis.quod ne id facere poſſes,iccirco heri,nō ne
ceſſario loco,cōtra ſenſus tā multa dixeram.tu autem
te negas infracto remo, neq; columbæ collo cōmoueri:
primū cur?nā & in remo ſentio non eſſe id, quod ui=
deatur;& in colūba plures uideri colores,nec eſſe plus
uno.deinde nihil ne præterea diximus? maneāt illa o=
mnia.lacerat iſta cauſa : ueraces ſuos ſenſus eſſe dicit.
igitur ſemper auctorē habes, et eū qui magno ſuo peri
culo cauſam agat:eò enim rē dimittit Epicurus,ſi unus
ſenſus ſemel in uita mētitus ſit,nulli unquā eſſe credē
dū.hoc eſt uerū eſſe,cōfidere ſuis teſtibus,& importu=
ne inſiſtere. itaq; Timagoras Epicureus negat ſibi un=
quā,cū oculū torſiſſet, duas ex lucerna flāmulas eſſe
uiſas:opinionis.n.eſſe mēdaciū,nō oculorū.quaſi quæ=
ratur,quid ſit,nō quid uideatur.ſed hic quidem maio
rū ſimilis.tu uero,qui uiſa ſenſibus alia uera dicas eſſe,
alia falſa;qui ea diſtinguis?deſine quæſo communibus
locis.domi nobis iſta naſcūtur.ſi quis deus te interroget
ſanis modo,& integris ſenſibus,nū amplius quid deſi=
deras?quid reſpōdeas?utinā quidem roget.audiat,quā
nobiſcum male agatur.ut enim uera uideamus,quàm
lōge uidebimus?ego Catuli Cumanū ex hoc loco regio=

nem uideo, Pompeianũ non cerno: neque quidquã interiectum eſt, quod obſtet: ſed intendi lõgius acies non poteſt. ô præclarum proſpectum. Puteolos uidemus: at familiarem noſtrum Auianũ, fortaſſe in porticu Neptuni ambulantem, nõ uidemus. at ille neſcio qui, qui in ſcholis nominari ſolet, mille et octingẽta ſtadia ꝙ abeſſet uidebat: quædã uolucres longius. reſponderem igitur audacter iſti ueſtro deo, me planè his oculis nõ eſſe cõtentum. dicit me acrius uidere. quàm ullos piſces fortaſſe. qui neque uidẽtur à nobis, & nũc quidẽ ſub oculis ſunt: neque ipſi nos ſuſpicere poſſunt. ergo ut illis aqua, ſic nobis aer craſſus offunditur. at amplius nõ deſideramus. quid talpã? num deſiderare lumen putas? neque tã quereter cũ deo, quòd parũ longe, quàm quòd falſum uiderẽ. uides ne nauem illã? ſtare nobis uidetur: at ijs, qui in naui ſunt, moueri hæc uilla. quære rationẽ, cur ita uideatur: quã ut maxime inueneris, quod haud ſcio an non poſſis; non tu uerũ teſtem habere, ſed eum nõ ſine cauſa falſum teſtimoniũ dicere oſtenderis. quid ego de naui? uidi enim à te remum contemni. maiora fortaſſe quæris. quid poteſt eſſe ſole maiusq́uẽ mathematici amplius duo de uiginti partibus cõfirmant maiorem eſſe, ꝙ terram. quantulus nobis uidetur? mihi quidem quaſi pedalis. Epicurus autẽ poſſe putat etiã minorẽ eſſe eũ, quã uideatur, ſed non multo. ne maiorem quidem multo putat eſſe; uel tantũ eſſe, quãtus uideatur. ut oculi aut nihil mẽtiãtur, aut nõ multũ mẽtiãtur. ubi igitur illud ẽ ſemel? ſed ab hoc credulo, ꝙ nũquã ſenſus mẽtiri putat, diſcedamus, qui ne nũc quidem, cũ ille ſol, qui tãta incitatione fertur,

tur, ut celeritas eius quãta ſit ne cogitari quidẽ poſſit, tamen nobis ſtare uideatur. Sed ut minuam cõtrouerſiam; uidete quæſo, quã in paruulis ſitis. Quatuor ſunt capita, quæ cõcludunt nihil eſſe, quod noſci, percipi, cõprehẽdi poſſit. de quo hæc tota quæſtio eſt. è quibus primum eſt, eſſe aliquod uiſum falſum: ſecundũ, nõ poſſe id percipi: tertium, inter quæ uiſa nihil interſit, fieri nõ poſſe, ut eorum alia percipi poſſint, alia nõ poſſint: quartum, nullum eſſe uiſum uerũ à ſenſu profectũ, cui nõ appoſitum ſit uiſum aliud, quod ab eo nihil interſit, quodq; percipi non poſſit. horum quatuor capitum ſecundum et tertium omnes concedunt, primum Epicurus nõ dat. uos, quibuſcum res eſt, id quoq; conceditis. omnis pugna de quarto eſt. qui igitur P. Seruiliũ Geminum uidebat, ſi Quintũ ſe uidere putabat, incidebat in eiuſmodi uiſum, quod percipi nõ poſſet; quia nulla nota uerũ à falſo diſtinguebatur. qua diſtinctione ſublata, quam haberet M. Cotta, qui bis cum Gemino Cõſul fuit, agnoſcẽdo eiuſmodi notã, quæ falſa eſſe nõ poſſit? negas tantam ſimilitudinem in rerũ natura eſſe. pugnas omnino, ſed cũ aduerſario facili. ne ſit ſanè: uideri certe poteſt: fallet igitur ſenſum: et ſi una fefellerit ſimilitudo, dubia omnia reddiderit: ſublato enim iudicio illo, quo oportet agnoſci; etiã ſi ipſe erit, quem uideris, qui tibi uidebitur, tamẽ nõ ea nota iudicabis, qua dicis oportere, ut nõ poſſit eſſe eiuſdẽ modi falſa. quãdo igitur poteſt tibi P. Geminus, Quintus uideri: quid habes explorati, cur non poſſit tibi Cotta uideri, qui nõ ſit, quoniam aliquid uidetur eſſe quod nõ eſt? Omnia dicis ſui generis eſſe; nihil eſſe idẽ, quod ſit

aliud. Stoicum *eſt quidem, nec admodum credibile, nullum eſſe pilum omnibus rebus talem, qualis ſit pilus alius, nullum granum. hæc refelli poſſunt: ſed pugnare nolo: ad id enim, quod agitur, nihil intereſt, omnibus ne partibus uiſa res nihil differat, an internoſci nõ poſſit, etiam ſi differat. ſed ſi hominum ſimilitudo tanta eſſe non poteſt, ne ſignorũ quidẽ? dic mihi,* Lyſippus *eodẽ aere, eadẽ temperatione, eodẽ cœlo, aqua, cæteris omnibus, centum* Alexandros *eiuſdem modi facere non poſſit? qua igitur notione diſcerneres? quid, ſi in eiuſmodi cera centum ſigilla hoc annulo impreſſero, ecquæ poterit in agnoſcendo eſſe diſtinctio? an tibi erit quærendus annularius aliquis, quoniam gallinariũ inueniſti* Deliacum *illum, qui oua cognoſceret?* Sed *adhibes artem aduocatam etiam ſenſibus. pictor uidet, quæ nos nõ uidemus: & ſimul inflauit tibicen, à perito carmen agnoſcitur. quid hoc? non ne uidetur contra te ualere, ſi ſine magnis artificijs, ad quæ pauci accedunt, noſtri quidem generis admodum, nec uidere, nec audire poſſumus?* Iam *illa præclara, quanto artificio eſſet ſenſus noſtros, mentemq́; , & totam constructionem hominis fabricata natura. cur non extimeſcam opinandi temeritatem? etiã ne hoc affirmare potes* Luculle, *eſſe aliquam uim, cum prudentia & conſilio ſcilicet, quæ finxerit, uel, ut tuo uerbo utar, quæ fabricata ſit hominem? qualis iſta fabrica eſt? ubi adhibita eſt? quando? cur? quo modo? tractantur iſta ingenioſe, diſputantur etiã eleganter. denique uideãtur ſanè, ne affirmentur modo. ſed de phyſicis mox, et quidẽ ob eam cauſam, ne tu, qui idem me facturum paulo ante dixeris,*

uideare mentitus.ſed ut ad ea,quæ clariora ſunt, ueniam : res iam uniuerſas profundam;de quibus uolumina impleta ſunt nõ à noſtris ſolũ,ſed etiam à Chryſippo.de quo queri ſolent Stoici; dum ſtudioſe omnia conquiſierit contra ſenſus,& perſpicuitatem, cõtraq; omnẽ cõſuetudinem,contraq; rationem,ipſum ſibi reſpondentẽ inferiorem fuiſſe:itaque ab eo armatũ eſſe Carneadem.ea ſunt eiuſmodi, quæ à te diligentiſſime tractata ſunt.dormientium,& uinolẽtorum, et furioſorũ uiſa imbecilliora eſſe dicebas q̃ uigilãtiũ, ſiccorũ, ſanorũ:quo modo?quia cũ experrectus eſſet Ennius,nõ diceret ſe uidiſſe Homerũ,ſed uiſum eſſe: Alcmeo autẽ,

» Sed mihi neutiquam cor conſentit.

ſimilia de uinolentis.quaſi quiſquam neget,& qui experrectus ſit,eum ſomniare;& cuius furor conſederit, putare nõ fuiſſe ea uera,quæ eſſent ſibi uiſa in furore. ſed non id agitur:tum cum uideantur,quo modo uidẽtur, id quæritur. niſi uero Ennium non putamus ita totum illud audiuiſſe,

» O pietas animi,

ſi modo id ſomniauit; ut ſi uigilans audiret. experrectus enim potuit illa uiſa putare,ut erant,& ſomnia. dormienti uero æque, ac uigilanti probantur. quid Iliona ſomno illo?

» mater te appello.

non ne illa credit filium locutum,ut experrecta etiam crederet?unde enim illa?

» Age adſta: mane:audi:itera dum eadem et iſta mihi:

num uidetur minorẽ habere uiſis, quã uigilãtes, fidẽ? quid loquar de inſanis?qualis tandem fuit affinis tuus

Catule Tuditanus? quiſquam ſaniſſimus tam certa putat quæ uidet, q̃ is putabat, quæ uidebãtur? quid ille, q̃,

» Video, uideo te uiuum Vlixes, dum licet:

nõ ne etiam bis exclamauit ſe uidere, cum omnino nõ uideret? quid apud Euripidẽ Hercules, cũ, ut Euryſthei filios, ita ſuos cõfigebat ſagittis? cũ uxorẽ interimebat? cũ conabatur etiã patrem? nõ perinde mouebatur falſis, ut ueris moueretur? quid ipſe Alcmeo tuus, q negat cor ſibi cũ oculis cõſentire? nõ ne ibidẽ incitato furore?

» Vnde hæc flamma oritur?

& illa deinceps:

Incende, incende: adſunt, adſunt: me, me expetunt.

quid, cum uirginis fidem implorat? «

» Fer mi auxilium: peſtem abige à me:

» Flammiferam hanc uim, quæ me excruciat,

» Ceruleæ incinctæ igni incendunt:

» Circunſtant cum ardentibus tædis.

nũ dubitas, quin ſibi hæc uidere uideatur? itẽq; cætera:

» Intendit crinitus Apollo

» Arcum auratum Luna innixus. «

» Diana facem iacit à læua.

qui magis hæc crederet, ſi eſſent, quã credebat, quia uidebãtur? apparet enim iam cor cum oculis conſentire. omnia autem hæc proferuntur, ut illud efficiatur, quo certius nihil poteſt eſſe; inter uiſa uera, & falſa ad « animi aſſenſum nihil intereſſe. uos autem nihil agitis, cum falſa illa uel furioſorũ, uel ſomniãtium, recordatione ipſorũ refellitis: nõ enim id quæritur, qualis re « cordatio fieri ſoleat eorum, qui experrecti ſunt; aut eorum, qui furere deſtiterint; ſed qualis uiſio fuerit aut

furentiũ,aut ſomniantium tum,cum cõmouebantur. Sed abeo à ſenſibus.quid eſt,quod ratione percipi poſſit?dialecticã inuentã eſſe dicitis, ueri, & falſi quaſi diſceptatricem,& iudicem.cuius ueri & falſi? & in qua re? in geometria ne,quid ſit uerũ uel falſum,dialecticus iudicabit an in literis,an in muſicis? at ea nõ nouit.In philoſophia igitur ſol quantus ſit; quid ad illum?quod ſit ſummum bonum; quid habet,ut queat iudicare? quid igitur iudicabit, quæ coniunctio,quæ diſiunctio uera ſit,quid ambigue dictũ ſit,quid ſequatur quanque rem,quid repugnet?ſi hæc,& horum ſimilia iudicat,de ſe ipſa iudicat.plus autẽ pollicebatur. nã hæc quidẽ iudicare,ad cæteras res,quæ ſunt in philoſophia multæ,atq; magnæ,non eſt ſatis. ſed quoniã in ea arte tantum ponitis:uidete, ne contra uos tota nata ſit.quæ primo progreſſu feſtiue tradit elementa loquendi,& ambiguorũ intelligentiam,cõcludendiq; rationem:tum paucis additis uenit ad ſoritas, lubricũ ſanè,et periculoſum locum:quod tu modo dicebas eſſe uitioſum interrogandi genus.quid ergo,iſtius uitij nũ noſtra culpa eſt? rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium,ut ulla in re ſtatuere poſſimus quatenus.nec hoc in aceruo tritici ſolum,unde nomen eſt, ſed ulla omnino in re minutatim interroganti;diues, pauper; clarus,obſcurus ſit; multa, pauca; magna, parua;lõga,breuia; lata, anguſta; quãto aut addito, aut adempto certũ reſpondeamus,non habemus.at uitioſi ſunt ſoritæ.frangite igitur eos, ſi poteſtis,ne moleſti ſint:erũt enim,niſi caueatis.cautũ eſt, inquit placet.n.Chryſippo,cũ gradatim interrogetur,uerbi(cau=

ſa,tria pauca ſint,an ne multa)aliquanto prius,quàm
ad multa puenias,quieſcere,id eſt qđ ab ijs dicitur ἡσυ
χάζειν.per me uel ſtertas licet,inquit Carneades,nõ mo
do quieſcas.ſed quid proficit?ſequitur.n.qui te ex ſom
no excitet,& eodem modo interroget.quod in nume
ro cõticuiſti;ſi ad eũ numerũ unũ addidero, multa ne
erunt?progredière rurſus,quoad uidebitur. quid plu-
ra ? hoc.n.fateris,neq; ultimũ te paucorũ, neque pri-
mum multorum reſpondere poſſe.cuius generis error
ita manat,ut non uideã quò non poſſit accedere.nihil
me lædit,inquit:ego enim, ut agitator callidus, prius
quàm ad finem ueniã,equos ſuſtinebo,eoq; magis,ſi lo
cus is,quò ferentur equi,præceps erit.ſic me,inquit,an
te ſuſtinebo,nec diutius captioſe interrogãti reſpõde-
bo.ſi habes,quod liqueat,neq; reſpõdes:ſuperbe. ſi non
habes:ne tu quidem perſpicis.ſi,quia obſcura: cõcedo:
ſed negas te uſque ad obſcura progredi: illuſtribus igi
tur rebus inſiſtis.ſi id tantũmodo,ut taceas:nihil aſſe-
queris:quid enim ad illũ,qui captare uult, utrum ta-
centem irretiat te,an loquẽtem? ſin autẽ uſque ad no
uẽ,uerbi gratia, ſine dubitatione reſpõdes pauca eſſe,
in decimo inſiſtis:etiã à certis & illuſtrioribus cohibes
aſſenſum:hoc idem me in obſcuris facere nõ ſinis. ni-
hil igitur te contra ſoritas ars iſta adiuuat,quæ nec au
gendi,nec minuẽdi quid aut primũ ſit,aut poſtremũ,
docet.quid,quòd eadẽ illa ars,quaſi Penelope telã re-
texens,tollit ad extremũ ſuperiora?utrũ ea ueſtra, an
noſtra culpa eſt ? nempe fundamentum dialecticæ eſt,
quidquid enũcietur(id autẽ appellatur ἀξίωμα: quod
eſt quaſi effatum)aut uerũ eſſe,aut falſum.quid igi-

*tur?hæc uera,an falſa ſunt?ſi te mentiri dicis,idq́; ue-
rum dicis:mentiri uerum dicis.hæc ſcilicet inexplicabi-
lia eſſe dicitis.quod eſt odioſius,quàm illa,quæ nos in
cóprehenſa,& nó percepta dicimus.ſed hæc omitto.il-
lud quæro,ſi iſta explicari nó poſſunt,nec eorũ ullũ iu-
diciũ inuenitur,ut reſpódere poſſitis,uera ne,an falſa
ſint:ubi eſt illa definitio,effatum eſſe id,quod aut ue-
rũ,aut falſum ſit?rebus ſumptis adiungã,ex his ſequẽ-
das eſſe alias,alias improbádas,quæ ſunt in genere có-
trario.quo modo igitur hoc cóclusum eſſe iudicas?ſi di-
cis nũc lucere,& uerũ dicis:lucet. dicis autẽ lucere,et
uerũ dicis:lucet igitur.probatis certe genus,& rectiſ-
ſime cũcluſum dicitis:itaq; in docendo eũ primum cón-
cludendi modum traditis. aut quidquid igitur eodẽ
modo cócluditur,probabitis:aut ars iſta nulla eſt. uide
ergo,hác cócluſionem probaturus ne ſis. ſi dicis te mẽti-
ri,uerũq́; dicis:mentiris.dicis autẽ te mẽtiri, uerumq́;
dicis:mentiris igitur.qui potes hác nó probare,cũ pro-
baueris eiuſdẽ generis ſuperiorẽ?Hæc Chryſippea ſunt,
ne ab ipſo quidem diſſoluta. quid.n.faceret huic con-
cluſioni?ſi lucet,lucet:lucet autẽ, lucet igitur. crede-
ret ſcilicet.ipſa.n.ratio cónexi,cũ conceſſeris ſuperius,
cogit inferius cócedere. quid ergo hæc ab illa cócluſio-
ne differt?ſi mentiris,mentiris:mentiris autem,mẽtiris
igitur.hoc negas te poſſe nec approbare,nec improbare.
qui igitur magis illud? ſi ars,ſi ratio,ſi uia,ſi uis deni-
q; cócluſionis ualet:eadẽ eſt in utroq;.ſed hoc extremũ
eorum eſt:poſtulant,ut excipiãtur hæc inexplicabilia.
Tribunũ aliquem cenſeo uideant: á me iſtam exce-
ptionem nunquam impetrabunt. etenim cum ab epi-*

curo,qui totam dialecticã & cõtẽnit,& irridet, non impetrent,ut uerum eſſe cõcedat,quod ita effabimur; aut uiuet cras Hermachus,aut non uiuet;cũ dialectici ſic ſtatuant,omne, quod ita diſiunctũ ſit, quaſi aut etiã,aut non;non modo uerũ eſſe, ſed etiam neceſſariũ: uide,quàm ſit cautus is,quem iſti tardum putãt. ſi enim,inquit,alterutrũ conceſſero: neceſſarium eſſe neceſſe erit,cras Hermachũ aut uiuere,aut nõ uiuere: nulla autẽ eſt in natura rerum talis neceſſitas. cũ hoc igitur dialectici pugnent,id eſt Antiochus, & Stoici: totã enim euertit dialecticam. nam ſi è contrarijs diſiunctio(contraria autẽ ea dico,cum alterum ait,alterum negat)ſi talis diſiunctio falſa poteſt eſſe,nulla uera eſt.mecum uero quid habent litium,qui ipſorũ diſciplinam ſequor? cum aliquid huiuſmodi inciderat, ſic ludere Carneades ſolebat.Si recte cõcluſit:teneo.ſin uitioſe:minam Diogenes reddat:ab eo enim Stoico dialecticam didicerat:hæc autẽ merces erat dialecticorũ. ſequar igitur eas uias,quas didici ab Antiocho: nec reperio,quo modo iudicem,ſi lucet,lucet,uerũ eſſe ob eã cauſam,quòd ita didici,omne, quod ipſum ex ſe cõnexũ ſit,uerũ eſſe;non iudicẽ,ſi mentiris,mentiris,eodem modo eſſe cõnexũ.aut igitur hoc,et illud, aut niſi hoc ne illud quidẽ iudicabo.ſed ut omnes iſtos aculeos,& totum tortuoſum genus diſputandi relinquamus,oſtẽdamuſq; qui ſimus;iã explicata tota Carneadis ſentẽtia,Antiochi iſta corruẽt uniuerſa. nec uero quidquã ita dicã, ut quiſquã id fingi ſuſpicetur: à Clitomacho ſumã,qui uſque ad ſenectutẽ cum Carneade fuit, homo et acutus,ut Pœnus, & ualde ſtudioſus, ac dili=

gens. & quatuor eius libri ſunt de ſuſtinendis aſſenſionibus. hæc autem, quæ iam dicam, ſunt ſumpta de primo. Duo placet eſſe Carneadi uiſorum genera: in uno hanc diuiſioně; alia uiſa eſſe, quæ percipi poſſint, alia quæ non poſſint: in altero autě, alia uiſa eſſe probabilia, alia nõ probabilia: itaque quæ cõtra ſenſus cõtráq; perſpicuitatě dicantur, ea pertinere ad ſuperiorě diuiſionem: contra poſteriorě nihil dico oportere: quare ita placere, tale uiſum nullum eſſe, ut perceptio cõſequeretur; ut autě probatio, multa: etenim contra naturam eſſet, ſi probabile nihil eſſet. ſequitur omnis uitæ ea, quã tu Luculle cõmemorabas, euerſio. itaque et ſenſibus probanda multa ſunt. teneatur modo illud, nõ inesse in his quidquã tale, quare non etiã falſum nihil ab eo differens eſſe poſſit. ſic quidquid acciderit ſpecie probabile; ſi nihil ſe offeret, quod ſit probabilitati illi cõtrariũ, utetur eo ſapiens, ac ſic omnis ratio uitæ gubernabitur: etenim is quoq;, qui à uobis ſapiẽs inducitur, multa ſequitur probabilia, non cõprehenſa, neq; percepta, neq; aſſenſa, ſed ſimilia ueri: quæ niſi probet, omnis uita tollatur. quid enim? cõſcendens nauě ſapiens num cõprehẽſum animo habet, atque perceptũ, ſe ex ſententia nauigaturũ? qui poteſt? ſed ſi iam ex hoc loco perficiſcatur Puteolos ſtadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, hac trãquillitate: probabile uideatur, ſe illuc uenturum eſſe ſaluum, huiuſmodi igitur uiſis conſilia capiet & agendi, et non agẽdi: faciliorq; erit, ut albã niuě eſſe probet, quã erat Anaxagoras, qui id nõ modo ita eſſe, negabat, ſed ſibi, quia ſciret aquam nigram eſſe, unde illa cõcreta eſſet, albã

ipſam eſſe ne uideri quidem et quæcũque res eum ſic attinget, ut ſit uiſum illud probabile, neq; ulla re impeditũ: mouebitur: non.n.eſt è ſaxo ſculptus, aut è robore dolatus: habet corpus: habet animum: mouetur mente: mouetur ſenſibus: ut ei multa uera uideãtur: neque tamen habere inſignem illam & propriam percipiendi notam, eoq; ſapientẽ nõ aſſentiri, quia poſſit eiuſdẽ modi exiſtere falſum aliquod, cuiuſmodi hoc uerũ. neq; nos contra ſenſus aliter dicimus, ac Stoici, qui multa falſa eſſe dicunt, longéq; aliter ſe habere, ac ſenſibus uideantu r. hoc autem ſi ita ſit, ut unũ modo ſenſibus falſum uideatur: præſto eſt, qui neget, rem ullam percipi poſſe ſenſibus. ita nobis tacentibus ex uno Epicuri capite, altero ueſtro, pſrceptio & comprehẽſio tollitur. quod eſt caput Epicuri? ſi ullum ſenſibus uiſum falſum eſt: nihil percipi poteſt: quod ueſtrum? ſunt falſa ſenſus uiſa. quid ſequitur? ut taceam, concluſio ipſa loquitur, nihil poſſe percipi. non concedo, inquit, Epicuro. certa igitur cũ illo, qui à te totus diuerſus eſt: noli mecum, qui hoc quidem certe, falſi eſſe aliquid in ſenſibus, tibi aſſentior. quanquã nihil mihi tã mirum uidetur, quàm iſta dici ab Antiocho quidẽ maxime, cui erãt, quæ paulo ante dixi, notiſſima. licet.n. hæc quiuis arbitratu ſuo reprehendat, q̃ negemus rẽ ullam percipi poſſe: certe leuior reprehenſio eſt, quòd tamen dicimus eſſe quædã probabilia. nõ uidetur hoc ſatis eſſe uobis: ne ſit: illa certe debèmus effugere, quæ à te uel maxime agitata ſunt: nihil igitur cernis? nihil audis? nihil tibi eſt perſpicuum? explicaui paulo ante Clitomacho auctore, quo modo iſta Carneades diceret.

accipe, quemadmodum ea dicatur à Clitomacho in eo libro, quem ad C. Luciliũ ſcripſit poetam, cum ſcripſiſſet iiſdẽ de rebus ad L. Cenſorinum, eum, qui Conſul cum M. Manilio fuit. ſcripſit igitur his fere uerbis: ſunt.n. mihi nota, propterea quòd earum ipſarum rerũ, de quibus agimus, prima inſtitutio, & quaſi diſciplina illo libro continetur. ſed ſcriptum eſt ita: Academicis placere eſſe rerũ eiuſmodi diſſimilitudines, ut aliæ probabiles uideantur, aliæ contra: id autẽ nõ eſſe ſatis, cur alia percipi poſſe dicas, alia nõ poſſe; propterea quòd multa falſa probabilia ſint, nihil autem falſi perceptũ, et cognitũ poſſit eſſe. itaq; ait uehemẽter errare eos, qui dicãt ab Academia ſenſus eripi, à quibus nunquam dictum ſit, aut colorẽ, aut ſaporem, aut ſonum nullum eſſe; illud ſit diſputatũ, non ineſſe in his propriam, quæ nuſquam alibi eſſet, ueri et certi notã. quæ cum expoſuiſſet, adiungit, dupliciter dici aſſenſus ſuſtinere ſapientem: uno modo, cum hoc intelligatur, omnino eũ rei nulli aſſentiri: altero: cum ſe à reſpõdẽdo, ut aut approbet quid, aut improbet, ſuſtineat; ut neq; neget aliquid, neq; ait. id cũ ita ſit: alterũ placere, ut nũquã aſſentiatur: alterũ tenere, ut ſequens probabilitatẽ, ubicũq; hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiã aut non, reſpondere poſſit, nec, ut placeat eum, qui de omnibus rebus cõtineat ſe ab aſſentiẽdo, moueri tamẽ, & agere aliquid, reliquit eiuſmodi uiſa, quibus ad actionẽ excitemur: item ea, quæ interrogati in utranque partem reſpondere poſſumus, ſequẽtes tantummodo quod ita uiſum ſit, dum ſine aſſenſu: neq; tamen omnia eiuſmodi uiſa approbari; ſed ea, quæ

nulla re impedirentur. Hæc ſi uobis non probamus, ſint falſa ſanè, inuidioſa certe non ſunt: non enim lucem eripimus; ſed ea, quæ uos percipi, comprehendiq;, eadem nos, ſi modo probabilia ſint, uideri dicimus. Sic igitur inducto & conſtituto probabili, & eo quidem expedito, ſoluto, libero, nulla re implicato, uides profecto Luculle iacere iam illud tuum perſpicuitatis patrocinium. iiſdē enim hic ſapiens, de quo loquor, oculis, quibus iſte u eſter, cœlum, terrā, mare intuebitur: iiſdem ſenſibus reliqua, quæ ſub quenque ſenſum cadunt, ſentiet. mare illud quidē nūc fauonio naſcente purpureū uidetur: idem huic noſtro uidebitur, nec tamē aſſentietur, quia nobiſmet ipſis modo ceruleum uidebatur; mane flauum, quodq; nunc, quia à ſole collucet, albeſcit, et uibrat, diſſimileq; eſt proximo ei continēti: ut etiam ſi poſſis rationem reddere cur id eueniat, tamē nō poſſis id uerum eſſe, quod uidebatur oculis, defendere. Vnde memoria, ſi nihil percipimus, (ſic enim quærebas) quòd meminiſſe uiſa niſi comprehenſa non poſſumus? quid Polyænus, qui magnus mathematicus fuiſſe dicitur; is poſteaquam Epicuro aſſentiens totā geometriam eſſe falſam credidit, num illa etiā, quæ ſciebat, oblitus eſt? atqui falſum quod eſt, id percipi non poteſt, ut nobiſmet ipſis placet. ſi igitur memoria perceptarum, comprehenſarumq; rerum eſt: omnia, quæ quiſq; meminit, habet ea cōprehenſa, atque percepta: falſi autem comprehendi nihil poteſt: & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata: uera igitur illa ſunt nūc omnia. hoc per me licet. ſed tibi aut cōcedendū eſt ita eſſe, quod minime uis: aut memoriam mihi remit-

tas,oportet;& facile eſſe ei locum, etiã ſi comprehen-ſio,perceptioq; nulla ſit. Quid fiet artibus?quibus? ijs ne,quæ ipſæ fatentur coniectura ſe plus uti, quàm ſcientia;an ijs,quæ tantum id, quod uidetur,ſequuntur,nec habẽt iſtam artem ueſtram,qua uera & falſa dijudicẽt?ſed illa ſunt lumina duo, quæ maxime cauſam iſtam continẽt. primum enim negatis fieri poſſe, ut quiſquam nulli rei aſſentiatur. at id quidẽ perſpicuum eſt;cum Panætius, princeps propè meo quidem iudicio Stoicorũ,ea de re dubitare ſe dicat,quam omnes præter eum Stoici certiſſimam putant; uera eſſe aruſpicũ auſpicia,oracula,ſomnia,uaticinationes;ſeq; ab aſſenſu ſuſtineat.quod is poteſt facere,ut de ijs rebus,quas illi,à quibus ipſe didicit,certas habuerint;cur id ſapiens de reliquis rebus facere nõ poſſit? an eſt aliquid,quod poſitũ uel improbare,uel approbare poſſit, dubitari non poſſit?an tu in ſoritis poteris hoc , cùm uoles;ille in reliquis rebus nõ poterit eodem modo inſiſtere,præſertim cũ poſſit ſine aſſenſione ipſam uerisimilitudinem non impeditam ſequi? Alterum eſt,quod negatis actionem ullius rei poſſe in eo eſſe,qui nullam rem aſſenſu ſuo comprobet.primum enim uideri oportet,in quo ſit etiam aſſenſus:dicunt enim Stoici ſenſus ipſos aſſenſus eſſe;quos quoniã appetitio conſequatur, actionem ſequi;tolli autẽ omnia,ſi uiſa tollantur.hac de re in utranque partem et dicta ſunt,et ſcripta multa.uide ſuperiora:ſed breui res poteſt tota confici. ego enim etſi maximã actionem puto,repugnare uiſis,obſiſtere opinionibus, aſſenſus lubricos ſuſtinere ; credoq; Clitomacho ita ſcribenti,Herculis quendã laborẽ exã-

clatum à Carneade, quod, ut feram & immanem belluam, ſic ex animis noſtris aſſenſionem, id eſt opinationem, & temeritatem extraxiſſet: tamen ut ea pars defenſionis relinquatur, quid impediet actionē eius, qui probabilia ſequitur nulla re impediente? hoc, inquit, ipſum impediet, quod ſtatuet, ne id quidē, quod probet, poſſe percipi. iam iſtuc te quoque impediet in nauigãdo, in cõſerendo, in uxore ducēda, in liberis procreãdis, plurimisq; in rebus, in quibus nihil ſequere, præter probabile: & tamen illud uſitatum, & ſæpe repudiatum refers, non ut Antipater, ſed, ut ais, preſſius: nam Antipatrum reprehenſum, quòd diceret, cõſentaneum eſſe ei, qui affirmaret nihil poſſe comprehendi, id ipſum ſaltem dicere poſſe comprehendi. quod ipſi Antiocho pingue uidebatur, & ſibi contrarium: non enim poteſt conuenienter dici nihil comprehendi poſſe, ſi ipſum cõprehendi poſſe dicatur. illo modo potius putat urgendum fuiſſe Carneadem: cum ſapientis nullum decretũ eſſe poſſit, niſi comprehenſum, perceptum, cognitum; ut hoc ipſum decretum, quod ſapientis eſſet, nihil poſſe percipi, fateretur eſſe perceptum. proinde quaſi ſapiens nullum aliud decretum habeat, et ſine decretis uitam agere poſſit. ſed ut illa habet probabilia, nõ percepta; ſic hoc ipſum, nihil poſſe percipi. nam ſi in hoc haberet cognitionis notam, eadem uteretur in cæteris. quam quoniam nõ habet, utitur probabilibus. itaque non metuit, ne confundere omnia uideatur, & incerta reddere. non enim, quemadmodum ſi quæſitum ex eo ſit, ſtellarum numerus par, an impar ſit; item ſi de officio, multisq; alijs de rebus, in quibus uerſatur exer

citatusq; ſit, neſcire ſe dicat: in incertis.n. nihil eſt probabile: in quibus autem eſt, in his non deerit ſapienti, neque quid faciat, neque quid reſpōdeat. Ne illā quidem prætermiſiſti Luculle reprehēſionem Antiochi. nec mirum: in primis.n. eſt nobilis. qua ſolebat dicere Antiochus Philonem maxime perturbatum. cum.n. ſumeretur unum, eſſe quædam falſa uiſa; alterum, nihil ea differre à ueris: nō attendere, ſuperius illud ea re à ſe eſſe cōceſſum, quòd uideretur eſſe quædā in uiſis differentia: eam tolli altero, quo neget uiſa à falſis uera differre: nihil tam repugnare. id ita eſſet, ſi nos uerum omnino tolleremus. nō facimus: nam tam uera, quàm falſa cernimus, ſed probandi ſpecies eſt: percipiendi ſignum nullum habemus. Ac mihi uideor nimis etiam nunc agere ieiune. cum ſit.n. campus, in quo poſſit exultare oratio; cur eā in tantas anguſtias, et in Stoicorum dumeta compellimus? ſi.n. mihi cum Peripatetico res eſſet, qui id percipi poſſe diceret, quod impreſſum eſſet è uero; neque adhiberet illā magnā acceſſionem, quo modo imprimi non poſſet à falſo: cum ſimplici homine ſimpliciter agerem, nec magnopere cōtenderem. atque etiam, ſi, cū ego nihil dicerem poſſe comprehendi, diceret ille ſapientem interdum opinari; non repugnarem, præſertim ne Carneade quidē huic loco ualde repugnante. nunc quid facere poſſum? quæro enim, quid ſit, quod cōprehendi poſſit. reſpondet mihi non Ariſtoteles, aut Theophraſtus, ne Xenocrates quidem, aut Polemo, ſed nihil minor: quod eſt tale uerū, quale falſū eſſe nō poſſit. nihil eiuſmodi inuenio: itaq; in cognitiōe nimirū aſſentiar, id eſt opinabor. hoc mihi

& Peripatetici, et uetus Academia concedit, uos negatis, Antiochus in primis: qui me ualde mouet; uel quòd amaui hominem, ſicut ille me; uel quòd ita iudico, politiſſimum, & acutiſſimum omnium noſtræ memoriæ philoſophorum. à quo primū quæro, quo tandem modo ſit eius Academiæ, cuius ſe eſſe profiteatur? ut omittam alia: hæc duo, de quibus agitur, quis unquā dixit aut ueteris Academiæ, aut Peripateticorum? uel id ſolum percipi poſſe, quod eſſet uerum tale, quale falſum eſſe non poſſet: uel ſapientem nihil opinari? certe nemo. horum neutrū ante Zenonem magnopere defenſum eſt. ego tamen utrūque uerum puto: nec dico temporis cauſa: ſed ita planè probo. illud ferre nō poſſum. tu, cum me incognito aſſentiri uetes, idq; turpiſſimum eſſe dicas, & pleniſſimum temeritatis; tantum tibi arroges, ut exponas diſciplinam ſapientiæ, naturam rerum omnium euoluas, mores fingas, fines bonorū malorumq; conſtituas, officia deſcribas, quā uitam ingrediar definias, idemq; etiā diſputandi & intelligēdi iudicium dicas te & artificium traditurum: perficies, ut ego iſta innumerabilia complectēs, nuſquam labar? nihil opiner? quæ tandem ea eſt diſciplina, ad quam me deducas, ſi ab hac abſtraxeris? uereor, ne ſubarroganter facias, ſi dixeris tuam. atqui, ita dicas neceſſe eſt. neq; uero tu ſolus, ſed me ad ſuā quiſq; rapiet. age, reſtitero Peripateticis, qui ſibi cum oratoribus cognationem eſſe, qui claros uiros à ſe inſtructos dicant Remp. ſæpe rexiſſe: ſuſtinuero Epicureos, tot meos familiares, tam bonos, tam inter ſe amantes uiros: Diodoro quid faciam Stoico, quem à puero audiui, qui mecum uiuit

tot annos,qui habitat apud me,quem et admiror,et di ligo,qui iſta Antiochia contemnit noſtra ,inquies,ſola uera ſunt.certe ſola, ſi uera:plura enim uera diſcrepan tia eſſe non poſſunt.utrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus;an illi arrogãtes,qui ſibi perſuaſerint ſci re ſe ſolos omnia?non me quidem,inquit,ſed ſapiẽtem dico ſcire.optime:nempe iſta ſcire,quæ ſunt in tua diſci plina. hoc primum quale eſt, à non ſapiente explicari ſapientiam?ſed diſcedamus à nobiſmet ipſis: de ſapien te loquamur:de quo,ut ſæpe iam dixi ,omnis hæc quæ ſtio eſt.In tres igitur partes et à pleriſque,et à uobiſmet ipſis diſtributa ſapientia eſt.primũ ergo,ſi placet , quæ de natura rerum ſint quæſita , uideamus : uelut illud ante.eſt ne quiſquã tãto inflatus errore, ut ſibi ſe illa ſcire perſuaſerit?non quæro rationes eas, quæ ex con= iectura pendent:quæ diſputationibus huc,& illuc tra huntur , nullam adhibent perſuadendi neceſſitatem. geometræ prouideant,qui ſe profitentur nõ perſuade= re,ſed cogere;& qui omnia uobis,quæ deſcribunt,pro bant.nõ quæro ex his illa initia mathematicorum;qui bus non conceſſis,digitum progredi non poſſunt:pũctũ eſſe,quod magnitudinem nullam habeat; extremita= tem,& quaſi libramẽtũ,in quo nulla omnino craſſitu do ſit:liniamentum ſine ulla latitudine carentem.hæc cum uera eſſe conceſſero : ſi adijciam iusiurandum, ſapientem ne prius, quàm Archimedes eo inſpectante rationes omneis deſcripſerit eas,quibus efficitur mul= tis partibus ſolem maiorem eſſe quàm terram, iura= turum putas ? ſi fecerit : ſolem ipſum , quem deum cenſet eſſe, contempſerit. quòd ſi geometricis rationi=

bus non eſt crediturus, quæ uim afferunt in docendo, uos ipſi ut dicitis: næ ille longe aberit ut argumentis credat philoſophorum: aut ſi eſt crediturus, quorum potiſſimum? omnia phyſicorum licet explicare: ſed longum eſt: quæro tamen, quem ſequatur. finge aliquem nunc fieri ſapientem, non dum eſſe: qua potiſſimum ſententia melius eliget diſciplinam? & ſi quãcũq; eliget, inſipiẽs eliget. ſed ſit ingenio diuino: quẽ unum è phyſicis potiſſimũ probabit? nec. n. plus uno poterit. nõ perſequor quæſtiones infinitas: tantum de principijs rerum, è quibus omnia conſtant, uideamus quem probet: eſt enim inter magnos homines ſumma diſſenſio. princeps Thales unus è ſeptem, cui ſex reliquos conſenſiſſe primos ferunt, ex aqua dixit conſtare omnia. at hoc Anaximandro populari, & ſodali ſuo non perſuaſit: is enim infinitatẽ naturæ dixit eſſe, è qua omnia gignerẽtur. poſt eius auditor Anaximenes, infinitum aera, ſed ea, quæ ex eo orirentur, definita; gigni autẽ terram, aquam, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras, materiam infinitam, ſed eas particulas ſimiles inter ſe, minutas; eas primum confuſas, poſtea in ordinem adductas mente diuina. Xenophanes paulo etiam antiquior, unũ eſſe omnia, neque id eſſe mutabile, & id eſſe deum, neque natum unquã, & ſempiternum, conglobata figura. Parmenides, ignem, qui moueat terram, quæ ab eo formetur. Leucippus, plenum, & inane. Democritus huic in hoc ſimilis, uberior in cæteris. Empedocles, hæc peruulgata, & nota quatuor. Heraclitus, ignẽ. Meliſus, hoc, quod eſſet infinitum, & immutabile, & fuiſſe ſemper, & fore. Plato ex ma-

teria in ſe omnia recipiẽte mundum eſſe factum cẽſet à deo ſempiternum. Pythagorei ex numeris et mathematicorũ initijs proficiſci uolunt omnia. ex his eliget ueſter ſapiẽs unum aliquem, credo, quem ſequatur: cæteri tot uiri, & tãti repudiati ab eo condẽnatiq; diſcedent. quãcũq; uero ſententiam probauerit, eam ſic animo comprehenſam habebit, ut ea, quæ ſenſibus: nec magis approbabit nũc lucere, quã, quoniã Stoicus, hũc mundum eſſe ſapientem, habere mẽtem, quæ & ſe & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat. erit perſuaſum etiam, ſolem, lunam, ſtellas omnes, terram, mare, deos eſſe, ꝙ quædam animalis intelligentia per omnia ea permeet, & tranſeat: fore tamen aliquando, ut omnis hic mundus ardore deflagret. ſint iſta uera, (uides enim, iam me fateri aliquid eſſe ueri) comprehendi ea tamen, & percipi nego. cũ enim tuus iſte Stoicus ſapiens ſyllabatim iſta dixerit, ueniet flumen orationis aureum fundens Ariſtoteles, qui illum deſipere dicat: neq; enim ortũ eſſe unquam mũdum, ꝙ nulla fuerit nouo conſilio inito tam præclari operis inceptio; & ita eum eſſe undiq; aptũ, ut nulla uis tãtos queat motus mutationemq; moliri; nulla ſenectus diuturnitate temporum exiſtere, ut hic ornatus unquam dilapſus occidat. tibi hoc repudiare, illud autem ſuperius, ſicut caput & famã tuam, defendere neceſſe erit: mihi ne ut dubitẽ quidẽ relinquatur? ut omittam leuitatem temere aſſentiẽtiũ, quanti libertas iſta æſtimanda eſt, non mihi neceſſe eſſe, quod tibi eſt. cur deus, omnia noſtri cauſa cũ faceret, (ſic.n. uultis) tantã uim natricũ, uiperarũq; fecerit? cur mortifera tã mul

ta pernicioſa terra, mariq; diſperſeritineg atis hæc tam polite, tamq; ſubtiliter effici potuiſſe ſine diuina aliqua ſolertia. cuius quidē uos maieſtatē deducitis uſq; ad apium, formicarumq; perfectionem: ut etiam inter deos Myrmecides aliquis minutorū opuſculorū fabricator fuiſſe uideatur. negas ſine deo poſſe quidquā. ecce tibi è tranſuerſo Lāpſacenus Strato, qui det iſti deo immunitatem magni quidem muneris. ſed cum ſacerdotes deorū uacationem habeant, quāto eſt æquius habere ipſos deos? negat opera deorum ſe uti ad fabricandum mundum. quæcūq; ſint, docet omnia eſſe effecta natura, nec ut ille, qui aſperis, & leuibus, et hamatis, uncinatiſq; corporibus cōcreta hæc eſſe dicat interiecto inani. ſomnia cēſet hæc eſſe Democriti non docētis, ſed optātis. ipſe autem ſingulas mundi partes perſequens, quidquid aut ſit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factū eſſe docet ponderibus, & motibus. ſic ille & deū opere magno liberat, & me timore: quis enim poteſt, cū exiſtimet à deo ſe curari, non & dies, & noctes diuinū numen horrere? &, ſi quid auerſi acciderit, quod cui non accidit? extimeſcere, ne id iure euenerit? Nec Stratoni tamen aſſentior: neque uero tibi. modo hoc, modo illud probabilius uidetur. latent iſta omnia Luculle craſſis occultata & circunfuſa tenebris, ut nulla acies humani ingenij tanta ſit, quæ penetrare in cœlum, terram intrare poſſit. corpora noſtra non nouimus: qui ſint ſitus partiū, quam uim quæq; pars habeat, ignoramus. itaq; medici ipſi, quorum intererat ea noſſe, aperuerunt, ut ea uiderent: nec eo tamen aiunt Empiricis notiora eſſe illa, quia poſſit fieri, ut patefacta, & de-

tecta mutentur. ſed ecquid nos eodē modo rerum naturas perſcribere, aperire, diuidere poſſumus, ut uideamus, terra ne penitus defixa ſit, et quaſi radicibus ſuis hæreat, an media pendeat? habitari ait Xenophanes in luna, eamq; eſſe terrā multarū urbiū, et mōtiū. portenta uidentur. ſed tamen neque ille, qui dixit, iurare poſſet ita ſe rem habere, neque ego. non ne etiā dicitis, eſſe è regione nobis è contraria parte terræ, qui aduerſis ueſtigijs ſtent cōtra noſtra ueſtigia, quos Antipodas uocatis? cur mihi magis ſuccenſetis, qui iſta non aſpernor; quàm eis, qui, cum audiunt, deſipere uos arbitrantur? Nicetas Syracuſius, ut ait Teophraſtus, cœlū, ſolem, lunam, ſtellas, ſupera denique omnia ſtare cēſet, neque præter terrā rem ullam in mūdo moueri: quæ cum circū axem ſe ſumma celeritate conuertat, et torqueat, eadem effici omnia, quæ, ſi ſtāte terra cœlū moueretur. atq; hoc etiā Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, ſed paulo obſcurius. Quid tu Epicure? loquere. putas ſolem eſſe tantulum? ego ne uobis quidem tantum. ſed & nos ab illo irridemini: & ipſi illū uiciſſim elud itis. liber igitur à tali irriſione Socrates, liber Ariſto Chius. qui nihil iſtorum ſciri putat poſſe. ſed redeo ad animum & corpus. ſatis ne tandē ea nota ſunt nobis, quæ neruorū natura ſit, quæ uenarū? tenemus ne, quid animus ſit? ubi ſit? denique ſit ne, aut, ut Dicæarcho uiſum eſt, ne ſit quidem ullus? ſi eſt: tris ne partes habeat, ut Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis, an ſimplex, unusq; ſit? ſi ſimplex, utrū ſit ignis, an anima, an ſanguis? an, ut Xenocrates, mēs nullo corpore? quod intelligi quale ſit uix poteſt. et, quidqd

eſt,mortale ſit,an eternũ?nam utraque in parte multa dicuntur.horum aliquid ueſtro ſapienti certum ut detur,noſtro,ne quid maxime quidem probabile ſit,occurrit:ita ſunt in pleriſq; contrariarũ rationũ paria momẽta. ſin agis uerecũdius,& me accuſas, nõ quòd tuis rationibus nõ aſſentiar,ſed quòd nullis: uincã animum,cuiq; aſſentiar deligã:quem potiſſimũ? quem? Democritũ?ſemper enim,ut ſcitis,ſtudioſus nobilitatis fui.urgebor iam omnium ueſtrum conuitio.tu ne aut inane quidquam putes eſſe,cum ita completa,et cõferta ſint omnia,ut & quod mouebitnr corporũ cedat,et qua quidq; ceſſerit,alïud ilico ſubſequatur; aut atomos ullas,è quibus quidquid efficiatur,illarũ ſit diſſimillimũ;aut ſine aliqua mẽte rẽ ullã effici poſſe præclaram?& cum in uno mũdo ornatus hic tam ſit mirabilis;innumerabiles,ſupra,infra,dextra,ſiniſtra, ante poſt alios diſſimiles,alios eiuſdẽ modi mundos eſſe? et,ut nos nũc ſumus ad Baulos, Puteoloſq; uideamus, ſic innumerabiles paribus in locis eſſe,eiſdẽ nominibus honoribus,rebus geſtis,ingenijs,formis,ætatibus,eiſdem de rebus diſputantes? et ſi nunc,aut ſi etiam dormientes aliquid animo uidere uideamur, imagines extrinſecus in animos noſtros per corpus irrũpere?tu uero ne iſta aſciueris,ne ue fueris cõmẽtitijs rebus aſſenſus. nihil ſentire,eſt melius,quàm tã praua ſentire. nõ ergo id agitur,ut aliquid aſſenſu meo cõprobẽ.quæ tu uide ne impudenter etiam poſtules, non ſolũ arroganter; præſertim cũ iſta tua mihi ne probabilia quidẽ uideãtur:nec enim diuinationem,quam probatis,ullam eſſe arbitror;fatũq; illud etiã,quo omnia cõtineri dicitis,

*contemno.ne exædificatum quidem hunc mundũ diuino cõſilio exiſtimo.atque haud ſcio an ita ſit.ſed cur rapior in inuidiã?licet ne per nos neſcire,quod neſcio? an Stoicis ipſis inter ſe diſceptare,mihi cũ ijs non licebit?Zenoni & reliquis ferè Stoicis æther uidetur ſummus deus,mente præditus,qua omnia regantur.Cleanthes,qui quaſi maiorũ eſt gentiũ Stoicus,Zenonis auditor,ſolem dominari,& rerũ potiri putat.itaque cogimur diſſenſione ſapientum,dominũ noſtrum ignorare;quippe qui neſciamus,ſoli, an ætheri ſeruiamus.ſolis autem magnitudo(ipſe.n. hic radiatus me intueri uidetur)ad monet,ut crebro faciam mentionẽ ſui.nos uero huius magnitudinẽ quaſi decempeda, hinc.n.me * quaſi malis architectis mẽſuræ ueſtræ nego hoc:permẽſi refertis.ergo credere dubiũ eſt,uter noſtrum ſit,leuiter ut dicam,uerecũdior? neq; tamen iſtas quæſtiones phyſicorum exterminandas puto: eſt.n. animorum, ingeniorumq; naturale quoddam quaſi pabulũ cõſideratio,contemplatioq; naturæ. erigimur:elatiores fieri uidemur:humana deſpicimus:cogitanteſq; ſupera, atque cœleſtia,hæc noſtra,ut exigua,& minima,cõtẽnimus.Indagatio ipſa rerum tum maximarum,tũ etiam occultiſſimarum,habet oblectationem.ſi uero aliquid occurret,quod ueriſimile uideatur:humaniſſima completur animus uoluptate.quæret igitur hæc & ueſter ſapiens,& hic noſter;ſed ueſter,ut aſſentiatur,credat, affirmet;noſter,ut uereatur temere opinari,præclareq; agi ſecũ putet,ſi in eiuſmodi rebus,ueriſimile quod ſit, inuenerit. Veniamus nunc ad bonorum malorumq; notionem.ſed paululum ante dicendum eſt.non mihi*

uidentur cóſiderare,cum phyſica iſta ualde affirmát, earum etiam rerum auctoritaté,ſi quæ illuſtriores ui deantur,amittere:non enim magis aſſentiũtur,neque approbant lucere nũc,quàm cum cornix cecinerit, tũ aliquid eam aut iubere,aut uetare:nec magis affirma bunt ſignũ illud,ſi erunt menſi,ſex pedum eſſe,quàm ſolem,qué metiri nó poſſunt,plus,quàm duo de uigin ti partibus maiorem eſſe,quàm terrá. ex quo illa con cluſio naſcitur,ſi,ſol quantus ſit,percipi nó poteſt;qui cæteras res eodem modo,quo magnitudiné ſolis,appro bat,is eas res nó percipit.magnitudo autem ſolis perci pi nó poteſt:qui igitur id approbat,quaſi percipiat;nul lam ré percipit.reſponderint poſſe percipi,quátus ſol ſit:non repugnabo,dummodo eodem pacto cætera per cipi,cóprehendiq́; dicát.nec enim poſſunt dicere,aliud alio magis,minus ue comprehendi:quoniam omniũ re rum una eſt diffinitio comprehendédi,ſed quod cœpe ram:quid habemus in rebus bonis,& malis explorati? nempe fines conſtituendi ſunt,ad quos & bonorũ & malorum ſumma referatur.qua de re eſt igitur inter ſummos uiros maior diſſenſio? & omitto illa,quæ reli cta iam uidentur;& Herillũ,qui in cognitione,et ſcié tia ſummum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor eſſet,uides quantũ ab eo diſſenſerit,et quàm nó mul= tum à Platone Megarici,quorũ fuit nobilis diſciplina. cuius,ut ſcriptum uideo,princeps Xenophanes,qué mo do nominaui.deinde eum ſecuti Parmenides et Zeno: itaq; ab his Eretriaci philoſophi nominabantur. poſt Euclides Socratis diſcipulus Megareus:à quo idem illi Megarici dicti:qui id bonum ſolum eſſe dicebát,quod

eſſet unū,& ſimile,& idē,& ſemper. hi quoque multa à Platone. à Menedemo autē, quòd is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mēte poſitum,& mentis acie, qua uerum cerneretur. illis ſimilia, ſed opinor explicata uberius,& ornatius. hos ſi cōtemnimus, etiam abiectos putamus, illos certe minus deſpicere debemus, Ariſtonem, qui cū Zenonis fuiſſet auditor, reprobauit illa, quæ ille uerbis: nihil eſſe bonū: niſi uirtutem; neq; malū, niſi quod uirtuti eſſet contrarium: in medijs ea momēta, quæ Zeno uoluit, nulla eſſe cenſuit. huic ſummū bonum eſt, in his rebus neutram in partē moueri: quæ ἀδιαφορία ab ipſo dicitur. Pyrrho autem, ea ne ſentire quidem ſapiētē, quæ ἀπαθὴ nominātur. has igitur tot ſentētias omittamus: hæc uideamus, quæ nūc diu, multūq; defenſa ſunt. Alij uoluptatem finem eſſe uoluerunt. quorum princeps Ariſtippus, qui Socratē audierat, unde Cyrenaici: poſt Epicurus, cuius. eſt diſciplina nunc notior, neq; tamen cū Cyrenaicis de ipſa uoluptate cōſentiens. uoluptatē autem & honeſtatem fines eſſe Callipho cēſuit: uacare omni moleſtia Hieronymus: hoc idem cum honeſtate Diodorus. ambo hi Peripatetici. honeſte autem uiuere, fruentem rebus ijs, quas primas homini natura cōciliet,& uetus Academia cēſuit, ut indicant ſcripta Polemonis, quem Antiochus probat maxime;& Ariſtoteles, eiuſq; amici nūc proxime uidentur accedere. introducebat etiam Carneades, nō quo probaret, ſed ut opponeret Stoicis, ſummum bonum eſſe, frui ijs rebus, quas primas natura cōciliauiſſet. honeſtū autē, quod ducatur à cōciliatione naturæ, Zeno ſtatuit finē eſſe bono-

rum, qui inuentor, & princeps Stoicorũ fuit. iam illud perſpicuum eſt, omnibus finibuſq; bonorum, quos expoſui, malorum fines eſſe contrarios. ad uos nunc refero, quem ſequar modo ne quis illud tam ineruditũ, abſurdumq́; reſpondeat; quemlibet, modo aliquem. nihil poteſt dici inconſideratius. cupio ſequi Stoicos: *licet ne? omitto per ipſum* Ariſtotelē, *meo iudicio in philoſophia propè ſingularē: per ipſum* Antiochũ, *qui appellabatur* Academicus, *erat quidē, ſi perpauca mutauiſſet, germaniſſimus* Stoicus. *erit igitur res iam in diſcrimine. nã aut* Stoicus *cõſtituatur ſapiẽs, aut ueteris* Academiæ. *utrunque non poteſt: eſt. n. inter eos non de terminis, ſed de tota poſſeſſione contentio: nã omnis ratio uitæ diffinitione ſummi boni cõtinetur: de qua qui diſſident, de omni ratione uitæ diſſident. nõ poteſt igitur uterque ſapiens eſſe, quoniã tantopere diſſentiũt; ſed alter. ſi* Polemoneus, *peccat* Stoicus *rei falſæ aſſentiẽs. uos quidem nihil dicitis à ſapiẽte tã alienũ eſſe. ſin uera ſunt* Zenonis: *eadem in ueteres* Academicos Peripateticos *dicenda. hic igitur, neutri aſſentiẽs, ſi nũquam, uter eſt prudentior? quid, cum ipſe* Antiochus *diſſentit quibuſdã in rebus ab ijs, quos amat,* Stoicis? *nõ ne indicat non poſſe illa probanda eſſe ſapienti? placet* Stoicis, *omnia peccata eſſe paria: at hoc* Antiocho *uehementiſſime diſplicet. liceat tandem mihi conſiderare, utrã ſententiam ſequar. præcide, inquit: ſtatue aliquando quid libet: quid? dicũtur quidem, & acuta mihi uidentur in utranque partẽ, & paria. non ne caueã, ne ſcelus faciam? ſcelus. n. dicebas eſſe* Lucullē, *dogma prodere. cõtineo igitur me, ne incognito aſſentiar: quod*

mihi tecũ eſt dogma cõmune.Ecce multo maior etiam diſſenſio.Zeno in una uirtute poſitam beata uitã putat.quid Antiochus?etiam,inquit,beatam,ſed nõ beatiſſimã.deus ille,qui nihil cenſuit deeſſe uirtuti.homũcio hic,qui multa putat præter uirtutẽ homini partim chara eſſe,partim ẽt neceſſaria.ſed ille uereor ne uirtuti plus tribuat, quàm natura patiatur, præſertim Theophraſto multa diſerte,copioſeq́; dicẽte.et hic metuo ne uix ſibi cõſtet:qui cũ dicat eſſe quædã et corporis,& fortunæ mala,tamẽ eũ,qui in his omnibus ſit, beatũ fore cenſet,ſi ſapiens ſit.diſtrahor: tum hoc mihi probabilius,tum illud uidetur: & tamen,niſi alterutrum ſit,uirtutem iacere planè puto. uerum in his diſcrepant. Quid illud? in quibus cõſentiunt,num pro ueris probare poſſumus? ſapientis animum nunquam neq; cupiditate moueri, neq; lætitia efferri? age,hæc probabilia ſanè ſint:num etiam illa?nũquã timere,nũquam dolere?ſapiens ne non timeat?nec,ſi patria deleatur,non doleat? ſatis durum :ſed Zenoni neceſſarium;cui præter honeſtum,nihil eſt in bonis:tibi uero Antioche minime;cui;præter honeſtatem,multabona, præter turpitudinem multa mala uidentur : quæ & uenientia metuat ſapiẽs neceſſe eſt,& ueniſſe doleat. ſed quæro,quãdo iſta fuerint ab Academia uetere decreta,ut animum ſapientis cõmoueri,& cõturbari negarent?mediocritates illi probant, & in omni permotione naturalem uolebant eſſe quendam modũ.legimus omnes Crantoris ueteris Academici de luctu : eſt enim non magnus,uerũ aureolus,et, ut Tuberoni Panætius præcipit,ad uerbũ ediſcẽdus libellus atq; illi q;

dem etiam utiliter à natura dicebāt permotiones iſtas animis noſtris datas, metū cauendi cauſa, miſericordiā ægritudinemq́; clementiæ: ipſam iracundiam fortitudinis quaſi cotem eſſe dicebant: recte, ſecus ne, alias uiderimus: atrocitas quidem iſta tua quò modo in ueterem Academiā irruperit, neſcio. illa uero ferre nō poſſum: nō quòd mihi diſpliceāt: ſunt enim Socratica pleraque mirabilia, Stoicorū quæ παράδοξα nominātur: ſed ubi Xenocrates, ubi Ariſtoteles iſta tetigit? hos.n. quaſi eoſdem eſſe uultis. illi unquam dicerent ſapiētes ſolos reges? ſolos diuites? ſolos formoſos? omnia, quæ ubique eſſent, ſapientis eſſe? neminem Cōſulem, Prætorē, Imperatorē, neſcio an ne quinqueuirū quidē quēquā niſi ſapientem? poſtremo, ſolū ciuem, ſolū liberū? inſipientes omnes, peregrinos, exules, ſeruos, furioſos? denique ſcripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas noſtras, nō eſſe leges? ne urbis denique, aut ciuitatis, niſi quæ eſſent ſapiētiū? hæc tibi Luculle, ſi es aſſenſus Antiocho familiari tuo, tam ſunt defendenda, quàm mœnia: mihi autē bono modo tantū, quantū uidebitur. legi apud Clitomachū, cū Carneades, & Stoicus Diogenes ad ſenatum in Capitolio ſtarent, A. Albinū, qui tū P. Scipione & M. Marcello Cōſulibus Prætor eſſet, eū, qui cum auo tuo Luculle Conſul fuit, ſanè doctū hominem, ut indicat ipſius hiſtoria ſcripta græce, iocantē dixiſſe Carneadi: ego tibi Carneade Prætor eſſe nō uideor, quia ſapiens nō ſum; nec hæc urbs, nec in ea ciuitas. tū ille, huic Stoico non uideris. Ariſtoteles, aut Xenocrates, quos Antiochus ſequi uolebat, nō dubitaſſet, quin & Prætor ille eſſet, & Roma urbs, & eā ciuitas

incoleret. ſed ille noſter eſt planè, ut ſupra dixi, Stoicus perpauca balbutiēs. uos autē mihiueremini, ne labar ad opinionem, & aliquid adſciſcam & comprobem incognitum: quod minime uultis. quid conſilij datis? teſtatur ſæpe Chryſippus tris ſolas eſſe ſentētias, quæ defendi poſſint, de finibus bonorū: circumcidit & amputat multitudinem: aut enim honeſtatē eſſe finem, aut uoluptatem, aut utrūq;: nam qui dicit ſummum bonum id eſſe, ſi uacemus omni moleſtia, eos inuidioſum nomē uoluptatis fugere, ſed in uicinitate uerſari: quod facere eos etiam, qui illud idem cū honeſtate coniūgerent: nec multo ſecus eos, qui ad honeſtatem prima naturæ cómoda adiungerent. ita tres reliquit ſententias, quas putet probabiliter poſſe defendi. ſit ſanè ita, quāquā à Polemonis, & Peripateticorum, & Antiochi finibus nó facile diuellor: neq; quidquam habeo adhuc probabilius. uerūtamē uideo, quàm ſuauiter uoluptas ſenſibus noſtris blādiatur. labor, ut aſſentiar Epicuro, aut Ariſtippo. reuocat uirtus, uel potius reprehēdit manu: pecudum illos motus eſſe dicit: hominem iūgit deo. poſſum eſſe medius: ut, quoniam Ariſtippus, quaſi animum nullum habeamus, corpus ſolum tuetur, Zeno, quaſi corporis ſimus expertes, animum ſolum cóplectitur; ut Calliphontem ſequar, cuius quidem ſentētiam Carneades ita ſtudioſe defenſitabat, ut eā probare etiā uideretur: quāquā Clitomachus affirmabat, nūquam ſe intelligere potuiſſe, quid Carneadi probaretur. ſed ſi ipſum finē uelim ſequi, nó ne ipſa ſeueritas, et grauis, & recta ratio mihi obuerſetur? tu, cum honeſtas in uoluptate cótemnēda cóſiſtat, honeſtatem cū uoluptate,

tanquam hominem cum belua, copulabis? unũ igitur par quod depugnet, reliquum eſt, uoluptas cũ honeſtate. de quo Chryſippo fuit, quantum ego ſentio, nõ magna cõtẽtio. alterum ſi ſequare, multa ruunt, & maxime cõmunitas cum hominum genere, charitas, amicitia, iuſtitia, reliquæ uirtutes: quarũ eſſe nulla poteſt, niſi erit gratuita: nam quæ uoluptate, quaſi mercede aliqua, ad officiũ impellitur, ea nõ eſt uirtus, ſed fallax imitatio, ſimulatioq; uirtutis. audi contra illos, qui nomẽ honeſtatis à ſe ne intelligi quidẽ dicant: niſi forte quod glorioſum ſit in uulgus, id honeſtum uelimus dicere, fontẽ omnium bonorũ in corpore eſſe, hanc normam, hanc regulam, hãc præſcriptionem eſſe naturæ: à qua qui aberrauiſſet, eum nũquam, quid in uita ſequatur, habiturũ. nihil igitur me putabis, hæc, & alia innumerabilia cum audiam, moueri? tã moueor, quã tu Luculle: neq; me minus hominẽ, quàm te putaueris. tantũ intereſt, ꝙ tu, cũ es cõmotus, acquieſcis, aſſentiris, approbas, uerũ illud, certum, cõprehenſum, perceptum, ratũ, firmum, fixum fuiſſe uis, deq; eo nulla ratione neq; pelli, neq; moueri potes. ego nihil eiuſmodi eſſe arbitror, cui ſi aſſẽſus ſim, nõ aſſentiar ſæpe falſe, quoniã uera à falſis nullo diſcrimine ſeparãtur, præſertim cũ iudicia iſta dialecticæ nulla ſint. Venio.n. iam ad tertiã partem philoſophiæ. aliud iudiciũ Protagoræ eſt, qui putet id cuiq; uerũ eſſe, quod cuiq; uideatur: aliud Cyrenaicorum, qui, præter permotiones intimas, nihil putãt eſſe iudicij: aliud Epicuri, qui omne iudiciũ in ſenſibus, & in rerũ notitijs, et in uoluptate conſtituit. Plato autẽ omne iudicium ueritatis, ueri

tatemq; ipſam, abductã ab opinionibus, et à ſenſibus, cogitationis ipſius, & mentis eſſe uoluit. num quid horum probat noſter Antiochus? ille uero ne maiorum quidem ſuorum: ubi. n. aut Xenocratem ſequitur, cuius libri ſunt de ratione loquendi multi, et multũ probati; aut ipſum Ariſtotelem, quo profecto nihil eſt acutius, nihil politius; à Chryſippo pedẽ nũquam. quid ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos ſequi, qui inter ſe diſſident? In hoc ipſo, ꝙ in elementis dialectici docẽt, quo modo iudicare oporteat, uerum, falſum ne ſit, ſi quid ita connexũ eſt, ut hoc; ſi dies eſt, lucet: quanta contentio eſt? aliter Diodoro, aliter Philoni, Chryſippo aliter placet. qd? cum Cleãthe doctore ſuo quã multis rebus Chryſippus diſſidet? quid? duo uel principes dialecticorum Antipater, & Archidemus, opinioſiſſimi homines, nõ ne multis in rebus diſſẽtiũt? quid me igitur Lucullè in inuidiam, & tanquã in cõcionẽ uocas? & quidẽ, ut ſeditioſi Tribuni ſolent, occludi tabernas iubes? quò. n. ſpectat illud, cũ artificia tolli quereris à nobis, niſi ut opifices concitentur? qui ſi undiq; omnes cõuenerint, facile cõtra uos incitabũtur. expromam primũ illa inuidioſa, ꝙ eos omnes, qui in cõcione ſtabũt, exules, ſeruos, inſanos eſſe dicatis: deinde ad illa ueniam, quæ iam nõ ad multitudinẽ, ſed ad uoſmet ipſos, qui adeſtis, pertinẽt: negat. n. uos Zeno, negat Antiochus ſcire quidquam: quo modo, inquies? nos enim defendimus, etiam inſipiẽtem multa comprehendere. at ſcire negatis quẽquam rem ullam, niſi ſapientem. & hoc quidem Zeno geſtu conficiebat: nam cum extẽſis digitis aduerſam manũ

oſtenderat, uiſum, inquiebat, huiuſmodi eſt; deinde cũ paulum digitos cõſtrinxerat, aſſenſus huiuſmodi; tum cum plane compreſſerat, pugnumq́; fecerat, comprehẽſionem illam eſſe dicebat. qua ex ſimilitudine etiã nomen ei rei, quod ante non fuerat, κατάληψιν impoſuit. cum autem læuã manum admouerat, & illũ pugnũ arcte, uehementerq́; cõpreſſerat, ſcientiam talem eſſe dicebat: cuius compotem, niſi ſapiẽtem, eſſe neminem. ſed qui ſapiens ſit, aut fuerit, ne ipſi quidem ſolẽt dicere. ita tu nunc Catule lucere neſcis; nec tu Hortenſi, in tua uilla nos eſſe. nũ nimis hæc inuidioſe dicũtur? hæc tamen minus eleganter, illa ſubtilius. ſed quo modo tu, ſi nihil cõprehendi poſſet, artificia cõcidere dicebas, nec mihi dabas, id, quod probabile eſſet, ſatis magnam uim habere ad artes: ſic ego nũc tibi refero, artem ſine ſciẽtia eſſe nõ poſſe. an pateretur hoc Zeuſis, aut Phidias, aut Polycletus, nihil ſe ſcire, cum in his eſſet tãta ſolertia? quòd ſi eos docuiſſet aliquis, quam uim habere diceretur ſcientia: deſinerent iraſci: ne nobis quidem ſucceſerent; cum didiciſſent id tollere nos, quod nuſquã eſſet; quod autem ſatis eſſet ipſis, relinquere. quam rationem maiorum etiam cõprobat diligentia: qui primum iurare ex ſui animi ſentẽtia quẽque uoluerunt; deinde ita teneri, ſi ſciens falleret, quòd inſciẽtia multa uerſaretur in uita; tum qui teſtimoniũ diceret, ut arbitrari ſe diceret etiã quod ipſe uidiſſet; quæq́; iurati iudices cognouiſſent, ut ea non eſſe facta, ſed ut uideri pronunciarent. Verum, quoniam non ſolum nauta ſignificat, ſed etiam Fauonius ipſe inſuſurrat, nauigãdi nobis Luculle tempus eſſe; & quoniam ſatis multa

dixi;

dixi; eſt mihi perorandum. poſthac tamen, cum hæc quæremus, potius de diſſenſionibus tantis ſummorum uirorũ diſſeramus, de obſcuritate naturæ, deq; errore tot philoſophorum, qui de bonis, contrarijsq; rebus tantopere diſcrepant, ut, cum plus uno uerum eſſe nõ poſſit, iacere neceſſe ſit tot, & tam nobiles diſciplinas; ꝗ de oculorum, ſenſuumq; reliquorum mendacijs, & de ſorite, aut pſeudomeno; quas plagas ipſi cõtra ſe Stoici tenuerunt. Tũ Lucullus, non moleſte, inquit, fero nos hæc contuliſſe: ſæpius enim cõgredientes nos, & maxime in Tuſculanis noſtris, ſi qua uidebũtur, reqremus. Optime, inquã. ſed quid Catulus ſentit? quid Hortenſius? Tũ Catulus, ego ne, inquit? ad patris reuoluor ſententiam: quam quidem ille Carneadeã eſſe dicebat: ut percipi nihil putem poſſe, aſſenſurum autem non percepto, id eſt opinaturũ ſapientem exiſtimẽ, ſed ita, ut intelligat ſe opinari, ſciatq; nihil eſſe, quod com- *prehendi & percipi poſſit: per ἐποχὴν illam omnium rerum cõprobans, illi alteri ſententiæ, nihil eſſe quod ꝑcipi poſſit, uehementer aſſentior. Habeo, inquã, ſententiam tuã, neque eam admodum aſpernor. ſed tibi quid tãdem uidetur Hortenſi? Tũ ille ridens, tollendum teneo te, inquam. nam iſta Academiæ eſt propria ſententia. Ita ſermone confecto, Catulus remanſit, nos ad nauiculas noſtras deſcendimus.

E Tſi munus flagitare, quãuis quis oſtẽderit, ne populus quidem ſolet, niſi cõcitatus: tamen ego expectatione promiſſi tui moueor, ut admoneã te, nõ ut flagitem. miſi autẽ ad te quatuor admonitores non nimis uerecundos: noſti enim profecto os adoleſcentioris Academiæ, ex ea igitur media excitatos miſi: qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autẽ mandaui, ut rogarent. expectabam omnino iandiu, meq; ſuſtinebã, ne ad te prius ipſe quid ſcriberẽ quã aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari quamſimillimo munere: ſed cum tu tardius faceres, id eſt, ut ego interpretor, diligentius; teneri nõ potui, quin coniunctionem ſtudiorum, amorisq; noſtri quo poſſem literarum genere declararem. feci igitur ſermonem, inter nos habitum in Cumano, cum eſſet unà Pomponius: tibi dedi parteis Antiochianas, quas à te probari intellexiſſe mihi uidebar: mihi ſumpſi Philonis. puto fore, ut, cũ legeris, mirere id nos locutos eſſe inter nos, quod nũquam locuti ſumus: ſed noſti morem dialogorum. poſt hæc autem mi Varro quamplurima, ſi uidebitur, & de nobis, & inter nos, ſero fortaſſe, ſed superiorum temporum fortuna Reip. cauſam ſuſtineat: hæc ipſi præſtare debemus. atq; utinam quietis temporibus, atq; aliquo ſi non bono, at ſaltem certo ſtatu ciuitatis hæc inter nos ſtudia exercere poſſemus. quanquam tum quidem uel aliæ quæpiam rationes honeſtas nobis & curas, & actiones darent: nunc au-

tem quid eſt, ſine his cur uiuere uelimus? mihi uero cum his ipſis uix, his autem detractis, ne uix quidem. ſed hæc coràm, & ſæpius. Migrationem, & emptionem feliciter euenire uolo, tuumq; in ea re conſilium probo. Cura ut ualeas.

M. T. CICERONIS ACADEMICARUM QVAESTIONVM SECVNDAE EDITIONIS.

LIBER I.

IN *Cumano nuper cum mecũ Atticus noſter eſſet, nunciatũ eſt nobis à M. Varrone, ueniſſe eum Roma pridie ueſperi, & niſi de uia feſſus eſſet, cõtinuo ad nos uenturum fuiſſe. quod cum audiuiſſemus, nullam moram interponendã putauimus, quin uideremus hominẽ nobiſcum & ſtudijs ijſdem, & uetuſtate amicitiæ cõiunctum. itaque confeſtim ad eum ire perreximus: paulumq́; cum eius uilla abeſſemus, ipſum ad nos uenientẽ uidimus; atque illum complexi, ut mos amicorum eſt, ſatis eum longo interuallo ad ſuam uillam reduximus. hic pauca primo, atq; ea percunctantibus nobis, & ſi quid forte Roma noui: Atticus, omitte iſta, quæ nec percunctari, nec audire ſine moleſtia poſſumus, quæſo, inquit; & quære potius, ecquid ipſe noui: ſilent enim diutius muſæ Varronis, quàm ſolebant: nec tamen iſtum ceſſare, ſed celare quæ ſcribat, exiſtimo. Minime uero, inquit ille: intemperantis enim eſſe arbitror, ſcribere quod occultari uelit. ſed habeo opus magnum in manibus, quòd iam pridem ad hũc ipſum (me autem dicebat) quædam inſtitui, quæ*

& ſunt magna ſanè, & limantur à me politius. Et ego, iſta quidẽ, inquam, Varro iam diu expectans, non audeo tamẽ flagitare: audiui enim è Libone noſtro, cuius noſti ſtudiũ, (nihil enim eiuſmodi celare poſſumus) nõ ea te intermittere, ſed accuratius tractare, nec de manibus unquã deponere. illud autem mihi ante hoc tempus nũquam in mentẽ uenit à te requirere. ſed nunc, poſteaquã ſum ingreſſus res eas, quas tecum ſimul didici, mãdare monumẽtis, philoſophiamq; ueterem illam à Socrate ortã latinis literis illuſtrare; quæro, quid ſit, cur, cũ multa ſcribas, genus hoc prætermittas, præſertim cum & ipſe in eo excellas, & id ſtudiũ, totaq; ea res longe cæteris & ſtudijs & artibus antecedat. Tum ille, rem à me ſæpe deliberatam, & multũ agitatam requiris. itaq; non multũ hæſitans reſpondebo: ſed ea dicam, quæ mihi ſunt in promptu, ꝙ iſta ipſa de re multum, ut dixi, & diu cogitaui. Nam cum philoſophiam uiderem diligentiſſime literis græcis explicatã, exiſtimaui, ſi qui de noſtris eius ſtudio tenerentur, ſi eſſent græcis doctrinis eruditi, græca potius, quã noſtra lecturos; ſin à Græcorum artibus et diſciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ ſine eruditione græca intelligi non poſſunt: itaq; ea nolui ſcribere, quæ nec indocti intelligere poſſent, nec docti legere curarent. uides autem eadem ipſe: didiciſti enim non poſſe nos Amafanij, aut Rabirij ſimiles eſſe; qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos poſitis uulgari ſermone diſputant, nihil diffiniunt, nihil partiũtur, nihil apta interrogatione concludunt, nullã deniq; artẽ eſſe nec dicendi, nec diſſerendi putant. nos autem præ

ceptis dialecticorum, & oratorum, quoniam utrunq; uim unam eſſe noſtri putant, ſic parentes, ut legibus, uerbis, quanquam nouis, cogimur uti: quæ docti (ut dixi) à Græcis petere malunt, indocti ne à nobis quidem accipiunt: ut fruſtra omnis ſuſcipiatur labor. Iã uero phyſica, ſi Epicurum, id eſt ſi Democritum probarem, poſſem ſcribere ita planè ut Amafanius: quid eſt enim magnum, cum cauſas rerum efficiẽtium ſuſtuleris, de corpuſculorum (ita enim appellat atomos) cõcurſione fortuita loqui? noſtra tu phyſica noſti, quæ contineantur ex effectione, & ex materia ea, quã fingit, & format effectio. adhibenda enim geometria eſt: quoniam ✶ quibuſnam quiſquam enunciare uerbis, aut quem ad intelligendũ poterit adducere, hæc ipſa de uita, & moribus, de expetendis, fugiendisq; rebus? illi enim ſimpliciter pecudis & hominis idem bonũ eſſe cẽſent: apud noſtros enim, non ignoras, quæ ſit & quanta ſubtilitas. ſiue. n. Zenonẽ ſequare: magnũ eſt efficere, ut quis intelligat quid ſit illud uerum, et ſimplex bonũ, quod non poſſit ab honeſtate ſeiungi: quod bonũ quale ſit, negat omnino Epicurus ſine uoluptatibus ſenſum mouentibus nec ſuſpicari ſi uero Academiã ueterẽ perſequamur, quã nos, ut ſcis, probamus: quàm erit illa acute explicãda nobis? quàm argute, quàm obſcure etiam cõtra Stoicos diſſerendũ? totũ igitur illud philoſophiæ ſtudiũ mihi quidẽ ipſe ſumo & ad uitæ conſuetudinẽ & cõſtãtiã quantã poſſum, et ad delectationẽ animi; nec ullũ arbitror, ut apud Platonẽ eſt, maius aut melius à dijs datũ munus homini: ſed meos amicos, in qb. eſt ſtudiũ, in Græciã mitto, ideſt ad Græcos ire iubeo,

ut ea à fontibus potius hauriãt, quã in riuulos cõſectẽtur. quæ autẽ nemo adhuc docuerat, nec erat unde ſtudioſi ſcire poſſent; ea, quantũ potui, (nihil.n. magnopere meorũ miror) feci ut eſſent nota noſtris: à Græcis.n. peti nõ poterãt, ac poſt L. Aelij noſtri occaſum ne à Latinis quidem. & tamẽ in illis ueteribus noſtris, quæ Menippũ imitati, non interpretati quadam hilaritate cõſperſimus, multa admiſta ex intima philoſophia, multa dialectice dicta: quæ quo facilius minus docti intelligerent iocũditate quadã ad legendũ inuitati, in laudationibus, in ijs ipſis antiquitatum procemijs philoſophiæ ſcribere uoluimus, ſi modo cõſecuti ſumus. Tum ego, ſunt, inquã, iſta Varro: nã nos in noſtra urbe peregrinantes, errantesq;, tãquã hoſpites, tui libri quaſi domũ reduxerunt; ut poſſemus aliquando, qui, & ubi eſſemus, agnoſcerẽ, tu ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum iura, tu ſacerdotum, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinã, tu ſedem regionũ, locorum, tu omnium diuinarum humanarumq; rerũ nomina, genera, officia, cauſas aperuiſti: plurimumq; poetis noſtris, omninoq; latinis et literis luminis attuliſti, & uerbis: atque ipſe uariũ et elegãs omni ferè numero poema feciſti: philoſophiamq; multis locis inchoaſti, ad impellẽdũ ſatis, ad docendũ parũ. Cauſam autẽ probabilẽ tu quidem affers: aut enim græca legere malent, qui erunt eruditi; aut ne hæc quidem, qui illa neſciunt. ſed da mihi nũc, ſatis ne probas? immo uero & hæc, qui illa non poterunt, & qui græca poterunt, non contemnent ſua. quid enim cauſæ eſt, cur poetas latinos græcis literis eruditi legant, philoſophos non

legant? an quia delectat Ennius,Pacuuius,Accius,qui non uerba,ſed uim græcorum expreſſerũt poetarum? quanto magis philoſophi delectabunt,ſi,ut illi Aeſchylum,Sophoclem,Euripidem,ſic hi Platonem imitẽtur, Ariſtotelem,Theophraſtum? oratores quidem laudari uideo,ſi qui è noſtris Hyperidem ſint,aut Demoſthenẽ imitati.ego autem(dicam enim,ut res eſt)dum me ambitio,dum honores,dum cauſæ,dum Reip. nõ ſolũ cura,ſed quædã etiã procuratio multis officijs implicatum,& conſtrictum tenebat,hæc incluſa habebã, &, ne obſoleſcerent,renouabam?cum licebat,legendo.nũc uero & fortunæ grauiſſimo percuſſus uulnere & adminiſtratione Reip.liberatus,doloris medicinam à philoſophia peto,& otij oblectationem hanc honeſtiſſimã iudico: aut enim huic ætati hoc maxime aptũ eſt; aut ijs rebus,ſi quas dignas laude geſſimus, hoc in primis cõſentaneũ,aut etiam ad noſtros ciues erudiẽdos nihil utilius;aut,ſi hæc ita non ſunt,nihil aliud uideo,quod agere poſſimus.Brutus quidem noſter excellens omni genere laudis,ſic philoſophiam latinis literis perſequitur,nihil ut ijſdem de rebus græca deſideres: & eandem quidem ſententiam ſequitur,quam tu:nam Ariſtum Athenis audiuit aliquandiu: cuius tu fratrem Antiochum.quamobrem da queſo te huic etiam generi literarum. Tum ille,iſtuc quidem cõſiderabo, nec uero ſine te.ſed de te ipſo quid eſt,inquit,quod audio?

Quanam,inquam,de re? Relictam à te ueterem iam,inquit,tractari autem nouam. Quid ergo, inquã,Antiocho id magis licuerit noſtro familiari remigrare in domum ueterẽ è noua,quam nobis in nouã è

uetere? certe enim recentiſſima quæque ſunt correcta & emendata maxime. quanquam Antiochi magiſter Philo, magnus uir, ut tu exiſtimas ipſe, negarit in libris, quod coràm etiã ex ipſo audiebamus, duas Academias eſſe: erroréq; eorũ, qui ita putarũt, coarguit. Eſt, inquit, ut dicis: ſed ignorare te nõ arbitror, quæ cõtra Philonem Antiochus ſcripſerit. Immo uero & iſtam, & totam ueterem Academiam, à qua abſum tã diu, renouari à te, niſi moleſtum eſt, uelim: & ſimul aſſidamus, inquam, ſi uidetur. Sanè iſtud quidem, inquit: ſum enim admodum infirmus. ſed uideamus, idem ne Attico placeat fieri à me, quod te uelle uideo. Mihi uero, inquit ille: quid eſt enim, quod malim, quàm ex Antiocho iam pridẽ audita recordari? & ſimul uidere, ſatis ne ea cõmode dici poſſint latine? quæ cum ſunt dicta, in cõſpectu cõſedimus omnes. Tũ Varro ita exorſus eſt. Socrates mihi uidetur, id quod cõſtat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipſa natura inuolutis, in quibus omnes ante eũ philoſophi occupati fuerũt, auocauiſſe philoſophiã, & ad uitã cõmunẽ adduxiſſe, ut de uirtutibus, & uitijs, omninoq; de bonis rebus, & malis quæreret, cœleſtia autẽ uel procul eſſe à noſtra cognitione cẽſeret, uel, ſi maxime cognita eſſẽt, nihil tamen ad bene uiuendum. hic in omnibus ferè ſermonibus, qui ab ijs, qui illũ audierũt, perſcripti uarie, copioſe ſunt, ita diſputat, ut nihil affirmet ipſe, refellat alios, nihil ſe ſcire dicat, niſi id ipſum, eoq; præſtare cæteris, quòd illi, quæ neſciãt, ſcire ſe putẽt, ipſe ſe nihil ſcire id unũ ſciat, ob eáq; rẽ ſe arbitrari ab Apolline omniũ ſapiẽtiſſimũ eſſe dictũ, ꝙ hæc eſſet una om

nis ſapiētia, non arbitrari ſeſe ſcire quod neſciat. quæ cū diceret conſtanter, et in ſentētia permaneret omnis eius oratio tū in uirtute laudāda, & in omnibus hominibus ad uirtutis ſtudiū cohortādis cōſumebatur, ut Socraticorū libris, maximeq; Platonis intelligi poteſt. Platonis aūt auctoritate, qui uarius, et multiplex, & copioſus fuit, una & cōſentiēs duobus uocabulis philoſophiæ forma inſtituta eſt, Academicorum, et Peripateticorū: qui rebus congruentes, nominibus differebant. nam cum Speuſippum ſororis filium Plato philoſophiæ quaſi hæredem reliquiſſet, duos autē præſtātiſſimos ſtudio, atq; doctrina Xenocratem Chalcedoniū, & Ariſtotelē Stagiritem: qui erāt cū Ariſtotele, Peripatetici dicti ſunt, quia diſputabant inambulātes in Lyceo: illi autem, qui Platonis inſtituto in Academia, quod eſt alterū gymnaſium, cœtus erāt & ſermones habere ſoliti, ex loci uocabulis nomē habuerunt: ſed utriq; Platonis ubertate completi certā quandam diſciplinæ formulam compoſuerunt, et eā quidē plenam, ac refertam: illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita conſuetudinem diſſerendi reliquerunt. ita facta eſt diſſerēdi, quod minime Socrates probabat, ars quædā philoſophiæ, & rerum ordo, & deſcriptio diſciplinæ. quæ quidē erat primo duobus, ut dixi, nominibus una: nihil enim inter Peripateticos, et illā ueterem Academiam differebat. abundantia quadam ingenij præſtabat, ut mihi uidetur quidem, Ariſtoteles: ſed idem fons erat utriſq; , & eadē rerū expetendarum fugiendarumq; partitio. Sed quid ago, inquit? aut ſum ne ſa-

nus,qui hæc uos doceo?nam etſi non ſus Mineruã, ut aiunt:tamẽ inepte quiſque Mienruã docet. Tũ Atticus,tu uero,inquit,perge Varro:ualde enim amo noſtra,atque noſtros:meq; iſta delectãt, cũ latine dicuntur,& iſto modo. Quid me,inquã,putas? qui philoſophiam iã profeſſus ſim populo noſtro exhibiturũ.

Pergamus igitur,inquit,quoniã placet. Fuit ergo iam accepta à Platone philoſophãdi ratio triplex; una de uita,& moribus;altera de natura, & rebus occultis;tertia de diſſerendo,et,quid uerũ, & quid falſum, quid rectum in oratione,prauum'ue,quid conſentiẽs, quid repugnans,iudicando. Ac primam partem illã bene uiuendi à natura petebant,eiq; parẽdum eſſe dicebãt,neque ulla alia in re,niſi in natura, quærẽdũ eſſe illud ſummum bonum,quò omnia referrentur: cõſtituebantq;,extremũ eſſe rerum expetendarũ,& finem bonorũ,adeptũ eſſe omnia è natura,& animo,& corpore,& uita. Corporis autẽ alia ponebant eſſe in toto, alia in partibus: ualetudinem,uires,pulchritudinẽ in toto:in partibus autem ſenſus integros, & præſtantiã aliquam partium ſingularũ,ut in pedibus celeritatẽ, uim in manibus,claritatem in uoce,in lingua etiã explanatã uocũ impreſſionem. Animi autẽ,quæ eſſent ad cõprehendendã ingenij uirtutem idonea. eaq; ab ijs in naturã,& mores diuidebantur. naturæ celeritatem ad diſcendum,& memoriam dabant: quorũ utrunq; mentis eſſet propriũ,& ingenij. Morũ autem putabãt ſtudia eſſe, & quaſi conſuetudinem: quam partim exercitationis aſſiduitate,partim ratione formabãt. In quibus erat philoſophia ipſa. in qua quod inchoatũ eſt,

neque abſolutũ, progreſſio quædam ad uirtutẽ appellatur:quod autẽ abſolutum,id eſt uirtus, quaſi perfectio naturæ,omniumq; rerũ, quas in animis ponunt, una res optima.ergo hæc animorum. Vitæ autem(id enim erat tertium)adiuncta eſſe dicebant quæ ad uirtutis uſum ualerent.iam uirtus animi bonis & corporis cernitur in quibuſdã,quæ nõ tã naturæ,quã beatæ uitæ adiuncta ſunt.hominẽ eſſe cenſebãt quaſi partẽ quãdã ciuitatis & uniuerſi generis humani,eumq; eſſe coniunctũ cũ hominibus humana quadã ſocietate. ac de ſummo quidem ac naturali bono ſic agũt.cætera autem pertinere ad id putant,aut ad agendũ,aut ad tuendum,ut diuitias,ut opes,ut gloriam,ut gratiã.ita tripartita ab ijs inducitur ratio bonorũ:atque hæc illa ſunt tria genera,quæ putãt pleriq; Peripateticos dicere:id quidem non falſo : eſt enim hæc partitio illorũ: illud imprudenter,ſi alios eſſe Academicos, qui tũ appellarentur,alios Peripateticos arbitrãtur.cõmunis hæc ratio & utriſque hic bonorũ finis uidebatur,adipiſci quæ eſſent prima in natura,quæq; ipſa per ſeſe expetẽda,aut omnia, aut maxima.ea ſunt autem maxima, quæ in ipſo animo atq; in ipſa uirtute uerſantur.itaque omnis illa antiqua philoſophia ſenſit in una uirtute eſſe poſitã beatã uitã,nec tamen beatiſſimã, niſi adiungerẽtur & corporis,& cætera, quæ ſupra dicta ſint,ad uirtutis uſum idonea.ex hac deſcriptione, agẽdi quoq; aliquid in uita & officij ipſius initiũ repiebatur:ꝙ erat in cõſeruatiõe earũ rerũ, quas natura præſcriberet.hinc gignebatur fuga deſidiæ, uoluptatumq; cõtemptio:ex quo laborũ, dolorumq; ſuſceptio multo-

rum magnorumq́; recti honeſtiq́; cauſa, & earum re rum,quæ erant cōgruentes cum deſcriptione naturæ. unde & amicitia exiſtebat,& iuſtitia,atque æquitas. hæc et uoluptatibus,et multis uitæ cōmodis antepone bătur.hæc quidem fuit apud eos morum inſtitutio,et eius artis,quam primā poſui,forma,atque deſcriptio. De natura autem(id enim ſequebatur)ita dicebāt,ut eā diuiderent in res duas:ut altera eſſet efficiens,alte ra autem quaſi huic ſe præbens,ea qua efficeretur ali quid.in eo,quod efficeret,uim eſſe cenſebant:in eo au tem,quod efficeretur,materiā quandā: in utroque ta men utrūque:neque enim materiā ipſam cohærere po tuiſſe,ſi nulla ui cōtineretur; neque uim ſine aliqua materia: nihil eſt.n.quod nō alicubi eſſe cogatur. ſed quod ex utroque,id iam corpus & quaſi qualitatem quādā nominabāt.dabitis.n.profecto, ut in rebus inu ſitatis,quod Græci ipſi faciūt,à quibus hæc iā diu tra ctātur,utamur uerbis interdū inauditis. Nos uero,in quit Atticus, quin etiā græcis licebit utare, cū uoles,ſi te latina forte deficiēt. Bene ſanè facis:ſed enitar,ut latine loquar,niſi in huiuſcemodi uerbis , ut philoſo phiā,aut rhetoricē,aut phyſicē, aut dialecticē appellē, quibus,ut alijs multis, cōſuetudo iā utitur pro latinis. qualitates igitur appellaui,quas ποιότητας Græci uo cāt:quod ipſū apud Græcos nō eſt uulgi uerbū,ſed phi loſophorū,atq; id in multis . dialecticorū quoq; uerba nulla sūt publica:ſuis utūtur.et id quoq; cōmune om niū ferè artiū:aut.n.noua sūt rerū nouarū faciēda no mina,aut ex alijs trāſferēda.quod ſi græci faciūt, q in his rebus tot iā ſecula uerſātur: q̃to id magis nobis cō=

cedendũ eſt,qui hæc nũc primum tractare conamur?

Tu uero, inquã, Varro bene etiã meriturus mihi uideris de tuis ciuibus, ſi eos nõ modo copia rerũ auxeris,ut effeciſti,ſed etiam uerborũ. Audebimus ergo, inquit,nouis uerbis uti te auctore,ſi neceſſe eſt.Earum igitur qualitatũ ſunt aliæ principes, aliæ ex ijs ortæ. principes ſunt uniuſmodi,& ſimplices. ex his autem ortæ uariæ ſunt,& quaſi multiformes.itaq; aer quoque,(utimur.n.pro latino)ignis, & aqua,et terra,prima ſunt.ex ijs autem ortæ animãtiũ formæ, earumq́; rerũ,quæ gignũtur è terra.ergo illa initia, ut è græco uertam,elementa dicuntur:è quibus aer,& ignis mouẽdi uim habent,& efficiendi, reliquæ partes accipiẽdi,& quaſi patiendi:aquam dico,& terrã. Quintum genus,è quo eſſent aſtra, menteſq́; ſingulares, eorum quatuor,quæ ſupra dixi,diſſimile Ariſtoteles quoddã eſſe rebatur.ſed ſubiectã putãt omnibus ſine ulla ſpecie,atq; carentẽ omni illa qualitate(faciamus.n.tractando uſitatius hoc uerbũ,& tritius)materiã quandam,ex qua omnia expreſſa atq; effecta ſint,quæ tota omnia accipe poſſit,omnibuſq́; modis mutare, atq; ex omni parte,eoq́; etiã interire non in nihilũ,ſed in ſuas partes,quæ infinite ſecari,ac diuidi poſſint, cũ ſit nihil omnino in rerũ natura minimũ, quod diuidi nequeat:quæ autẽ moueãtur,omnia interuallis moueri; quæ interualla itẽ infinite diuidi poſſint.et cũ ita moueatur illa uis,quam qualitatem eſſe diximus, & cũ ſic ultro citroq́; uerſetur : & materiam ipſam totam penitus commutari putant,& ita effici quæ appellãt qualia;è quibus in omni natura cohærẽte,& cõtinua

ta cum omnibus ſuis partibus effectum eſſe mundũ, extra quem nulla pars materiæ ſit, nullumq; corpus: partes autem eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo, quæ natura ſentiente teneãtur, in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna: nihil enim ualentius eſſe, à quo intereat. quam uim animũ eſſe dicũt mũdi, eãdemq; eſſe mentem, ſapientiamq; perfectã: quẽ deum appellãt, omniũq; rerũ, quæ ſunt ei ſubiectæ, quaſi prudentiam quandam, procurantem cœleſtia maxime, deinde in terris ea, quæ pertinẽt ad homines; quã interdũ neceſſitatem appellãt, quia nihil aliter poſſit, atque ab ea cõſtitutum ſit, inter quaſi fatalem & immutabilẽ continuationem ordinis ſempiterni. nonnunquã quidem eandẽ fortunam, quòd efficiat multa improuiſa hæc nec opinata nobis propter obſcuritatem ignorationemq; cauſarum. Tertia deinde philoſophiæ pars, quæ erat in ratione, & in diſſerendo, ſic tractabatur ab utriſque, quãquã oriretur à ſenſibus, tamen nõ eſſe iudicium ueritatis in ſenſibus. mentem uolebant rerum eſſe iudicem: ſolam cenſebant idoneã, cui crederetur, quia ſola cerneret id, quod ſemper eſſet ſimplex, & uniuſmodi, & tale quale eſſet. hãc illi Ideam appellabant, iam à Platone ita nominatam, nos rectè ſpeciem poſſumus dicere. ſenſus autẽ omnes hebetes, & tardos eſſe arbitrabãtur, nec percipere ullo modo res eas, quæ ſubiectæ ſenſibus uiderẽtur; quæ eſſent aut ita paruæ, ut ſub ſenſum cadere non poſſent; aut ita mobiles, & cõcitatæ, ut nihil unquã unum eſſet conſtans, ne idem quidem, quia cõtinenter laberentur, & fluerẽt omnia. itaque hãc omnẽ partem rerũ opinabilem appellabãt.

ſcientiam autẽ nuſquam eſſe cẽſebant, niſi in animi
motionibus,atq; rationibus.qua de cauſa definitiones
rerũ probabãt,& has ad omnia, de quibus diſceptaba
tur,adhibebãt.uerborũ etiam explicatio probabatur,
qua de cauſa quæq; eſſent ita nominata:quã etymo=
logiã appellabãt.poſt argumentis & quaſi rerũ notis
utebãtur ad probãdum & ad concludẽdum id, quod
explanari uolebãt:in quo tradebatur omnis dialecti=
ca diſciplina,ideſt orationis ratione cõcluſæ. huic qua
ſi ex altera parte oratoria uis dicẽdi adhibebatur,ex=
plicatrix orationis perpetuæ ad perſuadẽdum accom
modatæ.hæc erat illis prima à Platone tradita: cuius
quas acceperim diſputationes,ſi uultis,exponã. Nos
uero uolumus,inquã; ut pro Attico etiam reſpondeã.

Et recte,inquit,reſpõdes: præclare.n.explicatur Pe
ripateticorum.& Academiæ ueteris auctoritas. Ari=
ſtoteles primus ſpecies,quas paulo ante dixi, labefacta
uit : quas mirifice Plato erat amplexatus; ut in his
quiddã diuinũ eſſe diceret.Theophraſtus autẽ, uir &
oratione ſuauis,& ita moderatus,ut præ ſe probitatẽ
quãdam,& ingenuitatem ferat, uehemẽtius etiã fre
git quodã modo ueteris diſciplinæ auctoritatem:ſpo=
liauit enim uirtutẽ ſuo decore,imbecillamq; reddidit,
ꝙ negauit in ea ſola poſitum eſſe beate uiuere . nam
Strato eius auditor,quãquam fuit acri ingenio,tamẽ
ab ea diſciplina omnino ſemouẽdus eſt:qui cũ maxi=
me neceſſariam partem philoſophiæ,quæ poſita eſt in
uirtute & moribus,reliquiſſet, totumq; ſe ad inueſti
gationẽ naturæ cõtuliſſet;in ea ipſa plurimũ diſcedit
à ſuis.Speuſippus autẽ et Xenocrates,ꝗ primi Platonis

rationẽ,auctoritatemq́; ſuſceperant;& poſt hos Polemo,& Crates,unaq́; Crãtor in Academia congregati, diligẽter ea,quæ à ſuperioribus acceperãt,tuebantur. iá Polemonẽ audiuerunt aſſidue Zeno, & Arceſilas. ſed Zeno cum Arceſilá anteiret ætate, ualdeq́; ſubtiliter diſſereret,& peracute moueretur;corrigere conatus eſt diſciplinã.eã quoq;,ſi uidetur,correctionem explicabo,ſicut ſolebat Antiochus.Mihi uero,inquã,uidetur:quod uides idẽ ſignificare Põponiũ. Zeno igitur nullo modo is erat,qui,ut Theophraſtus, neruos uirtutis incideret;ſed cõtra;qui omnia , quæ ad beatã uitã pertinerẽt,in una uirtute poneret,nec quidquã aliud numeraret in bonis,idq́; appellaret honeſtũ. quod eẽt ſimplex quoddã,& ſolũ, & unũ bonũ.cætera autem etſi nec bona,nec mala eſſent,tamẽ alia ſecũdũ naturam dicebat,alia naturæ eſſe cõtraria. ijs ipſis alia interiecta & media numerabat.quæ autẽ ſecũdum naturam eſſent,ea ſumẽda,& quadã æſtimatione dignãda docebat:contraq́; cõtraria.neutra autẽ in medijs relinquebat:in quibus ponebat nihil omnino eſſe momẽti:ſed quæ eſſent ſumẽda,ex ijs alia pluris eſſe æſtimãda,alia minoris:quæ pluris, ea præpoſita appellabat;reiecta autẽ,quæ minoris.atq; ut hæc nõ tã rebus, quã uocabulis cõmutauerat : ſic inter recte factum, atq; peccatum;officiũ,& cõtra officiũ media locabat quædam.recte factã ſola in bonis actionibus ponens, praue,ideſt peccata,in malis.officia autẽ & ſeruata, prætermiſſáq; media putabat,ut dixi.cũq; ſuperiores non omnem uirtutẽ in ratione eſſe dicerent,ſed quaſdam uirtutes natura,aut more perfectas: hic omneis

in ratione ponebat. cumq; illi ea genera uirtutũ,quæ ſupra dixi, ſeiungi poſſe arbitrarẽtur : hic nec id ullo modo fieri poſſe diſſerebat, nec uirtutis uſum modo; ut ſuperiores,ſed ipſum habitũ per ſe eſſe præclarum, nec tamẽ uirtutẽ cuiquam adeſſe,quin ea ſemper ute retur.cumq; perturbationẽ animi illi ex homine non tollerent,naturaq; & cõdoleſcere,& concupiſcere,& extimeſcere,& efferri lætitia dicerẽt, ſed ea contrahe rent,in anguſtumq; deducerẽt:hic omnibus his quaſi morbis uoluit carere ſapientẽ. cumq; eas perturbationes antiqui naturales eſſe dicerẽt, & rationis expertes;aliaq; in parte animi cupiditatẽ,alia rationẽ collocarẽt:ne his quidẽ aſſentiebatur:nam & perturbationes uoluntarias eſſe putabat, opinioniſq; iudicio ſuſcipi; & omnium perturbationũ arbitrabatur eſſe matrem immoderatam quandam intemperantiã. Hæc ferè de moribus. De naturis autẽ ſic ſentiebat,primum ut in quatuor initijs rerum illis quintã hãc naturam,ex qua ſuperiores ſenſus & mentẽ effici rebãtur,non adhiberet : ſtatuebat enim ignem eſſe ipſam naturam,quæ quidq; gigneret, & mentẽ atq; ſenſus. diſcrepabat etiam ab ijſdem,quod nullo modo arbitrabatur quidquã effici poſſe ab ea, quæ expers eſſet corporis.cuius generis Xenocrates & ſuperiores etiam animum eſſe dixerunt.nec uero , aut quod efficeret aliquid,aut quod efficeretur,poſſe eſſe non corpus. plurima autem in illa tertia philoſophiæ parte mutauit. in qua primum de ſenſibus ipſis quædam dixit noua: quos iunctos eſſe cenſuit è quadam quaſi impulſione oblata extrinſecus : quam ille φαντασίαν , nos

uiſum appellemus licet, & teneamus hoc uerbũ qui=
dem: erit enim utendum in reliquo ſermone ſæpius.
ſed ad hæc,quæ uiſa ſunt, & quaſi accepta ſenſibus,
aſſenſionẽ adiungit animorum:quã eſſe uult in nobis
poſitã,& uoluntariã.uiſis nõ omnibus adiungebat fi=
dem,ſed ijs ſolũ, quæ propriam quandam haberent de
clarationem earum rerum,quæ uiderentur:id autem
uiſum cum ipſum cerneretur,comprehenſibile. feretis
hæc?Nos uero, inquã:quonam.n.modo κατάληπτον di
ceres?Sed cum acceptum iam & approbatum eſſet,cõ
prehenſionem appellabat,ſimilem ijs rebus,quæ manu
prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat. at
cũ eo uerbo ante nemo tali in re uſus eſſet,plurimiſq;
idem nouis uerbis(noua.n.dicebat)uſus eſt. quod autẽ
erat ſenſu comprehenſum, id ipſum ſenſum appella=
bat.& ſi ita erat comprehenſum, ut conuelli ratione
non poſſet,ſcientiam; ſin aliter,inſcientiam nomina=
bat;ex qua exiſteret etiã opinio, quæ eſſet imbecilla,
& cum falſo,incognitoq; communis. ſed inter ſcien=
tiam,& inſcientiam,comprehenſionem illam,quã di=
xi,collocabat,eamq; neq; in rectis,neq; in prauis nu=
merabat,ſed ſoli credẽdum eſſe dicebat. è quo ſenſi=
bus etiã fidem tribuebat,ꝙ,ut ſupra dixi,comprehen=
ſio facta ſenſibus & uera eſſe illi, & fidelis uideba=
tur:non ꝙ omnia,quæ eſſent in re, comprehenderet:
ſed quia nihil,quod cadere in eam poſſet,relinqueret,
quodq; eã natura quaſi normam ſcientiæ & princi=
pium ſui dediſſet,unde poſtea notiones rerum in ani
mis imprimerentur,è quibus non principia ſolũ, ſed
latiores quædam ad rationem inueniendam uiæ repe=

riuntur. errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinationem, & ſuſpicionem, & uno nomine omnia, quæ eſſent aliena firmæ & cõſtãtis aſſenſionis, à uirtute, ſapientiaq́; remouet. atq; in ijs ferè commutatio cõſtitit omnis, diſſenſioq́; Zenonis à ſuperioribus. Quæ cum dixiſſet: & breuiter ſanè, minimeq́; obſcure expoſita eſt, inquam, à te Varro & ueteris Academiæ ratio, & Stoicorũ: uerũ eſſe autẽ arbitror, ut Antiocho noſtro familiari placebat, correctionẽ ueteris Academiæ potius, quàm aliquã nouã diſciplinam putandã. Tunc Varro, tuæ ſunt nũc partes, inquit, qui ab antiquorũ ratione nunc deſciſcis, et ea, quæ ab Arceſila nouata ſunt, probas, docere, quod, & qua de cauſa diſſidiũ factũ ſit; ut uideamus, ſatis ne iſta ſit iuſta defectio. Tũ ego, cũ Zenone, inquã, ut accepimus, Arceſilas ſibi omne certamen inſtituit, non pertinacia, aut ſtudio uincendi, ut mihi quidem uidetur, ſed earum rerum obſcuritate, quæ ad cõfeſſionem ignorationis adduxerant Socratem, & ueluti amãtes Socratem Democritũ, Anaxagoram, Empedoclem, omnes penè ueteres: qui nihil cognoſci, nihil percipi, nihil ſciri poſſe dixerũt, anguſtos ſenſus, imbecillos animos, breuia curricula uitæ, et, ut Democritus, in profundo ueritatẽ eſſe demerſam, opinionibus et inſtitutis omnia teneri, nihil ueritati relinqui: deinceps omnia tenebris circũfuſa eſſe dixerũt. itaq; Arceſilas negabat eſſe quidquã, quod ſciri poſſet, ne illud quidẽ ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. ſic omnia latere cẽſebãt in occulto, neq; eſſe quidquã, quod cerni, aut intelligi poſſit: quib. de cauſis nihil oportere neq; profiteri, neq;

affirmare quenquam,neq; aſſertione approbare: cohi bereq́; ſemper,& ab omni lapſu cõtinere temeritatẽ quæ tum eſſet inſignis,cũ aut falſa,aut incognita res: approbaretur:neq; hoc quidquam eſſe turpius, quàm cognitioni et perceptioni aſſertionem,approbationẽq; præcurrere.huic rationi quod erat conſentaneum, faciebat,ut contrà omnium ſententias dies iam pleroſq; deduceret,ut,cum in eadem re paria contrarijs in partibus momenta rationũ inuenirentur,facilius ab utraque parte aſſertio ſuſtineretur. hanc Academiã nouã appellabant:quæ mihi uetus uidetur:ſiquidem Platonem ex illa uetere numeramus:cuius in libris nihil affirmatur,& in utranque partem multa diſſeruntur, de omnibus quæritur,nihil certi dicitur. ſed tamen illa,quam expoſui, uetus, hæc noua nominetur: quæ uſque ad Carneadem perducta,qui quartus ab Arceſila fuit,in eadẽ Arceſilæ ratione permanſit. Carneades autem nullius philoſophiæ partis ignarus,et ut cognoui ex ijs:qui illum audierant, maximeq́; ex Epicureo Zenone,qui cum ab eo plurimum diſſentiret, unum tamẽ præter cæteros mirabatur,incredibili quadã fuit facultate.

Et multa ex primo hoc libro,& tres reliqui deſiderantur.

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM

LIBER I.

N On eram neſcius Brute; cum, quæ ſummis ingenijs, exquiſitáq; doctrina philoſophi græco ſermone tractauiſſent, ea latinis literis mandaremus, fore, ut hic noſter labor in uarias reprehenſiones incurreret. nam quibuſdam, & ijs quidem non admodũ indoctis, totum hoc diſplicet, philoſophari. quidam autem id non totũ reprehendũt, ſi remiſſius agatur; ſed tantum ſtudium, tam multá operam ponendam in eo non arbitrantur. erũt etiam, & hi quidem eruditi græcis literis, contẽnẽtes latinas, qui ſe dicant in græcis legendis operam malle cõſumere. poſtremo aliquos futuros ſuſpicor, qui me ad alias literas uocent, genus hoc ſcribẽdi, etſi ſit elegás, perſonæ tamen, & dignitatis eſſe negent. Contra quos omnes dicendum breuiter exiſtimo. quáquam philoſophiæ quidem uituperatoribus ſatis reſpõſum eſt eo libro, quo a nobis philoſophia defenſa, et collaudata eſt, cũ eſſet accuſata, & uituperata ab Hortenſio. qui liber cũ & tibi probatus uideretur, et ijs, quos ego poſſe iudicare arbitrarer, plura ſuſcepi, ueritus ne mouere hominũ ſtudia uiderer, retinere non poſſe. qui autem, ſi maxime hoc placeat, moderatius tamen id uolunt fieri, difficilem quandã temperantiam poſtulant in eo, quod ſe-

mel admiſſum:coerceri,reprimiq; nõ poteſt: ut prope modum iuſtioribus utamur illis,qui omnino auocentà philoſophia,quàm ijs,qui rebus infinitis modũ conſtituát,in req; eo meliore,quo maior ſit,mediocritatẽ de ſiderent.ſiue enim ad ſapientiã peruenirí poteſt:nõ pa randa ſolum nobis ea,ſed fruenda etiam eſt . ſiue hoc difficile eſt:tamen nec modus eſt ullus inueſtigãdi ueri,niſi inueneris; & quærendi defatigatio turpis eſt, cum id,quod quæritur,ſit pulcherrimũ . etenim ſi de lectamur,cum ſcribimus:quis eſt tam inuidus, qui ab eo nos abducat? ſin laboramus:quis eſt,qui alienæ mo dum ſtatuat induſtriæ ? nam ut Terentianus Chremes *non inhumanus,qui nouum uicinum non uult*
» *fodere,aut arare,aut aliquid ferre,denique ;*
non enim illum ab induſtria,ſed ab illiberali labore de terret:ſic iſti curioſi,quos offendit noſter minime nobis iniucundus labor. Iis igitur eſt difficilius ſatisfacere, qui ſe latina ſcripta dicunt cõtemnere . in quibus hoc primum eſt,in quo admirer; cur in grauiſſimis rebus non delectet eos patrius ſermo,cum ijdem fabellas la tinas ad uerbum de græcis expreſſas non inuiti legant? quis enim tam inimicus penè nomini Romano *eſt,qui* Ennij Medeam *, aut* Antiopam Pacuuij *ſpernat , aut reijciat ? qui ſe ijſdem* Euripidis *fabulis delectari dicat,latinas literas oderit ?* Synephebos *ego , inquit , potius* Cæcilij *, aut* Andriam Terentij *, quàm utranque* Menandri *legam ? à quibus tã diſſentio , ut, cum* Sophocles *uel optime ſcripſerit ,* Electram *tamen male conuerſam* Attilij *mihi legendam putem . de quo* Licinius*,ferreum ſcriptorem : uerum opiner : ſcripto=*

rem tamen, ut legendus ſit: rudẽ enim eſſe omnino in noſtris poetis, aut inertiſſimæ ſegnitiæ eſt, aut faſtidij delicatiſſimi. mihi quidem nulli ſatis eruditi uidẽtur, quibus noſtra ignota ſunt. at,

» Vtinam ne in nemore, –

nihilo minus legimus, quàm hoc idẽ græcũ. quæ autẽ de bene beateq; uiuendo à Platone diſputata ſunt, hæc explicari non placebit latine? quòd ſi nos nõ interpretum fũgimur munere, ſed tuemur ea, quæ dicta ſunt ab ijs, quos probamus; eisq; noſtrum iudicium, & noſtrum ſcribendi ordinem adiungimus: quid habent, cur græca anteponant ijs, quæ & ſplendide dicta ſint, neque ſint cõuerſa de græcis? nã ſi dicerent ab illis has res eſſe tractatas: ne ipſos quidem Græcos eſt cur tam multos legãt, quàm legẽdi ſunt: quid enim eſt à Chryſippo prætermiſſum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mneſarchũ, Panætiũ, multos alios, in primisq; familiarẽ noſtrum Poſſidoniũ. quid Theophraſtus mediocriter ne delectat, cum tractat locos ab Ariſtotele ante tractatos? quid Epicurei? num deſiſtunt de ijſdem, de quibus & ab Epicuro ſcriptũ eſt, & ab antiquis, ad arbitrium ſuum ſcribere? quòd ſi Græci leguntur à Græcis ijſdem de rebus alia ratione compoſitis: quid eſt, cur noſtri à noſtris non legantur? quanquam ſi planè ſic uerterem Platonem, aut Ariſtotelẽ, ut uerterunt noſtri poetæ fabulas, male credo mererer de meis ciuibus, ſi ad eorũ cognitionem diuina illa ingenia transferrẽ: ſed id neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdictũ puto: locos quidem quoſdã, ſi uidebitur, trãsferã, et maxime ab ijs, quos modo no-

minaui, cum inciderit, ut id apte fieri poſſit: ut ab Homero Ennius, Afranius à Menandro ſolet. nec uero, ut noſter Lucilius, recuſabo, quo minus omnes mea legát. utiná ille Perſius, Scipio uero, & Rutilius multo etiam magis: quorũ ille iudiciũ reformidans, Tarentinis ait ſe, & Conſentinis, & Siculis ſcribere. facete is quidẽ, ſicut aliàs: ſed nec tam docti tunc erant, ad quorũ iudicium elaboraret; & ſunt illius ſcripta leuiora; ut urbanitas ſumma appareat, doctrina mediocris. ego autẽ quem timeam lectorem, cũ ad te ne Græcis quidem cedentem in philoſophia audeam ſcribere? quáquá à te ipſo id quidẽ facio prouocatus gratiſſimo mihi libro, quem ad me de uirtute miſiſti. ſed ex eo credo quibuſdá uſu uenire ut abhorreát à Latinis, quòd inciderint in inculta quædá, & horrida, de malis Græcis latine ſcripta deterius. quibus ego aſſentior, dũmodo à ſe de iiſdem rebus ne Græcos quidem legendos putent. res uero bonas uerbis electis, grauiter, ornateq; dictatas quis nó legat? niſi qui ſe planè Græcũ dici uelit: ut à Scæuola eſt prætor ſalutatus Athenis Albutius. quem quidem locum cum multa uenuſtate, & omni ſale idẽ Lucilius: apud quem præclare Scæuola,

» Græcum te Albuti, quàm Romanum, atque Sabinum,
» Municipem Ponti, Titi, Anni centurionum
» Præclarorum hominum, ac primorum, ſigniferumq;,
» Maluiſti dici. græce ergo Prætor Athenis,
» Id quod maluiſti, te, cum ad me accedis, ſaluto:
» Χαῖρε inquam Tite, lictores, turma omnis, cohorsq;
» Χαῖρε. hinc hoſtis Mut i Albutius, hinc inimicus.

ſed iure Mutius. ego autẽ ſatis mirari nó queo, unde

hoc ſit tam inſolẽs domeſticarum rerum faſtidiũ. non eſt omnino hic docẽdi locus: ſed ita ſentio, & ſæpe diſſerui; latinam linguam nõ modo nõ inopem, ut uulgo putarent, ſed locupletiorem etiam eſſe, quàm græcã. quando enim uel nobis dicam, aut oratoribus bonis, aut poetis, poſtea quidẽ quã fuit quem imitarentur, ullus orationis uel copioſæ, uel elegantis ornatus defuit? ego uero, cũ forenſibus operis, laboribus, periculis nõ deſeruiſſe mihi uideor præſidium, in quo à populo R. locatus ſum; debeo profecto, quantũcunque poſſim, in eo quoq; laborare, ut ſint opera, ſtudio, labore meo doctiores ciues mei, nec cũ iſtis tãtopere pugnare, qui græca legere malint, modo legãt illa ipſa, nec ſimulẽt; & ijs ſeruire, qui uel utriſq; literis uti uelint, uel, ſi ſuas habẽt, illas nõ magnopere deſiderẽt. Qui autem alia malũt ſcribi à nobis, æqui eſſe debent, ꝙ & ſcripta multa ſunt, ſic, ut plura nemini è noſtris; & ſcribẽtur fortaſſe plura, ſi uita ſuppetet: & tamẽ qui diligẽter hæc, quæ de philoſophia literis mãdamus, legere aſſueuerit, iudicabit nulla ad legẽdũ his eſſe potiora. quid eſt. n. in uita tãtopere quærendũ, quã cũ omnia in philoſophia, tũ id, quod ijs libris quæritur, quid ſit finis, quid extremum, quid ultimum, quò ſine omnia bene uiuendi, rectéq; faciendi conſilia referenda, quid ſequatur natura ut ſummum ex rebus expetendis, quid fugiat ut extremum malorum? qua de re cũ ſit inter doctiſſimos magna diſſenſio, quis alienũ putet eius eſſe dignitatis, quã mihi quiſq; tribuit, quid in omni munere uitæ optimũ, & ueriſſimũ ſit, exquirere? an, partus ancillæ ſit ne in fructu habendus, diſſe-

retur inter principes ciuitatis P. Scæuolá, M. Maniliū? ab hisq; M. Brutus diſſentiet, quòd et acutū genus eſt, et ad uſus ciuiū nō inutile; nosq; ea ſcripta, reliquaq; eiuſdem generis & legimus libẽter, & legemus? hæc, quæ uitam continēt omnem negligētur? nam ut ſint illa uendibiliora, hæc uberiora certe ſunt. quáquā id quidem licebit iis exiſtimare, qui legerint. Nos autem hāc omnem quæſtionem de finibus bonorū & malorum fere à nobis explicatá eſſe iis literis arbitramur, in quibus, quātū potuimus, nō modo quid nobis probaretur, ſed etiá quid à ſingulis philoſophiæ diſciplinis diceretur, perſecuti ſumus. Vt autē à facillimis ordiamur, prima ueniat in mediū Epicuri ratio, quæ pleriſq; notiſſima eſt: quam à nobis ſic intelliges expoſitam, ut ab ipſis, qui eam diſciplinam probant, non ſoleat accuratius explicari: uerum enim inuenire uolumus, nō tanquam aduerſarium aliquem conuincere.

Accurate autē quōdam à L. Torquato homine omni doctrina erudito defenſa eſt Epicuri ſentētia de uoluptate: à meq; ei reſpōſum, cum C. Triarius, in primis grauis, & doctus adoleſcens, ei diſputationi intereſſet. nā cū ad me in Cumanū ſalutādi cauſa uterque ueniſſet, pauca primo inter nos de literis, quarū ſummū erat in utroq; ſtudium: deinde Torquatus, quoniá nacti te, inquit, ſumus aliquādo otioſum, certe audiam, quid ſit, ꝙ Epicurum noſtrum non tu quidem oderis, ut fere faciūt qui ab eo diſſentiunt, ſed certe nō probes, eum, quem ego arbitror unum uidiſſe uerū, maximiſq; erroribus animas hominū liberauiſſe, et omnia tradidiſſe, quæ pertinēt ad bene, beateq; uiuen-

dum. ſed exiſtimo te, ſicut noſtrũ Triarium, minus eo delectari; quòd iſta Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti orationis ornamenta neglexerit. nã illuc quidẽ adduci uix poſſum, ut ea, quæ ſenſerit ille, tibi nõ uera uideãtur. Vide quantum, inquam, fallare Torquate. oratio me iſtius philoſophi nõ offendit: nam & complectitur uerbis, quod uult; & dicit plane, quod intelligam: & tamen à philoſopho, ſi afferat eloquentiam, non aſpernér; ſi non habeat, nõ admodum flagitem. re mihi non æque ſatisfacit, & quidẽ locis pluribus. ſed quot homines, tot ſententiæ: falli igitur poſſumus. Quamobrem tandem, inquit, nõ ſatisfacit? te enim iudicem æquum puto: modo, quæ dicat ille, bene noris. Hic, niſi mihi Phædrum, inquã, mentitum, aut Zenonem putas, quorum utrunq; audiui, cũ mihi nihil ſanè præter ſedulitatẽ probarent: omnes mihi Epicuri ſententiæ ſatis notæ ſunt. atque eos, quos nominaui, cũ Attico noſtro frequenter audiui, cũ miraretur ille quidem utrũq;, Phædrum autem etiã amaret: quotidieq; inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neq; erat unquã cõtrouerſia, quid ego intelligerẽ, ſed quid probarẽ. Quid igitur eſt, inquit? audire. n. cupio, quid nõ probes. Principio, inquã, in phyſicis, quibus maxime gloriatur, primũ totus eſt alienus. Democrito adijcit perpauca mutãs, ſed ita, ut ea, quæ corrigere uult, mihi qdẽ deprauare uideatur. ille atomos quas appellat, id eſt corpora indiuidua propter ſoliditatẽ, cẽſet in iſinito inani, in quo nec ſũmũ, nec infimũ, nec mediũ, nec ultimũ, nec extremũ ſit, ita ferri, ut cõcurſiõibus inter ſe cohæreſcãt, ex quo efficiantur ea, quæ ſint, quæq; cernantur, omnia;

eumq́; motum atomorũ nullo à principio, ſed ex æter no tempore intelligi cõuenire. Epicurus autẽ in quibus ſequitur Democritum, non ferè labitur: quanquam utriuſq; cũ multa nõ probo, tum illud in primis, quòd cum in rerum natura duo quærẽda ſint, unũ, quæ materia ſit, ex qua quæque res efficiantur; alterũ, quæ uis ſit, quæ quidq; efficiat: de materia diſſeruerũt, uim et cauſam efficiendi reliquerunt. ſed hoc cõmune uitiũ: illæ Epicuri propriæ ruinæ: cenſet enim eadẽ illa indiuidua, et ſolida corpora ferri ſuo deorſum põdere ad lineam, hũc naturalem eſſe omnium corporum motũ. deinde ibidem homo acutus, cum illud occurreret, ſi omnia deorſum è regione ferrẽtur, et, ut dixi, ad lineã, nunquã fore ut atomus altera alteram poſſet attingere: itaque attulit rem cõmentitiã: declinare dixit atomum perpaulum: quo nihil poſſet fieri minus: ita effici cõplexiones, & copulationes, & adhæſiones atomorũ inter ſe: ex quo efficeretur mũdus, omneſq́; partes mũdi, quæq́; in eo eſſent. quæ cũ res tota ficta ſit pueriliter, tũ ne efficit quidẽ quod uult: nã et ipſa declinatio ad libidinẽ fingitur, (ait. n. declinare atomũ ſine cauſa: quo nihil turpius phyſico, quã, fieri ſine cauſa quidquã, dicere) & illũ motũ naturalem omniũ ponderum, ut ipſe conſtituit, è regione inferiorem locũ petentium ſine cauſa eripuit atomis: nec tamẽ id, cuius cauſa hæc finxerat, aſſecutus eſt. nã omnes atomi declinabũt, nullæ unquã cohæreſcent; ſiue aliæ declinabũt, aliæ ſuo nutu recte ferẽtur: primũ erit hoc quaſi prouincias atomis dare, quæ recte, quæ oblique ferantur: deinde eadẽ illa atomorum, in quo etiã Democri-

tus

tus hæret, turbulenta cõcurſio hunc mũdi ornatũ effi cere nõ poterit. ne illud quidem phyſici eſt credere ali quid eſſe minimũ. quod profectò nũquam putauiſſet, ſi à Polyæno familiari ſuo geometriã diſcere malu iſ- ſet, q̃ illã etiã ipſum dedocere. ſol Democrito magnus uidetur, quippe homini erudito, in geometriaq; perfe cto. huic bipedalis fortaſſe: tãtũ. n. eſſe cenſet, quantus uidetur, uel paulo aut maiorem, aut minorẽ. ita, quæ mutat, ea corrũpit: quæ ſequitur, ſunt tota Democri- ti. atomi, inane, imagines, quæ idola nominant, quorũ incurſione nõ ſolum uideamus, ſed etiã cogitemus, in finitio ipſa, quã ἀπειρίαν uocant, tota ab illo eſt: tum innumerabiles mundi, qui & oriãtur, et intereãt quo tidie. quæ etſi mihi nullo modo probãtur: tamen De- mocritum laudatum à cæteris, ab hoc, qui eũ unũ ſe- cutus eſt, nollem uituperatũ. Iã in altera philoſophiæ parte, quæ eſt quærẽdi, ac diſſerẽdi, quæ λογικὴ dicitur, iſte ueſter planè, ut mihi quidẽ uidetur, inermis ac nu dus eſt: tollit definitiones: nihil de diuidẽdo, ac partiẽ- do docet: non, quo modo efficiatur, cõcludaturq; ratio, tradit: nõ, qua uia captioſa ſoluãtur, ambigua diſtin- guãtur, oſtẽdit: iudicia rerũ in ſenſibus ponit: quibus ſi ſemel aliquid falſi pro uero probatum ſit, ſublatũ eſſe omne iudiciũ ueri et falſi putat. In tertia uero parte, quæ eſt de uita, & moribus, in conſtitutione finis nil generoſum ſapit, atq; magnificũ. cõfirmat illud uel ma xime, q͂ ipſa natura, ut ait ille, aſciſcat et reprobet, id eſt uoluptatẽ et dolorẽ. ad hæc, et quæ fugiamus, & quæ ſequamur, refert omnia. quod q̃q̃ Ariſtippi eſt, à Cyrenaicisq; melius, liberiusq; defenditur: tamẽ eiuſ-

majora
modi eſſe iudico,ut nihil homine uideatur indignius: ad mara.n.quędá nos natura genuit,& cóformauit, ut mihi quidé uidetur.ac fieri poteſt,ut errem:ſed ita prorſus exiſtimo,neq; eũ Torquatũ,qui hoc primus cognomen inuenerit, aut torquem illũ hoſti detraxiſſe, ut aliquá ex eo perciperet corporis uoluptaté; aut cũ Latinis tertio Cóſulatu cóflixiſſe apud Veſerim propter uoluptaté.ꝙ uero ſecuri filiũ percuſſerit,priuauiſſe ſe etiá uidetur multis uoluptatibus,cũ ipſi naturę, patrioq; amori prętulerit ius maieſtatis,atq; imperij. quid L.Torquatus,is,qui Cóſul cũ Cn.Octauio fuit;cũ illá ſeueritaté in eo filio adhibuit,qué in adoptioné D. Silano emácipauerat,ut eũ,Macedonũ legatis accuſantibus,ꝙ pecunias Pretoré in prouincia cepiſſe arguerent,cauſam apud ſe dicere iuberet;req; ex utraq; parte audita,pronunciaret eũ nó talé uideri fuiſſe in imperio,quales eius maiores fuiſſent;& in cóſpectũ ſuũ uenire uetuit: nunquid uidetur tibi de uoluptatibus ſuis cogitauiſſe?ſed ut omittá pericula, labores,doloré etiá,qué optimus quiſq; pro patria,& pro ſuis ſuſcipit,ut nó modo nullá captet, ſed etiá prętereat omnes uoluptates;dolores deniq; quoſuis ſuſcipere malit, quá deſerere ullá officij parté:ad ea, quę hoc non minus declarát,ſed uidétur leuiora,ueniamus. quid tibi Torquate,quid huic Triario literę, quid hiſtorię, cognitioq; rerũ,quid poetarum euolutio,quid tanta tot uerſuũ memoria uoluptatis affert?nec mihi illud dixeris.hęc.n.ipſa mihi ſunt uoluptati,& erát illa Torquatis.nunquam hoc ita defendit Epicurus,neq; uero tu,aut quiſquá eorũ,qui aut ſaperet aliquid, aut iſta

didiciſſet. Et quod queritur ſæpe, cur tam multi ſunt Epicurei: ſunt aliæ quoq; cauſæ : ſed multitudinẽ hoc maxime allicit, ꝙ ita putat dici ab illo, recta, et honeſta quæ ſint, ea facere ipſa ꝑ ſe lætitiã, id eſt uoluptatẽ. homines optimi nõ intelligũt totã rationẽ euerti, ſi ita ſe res habeat. nã ſi cõcederetur, etiã ſi ad corpus nihil referatur, iſta ſua ſponte & per ſe eſſe iucũda: per ſe eſſet & uirtus, & cognitio rerũ, quod minime ille uult, expetenda. hæc igitur Epicuri nõ probo, inquam. de cætero, uellẽ equidẽ ꝗut ipſe doctrinis fuiſſet inſtructior: eſt. n. quod ita tibi uideri neceſſe eſt, nõ ſatis politus ijs artibus, quas qui tenẽt, eruditi appellãtut : aut ne deterruiſſet alios à ſtudijs. quãquã te quidẽ uideo minime eſſe deterritũ. Quæ cũ dixiſſem, magis ut illũ prouocarem, quã ut ipſe loquerer: tum Triarius leniter arridẽs, tu quidẽ, inquit, totum Epicurũ penè è philoſophorũ choro ſuſtuliſti. quid ei reliquiſti, niſi te quoq;, ut id modo loqueretur, intelligere quid diceret. aliena dicit in phyſicis, nec ea ipſa, quæ tibi probarentur. ſed ſi quæ in his corrigere uoluit, deteriora fecit. diſſerẽdi artẽ nullã habuit. uoluptatẽ cũ ſũmũ bonũ diceret, primũ in eo ipſo parũ uidit, deinde hoc quoq; alienũ: nã ante Ariſtippus, et ille melius: etenim quaſi detractis de homine ſenſibus, addidiſti ad extremũ, etiã indoctũ fuiſſe. Fieri, inquã, ò Triari nullo pacto poteſt, ut nõ dicas quid nõ probes eius, à quo diſſẽtias. quid. n. me prohiberet Epicureũ eſſe, ſi probarẽ quæ ille diceret? cũ præſertim illa perdiſcere ludus eſſet. quãobrẽ diſſerentiũ inter ſe reprehenſiones nõ ſunt uituperãdæ. maledicta, cõtumeliæ, tũ iracundiæ, conten=

tiones,cõcertationesq; in diſputãdo pertinaces,indigna mihi philoſophia uideri ſolẽt. Tũc Torquatus,prorſus, inquit,aſſentior:neq;.n. diſputari ſine reprehenſione, nec cũ iracũdia, aut pertinacia recte diſputari poteſt. ſed ad hæc,niſi moleſtũ eſt, habeo quæ uelim. At me, inquã,niſi te audire uellem, cenſes hæc dicturũ fuiſſe? Vtrum igitur percurri omnem Epicuri diſciplinam placet,an de una uoluptate quæri,de qua omne certamen eſt? Tuo uero id quidem arbitratu. Sic faciã igitur, inquit:unã rem explicabo, eamq; maximam. de phyſicis aliàs. & quidem tibi & declinationẽ iſtã atomorum,& magnitudinẽ ſolis probabo, & Democriti errata ab Epicuro reprehenſa, & correcta per multa.nunc dicam de uoluptate,nihil ſcilicet noui,ea tamẽ,quæ te ipſum probaturũ eſſe cõfidam. Certe,inquã,pertinax nõ ero,tibiq;,ſi mihi probabis ea,quæ dices,libenter aſſentiar. Probabo, inquit, modo iſta ſis æquitate,quã oſtendis: ſed uti oratione perpetua malo,quã interrogare,aut interrogari. Vt placet, inquã. Tunc dicere exorſus eſt. Primum igitur,inquit,agã ſic,ut ipſi auctori huius diſciplinæ placet:cõſtituã,quid,& quale ſit id,de quo quærimus: nõ quo ignorare uos arbitrer:ſed ut ratione,& uia procedat oratio. Quærimus igitur,quid ſit extremum,quid ultimũ bonorum. quod omniũ philoſophorum ſentẽtia tale debet eſſe,ut ad id omnia referri oporteat, ipſum autem nuſquam. hoc Epicurus in uoluptate ponit: quod ſummum bonũ eſſe uult,ſummumq; malũ dolorem, idq; inſtituit docere ſic: omne animal,ſimul atque natum ſit, uoluptatem appetere, eaq; gaudere

ut ſummo bono;dolorem aſpernari, ut ſummum malum,&,quantum poſſit,à ſe repellere ;idq; facere nõ dum deprauatũ,ipſa natura incorrupte, atq; integre iudicáte.itaq; negat opus eſſe ratione,neq; diſputatione,quáobrem uoluptas expetenda,fugiendus dolor ſit. ſentiri hoc putat,ut calere ignem,niuem eſſe albã,dulce mel,quorum nihil oportere exquiſitis rationibus cõfirmare:tantum ſatis eſſe admonere:intereſſe enim inter argumentũ,cõcluſionemq; rationis, et inter mediocrem animaduerſionem,atq; admonitionẽ: altera,occulta quędam,& quaſi inuoluta aperiri:altera prompta,& aperta indicari:etenim quoniã detractis de homine ſenſibus,reliqui nihil eſt;neceſſe eſt,quid aut ſecũdũ naturam,aut cõtra ſit,à natura ipſa iudicari:uoluptatem etiam & per ſe expetendam eſſe, & dolorẽ ipſum per ſe eſſe fugiendum:etenim quid percipit,& quid iudicat,quo aut petat,aut fugiat aliquid præter uoluptatem,et dolorẽ? ſunt autem quidã è noſtris,qui hæc ſubtilius uelint tradere,& negent ſatis eſſe,quid bonũ ſit,aut quid malũ,ſenſu iudicari;ſed animo etiã, ac ratione intelligi poſſe,& uoluptatem ipſam per ſe eſſe expetendam,et dolorẽ ipſum per ſe eſſe fugiendũ: itaq; aiunt hanc quaſi naturalem , atq; inſitã in animis noſtris ineſſe notionem,ut alterum eſſe appetẽdũ, alterum aſpernandum ſentiamus. Alij autem , quibus ego aſſentior,cũ à philoſophis cõpluribus permulta dicuntur,cur nec uoluptas in bonis ſit numerãda,nec in malis dolor;non exiſtimant oportere nimium nos cauſæ confidere;ſed,& argumentandum,& accurate diſſerendum,et rationibus conquiſitis de uoluptate et do

*lore diſputandum putãt. ſed ut perſpiciatis unde om=
nis iſte error natus ſit uoluptatẽ accuſantiũ, doloréq;
laudantium,totã rẽ aperiam,eáq; ipſa, quæ ab illo in
uentore ueritatis,et quaſi architecto beatæ uitæ dicta
ſunt,explicabo.nemo enim ipſam uoluptatẽ,quia uo=
luptas ſit,aſpernetur,aut oderit,aut fugiat;ſed quia cõ
ſequuntur magni dolores eos,qui ratione uoluptatẽ ſe
qui neſciunt.neq; porrò quiſquã eſt, qui dolorem ip=
ſum,quia dolor ſit,amet,conſectetur,adipiſci uelit;ſed
quia non nunquam eiuſmodi incidunt tẽpora,ut labo
re,& dolore magnam aliquam quærat uoluptatẽ. ut
enim ad minima ueniam,quis noſtrũ exercitationẽ ul
lam corporis ſuſcipit laborioſam,niſi ut aliquid ex ea
cõmodi cõſequatur?quis autẽ uel eũ iure reprehende=
rit,qui in ea uoluptate uelit eſſe, qua nihil moleſtiæ
cõſequatur?uel illum,qui dolorẽ eũ fugiat,quo uolu=
ptas nulla pariatur? at uero eos et accuſamus,& iuſto
odio digniſſimos ducimus, qui blanditijs præſentiũ uo
luptatũ deliniti,atq; corrupti,quos dolores, quas mo=
leſtias excepturi ſint,occæcati cupiditate nõ prouidẽt.
ſimiliq; ſunt in culpa qui officia deſerũt mollitia ani
mi,id eſt laborũ,& dolorũ fuga.& harũ quidem re=
rum facilis eſt,& expedita diſtinctio. nam libero tem
pore,cũ ſoluta nobis eſt eligẽdi optio,cumq́; nihil impe
dit,quo minus id,quod maxime placeat,facere poſſi=
mus,omnis uoluptas aſſumenda eſt,omnis dolor depel
lendus.temporibus autem quibuſdam,aut officijs debi
tis,aut rerum neceſſitatibus ſæpe eueniet, ut et uolu=
ptates repudiandæ ſint,& moleſtiæ nõ recuſandæ.ita
que harum rerum hic tenetur à ſapiente delectus, ut*

aut reijciẽdis uoluptatibus maiores alias cõſequatur, aut perferẽdis doloribus aſperiores repellat. hãc ego cũ teneã ſententiã, quid eſt cur uerear, ne ad eã nõ poſſim accõmodare Torquatos noſtros? quos tu paulo ante tũ memoriter, tum etiã erga nos amice et beneuole colle giſti. nec me tamẽ laudandis maioribus meis corrupi ſti, nec ſegniorem ad reſpondendũ reddidiſti. quorum facta quemadmodum, quæſo, interpretaris? ſiccine eos cẽſes aut in armatũ hoſtem impetum feciſſe, aut in li beros, aut in ſanguinem ſuum tã crudeles fuiſſe, nihil ut de utilitatibus, nihil ut de cõmodis ſuis cogitarent? at id ne feræ quidem faciunt, ut ita ruant, atq; turbẽ tur, ut earum motus & impetus quò pertineãt, nõ in telligamus. tu tam egregios uiros cẽſes tantas res geſ ſiſſe ſine cauſa? quæ fuerit cauſa, mox uidero: inter ea hoc tenebo; ſi ob aliquam cauſam iſta, quæ ſine du bio præclara ſunt, fecerint, uirtutem his per ſe ipſam cauſam non fuiſſe, torquem detraxit hoſti: & quidẽ ſe texit, ne interiret. at magnũ periculũ adijt: in ocu lis quidem exercitus. quid ex eo conſecutus eſt? laudẽ, & charitatẽ: quæ ſunt uitæ ſine metu degendæ præſi dia firmiſſima. filium morte mulctauit: ſi ſine cauſa, nollem me ab eo ortum tam importuno, tãq; crudeli: ſin ut dolore ſuo ſanciret militaris imperij diſciplinã, exercitũq; in grauiſſimo bello animaduerſionis metu contineret, ſaluti proſpexit ciuium, qua intelligebat cõ tineri ſuã. atque hæc ratio late patet. in quo enim ma xime cõſueuit iactare ueſtra ſe oratio, tua præſertim, qui ſtudioſe antiqua perſequeris, claris et fortibus ui ris cõmemorandis, eorumq; factis nõ emolumento ali-

quo, ſed ipſius honeſtatis decore laudandis; id totum euertitur eo delectu rerũ, quem modo dixi, cõſtituto, ut aut uoluptates omittantur maiorũ uoluptatũ adipiſcendarũ cauſa, aut dolores ſuſcipiantur maiorũ dolorum effugiendorũ gratia. ſed de clarorũ hominum factis illuſtribus & glorioſis ſatis hoc loco dictũ ſit: erit enim iam de omniũ uirtutũ curſu ad uoluptatẽ proprius diſſerendi locus. nunc autem explicabo, uoluptas ipſa quæ, qualiſq; ſit, ut tollatur error omnis imperitorũ; intelligaturq́;, ea, quæ uoluptaria, delicata, mollis habeatur diſciplina, quàm grauis, quàm cõtinẽs, quàm ſeuera ſit: non enim hãc ſolã ſequimur, quæ ſuauitate aliqua naturã ipſam mouet, & cũ iucũditate quadã percipitur ſenſibus; ſed maximã illã uoluptatẽ habemus, quæ percipitur omni dolore detracto. nã quoniã, cũ priuamur dolore, ipſa liberatione, & uacuitate omnis moleſtiæ gaudemus; omne autem id, quo gaudemus, uoluptas eſt, ut omne id, quo offendimur, dolor: doloris omnis priuatio recte nominata eſt uoluptas. ut enim cũ cibo & potione fames ſitiſq; depulſa eſt, ipſa detractio moleſtiæ conſecutionẽ affert uoluptatis: ſic in omni re doloris amotio ſucceſſionẽ efficiet uoluptatis. itaq; non placuit Epicuro mediũ eſſe quiddã inter dolorem & uoluptatem: illud enim ipſum, quod quibuſdam medium uidetur, cum omni dolore caret, non modo uoluptatem eſſe, uerum etiam ſummã uoluptatem: quiſquis enim ſentit, quẽadmodum ſit affectus; eũ neceſſe eſt aut in uoluptate eſſe, aut in dolore: omni autem priuatione doloris putat Epicurus terminari ſummam uoluptatem, ut poſtea uariari uoluptas

diſtinguiq; poſſit, augeri amplificariq; nõ poſſit. at etiã Athenis, ut à patre audiebã, facete, & urbane Stoicos irridente, ſtatua eſt in Ceramico Chryſippi ſedẽtis porrecta manu, quæ manus ſignificet illũ in hac eſſe rogatiuncula delectatũ. nunquidnã manus tua ſic affecta, quemadmodum affecta nunc eſt, deſiderat? nihil ſanè. at, ſi uoluptas eſſet bonum, deſideraret. ita credo. non eſt igitur uoluptas bonum. hoc ne ſtatuam quidẽ dicturam pater aiebat, ſi loqui poſſet: concluſum eſt enim contra Cyrenaicos ſatis acute: nihil ad Epicurũ. nã ſi ea ſola uoluptas eſſet, quæ quaſi titillaret ſenſus, ut ita dicã, & ad eos cũ ſuauitate afflueret, et illaberetur: nec manus eſſe cõtenta poſſet ulla uacuitate doloris ſine iucũdo motu uoluptatis. ſin aũt ſumma uoluptas eſt, ut Epicuro placet, nihil dolere: primũ tibi recte Chryſippe cõceſſum eſt, nihil deſiderare manũ, cũ ita eſſet affecta; ſecundum non recte, ſi uoluptas eſſet bonum, fuiſſe deſideraturam. iccirco enim nõ deſideraret, quia, quod dolore caret, id in uoluptate eſt. Extremũ autẽ eſſe bonorũ uoluptatem, ex hoc facile perſpici poteſt. conſtituamus aliquem magnis multis, perpetuis fruentẽ & animo, & corpore uoluptatibus nullo dolore nec impediente, nec impendẽte: quem tãdem hoc ſtatu aut præſtabiliorem, aut magis expetendum poſſumus dicere? ineſſe enim neceſſe eſt in eo, qui ita ſit affectus, & firmitatẽ animi, nec mortẽ, nec dolorẽ timentis, ꝙ mors ſenſu careat, dolor in longinquitate leuis, in grauitate breuis ſoleat eſſe; ut eius magnitudinem celeritas, diuturnitatẽ alleuatio cõſoletur. ad ea cũ accedit, ut neque diuinũ nomen horreat, nec præte-

ritas uoluptates effluere patiatur, earumq; aſſidua re cordatione lætetur: quid eſt, quod huic poſſit, quod me lius ſit, accidere? ſtatue contra aliquem confectum tan tis animi, corporisq; doloribus, quãti in hominẽ maxi- mi cadere poſſunt; nulla ſpe propoſita, fore leuius ali- quãdo, nulla præterita, nec preſenti, nec expectata uo luptate: quid eo miſerius dici, aut fingi poteſt? q̃ ſi ui ta doloribus referta maxime fugienda eſt, ſummũ pro fecto malum eſt uiuere cum dolore. cui ſententiæ cõ ſentaneum eſt, ultimum eſſe bonorũ cũ uoluptate ui uere: nec enim habet noſtra mens quidquã, ubi conſi- ſtat tanquam in extremo; omnesq; & metus, et ægri- tudines ad dolorẽ referũtur; nec præterea eſt res ulla, quæ ſua natura aut ſolicitare poſſit, aut frãgere. præ terea & appetendi, & refugiendi, et omnino rerũ ge rendarum initia proficiſcũtur aut à uoluptate, aut à dolore. quod cũ ita ſit, perſpicuũ eſt, omnes rectas res, atq; laudabiles eò referri, ut cũ uoluptate uiuatur. quoniã autẽ id eſt uel ſummum bonũ, uel ultimũ, uel extremũ, quod Græci τέλος nominãt, quod ipſum nul lam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes: fatendum eſt, ſummum eſſe bonum iucunde uiuere. Id qui in una uirtute ponũt, et ſplendoris nomine capti, quid natura poſtulet, nõ intelligunt: errore maximo, ſi Epicurũ audire uoluerint, liberantur: iſtæ. n. ueſtræ eximiæ pulchræq; uirtutes, niſi uoluptatẽ efficerent, quis eas aut laudabiles, aut expetẽdas arbitraretur? ut enim medicorũ ſciẽtiã nõ ipſius artis, ſed bonæ ualetu dinis cauſa probamus; et gubernatoris ars, quia bene nauigãdi rationẽ habet, utilitate, nõ arte laudatur: ſic

ſapientia,quæ ars uiuẽdi putanda eſt,nõ expeteretur,
ſi nihil efficeret.nũc expetitur,ꝙ eſt tanquam artifex
cõquirendæ,et cõparandæ uoluptatis. quam autẽ di-
cam uoluptatem,iã uidetis;ne inuidia uerbi labefa-
ctetur oratio mea.nã cũ ignoratione rerũ bonarum,
& malarum maxime hominũ uita uexetur, ob eũq;
errorem & uoluptatibus maximis ſæpe priuẽtur, &
prauiſſimis animi doloribus torqueantur: ſapiẽtia eſt
adhibẽda,quæ et terroribus,cupiditatibusq; detractis,
et omniũ falſarum opinionum temeritate direpta,cer
tiſſimã ſe nobis ducem præbeat,ad uoluptatem. ſapiẽ
tia enim eſt una,quæ mœſtitiã pellat ex animis; quæ
nos exhorreſcere metu non ſinat; qua præceptrice in
trãquillitate uiui poteſt,omniũ cupiditatũ ardore re-
ſtincto:cupiditates enim ſunt inſatiabiles;quæ nõ mo
do ſingulos homines,ſed uniuerſas familias euertũt;to
tã etiã labefactãt ſæpe Rẽp.ex cupiditatibus odia,diſ-
ſidia,diſcordiæ,ſeditiones,bella naſcũtur.nec hæ ſeſe fo
ris ſolum iactant,nec tantum in alios cæco impetu in
currunt:ſed intus etiam in animis incluſæ inter ſe diſ
ſident,atq; diſcordãt. ex quo uitam amariſſimã ne-
ceſſe eſt effici:ut ſapiens ſolum amputata circunciſáq;
inanitate omni,et errore,naturæ finibus cõtentus ſine
ægritudine poſſit,& ſine metu uiuere. quæ eſt enim
aut utilior,aut ad bene uiuẽdũ aptior partitio,quàm
illa,qua eſt uſus Epicurus?qui unum genus poſuit ea-
rum cupiditatum,quæ eſſent & naturales,& neceſſa
riæ;alterũ,quæ naturales eſſent, nec tamẽ neceſſariæ;
tertiũ,quæ nec naturales,nec neceſſariæ. quarũ ea rõ
eſt,ut neceſſariæ nec opa multa,nec impẽſa expleãtur:

ne naturales quidem multa deſiderant, propterea q ipſa natura diuitias, quibus cõtenta eſt, et parabiles, et terminatas habet. inanium autem cupiditatũ nec modus ullus, nec finis inueniri poteſt. quod ſi uitam omnẽ uideamus perturbari errore, et inſcitia, ſapiẽtiáq; eſſe ſolam quæ nos à libidinum impetu, & formidinũ terrore uindicet, et ipſius fortunæ modicè ferre doceat iniurias & omnes doceat uias, quæ ad quietem, & tranquillitatem ferant: quid eſt, cur dubitemus dicere, et ſapientiá propter uoluptatem expetendam, & inſipientiam propter moleſtias eſſe fugiendam? Eademq; ratione ne temperantiam quidem propter ſe expetendã eſſe dicemus, ſed quia pacẽ animis afferat, et eos quaſi concordia quadam placet, ac leniat. temperantia eſt enim, quæ in rebus aut expetendis, aut fugiendis, rationem ut ſequamur, monet. nec enim ſatis eſt iudicare, quid faciendũ, non faciendum' ue ſit; ſed ſtare etiam oportet in eo, quod ſit iudicatũ. pleriq; autem, q tenere, atq; ſeruare id, quod ſtatuerũt, nõ poſſunt; uicti & debilitati, obiecta ſpecie uoluptatis tradũt ſe, libidinib. conſtringendos, nec, quid prouenturum ſit, prouident; ob eáq; cauſam propter uoluptatem & paruam, & non neceſſariã, & quæ uel aliter pararetur, & qua ẽt carere poſſent ſine dolore, tum in morbos graues, tũ in damna, tum in dedecora incurrunt; ſæpe etiã legum, iudiciorumq; pœnis obligantur: qui autem ita frui uolunt uoluptatibus, ut nulli propter eas dolores cõſequãtur; & qui ſuum iudicium retinẽt, ne uoluptate uicti faciant id, quod ſentiunt non eſſe faciendum: hi uoluptatem maximam adipiſcuntur prætermittẽda uolu-

ptate.iidem etiam dolorem ſæpe perpetiuntur,ne,ſi id nō faciant,incidant in maiorem. ex quo intelligitur, nec intemperantiā propter ſe fugiendam eſſe,tēperantiamq; expetendā,nō quia uoluptates fugiat,ſed quia maiores conſequatur.Eadem fortitudinis ratio reperietur.nam neque laborū perfunctio, neq; perpeſſio dolorū p ſe ipſa allicit,nec patientia,nec aſſiduitas, nec uigiliæ,nec ea ipſa,quæ laudatur,induſtria,ne fortitudo quidē:ſed iſta ſeqmur, ut ſine cura, metuq; uiuamus, animumq;,et corpus,quantū efficere poſſimus,moleſtia liberemus . ut.n.mortis metu omnis quietæ uitæ ſtatus perturbatur;et ut,ſuccūbere doloribus,eoſq; humili animo,imbecilloq; ferre,miſerū eſt; ob eamq; debilitatem animi,multi parentes,multi amicos,nōnulli patriam, pleriq; autē ſe ipſos penitus perdiderūt:ſic robuſtus animus,& excelſus omni eſt liber cura,et angore,cū & mortem cōtemnit,qua qui affecti ſunt,in eadem cauſa ſunt,qua antequam nati; & ad dolores ita paratus eſt , ut meminerit maximos morte finiri, paruos multa habere interualla quietis, mediocrium nos eſſe dominos;ut,ſi tolerabiles ſint,feramus;ſin minus,æquo animo è uita,cū ea nō placeat,tāquā è theatro exeamus.quibus rebus intelligitur,nec timiditatē, ignauiāq; uituperari, nec fortitudinē patiētiāq; laudari ſuo nomine;ſed illas reiici,quia dolorē pariāt;has optari,quia uoluptatē.Iuſtitia reſtat, ut de omni uirtute ſit dictū.ſed ſimilia fere dici poſſunt.ut enim ſapientiam,temperātiam fortitudinē copulatas eſſe docui cū uoluptate, ut ab ea nullo modo nec diuelli,nec diſtrahi poſſint:ſic de iuſtitia iudicādum eſt: quæ non

modo nũquam nocet cuiquam,ſed contra ſemper alit aliquid tum ui ſua,atq; natura,quod trãquillet animos;tum ſpe,nihil earum rerum defuturum,quas natura deprauata deſiderat.quẽadmodũ temeritas,& libido,& ignauia ſemper animum excruciant,et ſemper ſolicitant,turbulentæq; ſunt:ſic cuius in mẽte conſedit,hoc ipſo,ꝙ adeſt, turbulenta nõ poteſt fieri: et ſi uero molita quippiã eſt,quamuis occulte fecerit, nunquam tamen confidet id fore ſemper occultũ. plerũq; improborum facta primo ſuſpicio inſequitur, deinde ſermo,atq; fama,tũ accuſator,tũ iudex:multi etiã,ut te Conſule,ipſi ſe indicauerunt. ꝙ ſi qui ſatis opibus hominum ſibi contra conſcientiã ſepti eſſe,& muniti uidẽtur;deorum tamẽ horrent,eaſq; ipſas ſolicitudines,quibus eorũ animi noctes, atq; dies exeduntur,à dijs immortalibus ſupplicij cauſa importari putãt.quæ autẽ tãta ex improbis factis ad minuẽdas uitæ moleſtias acceſſio fieri poteſt,quanta ad augẽdas tum conſciẽtia factorum,tum pœna legum,odioq; ciuiũ? etiã tamẽ in quibuſdã neq; pecuniæ modus eſt, neq; honoris,neq; imperij,nec libidinũ,nec epularũ,nec reliquarũ cupiditatũ:quas nulla præda unquã improbe parta minuit,ſed auget potius, atq; inflãmat ut coercẽdi magis,quã dedocẽdi eſſe uideãtur.inuitat igitur uera ratio bene ſanos ad iuſtitiã,æquitatẽ,fidẽ: neq; homini infanti,atq; impotenti iniuſte facta conducũt; qui nec facile efficere poſſit,quod conetur; nec obtinere,ſi effecerit:et opes uel fortunæ, uel ingenij liberalitati magis cõueniunt;qua qui utuntur,beneuolẽtiã ſibi cõciliant,&,quod aptiſſimũ eſt ad quiete uiuendũ,cha-

ritatẽ, præſertim cũ omnino nulla ſit cauſa peccandi: quæ.n.cupiditates à natura proficiſcuntur, facile ex plentur ſine ulla iniuria:quæ autẽ inanes ſunt,his pa rendũ nõ eſt:nihil.n. deſiderabile concupiſcunt;pluſq; in ipſa iniuria detrimẽti eſt,quã in ijs rebus emolumẽ ti,quæ iniuria pariuntur. itaq; ne iuſtitiã quidem re cte quis dixerit per ſe ipſam optabilem, ſed quia iucũ ditatis uel plurimum afferat.n.ã diligi, & charũ eſſe, iucundum eſt,propterea quia tutiorem uitã,& uolu ptatem efficit pleniorem.itaq; nõ ob ea ſolum incõmo da,quæ eueniũt improbis,fugiendã improbitatem pu tamus,ſed multo etiã magis, ꝙ cuius in animo uerſa tur,nũquam ſinit eũ reſpirare,nunquam acquieſcere. ꝙ ſi ne ipſarum quidem uirtutũ laus,in qua maxime cæterorum philoſophorum exultat oratio, reperire po teſt exitum,niſi dirigatur ad uoluptatẽ;uoluptas autẽ eſt ſola,quæ nos uocet ad ſe,& alliciat ſuapte natu ra:nõ poteſt eſſe dubium,quin id ſit ſummũ, atq; ex tremũ bonorum omniũ,beateq; uiuere nihil aliud ſit, niſi cũ uoluptate uiuere. Huic certæ ſtabiliq; ſentẽtiæ quæ ſint cõiũcta,explicabo breui.Nullus in ipſis error eſt finibus bonorũ,& malorũ,id eſt in uoluptate,aut in dolore:ſed in his rebus peccant,cũ,è quibus hæc ef ficiantur,ignorant. animi autẽ uoluptates & dolores naſci fatemur è corporis uoluptatibus, & doloribus. itaq; concedo,quod modo dicebas, cadere cauſa,ſi qui è noſtris aliter exiſtimãt:quos quidẽ uideo eſſe mul tos,ſed imperitos. quãquã autẽ & lætitiam nobis uo luptas animi,& moleſtiã dolor afferat: eorum tamen utrunque et ortum eſſe è corpore,& ad corpus refer

ri, nec ob eam cauſam nõ multo maiores eſſe & uolu ptates, & dolores animi, quã corporis. nam corpore nihil, niſi præſens, & quod adeſt, ſentire poſſumus: animo autẽ & præterita, et futura. ut. n. æque doleamus animo, cũ corpore doleamus: fieri tamen permagna acceſſio poteſt, ſi aliquod æternũ, & infinitum impendere malũ nobis opinemur. quod idem licet transferre in uoluptatẽ, ut ea maior ſit, ſi nihil tale metuamus. Iam illud quidẽ perſpicuum eſt, maximam animi aut uoluptatẽ, aut moleſtiam plus aut ad beatam, aut ad miſeram uitam afferre momenti, quàm eorum utrũuis, ſi æque diu ſit in corpore. nõ placet autem, detracta uoluptate, ægritudinẽ ſtatim conſequi, niſi in uoluptatis locũ dolor forte ſucceſſerit: at contra, gaudere noſmet omittẽdis doloribus, etiam ſi uoluptas ea, quæ ſenſum moueat, nulla ſucceſſerit. eo intelligi poteſt, quãta uoluptas nõ dolere ſit. ſed ut ijs bonis erigimur, quæ expectamus: ſic lætamur ijs, quæ recordamur. ſtulti autẽ malorũ memoria torquẽtur: ſapiẽtes bona præterita grata recordatione renouata delectãt. eſt autẽ ſitũ in nobis, ut & aduerſa quaſi perpetua obliuione obruamus, & ſecũda iucunde ac ſuauiter meminerimus. ſed cũ ea, quæ præterierunt, acri animo & attento intuemur, tunc fit, ut ægritudo ſequatur, ſi illa mala ſint; lætitia, ſi bona. ò præclaram beate uiuendi, & apertam, & ſimplicem, & directam uiam. cum enim certe nihil homini poſſit melius eſſe, quã uacare omni dolore, et moleſtia, perfruiq; maximis et animi, et corporis uoluptatibus: uidetis ne, quã nihil prætermittatur, quod uitam adiuuet, quo facilius id, quod propoſitum

ſitum

ſitum eſt, ſummũ bonum cõſequamur? clamat Epicurus, is, quẽ uos nimis uoluptatibus eſſe deditum dicitis, nõ poſſe iucunde uiui, niſi ſapienter, honeſte, iuſteq; uiuatur; nec ſapienter, honeſte, iuſte, niſi iucunde: neque enim ciuitas in ſeditione beata eſſe poteſt, nec in diſcordia dominorũ domus: quo minus animus à ſe ipſe diſſidens, ſecumq; diſcordãs guſtare partem ullam liquidæ uoluptatis & liberæ poteſt. atqui pugnantibus & cõtrarijs ſtudijs, cõſilijsq; ſemper utẽs, nihil quieti uidere, nihil trãquilli poteſt, & ſi corporis grauioribus morbis uitæ iucũditas impeditur: quãto magis animi morbis impediri neceſſe eſt? animi autẽ morbi ſunt cupiditates immẽſæ, & inanes, diuitiarũ, gloriæ, dominationis, libidinoſarũ etiã uoluptatum. accedunt ægritudines, moleſtiæ, mœrores, qui animos exedũt cõficiũtq; curis hominum nõ intelligentium, nihil dolendũ eſſe animo, quod ſit à dolore corporis præſenti, futuróue ſeiunctum. nec uero quiſquã ſtultus nõ horũ morborũ aliquo laborat. nemo igitur eſt non miſer. accedit etiã mors; quæ quaſi ſaxũ Tantalo ſemper impendet: tũ ſuperſtitio; qua qui eſt imbutus, quietus eſſe nũquã poteſt. præterea bona præterita nõ meminerunt, præſentibus nõ fruũtur, futura modo expectãt: quæ quia certa eſſe nõ poſſunt, cõficiuntur & angore, & metu; maximeq; cruciãtur, cum ſero ſentiunt fruſtra ſe aut pecuniæ ſtuduiſſe, aut imperijs, aut opibus, aut gloriæ: nullas. n. cõſequuntur uoluptates; quarũ potiẽdi ſpe inflãmati, multos labores, magnosq; ſuſceperãt. Ecce alij minuti, & anguſti, aut omnia ſemper deſperantes, aut maleuoli, inuidi, difficiles, lucifugi,

maledici,monſtroſi,alij autem etiã amatorijs leuitatibus dediti,alij petulãtes,alij audaces,proterui,ijdẽ intemperantes,& ignaui,nunquã in ſentẽtia permanẽtes.quas ob cauſas in eorũ uita nulla eſt intercapedo moleſtiæ.igitur neque ſtultorũ quiſquam beatus,neq; ſapiẽtũm nõ beatus. multoq; hoc melius nos,ueriusq; quàm Stoici.illi enim negant bonum quidquam eſſe, niſi neſcio quam illã umbram, quod appellant honeſtum,non tam ſolido,quàm ſplendido nomine;uirtutem autem nixam hoc honeſto nullam requirere uoluptatẽ,atq; ad beate uiuendũ ſe ipſa eſſe cõtentam. ſed poſſunt hæc quadã ratione dici, nõ modo non repugnãtibus,uerũ etiã approbantibus nobis:ſic enim ab Epicuro ſapiens beatus ſemper inducitur : finitas habet cupiditates:negligit mortem:de dijs immortalibus ſine ullo metu uera ſentit: non dubitat, ſi ita melius ſit,de uita migrare: his rebus inſtructus ſemper in uoluptate eſt:neq; enim tempus eſt ullũ,quo nõ plus habeat uoluptatum,quàm dolorum : nam & præterita grate meminit,& præſentibus ita potitur,ut animaduertat quãta ſint ea,quamq; iucũda : neq; pendet ex futuris,ſed expectat illa,fruitur præſentibus : ab ijsq; uitijs,quæ paulo ante collegi,abeſt plurimũ : &,cum ſtultorum uitam cum ſua comparat,magna afficitur uoluptate:dolores autem,ſi qui incurrunt, nunquam uim tãtam habent,ut non plus habeat ſapiens, quod gaudeat,quã quod angatur . optime uero Epicurus,ꝙ exiguam dicit fortunam interuenire ſapienti,maximasq; ab eo,& grauiſſimas res conſilio ipſius, & ratione adminiſtrari, nec maiorẽ uoluptatẽ ex infinito

tempore ætatis percipi poſſe, quã ex hoc percipiatur, quod uideamus eſſe finitũ. In dialectica autem ueſtra nullam uim exiſtimauit eſſe nec ad melius uinẽdum, nec ad cõmodius differend um. In phyſicis quidem, cũ plurimũ poſſint, ea ſciẽtia & uerborũ uis, & natura orationis, & conſequẽtium, repugnãtium ue ratio poteſt perſpici. omnium autem rerum natura cognita, leuamur ſuperſtitione, liberamur mortis metu, nõ conturbamur ignoratione rerũ; è qua ipſa horribiles exiſtunt ſæpe formidines: deniq; etiã morati melius erimus, cum didicerimus quæ natura deſideret: tum uero, ſi ſtabilem ſcientiam rerũ tenebimus; ſeruata illa quæ quaſi delapſa de cœlo eſt ad cognitionem omniũ, regulam, ad quam omnia iudicia rerũ dirigẽtur, nunquam ullius oratione uicti ſentẽtia deſiſtemus. niſi autem rerum natura perſpecta erit, nullo modo poterimus ſenſuũ iudicia defendere. quidquid porrò animo cernimus, id omne oritur à ſenſibus. qui ſi omnes ueri erunt, ut Epicuri ratio docet. tum denique poterit aliquid cognoſci, & percipi. quos qui tollunt, & nihil poſſe percipi dicũt; ij remotis ſenſibus ne id ipſum quidem expedire poſſunt, quod differunt. præterea, ſublata cognitione, & ſcientia, tollitur omnis ratio & uitæ degendæ, & rerum gerendarum. ſic è phyſicis & fortitudo ſumitur contra mortis timorem, & conſtantia contra metum religionis, & ſedatio animi omniũ rerum occultarum ignoratione ſublata; & moderatio, natura cupiditatum, generibusq; earũ explicatis; &, ut modo docui, cognitionis regula, & iudicio ab eadem illa cõſtituto, ueri à falſo diſtinctio traditur.

Reſtat locus huic diſputatiõi uel maxime neceſſarius, de amicitia: quam, ſi uoluptas ſummũ ſit bonũ, affirmatis nullã omnino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit; omnium rerũ, quas ad beate uiuendum ſapientia cõparauerit, nihil eſſe maius amicitia, nihil uberius nihil iucũdius: neque uero hoc oratione ſolũ, ſed multo magis uita, & factis, & moribus comprobauit. quàm magnum ſit, fictæ ueterũ fabulæ declarant. in quibus tam multis, tamq; uarijs ab ultima antiquitate repetitis, tria uix amicorum paria reperiũtur; ut ad Oreſtẽ peruenias, profectus à Theſeo. at uero Epicurus una in domo, & ea quidẽ anguſta, quàm magnos quãtóq; amoris cõſpiratione conſentientes tenuit amicorũ greges? quod fit etiam nunc ab Epicureis. ſed ad rem redeamus. de omnibus dici nõ neceſſe eſt. tribus igitur modis uideo eſſe à noſtris de amicitia diſputatum: alij, cum eas uoluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent eſſe per ſe ipſas tam expetendas, quàm noſtras expeteremus; quo loco uidetur quibuſdã ſtabilitas amicitiæ uacillare: tuentur tamen eũ locũ, ſeq; facile, ut mihi uidetur, expediunt: ut enim uirtutes, de quibus ante dictũ eſt, ſic amicitiam negant à uoluptate poſſe diſcedere: nam cum ſolitudo, & uita ſine amicis, inſidiarum, & metus plena ſit, ratio ipſa monet amicitias cõparare: quibus partis, confirmatur animus, & à ſpe pariendarum uoluptatũ ſeiungi non poteſt. atque ut odia, inuidiæ, deſpicationes aduerſantur uoluptatibus: ſic amicitiæ non modo fautrices fideliſſimæ, ſed etiã efficientes ſunt uoluptatum tam amicis, quàm ſibi. quibus non ſolũ præſentibus fruuntur, ſed etiam ſpe eri-

guntur conſequentis,ac poſteri tẽporis.quod quia nullo modo ſine amicitia firmam,& perpetuam iucunditatem uitæ tenere poſſumus,neq; uero ipſam amicitiã tueri,niſi æque amicos,& noſmet ipſos diligamus:ideirco & hoc ipſum efficitur in amicitia, & amicitia cũ uoluptate cõnectitur:nã & lætamur amicorũ lætitia æque,ac noſtra; & pariter dolemus angoribus. quocirca eodem modo ſapiẽs erit affectus erga amicũ, quo in ſe ipſum;quosq; labores propter ſuam uoluptatem ſuſceperit,eoſdẽ ſuſcipiet propter amici uoluptatem:quæq; de uirtutibus dicta ſunt, quemadmodum hæ ſemper uoluptatibus inhærent; eadem de amicitia dicenda ſunt.præclare enim Epicurus his penè uerbis.
» eadem,inquit,ſcientia cõfirmauit animũ,ne quod aut
» ſempiternũ,aut diuturnũ timeret malũ; quæ perſpe-
» xit,in hoc ipſo uitæ ſpatio amicitiæ præſidiũ eſſe firmiſſimũ.Sunt autẽ quidã Epicurei timidiores paulo cõtra ueſtra cõuitia,ſed tamẽ ſatis acuti,qui uerẽtur,ne, ſi amicitiã propter noſtrã uoluptatẽ expetendã putemus,tota amicitia quaſi claudicare uideatur: itaque primos congreſſus,copulationesq; conſuetudinũ, inſtituendarum amicitiarum,fieri propter uoluptates: cũ autem uſus progrediens familiaritatẽ effecerit, tum amorem efflorescere tamen,ut, etiam ſi nulla ſit utilitas ex amicitia,tamẽ ipſi amici propter ſe ipſos amentur.etenim,ſi loca,ſi fana,ſi urbes,ſi gymnaſia, ſi campũ,ſi canes,ſi equos,ſi ludicra,exercendi,aut uenãdi cõſuetudine adamare ſolemus:quanto id in hominũ cõſuetudine facilius fieri poterit,et iuſtius?ſunt aũt qui dicũt?fœdus quoddam eſſe ſepientũ,ut ne minus ami

eos quidẽ,quã ſe ipſos diligãt.quod & fieri poſſe intelligimus,& ſæpe id uidemus,& perſpicuũ eſt nihil ad iucũde uiuendũ reperiri poſſe,quod cõiũctione tali ſit aptius.quibus ex omnibus iudicari poteſt,nõ modo nõ impediri rationẽ amicitiæ,ſi ſummũ bonũ in uoluptate ponatur; ſed ſine hoc inſtitutionem amicitiæ omnino nõ poſſe reperiri.Quapropter ſi ea,quæ dixi,ſole ipſo illuſtriora,et clariora ſunt;ſi omnia dixi hauſta è fonte naturæ;ſi tota oratio noſtra omnẽ ſibi fidem ſenſibus cõfirmat,ideſt incorruptis,atq; integris teſtibus;ſi infantes,pueri,ſi mutæ etiã beſtiæ penè loquuntur magiſtra,ac duce natura,nihil eſſe proſperũ niſi uoluptatẽ,nihil aſperũ niſi dolorẽ;de quibus neq; deprauate iudicãt,neq; corrupte:nõ ne ei maximã gratiã habere debemus,qui,exaudita quaſi uoce naturæ,ſic eã firme grauiterq; cõprehenderit, ut omnes bene ſanos in uiam placatæ,trãquillæ,quietæ,beatæ uitæ deduceret?qui quòd tibi parum uidetur eruditus,ea cauſa eſt ꝙ nullã eruditionem eſſe duxit, niſi quæ beatæ uitæ diſciplinã iuuaret.. an ille tempus aut in poetis euoluendis,ut ego & Triarius te hortatore fecimus,cõſumeret,in quibus nulla ſolida utilitas,omnisq; puerilis delectatio:aut ſe,ut Plato,in muſicis,geometria,numeris,aſtris contereret?quæ et à falſis initijs profecta, uera eſſe nõ poſſunt:et ſi eſſent uera,nihil afferrẽt; quo iucundius,id eſt quo melius uiueremus: eas ergo artes perſequeretur,uiuendi artem tantã,tãq; operoſam,& perinde fructuoſam relinqueret?nõ ergo Epicurus ineruditus,ſed ij indocti,qui,quæ pueros non didiciſſe turpe eſt,ea putent uſq; ad ſenectutem eſſe di

ſcenda. Quæ cum dixiſſet, explicaui, inquit, ſententiā meam, & eo quidem conſilio, tuū iudiciū ut cognoſcerem. quæ mihi facultas, ut id meo arbitratu facerē, ante hoc tempus nunquam eſt data.

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM LIBER II.

Hic cum uterque me intueretur, ſeſeq; ad audiendū ſignificarent paratos: primum, inquam, deprecor, ne me tāquam philoſophū putetis ſcholam uobis aliquam explicaturū: quod ne in ipſis quidem philoſophis magnopere unquā probaui: quādo enim Socrates, qui parēs philoſophiæ iure dici poteſt, quidquā tale fecit? eorū erat iſte mos, qui tū ſophiſtæ nominabātur: quorū è numero primus eſt auſus Leōtinus Gorgias in cōuentu poſcere quæſtionē, id eſt iubere dicere, qua de re quis uellet audire. audax negociū: dicerē impudēs, niſi hoc inſtitutū poſtea trāſlatū ad philoſophos noſtros eſſet. ſed et illū, quē nominaui, et cæteros ſophiſtas, ut è Platone intelligi poteſt, luſos uidemus à Socrate: is. n. percōtādo, atq; interrogādo elicere ſolebat eorū opiniones, quibus cū diſſerebat, ut ad ea, quæ ij reſpōdiſſent, ſi quid uideretur, diceret. qui mos cū à poſterioribus nō eſſet retentus, Arceſilas eū reuocauit, inſtituitq;, ut ij, q ſe audire uellēt, nō de ſe quærerēt, ſed ipſi dicerēt quid ſentirēt. quod cū di-

xiſſent,ille cōtra:ſed qui audiebāt,quoad poterāt defendebāt ſententiā ſuam. apud cæteros autem philoſophos,qui quæſiuit aliquid,tacet.quod quidem iam fit etiam in Academia.ubi enim is,qui audire uult,ita dixit,uoluptas mihi uidetur eſſe ſummum bonū perpetua oratione contra diſputatur:ut facile intelligi poſſit,eos;qui aliquid ſibi uideri dicāt,nō ipſos in ea ſententia eſſe,ſed audire uelle contraria. nos cōmodius agimus.non enim ſolum Torquatus dixit, quid ſentiret ſed etiā cur.ego autē arbitror, quanquam admodum, delectatus ſum eius oratione perpetua, tamē commodius,cū in rebus ſingulis inſiſtas,et intelligas quid quiſq; cōcedat, quid abnuat, ex rebus cōceſſis cōcludi quid uelis,& ad exitū peruenire.cū enim fertur quaſi torrens oratio,quāuis multa cuiuſq; modi rapiat,nihil tamē teneas,nihil apprehēdas, nuſquā orationem rapidā coerceas.omnis autem in quærendo,quæ uia quadam,& ratione habetur,oratio perſcribere primū debet,ut quibuſdā in formulis ea res agatur, ut, inter quos diſſeritur,cōueniat quid ſit id,de quo diſſeratur. hoc poſitū in Phædro à Platone probauit Epicurus,ſenſitq; in omni diſputatione id fieri oportere: ſed quod proximū fuit,nō uidit:negat.n.definiri rē placere:ſine quo fieri interdū nō poteſt,ut inter eos,qui ambigūt, cōueniat.quid ſit id,de quo agatur:uelut in hoc ipſo, de quo nūc diſputamus:quærimus.n.finem bonorum: poſſumus ne ſcire,hoc quale ſit,niſi cōtulerimus inter nos,cū finē bonorū dixerimus,quid finis, quid etiā ſit ipſum bonū?atqui hæc patefactio quaſi rerum opertarū,cū, quid quidque ſit,aperitur,definitio eſt: qua

tu etiã imprudens utebare non nunquam: nã hunc
ipſum ſiue finem, ſiue extremũ, ſiue ultimũ definie=
bas, id eſſe, quò omnia, quæ rectè fierẽt, referrẽtur, neq;
id ipſum uſquam referretur. præclare hoc quidẽ. bo=
nũ ipſum etiam quid eſſet, fortaſſe, ſi opus fuiſſet, defi
niſſes; aut quod eſſet natura appetendũ; aut quod
prodeſſet; aut quod iuuaret; aut quod liberet. modo
idẽ, niſi moleſtũ eſt, quoniã tibi nõ omnino diſplicet de
finire, & id facis cũ uis: uelim definires, quid ſit uolu=
ptas, de quo omnis hæc quæſtio eſt. Quaſi quis, inquit,
ſit, qui, quid ſit uoluptas, neſciat, aut qui, quo magis id
intelligat, definitionẽ aliquã deſideret. Me ipſum eſſe
dicerem, inquam, niſi mihi uiderer habere bene cogni
tã uoluptatẽ, & ſatis firme conceptã animo, atq; com=
prehenſam. nunc autem dico ipſum Epicurũ neſcire,
& in eo nutare, eumq́;, qui crebro dicat diligenter
oportere exprimi quæ uis ſubiecta ſit uocibus, nõ intel
ligere interdum quid ſonet hæc uox uoluptatis, id eſt
quæ res huic uoci ſubijciatur. Tunc ille ridẽs, hoc uero,
inquit, optimum, ut is, qui finem rerum expetenda=
rum uoluptatem eſſe dicat, id extremum, id ultimum
bonorum; id ipſum quid ſit, quale ſit, neſciat. Atqui,
inquam, aut Epicurus, quid ſit uoluptas, aut omnes
mortales, qui ubique ſunt, neſciunt. Quonam, in=
quit, modo? Quia uoluptatem hanc eſſe ſentiunt
omnes, quam ſenſus accipiens mouetur, & iucundi=
tate quadam perfunditur. Quid ergo, inquit, iſtam
uoluptatem Epicurus ignorat? Non ſemper, inquã:
nã interdũ nimis etiam nouit, quippe qui teſtificetur
ne intelligere quidẽ ſe poſſe, ubi ſit, aut quid ſit ullũ

bonum, præter illud, quod cibo, aut potione, & auriũ delectatione, & obſcœna uoluptate capiatur. an hæc ab eo nõ dicũtur? Quaſi me pudeat, inquit, iſtorũ, aut non poſſim, quemadmodum ea dicantur, oſtendere. Ego uero non dubito, inquam, quin facile poſſis: nec eſt, quòd te pudeat ſapienti aſſentiri, qui ſe unus, quod ſciam, ſapientẽ profiteri ſit auſus. nam Metrodorum non putant ipſum profeſſum, ſed, cũ appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficiũ noluiſſe. ſeptem autem illi, non ſuo, ſed populorum omniũ ſuffragio nominati ſunt. uerum hoc loco ſummo, uerbis his eandẽ certe uim uoluptatis Epicurum noſſe, quam cæteros: omnes enim iucundum motum, quo ſenſus hilarentur, græce ἡδονὴν, latine uoluptatem uocant.

Quid eſt igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidẽ diſcendi cauſa magis, quàm quo te, aut Epicurum reprehenſum uelim. Ego quoq;, inquit, didicerim libentius, ſi quid attuleris, quàm te reprehenderim. Tenes ne igitur, inquã, Hieronymus Rhodius quod dicat eſſe ſummũ bonũ, quò putet omnia referri oportere? Teneo, inquit, finẽ illi uideri nihil dolere. Quid? idẽ iſte de uoluptate quid ſentit? Negat eſſe eã, inquit, propter ſe ipſam expetendã. Aliud igitur eſſe cenſet gaudere, aliud non dolere. Et quidẽ, inquit, uehementer errat: nã, ut paulo ante docui, augẽdæ uoluptatis finis eſt, doloris omnis amotio. Tũ nõ dolere, inquã, iſtud quàm uim habeat, poſtea uidero: aliã uero uim uoluptatis eſſe, aliã nihil dolẽdi, niſi ualde pertinax fueris, cõcedas neceſſe eſt. Atqui reperies, inquit, in hoc quidẽ pertinacẽ: dici enim nihil

poteſt uerius. Eſt ne quæſo, inquam, ſitienti in bibendo uoluptas? Quis iſtud, inquit, poſſet negare? Eadẽ ne, inquã, quæ reſtincta ſiti? Immo alio genere: nam reſtincta ſitis ſtabilitatem uoluptatis habet, inquit: illa autẽ uoluptas ipſius reſtinctionis, in motu eſt. Cur igi tur, inquã, res tam diſſimiles eodem nomine appellas? Quid paulo ante, inquit, dixerim. nõ ne meminiſti, cum omnis dolor detractus eſſet, uariari, nõ augeri uo luptatem? Memini uero, inquã, ſed tu iſtud dixiſti bene latine, parum plane, uarietas enim latinum uer bum eſt, idq; proprie quidem in diſparibus coloribus di citur, ſed transfertur in multa diſparia: uariũ poema, uaria oratio, uarij mores, uaria fortuna, uoluptas ua ria etiã dici ſolet, cũ percipitur ex multis diſſimilibus rebus, diſſimiliter efficiẽtibus uoluptates. eã ſi uarieta tem diceres, intelligerẽ, ut, etiã nõ dicente te, intelligo: iſta uarietas quæ ſit, nõ ſatis perſpicio, quòd ais, cũ do lore careamus, tum in ſumma uoluptate nos eſſe; cum autem ueſcamur ijs rebus, quæ dulcem motum afferãt ſenſibus, tũ eſſe in motu uoluptatem, quæ faciat uarie tatem uoluptatũ; ſed non augeri illã non dolendi uo luptatem. quã cur uoluptatem appelles, neſcio. An poteſt, inquit ille, quidquã eſſe ſuauius, quàm nihil do lere? Immo ſit ſanè nihil melius, inquã: non dũ enim id quæro: nũ propterea idem uoluptas eſt, quod, ut ita dicã, indolentia? Planè idẽ, inquit, & maxima qui dem, qua fieri nulla maior poteſt. Quid dubitas igi tur, inquam, ſummo bono à te ita cõſtituto, ut id totũ in nõ dolendo ſit, id tenere unũ, id tueri, id defendere? quid. n. neceſſe eſt. tanquã meretricẽ in matronarũ cœ

tum,ſic uoluptatem in uirtutum concilium adduceret.
ſed inuidioſum nomẽ eſt,& infamiæ ſubiectũ. itaq;
hoc frequenter dici ſolet à uobis,non intelligere nos,
quam dicat Epicurus uoluptatẽ.quod quidem mihi ſi
quando dictum eſt,eſt autem dictum non parũ ſæpe:
etſi ſatis clemens ſum in diſputando, tamẽ interdum
ſoleo ſubiraſci.ego ne nõ intelligo, quid ſit ἡδονὴ græ
ce,latine uoluptas?utram tãdem linguam neſcio? de=
inde,qui fit,ut ego neſciam,ſciant omnes ,quicunque
Epicurei eſſe uoluerunt?quod ueſtri quidem uel opti=
me diſputant nihil opus eſſe eũ,qui philoſophus futu
rus ſit,ſcire literas.itaque ut maiores noſtri ab aratro
abduxerũt Cincinnatum illũ, ut Dictator eſſet : ſic
uos de Pelaſgis omnibus colligitis bonos illos quidẽ ui
ros,ſed certe non pereruditos.ergo illi intelligunt,quid
Epicurus dicat,ego non intelligo?ut ſcias me intellige
re,primum idem eſſe uoluptatẽ dico,quod ille ἡδονήν.
& quidem ſæpe quærimus uerbũ latinum par græco,
& quod idem ualeat : hic nihil fuit , quod quærere=
mus:nullũ inueniri poteſt,quod magis idem declaret
latine,quod græce,quàm declarat uoluptas.huic uer=
bo oẽs,qui ubiq; ſunt,qui latine ſciũt , duas res ſubij=
ciũt,lætitiã in animo,cõmotionem ſuauem iucũditatis
in corpore.nã & ille apud Trabeam, uoluptatem ani
mi nimiam,lætitiã dicit,eandẽ,quam ille Cæcilianus,
qui omnibus lætitijs lætum eſſe ſe narrat. ſed hoc in=
tereſt,ꝙ uoluptas dicitur etiã in animo uitioſa res, ut
Stoici putant,qui eã ſic definiunt,ſublationem animi
ſine ratione,opinantis ſe magno bono frui : non dici=
tur lætitia,nec gaudium in corpore.In eo autem uolu

ptas omnium latine loquentium more ponitur, cũ percipitur ea, quæ ſenſum aliquem moueat iucũditas. hác quoque iucũditatem, ſi uis, transfer in animũ: iuuare enim in utroque dicitur, ex eoq; iucũdũ: modo intelligas inter illum, qui dicat,

» Tanta lætitia auctus ſum, ut mihi non conſtem;

& eum, qui,

» Nunc demum mihi animus ardet;

quorum alter lætitia geſtiat, alter dolore crucietur; eſſe illum medium,

» Quanquam hæc inter nos nuper notitia admodũ eſt,

qui nec lætetur, nec angatur: itemq; inter eũ, qui potiatur expetitis corporis uoluptatibus, & eum, qui crucietur ſummis doloribus, eſſe eũ, qui utroque careat. ſatis ne igitur uideor uim uerborũ tenere, an ſum etiã nũc uel græce loqui, uel latine docendus? & tamẽ uide, ne, ſi ego nõ intelligam quid Epicurus loquatur, cũ græce, ut uideor, luculenter ſciã, ſit aliqua culpa eius, q; ita loquatur, ut nõ intelligatur. quod duobus modis ſine reprehenſione fit: ſi aut de induſtria facias, ut Heraclitus, cognomẽto qui σκοτεινὸς perhibetur, quia de natura nimis obſcure memorauit: aut cũ rerũ obſcuritas, nõ uerborũ, facit, ut non intelligatur oratio: qualis eſt in Timæo Platonis. Epicurus autẽ, ut opinor, nec nõ uult, ſi poſſit, plane, & aperte loqui: nec de re obſcura, ut phyſici, aut artificioſa, ut mathematici, ſed de illuſtri, & facili, etiã in uulgus peruulgata, loquitur. quãquã nõ negatis nos intelligere quid ſit uoluptas, ſed qd ille dicat. è quo efficitur, nõ ut nos nõ intelligamus, quæ uis ſit iſtius uerbi; ſed ut ille ſuo more loquatur,

noſtrum negligat.ſi.n.idē dicat,quod Hieronymus,qui cenſet ſummū bonum eſſe ſine ulla moleſtia uiuere: cur mauult dicere uoluptatē, quā uacuitatem doloris,ut ille facit,qui quid dicat, intelligitur.ſin autem uoluptatem putat:dicat adiūgendā ad illā,quæ in motu ſit:ſic.n.appellat hanc dulcem in motu,illam nihil dolentis in ſtabilitate quid tendit, cum efficere nō poſſit,ut cuiquam, qui ipſe notus ſibi ſit, hoc eſt qui ſuā naturā,ſenſumq; perſpexerit,uacuitas doloris, & uoluptas idē eſſe uideatur?hoc eſt uim afferre Torquate ſenſibus,extorquere ex animis cognitiones uerborū, quibus imbuti ſumus.quis.n.eſt,qui nō uideat hæc eſſe in natura rerū tria?unum, cū in uoluptate ſumus: alterum,cum in dolore: tertium hoc quidem, in quo nunc ſumus.credo quidē uos nec in dolore,nec in uoluptate eſſe;cū in uoluptate ſit,qui epuletur; in dolore,qui torqueatur.tu autem inter hæc, tātā multitudinem hominū interiectā non uides nec lætantiū,nec dolentiū? Non prorſus,inquit:omneſq;, qui ſine dolore ſint,in uoluptate, & ea quidē ſumma,eſſe dico. Ergo in eadē uoluptate eū, qui alteri miſceat mulſum,ipſe non ſitiens; & eum,qui illud ſitiens bibat?

Tū ille,finem,inquit,interrogādi,ſi uidetur:quod quidē ego à principio ita me malle dixerā, hoc ipſum prouidēs dialecticas captiones. Rhetorice igitur,inquā,nos mauis,quā dialectice diſputare? Quaſi uero, inquit,perpetua oratio rhetorū ſolum,nō etiā philoſophorū ſit. Zenonis eſt,inquā,hoc Stoici, omnē uim loquēdi,ut iā ante Ariſtoteles,in duas tributā eſſe partes:rhetoricam palmæ,dialecticam pugno ſimilem eſſe

dicebat, quod latius loquerentur rhetores, dialectici autẽ cõpreſſius. obſequar igitur uolũtati tuæ: dicamq́;, ſi potero, rhetorice, ſed hac rhetorica philoſophorũ, non noſtra illa forenſi: quam neceſſe eſt, cũ populariter loquamur, eſſe interdũ paulo hebetiorem. ſed dũ dialecticá Torquate cõtemnit Epicurus, quæ una continet omnem & perſpiciẽdi, quid in quaq; re ſit, ſcientiá, et iudicãdi quale quidq; ſit, ac ratione, & uia diſputandi: ruit in dicẽdo, ut mihi quidẽ uidetur, nec ea, quæ docet, uult ulla arte diſtingui: ut hæc ipſa, quæ modo loquebamur, ſummũ à nobis bonũ uoluptas dicitur. aperiendum eſt igitur, quid ſit uoluptas: aliter enim explicari, quod quæritur, nõ poteſt. quá ſi explicauiſſet, nõ tam hæſitaret. aut enim eá uoluptatem tueretur, quá Ariſtippus, id eſt qua ſenſus dulciter ac iucũde mouetur, quá etiã pecudes, ſi loqui poſſent, appellarẽt uoluptatẽ: aut ſi magis placeret ſuo more loq, quá

» Omnes Danai, aut Mycenenſes, Attica pubes, (ut reliquiq; Græci, qui hoc anapæſto citãtur; hoc non dolere ſolum uoluptatis nomine appellaret, illud Ariſtippeũ contemneret: aut, ſi utrunque probaret, aut probat, coniungeret doloris uacuitatem cũ uoluptate, & duobus ultimis uteretur: multi enim & magni philoſophi hæc ultima bonorum iuncta fecerunt, ut Ariſtoteles, qui uirtutis uſum cum uitæ perfectæ proſperitate coniunxit. Callipho adiunxit ad honeſtatem uoluptatem. Diodorus ad eandem honeſtatem addidit uacuitatem doloris idem feciſſet Epicurus, ſi ſententiam hãc, quæ nũc Hieronymi eſt, coniunxiſſet cũ Ariſtippi uetere ſententia: illi enim inter ſe diſſentiunt: propte=

quate hæc dicit Epicurus? quod mihi quidẽ uiſus eſt, cum ſciret, uelle tamen cõfitentẽ audire Torquatum. At ille nõ pertimuit, ſaneq́; fidẽter, iſtis quidẽ ipſis uerbis, inquit: ſed quid ſentiat, non uidetis. Si alia ſentit, inquã, alia loquitur: nũquã intelligã, quid ſentiat: ſed planè dicit, quod intelligã: idq́; ſi ita dicit, nõ eſſe reprehẽdẽdos luxurioſos ſi ſapiẽtes ſint, dicit abſurde. ſimiliter, & ſi dicat nõ reprehẽdendos parricidas, ſi nec cupidi ſint, nec deos metuant, nec mortem, nec dolorem. & tamen quid attinet luxurioſis ullã exceptionem dare? aut fingere aliquos qui, cũ luxurioſe uiuerent, à ſummo philoſopho nõ reprehenderentur eo nomine duntaxat, cætera cauerent? ſed tamen nõ ne reprehenderes Epicure luxurioſos ob eã ipſam cauſam, ꝙ ita uiuerent, ut perſequerentur cuiuſq́; modi uoluptates? cum eſſet præſertim, ut ais tu, ſumma uoluptas nihil dolere? atqui reperiemus aſotos primum ita non religioſos, ut edant de patella; deinde ita mortem non timentes, ut illud in ore habeant ex Hymnide,

» Mihi ſex mẽſes ſatis ſunt uitæ: ſeptimũ Orco ſpondeo.
iam doloris medicamenta illa Epicurea tanquam de « narthecio promant: ſi grauis, breuis: ſi lõgus, leuis. unũ « neſcio, quo modo poſſit, ſi luxurioſus ſit, finitas cupidi « tates habere. quid ergo attinet dicere, nihil haberem, « quod reprehenderem, ſi finitas cupiditates haberent? « hoc eſt dicere, non reprehenderem aſotos, ſi non eſſent « aſoti. iſto modo ne improbos quidem, ſi eſſent boni ui « ri. hic homo ſeuerus luxuriam per ſe ipſam reprehendendam non putat. & hercule Torquate, ut uerũ loquamur, ſi uoluptas ſummum bonum eſt, rectiſſime

nō putat. nolim enim mihi fingere aſotos, ut ſoletis, qui in menſam uomant, et qui de conuiuijs auferãtur, cru diq; poſtridie ſe rurſus ingurgitent, qui ſolē, ut aiunt, nec occidentem unquã uiderint, nec orientem, qui cō ſumptis patrimonijs egeant. nemo noſtrum iſtius gene ris aſotos iucunde putat uiuere. mūdos, elegantes, opti mis cocis, piſtoribus, piſcatu, aucupio, uenatione, his om nibus exquiſitis, uitanteis cruditatē, quibus uinum dif fuſum è pleno ſit œnophoro, ut ait Lucilius, cui nihil dēpſit ius, & ſarculos abſtulerit: adhibenteis ludos, & quæ ſequūtur illa: qbus detractis, clamat Epicurus ſe ne ſcire quid ſit bonū. adſint etiam formoſi pueri, qui mi niſtrēt: reſplēdeat his ueſtis, argētū, odrilitiū, locus ipſe, ædificiū. hos ego aſotos bene quidē uiuere, at beate nū quam dixerim. ex quo efficitur, nō ut uoluptas ne ſit uoluptas, ſed ut uoluptas non ſit ſummum bonū. nec ille, qui Diogenem Stoicum adoleſcēs, poſt autem Panæ tium audierat, Lælius, eo dictus eſt ſapiēs, ꝗ nō intelli geret quid ſuauiſſimū eſſet, (nec. n. ſequitur, ut cui cor ſapiat, ei nō ſapiat palatus) ſed quia parui id duceret.

» O Lapathe, ut iactare neceſſe eſt cognitu' cui ſis.
» In quo Læliu' clamores ſophos ille ſolebat
» Edere, compellans gumas ex ordine noſtros.
» Læliu' præclare, & recte ſophos, illudq; uere:
» O Publi, o gurges, Galloni es homo miſer, inquit:
» Cœnaſti in uita nunquam bene, cum omnia in iſto
» Conſumis, ſquilla, atque acipenſere cum decumano.

is hæc loquitur, ꝗ in uoluptate nihil ponens, negat eū bene cœnare, qui omnia ponat in uoluptate: & tamē nō negat libenter unquã cœnaſſe Gallonium, (mētire

tur enim) ſed bene. ita grauiter, & ſeuere uoluptatem ſecernit à bono. ex quo illud efficitur, q bene cœnent, omneis libenter cœnare; qui libenter, nõ cõtinuo bene. ſemper Lælius bene. quid bene? dicet Lucilius, cocto, cõdito. ſed cedò caput cœnæ, ſermone bono. quid, ex eo ſi quæris, libenter? ueniebat. n. ad cœnam, ut animo quieto ſatiaret deſideria naturæ. recte ergo is negat unq̃ bene cœnaſſe Galloniũ, recte miſerum, cum præſertim in eo omne ſtudiũ cõſumeret. quem libenter cœnaſſe nemo negat. cur igitur nõ bene? quia quod bene, id recte, frugaliter, honeſte: ille porrò male, praue, nequiter, turpiter cœnabat. non igitur nec Lapathi ſuauitatem acipenſeri Gallonij Lælius anteponebat, ſed ſuauitatem ipſam negligebat. quod nõ faceret, ſi in uoluptate ſummũ bonum poneret. ſemouenda eſt igitur uoluptas, nõ ſolũ ut recta ſequamini, ſed etiã ut loqui deceat frugaliter. poſſumus ne igitur in uita ſummũ bonum dicere, cũ id ne in cœna quidẽ poſſe uideamur? quo modo autẽ philoſophus loquitur tria genera cupiditatum, naturales, et neceſſarias; naturales, nõ neceſſarias; nec naturales, nec neceſſarias? primũ diuiſit ineleganter: duo enim genera quæ erant, fecit tria. hoc eſt non diuidere, ſed frãgere rem. qui ſi diceret cupiditatum eſſe duo genera, naturales, & inanes; naturaliũ quoque item duo, neceſſarias, et nõ neceſſarias: cõfecta res eſſet: uitioſum eſt. n. in diuidendo, partem in genere numerare. ſed hoc ſanè cõcedamus: cõtemnit enim diſſerendi elegãtiã: confuſe loquitur. gerẽdus eſt mos, modo recte ſentiat. et quidẽ illud ipſum non nimiũ probo, et tamen patior, philoſophũ loqui de cupiditati

num.eam autem ita perſequitur,quæ palato percipia tur,quæ auribus: cætera addit,quæ ſi appelles, honos præfandus ſit.hoc igitur,quod ſolum bonũ ſeuerus, et grauis philoſophus nouit,idem non uidet ne expetendũ quidẽ eſſe quòd eam uoluptatem hoc eodem aucto re nõ deſideremus,cũ dolore careamus: quanquã hæc ſunt cõtraria.hic ſi definire,uel diuidere didiciſſet,ſi lò quẽdi uim,ſi denique cõſuetudinẽ uerborũ teneret;nũ quã in tãtas ſalebras incidiſſet. nũc uides, quid faciat.quam nemo unquã uoluptatẽ appellat, & hanc in motu uoluptatem, quæ duo ſunt,unũ facit; ſic enim has ſuaues,& quaſi dulces uoluptates appellat. interdũ ita extenuat,ut M. Curiũ putes loqui: interdũ ita laudat,ut,quid præterea ſit bonum, neget ſe poſſe ne ſuſpicari quidẽ.quæ iã oratio nõ à philoſopho aliquo, ſed à Cenſore opprimenda eſt: non eſt enim uitiũ ſolũ in oratione,ſed etiam in moribus. luxuriã nõ repre hendit,modo ſit uacua infinita cupiditate, & timore. hoc loco diſcipulos quærere uidetur,ut,qui aſoti eẽ ue lint, philoſophi ante fiant. A` primo, ut opinor,ani mantium ortu petitur origo ſummi boni: ſimul atq; natũ animal eſt,gaudet uoluptate,& eam appetit,ut bonum: aſpernatur dolorem,ut malum. de malis autem,& bonis,ab ijs animalibus, quæ non dum deprauata ſunt,ait optime iudicari. hæc & tu ita poſuiſti, et uerba ueſtra ſunt,quã multa uitioſa?ſummũ enim bonum,et malum uagiẽs puer utra uoluptate dijudi cabit,ſtante,an mouente?quoniã,ſi dijs placet, ab Epicuro loqui diſcimus.ſi ſtãte,hoc natura uidelicet uult, ſaluã eſſe ſe;quod cõcedimus: ſi mouente, quod tamẽ

dicitis,nulla turpis uoluptas erit, quæ prætermittẽda ſit.et ſimul nõ proficiſcitur animal illud modo natum à ſumma uoluptate,quæ eſt à te poſita in nõ dolẽdo. nec tamẽ argumẽtum hoc Epicurus à paruis petiuit, aut ẽt à beſtijs:quæ putat eſſe ſpecula naturæ: ut diceret,ab his duce natura hãc uoluptatẽ expeti nihil dolendi.neq;.n.hæc mouere poteſt appetitum animi:nec illum habet ictum,quo pellat animũ ſtatus hic nõ dolendi.itaq; in hoc eodẽ peccat Hieronymus.at ille pellit, qui permulcet ſenſum uoluptate. itaq; Epicurus ſemper hoc utitur,ut probet uoluptatẽ natura expeti,ꝙ ea uoluptas,quæ in motu ſit,& paruos ad ſe alliciat,et beſtias,nõ illa ſtabilis, in qua tãtũ ineſt nihil dolere.quid igitur cõuenit,ab alia uoluptate dicere naturã proficiſci,in alia ſummum bonum ponere? beſtiarum uero nullum iudicium puto: quãuis enim deprauatæ nõ ſint,prauæ tamẽ eſſe poſſunt.ut bacillũ aliud eſt inflexum et incuruatum de induſtria,aliud ita natum: ſic ferarum natura nõ eſt illa quidẽ deprauata mala diſciplina,ſed natura ſua.nec uero ut uoluptatẽ expetat,natura mouet infantẽ,ſed tãtum ut ſe ipſe diligat,ut integrum ſe,ſaluumq; uelit:omne.n.animal, ſimul,ut ortum eſt,& ſe ipſum,& omnes partes ſuas diligit, duasq; res, quæ maximæ ſunt, in primis amplectitur,animum,et corpus:deinde utriuſq; partes: nã ſunt et in animo præcipua quædã, & in corpore:quæ cum leuiter agnouit,tunc diſcernere incipit,ut ea,quæ prima data ſunt natura,appetat,aſperneturq; contraria.in his primis naturalibus uoluptas inſit nec ne,magna quæſtio eſt.nihil uero putare eſſe præter uo

luptatem,non mēbra,nō ſenſus,non ingenij motum, non integritatem corporis,nō ualetudinē,ſummæ mihi uidetur inſcitiæ.atq; ab iſto capite fluere neceſſe eſt omnem rationē bonorum,& malorum. Polemoni, etiā ante Ariſtoteli ea prima uiſa ſunt,quæ paulo ante dixi.ergo nata eſt ſententia ueterū Academicorum & Peripateticorū;ut finem bonorum dicerēt,ſecundū naturā uiuere,id eſt,uirtute adhibita frui primis à natura datis.Callipho ad uirtutem nihil adiūxit,niſi uoluptatem:Diodorus niſi uacuitatē doloris.his omnibus, quos dixi,cōſequentes ſunt fines bonorū.Ariſtippo ſimplex uoluptas:Stoicis,cōſentire naturæ:quod eſſe uolunt è uirtute,id eſt honeſte uiuere quod ita interpretātur;uiuere cū intelligentia earū rerū, quæ natura euenirent,eligente ea,quæ eſſent ſecundū naturā,reijcienteq; cōtraria.Ita tres ſunt fines,expertes honeſtatis; unus Ariſtippi,uel Epicuri;alter Hieronymi; Carneadis tertius:tres,in quibus honeſtas cū aliqua acceſſione,Polemonis,Calliphonis,Diodori.una ſimplex, cuius Zeno auctor poſita,in dedecore tota, ideſt in honeſtate.nā Pyrrho,Ariſto,Herillus iā diu abiecti,reliqui ſibi cōſtiterunt, ut extrema cum initijs cōuenirēt; ut Ariſtippo uoluptas,Hieronymo doloris uacuitas,Carneadi frui principijs naturalib.eſſet extremū.Epicurus autē cum in prima cōmēdatione uoluptatem dixiſſet: ſi eam,quam Ariſtippus,idem tenere debuit ultimum bonorum,quod ille:ſin eam,quam Hieronymus, feciſſet idem,ut uoluptatē illam Ariſtippi in prima commendatione poneret.nā quod ait ſenſibus ipſis iudicari uoluptatem bonum eſſe,dolorem malum: plus tri-

tis adiunctio,omnino à philoſophia ſemouẽdas putabo. primum Ariſtippi,Cyrenaicorumq́; omnium : quos nõ eſt ueritum,in ea uoluptate, quæ maxima dulcedine ſenſum moueret,ſummum bonum ponere, cõtẽnentes iſtã uacuitatẽ doloris. hi nõ uiderũt,ut ad curſũ equũ, ad arandũ bouẽ,ad indagãdum canẽ,ſic hominem ad duas res,ut ait Ariſtoteles,intelligendũ,& agẽdum eſſe natum,quaſi mortalem deum:contraq́; ut tardam aliquam,& languidam pecudẽ,ad paſtum, & ad procreãdi uoluptatẽ hoc diuinum animal ortum eſſe uoluerunt.quo nihil mihi uidetur eſſe abſurdius. atque hæc cõtra Ariſtippum, qui eã uoluptatẽ nõ modo ſummam,ſed ſolam etiã dicit,quam omnes unam appellamus uoluptatẽ. aliter autem uobis placet. ſed ille,ut dixi,uitioſe: nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenij humani ſignificat ad hanc unam rẽ natum hominẽ,ut frueretur uoluptatibus.nec uero audiendus Hieronymus: cui ſummum bonũ eſt idẽ,quod uos interdum,uel potius nimium ſæpe dicitis,nihil dolere.non enim, ſi malũ dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum.hoc dixerit potius Ennius,

» Nimium boni eſt,cui nihil eſt mali:

nos beatam uitam non depulſione mali,ſed adeptione boni iudicemus;nec eã ceſſando,ſiuè gaudendo,ut Ariſtippus,ſiue non dolendo,ut hic, ſed agendo aliquid, conſiderãdo'ue quæramus. Quæ poſſunt eadẽ contra Carneadeum illud ſummum bonum dici: quod is non tam,ut probaret,protulit,quàm ut Stoicis,quibus cum bellum gerebat,opponeret. id autẽ eiuſmodi eſt, ut additum ad uirtutem,auctoritatẽ uideatur habitu

rum,& expleturum cumulate uitam beatam,de quo omnis hæc quæſtio eſt.nam qui ad uirtutem adiũgũt uel uoluptatem,quã unã uirtus minimi facit;uel uacuitatẽ doloris,quæ etiam ſi malo caret, tamẽ non eſt ſummum bonum:acceſſione utũtur nõ ita probabili: nec tamen,cur id tam parce,tamq; reſtricte faciãt, intelligo.quaſi enim emendum eis ſit,quod addãt ad uirtutem,primũ uiliſſimas res addũt, deinde ſingulas potius,quàm omnia,quæ prima natura approbauiſſet, ea cũ uoluptate cõiungerent.quæ cũ Ariſtoni,& Pyrrhoni omnino uiſa ſunt pro nihilo,ut inter optime ualere,& grauiſſime ægrotare nihil prorſus dicerent intereſſe:recte iã pridẽ cõtra eos deſitũ eſt diſputari. dũ n.in una uirtute ſic omnia eſſe uoluerũt,ut eã rerũ ſelectiõe exſpoliarẽt,nec ei quidquã, aut unde oriretur, darent,aut,ubi niteretur:uirtutẽ ipſam, quam amplexabantur,ſuſtulerunt.Herillus autem ad ſcientiã omnia reuocans,unum quoddã bonũ uidit,ſed nec optimum,nec quo uita gubernari poſſit:itaque hic ipſe iã pridẽ eſt reiectus. poſt enim Chryſippum nõ ſanè eſt diſputatum.Reſtatis igitur uos.nã cum Academicis incerta luctatio eſt: qui nihil affirmant,&, quaſi deſperata cognitione certi,id ſequi uolũt,quodcũq; ueriſimile uideatur. Cũ Epicuro autẽ hoc eſt plus negocij, quod ex duplici genere uoluptatis cõiũctus eſt,quodq; et ipſe, & amici eius,et multi poſtea defenſores eius ſentẽtiæ fuerũt,et neſcio quo modo,is,qui auctoritatẽ minimã habet,maximam uim, populus cũ illis facit. quos niſi arguimus,omnis uirtus, omne decus, omnis uera laus deſerẽda eſt.ita cæterorũ ſentẽtijs ſemotis,re

linquitur nõ mihi cũ Torquato,ſed uirtuti cũ uolupta te certatio.quã quidẽ certationẽ homo et acutus, & diligẽs Chryſippus non cõtemnit, totumq; diſcrimen ſummi boni in eadem cõparatione poſitum putat.ego autẽ exiſtimo,ſi honeſtũ aliquid oſtẽdero, quod ſit ipſum ui ſua,propterq; ſe expetẽdũ,iacere ueſtra omnia. itaq; eo,quale ſit,breuiter,ut tẽpus poſtulat,cõſtituto, accedã ad omnia tua Torquate. ubi ſi me memoria forte defecerit,tuũ eſt ut ſuggeras. Honeſtũ igitur id intelligimus,quod tale eſt,ut detracta omni utilitate, ſine ullis præmijs,fructibusq;,per ſe ipſum poſſit iure laudari.q d quale ſit,nõ tã definitione, qua ſum uſus intelligi poteſt,quãquã aliquantũ poteſt,quàm cõmuni omniũ iudicio,& optimi cuiuſq; ſtudijs,atq; factis: qui pmulta ob eã unã cauſam faciũt,quia decet,quia rectũ,quia honeſtum eſt,etſi nullum cõſecuturũ emolumentum uident:homines enim,etſi multis alijs,tamẽ hoc uno,beſtijs plurimũ differũt, ꝙ rationẽ habeãt à natura,mentemq; datã et acrem,et uigentẽ, celerrimẽq; multa ſimul agitãtẽ,et,ut ita dicã,ſagacẽ : quæ et cauſas rerũ & cõſecutiones uideat,et ſimilitudines trãſferat:& diſiuncta cõiungat,& cũ præſentibus futura copulet,omnẽq; cõplectatur uitæ conſequẽtis ſtatum,eademq; ratio facit hominem hominum appetentem,cumq; his natura,& ſermone,et uſu cõgruentẽ; ut profectus à charitate domeſticorũ,ac ſuorum, currat longius,& ſe implicet primũ ciuiũ,deinde omniũ mortalium ſocietate; atque,ut ad Architã ſcripſit Plato,non ſibi ſe ſoli natũ meminerit,ſed patriæ,ſed ſuis, ut perexigua pars ipſi relinquatur. & quoniam eadẽ

cundius,tamen expetitur propter uoluptatē. uides ne quā ſit magna diſſenſio?philoſophus nobilis,à quo nō ſolum Græcia,& Italia,ſed etiam omnis barbaria cōmota eſt; honeſtum quid ſit,ſi id non eſt in uoluptate, negat ſe intelligere;niſi forte illud,quod multitudinis rumore laudatur. ego autem hoc etiam turpe eſſe ſæpe iudico;& ſi quando turpe nō ſit, tamen nō eſſe nō turpe,cum id à multitudine laudetur: quod ſi ſit ipſum perfectum,atq; laudabile; non ob eā cauſam tamen illud dici honeſtum eſſe,quia laudetur à multis; ſed quia tale ſit,ut,uel ſi ignorarent id homines, uel ſi obmutuiſſent,pulchritudine ſua tamē eſſet,ſpecieq; laudabile.itaq; idē natura uictus,cui obſiſti nō poteſt, dicit alio loco id,quod à te etiā paulo ante dictum eſt; non poſſe iucunde uiui,niſi etiā honeſte. quid nūc,honeſte,dicit?idem ne,quod iucunde?ergo ita, non poſſe honeſte uiui,niſi honeſte uiuatur. an niſi populari fama?ſine ea igitur iucūde negat poſſe uiuere?quid turpius,quā ſapientis uitā ex inſipientium ſermone pendere?quid ergo hoc loco intelligit honeſtum? certe nihil,niſi quod poſſit ipſum propter ſe iure laudari. nā ſi propter uoluptatē:quæ eſt iſta laus,quæ poſſit è macello peti?nō is uir eſt,ut, cū honeſtatē eo loco habeat, ut ſine ea iucunde neget poſſe uiui, illud honeſtum, quod populare ſit,ſentiat,et ſine eo iucūde neget uiui poſſe:aut quidquā aliud honeſtū intelligat, niſi quod ſit rectū ipſum,quod per ſe ſua ui,ſua natura,ſua ſit ſponte laudabile.itaq; Torquate cum diceres clamare Epicurum nō poſſe iucunde uiui,niſi honeſte,et ſapiēter,& iuſte uiueretur;tu ipſe mihi gloriari uidebare.

tanta uis inerat in uerbis propter earũ rerum, quæ ſi=gnificabantur his uerbis, dignitatẽ, ut altior fieres, ut interdũ inſiſteres, ut nos intuẽs, quaſi teſtificarere, laudari honeſtatem, & iuſtitiam aliquando ab Epicuro. q̃ te decebat ijs uerbis uti, quibus ſi philoſophi nõ uterentur, philoſophia omnino nõ egeremus: iſtorũ enim uerborum amore, quæ perraro appellantur ab Epicuro, ſapientiæ, fortitudinis, iuſtitiæ, tẽperãtiæ, præſtantiſſimis ingenijs homines ſe ad philoſophiæ ſtudium cõtulerũt. oculorũ, inquit Plato, eſt in nobis ſenſus acerrimus: quibus ſapientiã non cernimus. quàm illa ardenteis amores excitaret ſui, ſi uideretur? cur tandem? an quòd illa callida eſt, ut optime poſſit architectari uoluptates? cur iuſtitia laudatur? aut unde eſt hoc contritũ uetuſtate prouerbium, quicum in tenebris? hoc dictum in una re, latiſſime patet: ut in omnibus factis re, non teſte moueamur: ſunt enim leuia, & perinfirma, quæ dicebantur à te, cum animi conſcientia improbos excruciari, tum etiam pœnæ timore: qua aut afficiũtur, aut ſemper ſunt in metu ne afficiantur aliquãdo. nõ oportet timidum, aut imbecillo animo fingi non bonũ illũ uirũ, qui quidquid fecerit ipſe ſe cruciet, omniaq; formidet, ſed omnia callide referentẽ ad utilitatem, acutum, uerſutum, ueteratorẽ, facile ut excogitet quo modo occulte ſine teſte, ſine ullo cõſcio fallat. an tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum Prætor quæſtionem inter ſicarios exercuiſſet, ita apte cepit pecunias ob rẽ iudicandã, ut anno proximo P. Scæuola Tribunus pl. ferret ad plebẽ, uellent ne de ea re quæri. quo plebiſcito, decreta à ſenatu eſt Cõſuli quæſtio Cn. Scipioni. pro

fectus in exiliũ Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus: erat enim res aperta: nõ igitur de improbo, ſed callide improbo quærimus: qualis Q. Põpeius in fœdere Numantino inficiando fuit. nec uero omnia timentẽ: primum qui animi conſcientiam nõ curet: quam ſcilicet cõprimere nihil eſt negocij: is enim, qui occultus, et tectus dicitur, tantũ abeſt ut ſe indicet: perficiet etiã ut dolere alterius improbe facto uideatur: quid eſt enim aliud, eſſe uerſutũ? memini me adeſſe P. Seſtilio Rufo, cum is ad amicos rem ita deferret, ſe eſſe hæredẽ Q. Fabio Gallo. cuius in teſtamẽto ſcriptũ eſſet, ſe eſſe ab eo rogatum, ut omnis hæreditas ad filiã perueniret. id Seſtius factum negabat: poterat autem impune: quis enim redargueret? nemo noſtrũ negabat. eratq; uerisimilius, hunc mẽtiri, cuius intereſſet, quã illũ, qui id ſe rogaſſe ſcripſiſſet, quod debuiſſet rogare. addebat etiã, ſe in legem Voconiã iuratum contra eã facere nõ auderet, niſi aliter amicis uideretur. aderamus nos quidẽ adoleſcentes, ſed & multi ampliſſimi uiri: quorũ nemo cenſuit plus filiæ dandum, quã poſſet ad eam lege Voconia peruenire. tenuit permagnam Seſtilius hæreditatem. unde, ſi ſecutus eſſet eorum ſententiã, qui honeſta & recta emolumẽtis omnibus, & cõmodis anteponerent, ne nũmum quidem unum attigiſſet. num igitur poſtea cẽſes anxio animo, aut ſolicito fuiſſe? nihil minus. contraq;, illa hæreditate diues, ob eãq; rẽ lætus: magni enim æſtimabat pecuniam non modo non contra leges, ſed etiã legibus partam. quæ quidem uel cũ periculo eſt quærenda uobis: eſt. n. effectrix multarum & magnarum uoluptatum. ut igitur illis, qui,

recta et honeſta quæ ſunt, ea ſtatuũt per ſe expetẽda, adeũda ſunt quæuis pericula decoris, honeſtatisq; cau ſa: ſic ueſtris, qui omnia uoluptate metiũtur, pericula adeũda ſunt, ut adipiſcãtur magnas uoluptates. ſi ma gna res, magna hæreditas agetur, cũ pecunia uolupta tes pariantur plurimæ, idẽ erit Epicuro ueſtro facien dum, ſi ſuum finem bonorũ ſequi uolet, quod Scipioni magna gloria propoſita, ſi Annibalẽ in Africam retra xiſſet. itaq; quantum adijt periculum? ad honeſtatem enim ille omnem conatum ſuum referebat, nõ ad uo luptatẽ. ſic ueſter ſapiens magno aliquo emolumento cõmotus, animi cauſa, ſi opus fuerit, dimicabit. occultũ facinus eſſe potuerit, gaudebit: deprehenſus, omnẽ pœ nam contemnet: erit enim inſtructus ad mortem con temnendam, ad exilium, ad ipſum etiam dolorem. quã quidem uos, cũ improbis pœnam proponitis, impatibi lem facitis; cũ ſapientem ſemper boni plus habere uul tis, tolerabilem. ſed finge nõ ſolum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, uerum etiã præpotentem: ut M. Craſſus fuit; qui tamen ſolebat uti ſuo bono: ut ho die eſt noſter Pompeius; cui recte facienti gratia eſt ha benda: eſſe enim quamuis uellet iuſtus, iniquus pote rat impune. quã multa uero iniuſte fieri poſſunt, quæ nemo poſſit reprehẽdere? ſi te amicus tuus moriens ro gauerit, ut hæreditatem reddas ſuæ filiæ; nec uſquam id ſcripſerit, ut ſcripſit Fabius; nec cuiquam dixerit; quid facias? tu quidem reddes: ipſe Epicurus fortaſſe redderet: ut Sex. Peduceus Sex. F. is, qui hunc noſtrum reliquit, effigiem & humanitatis, & probitatis ſuæ fi lium; tũ doctus, tũ omniũ uir optimus, & iuſtiſſimus,

cum

cum ſciret nemo eum rogatũ à C.Plotio equite R.ſplẽdido Nurſino,ultro ad mulierẽ uenit,eiq; nihil opinãti uiri mandatũ expoſuit,hæreditatemq; reddidit.ſed ego ex te quæro,quoniam idem tu certe feciſſes:nõ ne intelligis eo maiorẽ uim eſſe naturæ,quòd ipſi uos,qui omnia ad ueſtrum commodũ,&,ut ipſi dicitis, ad uoluptatẽ referatis,tamen ea faciatis, è quibus appareat non uoluptatẽ uos,ſed officium ſequi? pluſq; rectã naturam,quàm rationẽ prauam ualere? ſi ſcieris,inquit Carneades,aſpidẽ occulte latere uſpiã, et uelle imprudentẽ ſuper eam aſſidere,cuius mors tibi emolumentũ factura ſit:improbe feceris, niſi monueris ne aſſideat: ſed impune tamen id te conſtat feciſſe:quis enim coarguere poſſit ? ſed nimis multa : perſpicuum eſt.n: niſi æquitas,fides, iuſtitia proficiſcantur à natura,et ſi omnia hæc ad utilitatẽ referantur,uirũ bonũ nõ poſſe reperiri.ſed de his rebus ſatis multa in noſtris de Rep.libris ſunt dicta à Lælio.Transfer idem ad modeſtiam, uel temperantiam,quæ eſt moderatio cupiditatũ rationi obediens.ſatis ne ergo pudori cõſulat,ſi quis ſine teſte libidini pareat?an eſt aliquid per ſe ipſum flagitioſum,etiã ſi nulla comitetur infamia? quid fortes uiri? uoluptatũ ne calculis ſubductis præliũ ineunt,ſanguinem pro patria profundunt , an quodã animi ardore atque impetu concitati? utrũ tandẽ cenſes Torquate, imperioſum illũ,ſi noſtra uerba audiret, tuã ne de ſe orationem libentius auditurũ fuiſſe,an meam,cũ ego dicerem nihil eum feciſſe ſua cauſa,omniaq; Reip. tu contra nihil, niſi ſua ? ſi uero id etiã explanare uelles apertius , diceres nihil eũ feciſſe niſi uoluptatis cauſa.

quo modo eum tādem laturum fuiſſe exiſtimes? eſto: fecerit, ſi ita uis, Torquatus propter ſuas utilitates: malo.n. dicere, quā uoluptates, in tanto præſertim uiro. nū etiam eius collega, P. Decius, princeps in ea familia Conſulatus, cū ſe deuoueret, & equo admiſſo in mediā aciē Latinorum irruebat, aliquid de uoluptatibus ſuis cogitabat? nā ubi eā caperet, aut quādo, cū ſciret confeſtim eſſe moriendum, eamq; mortē ardētiore ſtudio peteret, quā Epicurus uoluptatem petendā putat? quod quidem eius factum niſi eſſet iure laudatū, nó eſſet imitatus quarto Cóſulatu ſuo filius: neq; porrò ex eo natus, cū Pyrrho bellū gerens, Conſul cecidiſſet in prælio, ſeq; è continēti genere tertiā uictimā Reip. præbuiſſet. contineo me ab exēplis græcis: hoc modicū eſt: Leonidas, Epaminundas, tres aliqui, aut quatuor. ego ſi noſtros colligere cœpero, perficiā illud quidē, ut ſe uirtuti tradat conſtringēdam uoluptas: ſed dies me deficiet: &, ut A. Varius, qui eſt habitus iudex durior, dicere conſeſſori ſolebat, cū datis teſtibus alij tamen citarētur, aut hoc teſtiū ſatis eſt, aut neſcio quid ſatis ſit; ſic à me ſatis teſtium eſt dictum. quid enim? te ipſum digniſſimū maioribus tuis uoluptas ne induxit, ut adoleſcentulus eriperes P. Syllæ Conſulatum? quē cum ad patrē tuum retuliſſes fortiſſimum uirū, qualis ille uel Cóſul, uel ciuis cū ſemper, tum poſt Conſulatum fuit? quo quidem auctore nos ipſi ea geſſimus, ut omnibus potius, quā ipſis nobis conſuluerimus. At quā pulchre dicere uidebare, cū ex altera parte ponebas cumulatum aliquē plurimis, & maximis uoluptatibus, nullo nec præſenti, nec futuro dolore; ex altera autē cru

elatibus maximis toto corpore, nulla nec adiũcta, nec ſperata uoluptate: et quærebas, quis aut hoc miſerior, aut ſuperiore illo beatior foret: deinde cõcludebas, ſummum malum eſſe dolorem, ſummum bonũ uoluptatem. L. Thorius Balbus fuit Lanuuinus: quẽ meminiſſe tu nõ potes. is ita uiuebat, ut nulla tã exquiſita poſſet inueniri uoluptas, qua non abundaret. erat et cupidus uoluptatum, & cuiuſuis generis eius intelligẽs, & copioſus; ita non ſuperſtitioſus, ut illa plurima in ſua patria ſacrificia & phana contemneret; ita non timidus ad mortem, ut in acie ſit ob Rẽp. interfectus. cupiditates non Epicuri diuiſione finiebat, ſed ſua ſocietate: habebat tamẽ rationem ualetudinis: utebatur ijs exercitationibus, ut ad cœnam & eſuriens, & ſitiens ueniret; eo cibo, qui & ſuauiſſimus eſſet, & idẽ facillimus ad concoquendum; uino & ad uoluptatẽ, & ne noceret. cætera illa adhibebat, quibus demptis negat ſe Epicurus intelligere quid ſit bonum. aberat omnis dolor. qui ſi adeſſet, nec molliter ferret, & tamen medicis plus, quàm philoſophis uteretur. color egregius, integra ualetudo, ſumma gratia, uita denique conferta uoluptatum omnium uarietate. hunc uero beatum oratio quidẽ ueſtra ſic cogitat. ego, huic quem anteponam, nõ audeo dicere: dicet pro me ipſa uirtus: nec dubitabit iſti ueſtro beato M. Regulum anteponere. quem quidem, cũ ſua uoluntate, nulla ui coactus, propter fidem, quam dederat hoſti, ex patria Carthaginem reuertiſſet, tum ipſum, cum uigilijs & fame cruciaretur, clamat uirtus beatiorem fuiſſe, quam potantem in roſa Thorium. bella magna geſ-

ſerat is:bis Conſul fuerat:triumpharat:nec tamen ſua illa ſuperiora tã magna,nec tã præclara ducebat, quã illum ultimũ caſum, quẽ propter fidem, conſtãtiamq́; ſuſceperat:qui nobis miſerabilis uidetur audientibus, illi perpetienti erat uoluptarius:non.n.hilaritate,nec laſciuia,nec riſu,aut ioco comite leuitatis,ſed ſæpe etiã triſtes firmitate,& conſtãtia ſunt beati. ſtuprata per uim Lucretia à regis filio,teſtata ciues,ſe ipſam intere mit.hic dolor populi duce & auctore Bruto, cauſa ciuitati libertatis fuit: ob eiusq́; mulieris memoriã primo anno & uir,& pater eius Cõſul eſt factus. tenuis L. Virginius,unusq́; de multis,ſexageſimo anno poſt libertatẽ receptã,Virginiã filiam ſua manu occidit,potius quã ea App. Claudij libidini, qui tũ erat ſummo in imperio,dederetur.aut hæc tibi Torquate ſunt uituperãda,aut patrociniũ uoluptatis repudiãdũ: quod autẽ patrocinium, aut quæ iſta cauſa eſt uoluptatis, quæ nec teſtes ullos è claris uiris, nec laudatores poterit adhibere? ut.n.nos ex annalium monumẽtis teſtes excitamus eos,quorũ omnis uita cõſumpta eſt in laboribus glorioſis,qui uoluptatis nomẽ audire nõ poſſent; ſic in ueſtris diſputationibus hiſtoria mutata eſt. nunquã audiui in Epicuri ſchola Lycurgũ, Solonẽ,Milciadem,Themiſtoclem,Epaminundam nominari: qui in ore ſunt cæterorũ omnium philoſophorum. nũc uero, quoniam hæc nos etiã tractare cœpimus,ſuppeditabit nobis Atticus de theſauris ſuis,quos & quantos uiros habere teſtiũ ſat eſt. nõ ne melius eſt de his aliquid, q̃ tãtis uoluminibus de Themiſtocle loqui? ſint iſta Græcorum. quanquam ab his philoſophiam, & omnes in=

genuas diſciplinas habemus.ſed tamẽ eſt aliquid,quod nobis nõ liceat,liceat illis.pugnãt Stoici cũ Peripateticis. alteri negant quidquã eſſe bonũ,niſi quòd honeſtum ſit:alteri,plurimum ſe, & longe, longeq; plurimum tribuere honeſtati,ſed tamen & in corpore & extra eſſe quædã bona.& certamen honeſtũ,& diſputatio ſplendida : omnis eſt enim de uirtutis dignitate cõtentio.at cũ tuis cum diſſeras,multa ſunt audienda etiã de obſcœnis uoluptatibus,de quibus ab Epicuro ſæpiſſime dicitur.nõ potes ergo iſta tueri Torquate,mihi crede,ſi te ipſe,& tuas cogitationes,& ſtudia, perſpexeris.pudebit te inquã illius tabulæ,quã Cleãthes, ſanè cõmode,uerbis pingere ſolebat.iubebat eos,qui audiebãt,ſecum ipſos cogitare pictã in tabula uoluptatem,pulcherrimo ueſtitu,& ornatu regali,in ſolio ſedẽtẽ:præſto eſſe uirtutes,ut ancillulas.quæ nihil aliud agerẽt,nullum ſuum officiũ ducerent,niſi ut uoluptati miniſtrarent , & eã tantum ad aurẽ admonerent (ſi modo id pictura intelligi poſſet)ut caueret,ne quid perficeret imprudens,quod offenderet animos hominũ;aut quidquã,è quo oriretur aliquis dolor.nos quidẽ uirtutes ſic natæ ſumus,ut tibi ſeruiremus:aliudne gocij nihil habemus.at negat Epicurus(hoc.n. ueſtrum lumẽ eſt)quenquã,qui honeſte nõ uiuat,iucũde poſſe uiuere.quaſi ego id curẽ,quid ille aiat,aut neget.illud quæro,quid ei,qui in uoluptate ſummum bonũ putat,cõſentaneum ſit dicere . quid affers,cur Thorius, Poſthumius,cur Chius,cur omniũ magiſter Orata nõ iucũdiſſime uixerit ? ipſe negat,ut ante dixi,luxurioſorũ uitã reprehẽdẽdã,niſi planè fatui ſint, id eſt niſi

aut cupiant, aut metuāt. quarum ambarum rerū cum medicinam pollicetur, luxuriæ licentiā pollicetur: his enim rebus detractis, negat ſe reperire in aſotorū uita quod reprehēdat. non igitur poteſtis uoluptate omnia dirigentes aut tueri, aut retinere uirtutem. nā nec uir bonus ac iuſtus haberi debet, qui, ne malū habeat, abſtinet ſe ab iniuria. noſti credo illud;

Nemo pius eſt, qui pietatem cauet.

caue quidquam putes eſſe uerius: nec. n. dum metuit, iuſtus eſt: & certe, ſi metuere deſtiterit nō erit. nō metuit autem, ſiue celare poterit, ſiue opibus maius quid quā fecerit, certeq; mallet obtinere exiſtimari bonus uir, ut nō ſit; quàm eſſe, ut nō putetur. ita, quod certiſſimū eſt, pro uera, certaq; iuſtitia ſimulationē nobis iuſtitiæ traditis, præcipitisq; quodā modo ut noſtrā ſtabile cōſcientiā contēnamus, aliorum errātē opinionē aucupemur. Quæ dici eadē de cæteris uirtutibus poſſunt: quarum omniū fundamenta uos in uoluptate, tāquā in aqua, ponitis. quid enim? fortē ne poſſumus dicere eundem illum Torquatum? delector enim, quāquā te non poſſum, ut ais, corrumpere: delector, inquam, et familia ueſtra, & nomine. & hercule modo uir optimus noſtriq; amantiſſimus A. Torquatus uerſatur ante oculos: cuius quantum ſtudium, et quàm inſigne fuerit erga me temporibus illis, quæ nota ſunt omnibus, ſcire neceſſe eſt utrūq; ueſtrū. quæ mihi ipſi, qui uolo & eſſe, & haberi gratus, grata nō eſſent, niſi eum perſpicerem mea cauſa mihi amicū fuiſſe, nō ſua. niſi hoc dicis ſua, quod intereſt omnium recte facere. ſi id dicis, uicimus: id enim uolumus, id, contendimus, ut officij fructus ſit

ipſum officium.hoc ille tuus nõ uult,omnibuſq; ex re bus uoluptatem,quaſi mercedẽ,exigit.ſed ad illum re deo. ſi uoluptatis cauſa cũ Gallo apud Anienem depu gnauit prouocatus,& ex eius ſpolijs ſibi & torquẽ,et cognomen induit,nullá aliam ob cauſam niſi quòd ei talia facta digna uiro uidebantur:fortem nõ puto. iá ſi modeſtia,ſi pudicitia,ſi uno uerbo temperátia pœnæ aut infamiæ metu coercebũtur, nõ ſanctitate ſua ſe tuebũtur,quod adulteriũ, quod ſtuprũ,quæ libido nõ ſe proripiet, & proijciet aut occultatione propoſita, aut impunitate,aut licẽtia?Quid illud Torquate,qua le tádẽ uidetur?te iſto nomina,ingenio,gloria,quæ fa= cis,quæ cogitas,quæ cõtendis,quò referas,cuius rei cau ſa perficere quæ conaris uelis, quod optimũ deniq; in uita iudices,non audere in cõuentu dicere? quid.n.me reri uelis iam,cum magiſtrum inieris, & in cõcionem aſcenderis(eſt enim tibi edicẽdũ, quæ ſis obſeruaturus in iure dicendo:& fortaſſe etiã,ſi tibi orit uiſum, ali quid de maioribus tuis,& de te ipſo dices more maio rũ)quid merearis igitur,ut te dicas in eo magiſtratu omnia uoluptatis cauſa facturũ eſſe?teq; nihil feciſſe in uita,niſi uoluptatis cauſa?an me,inquis,tá amẽtem putas,ut apud imperitos iſto modo loquar?at tu eadẽ iſta dic in iudicio:aut,ſi coroná times,dic in ſenatu.nũ quá facies.cur,niſi ꝙ turpis eſt oratio?me ne ergo ; & Triarium dignos exiſtimas,apud quos turpiter loqua= re ? uerũ eſto.uerbũ ipſum uoluptatis non habet digni tatem:nec nos fortaſſe intelligimus: hoc enim identi= dem dicitis,non intelligere nos uoluptatem quam dica tis.rem uides difficilem & obſcuram . indiuidua, &

intermũdia,quæ nec ſunt ulla,nec poſſunt eſſe,intelligimus:uoluptas,quæ paſſeribus omnibus nota eſt,à nobis intelligi nõ poteſt.quid,ſi efficio,ut fateare me nõ modo,quid ſit uoluptas,ſcire,(eſt.n.iucũdus motus in ſenſu)ſed etiã quid eã tu uelis eſſe? tum.n. eã ipſam uis,quã modo ego dixi:et nomen imponis,in motu ut ſit,& faciat aliquam uarietatẽ: tum aliam quandã ſummam uoluptatem,cui addi nihil poſſit.eã tu adeſſe,cũ dolor omnis abſit,eamq; ſtabilem appellas. ſit ſanè iſta uoluptas.dic in quo uis cõuentu,te omnia facere,ne doleas.ſi ne hoc quidem ſatis ample,ſatis honeſte dici putas,dic te omnia & in iſto magiſtratu, & in omni uita utilitatis tuæ cauſa facturum, nihil niſi qđ expediat,nihil deniq; niſi tua cauſa:quẽ clamorẽ cõcionis,aut quã ſpẽ Cõſulatus eius, qui tibi paratiſſimus eſt,futurã putes?eã ne rationẽ ſequare,qua tecũ ipſe, et cũ tuis utare;profiteri autẽ,& in medium proferre nõ audeas?at uero illa,quæ Peripatetici, quæ Stoici dicunt,ſemper tibi in ore ſunt,in iudicijs,in ſenatu,officiũ,æquitatẽ,dignitatẽ,fidẽ,recta,honeſta, digna imperio,digna populo R. omnia pericula pro Rep. mori pro patria.hæc cũ loqueris,nos Barones ſtupemus,tu uidelicet tecũ ipſe rides.nã inter iſta tam magnifica uerba,tamq; præclara nõ habet ullum uoluptas locum, nõ modo illa,quam in motu eſſe dicitis, quam omnes urbani,ruſtici,omnes,inquã,qui latine loquuntur,uoluptatem uocãt;ſed ne hæc quidem ſtabilis, quã præter uos nemo appellat uoluptatem. uide, ne non debeas uerbis noſtris uti,ſententijs tuis. quòd ſi uultum tibi,ſi inceſſum fingeres,quo grauior uiderere, non

eſſes tui ſimilis: uerba tu fingas, et ea dicas, quæ nõ ſen tias, aut etiã, ut ueſtitum, ſic ſententiam habeas aliã domeſticam, aliam forenſem, ut in fronte oſtẽtatio ſit, intus ueritas occultetur? uide quæſo, rectum ne ſit. mi hi quidẽ eæ ueræ uidẽtur opiniones, quæ honeſtæ, quæ laudabiles, quæ glorioſæ, quæ in ſenatu, quæ apud po pulũ, quæ in omni cœtu, cõcilioq; proferendæ ſint; ne id nõ pudeat ſentire, quod pudeat dicere. Amicitiæ ue ro locus ubi eſſe poteſt, aut quis amicus eſſe cuiquam, quẽ nõ ipſum amet propter ipſum? quid aũt eſt amare ex quo nomẽ amicitiæ ductum eſt, niſi uelle bonis ali quẽ affici quãmaximis, etiã ſi ad ſe ex ijs nihil redeat? ecquid, prodeſt, inquis, mihi eo eſſe animo? immo uide ri fortaſſe. eſſe. n. niſi eris, nõ potes: qui autẽ eſſe pote ris, niſi te amor ipſe ceperit? quod nõ ſub dubia utili tatis ratione effici ſolet, ſed ipſum à ſe oritur, & ſua ſpõte naſcitur. At. n. ſequor utilitatem. manebit ergo amicitia tam diu, quàm diu ſequetur utilitas: & ſi utilitas amicitiam cõſtituet, tollet eadẽ. ſed quid ages tandem, ſi utilitas ab amicitia, ut fit ſæpe, defecerit? relinques ne? quæ iſta amicitia eſt? retinebis? qui cõue nit? quid enim de amicitia ſtatueris utilitatis cauſa expetenda, uides. ne in odium ueniam, ſi amicum deſti tero tueri. primum cur iſta res digna odio eſt? num quid eſt turpe, niſi quod eſt? ſi, ne quo incõmodo affi ciare, non relinques amicum: tamen, ne ſine fructu al ligatus ſis, ut moriatur, optabis. quòd ſi non modo uti litatem tibi nullam afferet, ſed iacturæ rei familiaris erunt faciundæ, labores ſuſcipiendi, adeundum uitæ periculum: ne tum quidem te reſpicies, & cogitabis

ſibi quenq; natum eſſe, & ſuis uoluptatibus? uadẽ te ad mortẽ tyranno dabis pro amico, ut Pytagoreus ille fecit Siculo tyranno? aut Pylades cum ſis, dices te eſſe Oreſtem, ut moriare pro amico? aut ſi eſſes Oreſtes, Pyladem refelleres, te indicares? et ſi id non probares, quo minus ambo unà necaremini, non deprecarere? faceres tu quidem Torquate hæc omnia: nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te prætermiſſurum credã aut mortis, aut doloris metu. nõ quæritur autem, quid naturæ tuæ conſentaneum ſit, ſed quid diſciplinæ. ratio iſta, quam defendis, præcepta, quæ didiciſti, quæ probas, funditus euertunt amicitiam: quamuis eam Epicurus, ut facit, in cœlum efferat laudibus. at coluit ipſe amicitias. quaſi quis illum neget & bonum uirum, et comem, & humanum fuiſſe. de ingenio eius in his diſputationibus, non de moribus quæritur. ſit iſta in Græcorũ leuitate peruerſitas, qui maledictis inſectantur eos, à quibus de ueritate diſſentiũt. ſed quamuis comis in amicitijs tuendis fuerit, tamen, ſi hæc uera ſunt, (nihil enim affirmo) non ſatis acutus fuit. at multis ſe probauit. & quidem iure fortaſſe: ſed tamen non grauiſſimum eſt teſtimonium multitudinis: in omni enim arte, uel ſtudio, uel quauis ſcientia, uel in ipſa uirtute, optimũ quidq; rariſſimum eſt. ac mihi quidem, quòd & ipſe bonus uir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie ſunt & in amicitijs fideles, & in omni uita conſtantes, & graues, nec uoluptate, ſed officia cõſilia moderantes, hoc uidetur maior uis honeſtatis, et minor uoluptatis. ita enim uiuunt quidã, ut eorum uita refellatur oratio. atque ut cæteri exiſtimantur dicere me-

lius, quàm facere: ſic hi mihi uidétur facere melius, quàm dicere. Sed hæc nihil ſanè ad rem illa uideamus, quæ à te de amicitia dicta ſunt. è quibus unũ mihi ui debar ab ipſo Epicuro dictũ agnoſcere: amicitiam à uoluptate non poſſe diuelli, ob eamq; rẽ colẽdã eſſe, quòd ſine ea tuto et ſine metu uiui nõ poſſet, nec iucũ de quidẽ poſſet. Satis eſt ad hoc reſpõſum. attuliſti aliud humanius horũ recẽtiorum, nũquã dictũ ab ipſo illo, quod ſciam: primo utilitatis cauſa amicum expeti: cum autẽ uſus acceſſiſſet, tũ ipſum amari propter ſe, etiã omiſſa ſpe uoluptatis. hoc etſi multis modis reprehendi poteſt, tamen accipio quod dat: mihi. n. ſatis eſt, ipſis non ſatis. nã aliquãdo poſſe recte, fieri dicũt nulla expectata, nec quæſita uoluptate. Poſuiſti autẽ, dicere alios fœdus quoddam inter ſe facere ſapiẽtes, ut, quẽ admodũ ſint in ſe ipſos animati, eodẽ modo ſint erga amicos: & id & fieri poſſe, et ſæpe eſſe factũ, et ad uoluptates percipiẽdas maxime pertinere. hoc fœdus facere ſi potuerunt, faciant etiã illud, ut æquitatem, modeſtiam, uirtutes omnes per ſe ipſas gratis diligãt. at uero ſi fructibus, & emolumentis, & utilitatibus amicitias colemus, ſi nulla charitas erit, quæ faciat amicitiã ipsã ſua ſponte, ui ſua, ex ſe, & propter ſe expetendam: dubium eſt, quin fundos, et inſulas amicis anteponamus? licet hic rurſus ea cõmemores, quæ optimis uerbis ab Epicuro de laudibus amicitiæ dicta ſunt: nõ quæro, q̃d dicat, ſed quid cõueniẽter rationi poſſit, et ſentẽtiæ ſuæ dicere. utilitatis cauſa amicitia eſt quæſita: nũ igitur utiliorẽ tibi hũc Triariũ putas eſſe poſſe, quàm ſi tua ſint Puteolis gramina? collige omnia, q̃ ſoletis, præſidiũ

amicorum ſatis eſt tibi in te,ſatis in legibus,ſatis et in mediocribus amicitijs præſidij:contemni iam nõ poteris: odium autem & inuidiam facile uitabis: ad eas enim res ab Epicuro præcepta dantur: & tamen non tantis uectigalibus ad liberalitatẽ utens,etiã ſine hac Pyladea amicitia,multorum te beneuolentia præclare & tuebere,& munies.at quicum ioca, ſeria, ut dicitur, quicum arcana, quicũ occulta omnia? tecũ optime,deinde etiam cum mediocri amico.ſed fac iſta eſſe nõ importuna:quid ad utilitatem tantæ pecuniæ? uides igitur,ſi amicitiã ſua charitate metiare, nihil eſſe præſtãtius; ſin emolumẽto,ſummas familiaritates prædiorum pretioſorum mercede ſuperari. me ipſum igitur ames oportet, non mea,ſi ueri amici futuri ſumus. ſed in rebus apertiſſimis nimiũ longi ſumus: perfecto.n.& cõcluſo,nec uirtutibus,nec amicitijs uſquã locũ eſſe,ſi ad uoluptatẽ omnia referãtur, nihil præterea magnopere dicẽdũ.attamẽ ne cui loco nõ uideatur eſſe reſpõſum,pauca etiã nũc dicã ad reliquã orationẽ tuã.Quoniam igitur omnis ſumma philoſophiæ ad beate uiuẽdum refertur,idq; unum expetẽtes homines ſe ad hoc ſtudium contulerunt;beate autem uiuere alij in alio,uos in uoluptate ponitis; item contra,omnẽ miſeriam in dolore:id primũ uideamus beate uiuere ueſtrũ quale ſit. atque hoc dabitis, ut opinor,ſi modo ſit aliquid eſſe beatum,id oportere totum poni in poteſtate ſapientis.nã ſi amitti uita beata poteſt,beata eſſe nõ poteſt:quis enim confidit ſemper ſibi illud ſtabile,& firmũ permãſurũ,quod fragile & caducum ſit?qui autem diffidet perpetuitati bonorum

ſuorũ,timeat neceſſe eſt, ne aliquando amiſſis illis ſit miſer:beatus autẽ eſſe in maximarũ rerum timore nemo poteſt:nemo igitur eſſe beatus poteſt:neq;.n.in aliqua parte,ſed in perpetuitate temporis uita beata dici ſolet:neq; appellatur omnino uita beata,niſi confecta,atq; abſoluta:nec poteſt quiſquã aliàs beatus eſſe, aliàs miſer:qui.n.exiſtimabit poſſe ſe miſerũ eſſe,beatus non erit:nam cũ ſemel eſt ſuſcepta beata uita, tã permanet,quã ipſa illa effectrix beatæ uitæ ſapiẽtia, neq; expectat ultimũ tempus ætatis: quod Crœſo ſcribit Herodotus præceptum à Solone.etenim,quẽadmodum tute dicebas,negat Epicurus diuturnitatẽ quidẽ temporis ad beate uiuẽdum aliquid afferre, nec minorem uoluptatem percipi in breuitate temporis, quã ſi illa ſit ſempiterna. hæc dicuntur inconſtantiſſime. cũ enim ſummũ bonũ in uoluptate ponat, negat infinito tẽpore ætatis uoluptatẽ fieri maiorẽ,quã finito,atq; modico.qui bonũ omne in uirtute ponit, is poteſt dicere perfici beatã uitam perfectione uirtutis: negat.n. ſummo bono afferre incrementum diem. qui autẽ uoluptate uitam effici beatã putabit,qui ſibi is cõueniet, ſi negabit uoluptatẽ creſcere longinquitate? igitur ne dolorem quidem. an dolor longiſſimus quiſq; miſerrimus, uoluptatem nõ optabiliorem diuturnitas facit? quid eſt igitur,cur ita ſemper deum appellet Epicurus beatũ & æternum? dempta.n.æternitate nihilo beatior Iupiter,quàm Epicurus. uterque.n.ſummo bono fruitur,ideſt uoluptate.at.n.hic etiã dolore:nã eũ nihili facit:ait.n ſe,ſi uratur,quã hoc ſuaue,dicturum. qua igitur re à deo uincitur,ſi æternitate nõ uincitur?

in qua quid eſt boni, præter ſummã uoluptatem, et eã ſempiternam? quid ergo attinet glorioſe loqui, niſi con ſtãter loquare? in uoluptate corporis, addam ſi uis ani mi, dũ ea ipſa, ut uultis, ſit quod et in corpore, ſitũ eſt uiuere beate. quid? iſtam uoluptatem perpetuam quis poteſt præſtare ſapienti? nam quibus rebus efficiuntur uoluptates, hæ non ſunt in poteſtate ſapientis: non. n. in ipſa ſapientia poſitũ eſt beatũ eſſe, ſed in ijs rebus, quas ſapientia cõparat ad uoluptatem. totum autem id externum: & quod externum, id in caſu eſt. ita fit beatæ uitæ domina fortuna. quã Epicurus ait exiguã interuenire ſapiẽti. age, inquies, iſta parua ſunt. ſapiẽ tẽ locupletat ipſa natura: cuius diuitias Epicurus ipſe parabiles eſſe docuit. hæc bene dicuntur: nec ego repu gno: ſed inter ſe ipſa pugnant: negat. n. tenuiſſimo ui ctu, id eſt contemptiſſimis eſcis, & potionibus minorẽ uoluptatẽ percipi, quã rebus exquiſitiſſimis ad epulã dũ. huic ego, ſi negaret quidquã intereſſe ad beate ui uẽdũ quali uteretur uictu, cõcederẽ, laudarẽ etiã: ue= rum. n. diceret: idq; Socratem, qui uoluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi condimentum eſſe famem, potionis ſitim: ſed qui ad uolnptatem omnia referẽs, uiuit ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Piſo, nõ audio: nec. n. eum, quod ſentiat, dicere exiſtimo. na turales diuitias dixit parabiles eſſe, ꝙ paruo eſſet na= tura cõtenta. certe, niſi uoluptatẽ tanti æſtimaretis. nõ minor, inquit, uoluptas percipitur tã ex uiliſſimis re= bus, quã ex pretioſiſſimis. hoc eſt non modo cor nõ ha bere, ſed ne palatũ quidem. qui. n. uoluptatem ipſam contemnunt, ijs licet dicere ſe acipenſerem mænæ non

anteponere. cui uero in uoluptate ſummũ bonum eſt, huic omnia ſenſu nõ ratione ſunt iudicãda; eaq; dicẽda optima, quæ ſint ſuauiſſima. uerũ iſto modo conſequatur ſummas uoluptates nõ modo paruo, ſed fermè nihilo, ſi poteſt: ſit uoluptas nõ minor in naſturtio illo, quo ueſci Perſas eſſe ſolitos ſcribit Xenophõ; quã in Syracuſanis mẽſis, quæ à Platone grauiter uituperantur: ſit, inquã, tã facilis, quã uultis, uoluptatis comparatio: quid de dolore dicemus? cuius tãta tormẽta ſunt, ut in his beata uita, ſi modo dolor ſummũ malũ eſt, eſſe non poſſit. ipſe. n. Metrodorus, penè alter Epicurus, beatum eſſe deſcribit his ferè uerbis: cũ corpus bene conſtitutum ſit, & ſit exploratũ ita futurum. an id exploratum cuiquã poteſt eſſe, quo modo ſeſe habiturum ſit corpus nõ dico ad annum, ſed ad ueſperam? dolor igitur, id eſt ſummũ malũ, metuetur ſemper, etiã ſi non aderit: iam. n. adeſſe poterit. qui poteſt igitur habitare in beata uita ſummi mali metus? traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris. iã ipſum abſurdum, maximũ malum negligi. ſed quæ tãdem iſta ratio eſt? maximus dolor, inquit, breuis eſt. primũ, quid tu dicis breue? deinde dolorem tam maximũ? quid enim? ſummus dolor plures dies manere non poteſt? uide, ne etiã menſes. niſi forte eum dicis, qui, ſimulatq; arripuit, interficit. quis iſtum dolorem timet? illum mallem leuares, quo optimũ, atq; humaniſſimum uirum Cn. Octauiũ M. filium, familiarem meũ, confici uidi: nec uero ſemel, nec ad breue tempus, ſed et ſæpe plane, & diu. quos, dij immortales, ille, cum omnes artus ardere uiderentur, cruciatus perferebat? nec tamen miſer

eſſe,quia ſummũ id malum nõ erat;tantum modo laborioſus uidebatur.at miſer, ſi in uitioſa, et flagitioſa uita afflueret uoluptatibus.Quod autẽ magnum dolorem breuẽ,longinquũ leuẽ eſſe dicitis: id nõ intelligo quale ſit:uideo.n.et magnos,et eoſdem lõginquos dolores.quædã alia toleratio eſt uerior:qua uti uos nõ poteſtis,qui honeſtatẽ ipſam per ſe non amatis. fortitudinis quædã præcepta ſunt,ac penè leges,quæ effœminari uirũ uetant in dolore. quamobrem turpe putandũ eſt,nõ dico dolere(nam id quidem eſt interdũ neceſſe) ſed ſaxũ illud Lemniũ clamore Philoctetæo funeſtare:

Quod eiulatu,queſtu,gemitu,fremitibus
Reſonando mutum flebiles uoces refert.
Huic Epicurus comparet ſe,ſi poteſt:
Cui uiperino morſu uenæ uiſcerum
Veneno imbutæ tetros cruciatus cient.

ſit Epicurus Philocteta. ſi grauis dolor, breuis. at iam decimum annum in ſpelunca iacet.ſi longus,leuis:dat enim interualla,& relaxat.primum non ſæpe:deinde quæ eſt iſta relaxatio,cum & præteriti doloris memoria recens eſt, & futuri atque impendentis torquet timor?moriatur, inquit. fortaſſe id optimum. ſed ubi illud,plus ſemper uoluptatis?ſi enim ita eſt;uide ne facinus facias,cum mori ſuadeas. potius ergo illa dicantur,turpe eſſe uiro debilitari,dolore frangi,ſuccumbere.nam iſta ueſtra,ſi grauis breuis, ſi longus leuis, dictata ſunt.uirtutis,magnitudinis animi,patientiæ,fortitudinis fomentis dolor mitigari ſolet. audi,ne longe abeam,moriens quid dicat Epicurus:& intellige facta eius cum dictis diſcrepare.Epicurus Hermacho ſalutẽ.

Cum

,, Cum ageremus,inquit,uitæ beatum,& eundẽ ſupre=
,, mum diem, ſcribebamus hæc. tãti autẽ morbi aderãt
,, ueſicæ, & uiſcerum,ut nihil ad eorum magnitudinẽ
,, poſſit accedere. Ecce miſerum hominem,ſi dolor ſum
mum malum eſt.dici aliter non poteſt: ſed audiamus
,, ipſum.Compenſabatur tamen,inquit, cũ his omnibus
,, animi lætitia,quam capiebam memoria rationũ,inuẽ
,, torumq; noſtrorũ. ſed tu,ut dignum eſt tua erga me,
,, & erga philoſophiam uoluntate, ab adoleſcẽtia ſuſce
,, pta, fac ut Metrodori tueare liberos. Non ego iam
Epaminundæ, nõ Leonidæ mortem huius morti ante=
pono,quorũ alter,cũ uiciſſet Lacedæmonios apud Mã
tineã,ſimulq; ipſe graui uulnere exanimari ſe uideret;
ut primũ deſpexit,quæſiuit ſaluus ne eſſet clypeus:cũ
ſaluum eſſe flentes ſui reſpondiſſent,rogauit eſſent ne
fuſi hoſtes:cumq; id quoq; ut cupiebat audiuiſſet,euel
li iuſſit eã,qua erat trãſfixus,haſtã.ita multo ſangui-
ne profuſo in lætitia et in uictoria eſt mortuus.Leoni
das autẽ rex Lacedæmoniorum ſe in Thermopylis,tre
centoſq; eos,quos eduxerat Sparta,cum eſſet propoſita
aut fuga turpis, aut glorioſa mors, appoſuit hoſtibus.
præclaræ mortes ſunt imperatoriæ . philoſophi autẽ in
ſuis lectulis plerunque moriuntur.refert tamen,ꝙ ſibi
uidetur eſſe morienti magna laus.compenſabatur,in=
quit, cum ſummis doloribus lætitia. audio equidẽ phi
loſophi uocem Epicure. ſed, quid tibi dicendum ſit ob=
litus es.primum enim, ſi uera ſunt ea,quorum recor=
datione te gaudere dicis, hoc eſt ſi uera ſunt tua ſcri=
pta,& inuẽta:gaudere nõ potes: nihil enim iã habes,
quod ad corpus referas: eſt autem à te ſemper dictũ,

nec gaudere quenquã niſi propter corpus, nec dolere. præteritis,inquit,gaudeo.quibuſnam præteritis? ſi ad corpus pertinentibus,rationes tuas te uideo compẽſare cum iſtis doloribus, non memoriã corpore perceptarũ uoluptatum. ſi autem ad animũ, falſum eſt, ꝙ negas animi ullum eſſe gaudium,quod nõ referatur ad corpus. cur deinde Metrodori libero cõmendas? quid ex iſto tuo egregio officio,& tanta fide (ſic enim exiſtimo) ad corpus refers?huc,& illuc Torquate uos uerſetis licet: nihil in hac præclara epiſtola ſcriptũ ab Epicuro congruens et conueniens decretis eius reperietis.ita redarguitur ipſe à ſeſe,ueneuntq; ſcripta eius probitate ipſius,ac moribus. nã iſta commendatio puerorum, memoria & charitas amicitiæ, ſummorum officiorũ in extremo ſpiritu cõſeruatio,indicat innatam eſſe homini probitatem gratuitam,non mutuatã uoluptatibus,nec præmiorum mercedibus euocatam:quod enim teſtimoniũ maius quærimus,quæ honeſta et recta ſint ipſa eſſe optabilia per ſeſe,cũ uideamus tãta eſſe officia morientis? ſed ut epiſtolam laudandam arbitror eã,quã modo totidem ferè uerbis interpretatus ſum: (quanquam ea cum ſentẽtia eius philoſophi nullo modo congruebat) ſic eiuſdem teſtamentum nõ ſolum è philoſophi grauitate, ſed etiam ab ipſius ſentẽtia iudico diſcrepare: ſcripſit enim & multis ſæpe uerbis, & breuiter,apteq; in eo libro,quẽ modo nominaui,mortem nihil ad nos pertinere: quod enim diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu:quod autem ſine ſenſu ſit, id nihil omnino ad nos pertinere.hoc ipſum elegãtius poni,meliusq; potuit.nã quod ita poſitũ eſt,quod diſſolutũ ſit,

id eſſe ſine ſenſu;id eiuſmodi eſt,ut non ſatis plane di cat,quid ſit diſſolutum. ſed tamen intelligo,quid uelit:quæro autem, quid ſit, ꝙ cum diſſolutione, ideſt morte, ſenſus omnis extinguatur: & cũ reliqui nihil ſit omnino,quod pertineat ad nos,tam accurate,tamq́; diligenter caueat,& ſanciat, ut Amynomachus et Ti mocrates hæredes ſui de Hermaci ſentẽtia dent, quod ſatis ſit ad diem agendũ natalem ſuũ quotannis mẽſe Gamelione;itemq́; omnibus menſibus uiceſimo die lunæ dent ad eorũ epulas,q unà ſecũ philoſophati ſint; ut & ſui,& Metrodori memoria colatur. hæc ego nõ poſſum dicere nõ eſſe hominis & belli,& humani: ſapientis uero nullo modo,phyſici præſertim, quẽ ſe ille eſſe uult, putare ullum eſſe cuiuſquam diem natalẽ. quid? uere ne poteſt eſſe dies ſæpius,qui ſemel fuit? certe non poteſt.an eiuſdem modi?ne id quidem, niſi cũ multa annorũ interceſſerint milia, & omnium ſyderum eodem, unde profecta ſint, fiat ad unum tẽpus reuerſio. nullus eſt igitur cuiuſquam dies natalis.at habetur.& ego ſcilicet id neſciebam. ſed ut ſit,etiam ne poſt mortem coletur? idq́; teſtamẽto cauebit is,qui uobis quaſi oraculum ediderit,nihil ad nos poſt mortem pertinere?hæc non erant eius,qui innumerabiles mundos infinitasq́; regiones,quarum nulla eſſet ora, nulla extremitas,mente peragrauiſſet. nunquid tale Democritus?ut alios omittam,hunc appello,quem ille unum ſecutus eſt.quòd ſi dies notandus fuit, eum ne potius, quo natus; an eum, quo ſapiens factus eſt? non potuit,inquies,fieri ſapiens,niſi natus eſſet.iſto modo ne ſi auia quidem eius nata non eſſet. res tota Torquate

nõ doctorum hominum, uelle poſt mortem epulis cele brari memoriam ſui nominis. quos quidem dies quẽadmodum agatis, et in quantam hominum facetorũ urbanitatem incurratis, nõ dico. nihil opus eſt litibus: tantum dico, magis fuiſſe ueſtrum agere Epicuri diem natalẽ, quàm illum teſtamẽto cauere, ut ageretur. ſed ut ad propoſitum reuertamur, (de dolore.n. cum dice remus, ad iſtam epiſtolã delati ſumus) nunc totũ illud cõcludi ſic licet. qui in ſummo malo eſt, iſte cum in eo eſt, non eſt beatus. ſapiens autem ſemper beatus eſt, & eſt aliquando in dolore: non eſt igitur ſummũ malum dolor. iam illud quale tandem eſt? bona præterita non effluere ſapienti, mala meminiſſe non oportere. primũ in noſtra ne poteſtate eſt, quid meminerimus? Themi ſtocles quidem, cum ei Simonides, an quis alius, artem memoriæ polliceretur, obliuionis, inquit, mallẽ: nã me mini etiã quæ malo, obliuiſci nõ poſſum quæ uolo. ma gno hic ingenio. ſed res ſe tamẽ ſic habet, ut nimis im perioſi philoſophi ſit, uetare meminiſſe. uide ne iſta ſint Manliana ueſtra, aut maiora ẽt, ſi imperes quod facere non poſſim. quid, ſi etiã iucunda memoria eſt præteritorũ malorum? ut prouerbia nõ nulla ueriora ſint, quàm ueſtra dogmata. uulgo.n. dicitur, iucundi acti labores. nec male Euripides: concludã, ſi potero, latine: græcum enim hunc uerſum noſtis omnes:

» Suauis eſt laborum præteritorum memoria.

ſed ad bona præterita redeamus. quæ ſi à uobis talia diceretur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulſus, egẽs, in palude demerſus trophæorum recordatione le uaret dolorem ſuum: audirem, et planè probarem: nec

enim abſolui beata uita ſapientis,nec ad exitum perduci poterit, ſi prima quæq; bene ab eo cóſulta,atque facta, ipſius obliuione obruẽtur. ſed uobis uoluptatũ perceptarum recordatio beatá uitam facit, & quidẽ corpore perceptarum. ná ſi quæ ſunt aliæ, falſum eſt, oẽs animi uoluptates eſſe è corporis ſocietate. corporis aũt uoluptas etiam ſi præterita delectat, nó intelligo cur Ariſtoteles Sardanapali epigramma tantopere derideat, in quo ille Rex Aſſyriæ glorietur ſe oẽs ſecum libidinũ ualuptates abſtuliſſe. qđ enim ne uiuus quidẽ,inquit,diutius ſentire poterat,quàm dũ fruebatur; quo modo id potuit mortuo permanere? fluit igitur uoluptas corporis,& prima quæq; auolat, ut aiebat; ſæpiusq; relinquit cauſas pœnitẽdi, quàm recordádi. itaq; beatior Africanus cũ patria illo modo loquens,

,, *De ſine Roma tuos heſtes:=*

reliqua præclare,

,, *Nanque tibi monumenta mei peperere labores.*

laboribus hic præteritis gaudet:tu iubes uoluptatibus hic ſe ad ea reuocat,è quibus nihil unquá retulerit ad corpus: tu totus hæres in corpore. illud autem ipſum qui obtineri poteſt,quod dicitis omnes animi & uoluptates & dolores ad corporis uoluptates et dolores pertinere? nihil ne te delectat unquá? uideo,qui cum loquar. te igitur Torquate ipſum per ſe nihil delectat? omitto dignitatem,honeſtatẽ, ſpeciem ipſam uirtutũ, de quibus ante dictum eſt:hæc leuiora ponam:poema, aut orationem cum aut ſcribis,aut legis,cum omnium factorum,cum regionum conquiris hiſtoriam: ſignũ, tabula,locus amœnus, ludi,uenatio,uilla Luculli,(ná

ſi tuam dicerem,latebrã haberes,ad corpus diceres ꝑti nere) ſed ea,quæ dixi,ad corpus ne refers? an eſt ali= quid,quod te ſuã ſpõte delectet?aut ꝑtinaciſſimus fue ris, ſi in eo perſtiteris,ad corpus ea, quæ dixi,referre : aut deſerueris totã Epicuri uoluptatem, ſi negaueris. Quod uero à te diſputatũ eſt,maiores eſſe uoluptates, & dolores animi,quàm corporis,quia trium temporũ particeps animus ſit,corpore autem præſentia ſolũ ſen tiantur:qui probari põt,ut is, qui propter me aliquid gaudeat,plus,quàm ego ipſe,gaudeat?animi uoluptas oritur propter uoluptatem corporis;& maior eſt ani= mi uoluptas,quàm corporis:ita fit , ut gratulator læ= tior ſit,quàm is,cui gratuletur . ſed dũ efficere uultis beatum ſapientẽ,cũ maximas animo uoluptates perci piat,omnibusq; partibus maiores, quã corpore: quid occurrat,nõ uidetis:animi enim quoq; dolores ꝑcipiet omnibus partibus maiores,quàm corporis.ita miſer ſit aliquando neceſſe eſt is,quẽ uos beatum ſemper uultis eſſe.nec uero id,dum omnia ad uoluptatem, doloréq; referetis,efficietis,unquã.quare aliud aliquid Torqua te hominis ſummum bonum reperiẽdum eſt. uolupta tem beſtijs concedamus:quibus uos de ſummo bono te ſtibus uti ſoletis,quid, ſi etiã beſtiæ multa faciunt du= ce ſua quæq; natura partim indulgẽter uel cũ labore, ut in gignendo,in educãdo ? perfacile appareat aliud quiddã ijs propoſitum,nõ uoluptatẽ? turtures & cur= ſu,& peregrinatione lætantur:cõgregatione aliæ cœ= tum quodã modo ciuitatis imitãtur.uidemus in quo= dam uolucrum genere nõ nulla indicia pietatis,cogni tionem,memoriam,in multis etiam diſciplinã.ergo in

*beſtijs erunt ſecreta à uoluptate humanarũ quædã ſimulacra uirtutum:in ipſis hominibus uirtus niſi uoluptatis cauſa nulla erit,& homini,qui cæteris animãbus plurimum præſtat,præcipui à natura nihil datum eſſe dicemus?nos uero, ſiquidem in uoluptate ſunt omnia,lõge multumq; ſuperamur à beſtijs: quibus ipſa terra fundit ex ſeſe paſtus uarios,uarieq; abũdãtes nihil laborãtibus:nobis aũt aut uix,aut ne uix quidem, ſuppetunt multo labore quærẽtibus.nec tamẽ ullo modo ſummum pecudis bonum, & hominis, idem mihi uideri poteſt:quid enim tãto opus eſt inſtrumento in optimis artibus comparandis,quid tanto cõcurſu honeſtiſſimorũ ſtudiorũ,tanto uirtutũ comitatu, ſi ea nullam ad aliam rem niſi ad uoluptatem conquiruntur? ut ſi Xerxes,cũ tãtis claſſibus,tantiſq; equeſtribus, & pedeſtribus copijs,Helleſpõto iuncto, Athóue perfoſſo, maria ambulauiſſet,terrãq; nauigauiſſet,ſi,cũ tanto impetu in Græciã ueniſſet,cauſam eius quis ex eo quæreret tantarum copiarum,tantiq; belli, mel ſe afferre ex Hymeto uoluiſſe diceret,certe ſine cauſa uideretur tanta conatus: ſic nos ſapientem plurimis,& grauiſſimis artibus,atq; uirtutibus inſtructum, & ornatum non,ut illum, maria pedibus peragrantem, claſſibus montes, ſed omne cœlum, totamq; cũ uniuerſo mari terram mente complexum,uoluptatem petere ſi dicemus,mellis cauſa dicemus tanta molitum. ad altiora quædam,& magnificentiora, mihi crede Torquate, nati ſumus:nec id ex animi ſolum partibus, in quibus * ineſt memoria rerũ innumerabilium,uitæ quidem infinita,ineſt coniectura conſequentium, non multum*

à diuinatione differẽs, ineſt moderator cupiditatis pu dor, ineſt ad humanã ſocietatẽ iuſtitiæ fida cuſtodia, ineſt in perpetiẽdis laboribus, adeundiſq; periculis firma & ſtabilis doloris mortiſq; contemptio: ergo hæc in animis: tu autem etiam membra ipſa, ſenſuſq; conſidera: qui tibi, ut reliquæ coporis partes, nõ comites ſolũ uirtutũ, ſed miniſtri etiã uidebũtur. quid, ſi in ipſo corpore multa uoluptati præponẽda ſunt, ut uires, ualetudo, uelocitas, pulchritudo? quid tandẽ in animis cẽſe? in quibus doctiſſimi illi ueteres ineſſe quiddã cœleſte & diuinum putauerũt? quod ſi eſſet in uoluptate ſummũ bonũ, ut dicitis; optabile eſſet, in uoluptate maxima nullo interuallo interiecto, dies, nocteſq; uerſari cum oẽs ſenſus dulcedine omni quaſi perfuſi mouerentur. quis eſt autem dignus nomine hominis, qui unum diẽ totũ uelit eſſe in iſto genere uoluptatis? Cyrenaici quidẽ nõ recuſant. ueſtri hæc uerecundius: illi fortaſſe cõſtantius. ſed luſtremus animo non has maximas artes, quibus qui carebãt, inertes à maioribus nominabãtur: ſed quæro, num exiſtimes non dico Homerum, Archilochum, Pindarum, ſed Phidiã, Polycletum, Zeuxin ad uoluptates artes ſuas direxiſſe? ergo opifex plus ſibi proponet ad formarũ, quàm ciuis excellens ad factorum pulchritudinẽ? quæ aũt eſt alia cauſa erroris tanti, tam lõge, lateq; diffuſi, niſi ꝙ is, qui uoluptatem ſummum bonum eſſe decernit, nõ cũ ea parte animi, in qua ineſt ratio, atq; conſilium, ſed cum cupiditate, ideſt cũ animi leuiſſima parte deliberat? quæro enim de te: ſi ſunt dij, ut uos ẽt putatis, qui poſſunt eſſe beati, cum uoluptates corpore percipere nõ poſſunt? aut ſi

ſine eo genere uoluptatis beati ſunt, cur ſimilem animi uſum in ſapiẽte eſſe nolitis? lege laudatiõe Torquate non eorum, qui ſunt ab Homero laudati, non Cyri, nõ Ageſilai, non Ariſtidis, non Themiſtoclis, non Philippi, non Alexandri: lege noſtrorum hominum, lege ueſtræ familiæ: neminem uidebis ita laudatum, ut artifex callidus cõparãdarum uoluptatum diceretur. nõ elogia monumẽtorum id ſignificant, uelut hoc ad portam? Vno ore cui plurimæ conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirum. id ne cõſenſiſſe de Calatino plurimas gẽtes arbitramur, primarium populi fuiſſe, quod præſtantiſſimus fuiſſet in conficiendis uoluptatibus? ergo in ijs adoleſcentibus bonam ſpem eſſe dicemus, & magnam indolem, quos ſuis commodis inſeruituros, &, quidquid ipſis expediat, facturos arbitramur? non ne uidemus, quanta perturbatio rerum omnium conſequatur? quanta confuſio? tollitur beneficium: tollitur gratia: quæ ſunt uincula concordiæ. nec enim, ſi tuam ob cauſam cuiquam commodes, beneficium illud habendum eſt, ſed fœneratio: nec gratia deberi uidetur ei, qui ſuam ob cauſam commodauerit. maximas uero uirtutes iacere oẽs neceſſe eſt uoluptate dominante. ſunt etiam turpitudines plurimæ, quæ, niſi honeſtas natura plurimum ualeat, cur non cadant in ſapientem non eſt facile defendere. Ac ne plura complectar, (ſunt enim innumerabilia) bene laudata uirtus uoluptatis aditus intercludat neceſſe eſt. quod iá à me expectare noli. tute introſpice in mentem tuá ipſe: eamq; omni cogitatione pertractans, percõtare ipſe te, perpetuis ne malis uoluptatibus perfluens, in ea,

quã ſæpe uſurpabas, tranquillitate degere oẽm ætatẽ ſine dolore, aſſumpto etiam illo, quod nos quidem adiungere ſoletis, ſed fieri nõ poteſt, ſine doloris metu; an, cũ de omnibus gentibus optime mererere, cũ opem indigentibus ſalutemq; ferres, uel Herculis perpeti erumnas: ſic.n. maiores noſtri labores nõ fugiendos, triſtiſſimo tamen uerbo erũnas etiam in deo nominauerũt. exigerem ex te, cogeremq; ut reſponderes, niſi uererer, ne Herculẽ ipſum ea, quæ pro ſalute gentiũ ſummo labore geſſiſſet, uoluptatis cauſa geſſiſſe diceres.

Quæ cũ dixiſſem, habeo, inquit Torquatus, ad quos iſta referam: & quanquam aliquid ipſe poteram, tamen inuenire malo paratiores familiares noſtros. Credo Syronem dicis, & Polidemum, cũ optimos uiros, tũ doctiſſimos homines. Recte, inquit, intelligis. Age ſanè, inquam. ſed erat æquius Triarium aliquid de noſtra diſſenſione iudicare. Immo, inquit arridens, iniquũ, hac quidem de re: tu enim iſta lenius: hic Stoicorum more nox uexat. Tũ Triarius, poſthac quidẽ, inquit, audacius: nam hæc ipſa mihi erunt in prõptu, quæ modo audiui; nec ante aggrediar, quàm te ab iſtis, quos dici, inſtructũ uidero. Quæ cum eſſent dicta, finem fecimus & ambulandi, & diſputandi.

M. T. CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM LIBER III.

Voluptatem equidē Brute, ſi ipſa pro ſe loquatur, nec tā pertinaces habeat patronos, conceſſuram arbitror conuictā ſuperiore libro dignitati: etenim ſit impudens, ſi uirtuti diutius repugnet, aut ſi honeſtis iucunda anteponat, aut pluris eſſe contendat dulcedinem corporis, titillantem ex ea renatā lætitiam, quàm grauitatem animi, atq; conſtantiam. quare illā quidem dimittamus, et ſuis ſe finibus tenere iubeamus, ne blāditijs eius, illecebriſq; impediatur diſputandi ſeueritas: quærendū eſt enim, ubi ſit illud ſummum bonum, quod reperire uolumus; quoniā & uoluptas ab eo remota eſt, & eadem fere cōtra eos dici poſſunt, qui uacuitatem doloris finē bonorū eſſe uoluerunt. nec uero ita ullum probetur ſummum bonū, ut uirtute careat, qua nihil poteſt eſſe præſtātius. itaq; quanquam in eo ſermone, qui cū Torquato eſt habitus, nō remiſſi fuimus: tamen hæc acrior eſt cum Stoicis parata cōtentio: quæ enim de uoluptate dicuntur, ea nec acutiſſime, nec abſcōdite diſſeruntur: neq; enim qui defendūt eā, uerſuti in diſſerēdo ſunt; nec, qui cōtradicunt, cauſam difficilem repellunt. ipſā etiā dicit Epicurus, ne argumentandum quidē eſſe de uoluptate, quòd ſit poſitum eius iudicium in ſenſibus, ut commoneri nos ſatis ſit, nihil attineat doceri. quare il-

la nobis ſimplex fuit in utranque partem diſputatio. nec enim in Torquati ſermone quidquā implicatum, aut tortuoſum fuit; noſtraq́;, ut mihi uidetur, dilucida oratio. Stoicorum aūt nō ignoras quàm ſit ſubtile, uel ſpinoſum potius diſſerendi genus, idq́; cum Græcis, tū magis nobis, quibus etiam uerba parienda ſunt, imponendaq́; noua nouis rebus nomina. quod quidē nemo mediocriter doctus mirabitur. cogitās, in omni arte, cuius uſus uulgaris, cōmuniſq́; non ſit, multam nouitatē nominum eſſe, cum cōſtituantur earum rerum uocabula, quæ in quaq; arte uerſentur. itaq; & dialectici, & phyſici uerbis utuntur iis, quæ ipſi Græciæ nota nō ſunt. geometræ uero, muſici, grāmatici etiā more quodam loquuntur ſuo. item ipſæ rhetorū artes, quæ ſunt totæ forenſes, atq; populares, uerbis tamen in dicendo quaſi priuatis utuntur, ac ſuis. atq; ut omittā has artes elegantes, & ingenuas, ne opifices quidē tueri ſua artificia poſſent, niſi uocabulis uterētur nobis incognitis, uſitatis ſibi. quin etiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegātia, tamē eas res, in quibus uerſatur, nominibus notauit nouis. quo magis hoc philoſopho faciendum eſt: ars eſt enim philoſophia uitæ: de qua diſſerens arripere uerba de foro non pōt. quanquā ex omnibus philoſophis Stoici plurima nominauerunt. Zeno quoq; eorū princeps nō tam rerū inuentor fuit, quàm nouorum uerborum, ꝙ ſi in ea lingua, quam pleriq; uberiorem putant, conceſſum à Græcia eſt, ut doctiſſimi homines de rebus non peruulgatis inuſitatis uerbis uterētur: quāto id uel nobis magis eſt cōcedendum, qui ea nunc primū audemus attingere?

& ſi,quod ſæpe diximus,et quidem cum aliqua quæ=rela non Græcorum modo,ſed etiã eorum,qui ſe Græcos magis quàm noſtros haberi uolunt; nos non modo non uinci à Græcis uerborum copia,ſed eſſe in ea etiã ſuperiores:elaborandum eſt,ut hoc nõ in noſtris ſolum artibus,ſed etiã in illorum ipſorũ conſequamur.quanquã ea uerba, quibus ex inſtituto ueterũ utimur pro latinis,ut ipſa philoſophia,ut rhetorica,dialectica,grãmatica,geometria,muſica,quanquã latine ea dici poterant,tamen,quoniam uſu percepta ſunt,noſtra ducamus.Atq; hæc quidem de rerum nominibus. De ipſis rebus autẽ ſæpenumero Brute uereor ne reprehendar, cum hæc ad te ſcribã,qui tum in philoſophia, tum in optimo genere philoſophiæ tãtum proceſſeris. quod ſi facerem quaſi te erudiens,iure reprehenderer. ſed ab eo plurimũ abſum:neq;,ut ea cognoſcas,quæ tibi notiſſima ſunt,ad te mitto;ſed quia facillime in nomine tuo acquieſco,& quia te habeo æquiſſimum eorũ ſtudiorum, quæ mihi cõmunia tecum ſunt, æſtimatorẽ, & iudicem.attendes igitur,ut ſoles,diligenter, eamq; cõtrouerſiam dijudicabis,quæ mihi fuit cum auunculo tuo,diuino,ac ſingulari uiro.Nã in Tuſculano cum eſſem, uellemq; è bibliotheca pueri Luculli quibuſdã libris uti,ueni in eius uillam,ut eos ipſe,ut ſolebã, inde promerem.quò cum ueniſſem,M.Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, uidi in bibliotheca ſedentẽ, multis ci rcunfuſum Stoicorum libris:erat enim,ut ſcis,in eo inexhauſta auiditas legendi,nec ſatiari poterat,quippe qui ne reprehenſionem quidẽ uulgi inanem reformidans, in ipſa curia ſoleret legere ſæpe, dum ſena=

tus cogeretur, nihil operæ Reip. detrahens. quo magis tũ in ſummo otio, maximaq́; copia quaſi helluo librorum, ſi hoc uerbo in tam clara re utendum eſt uidebatur. quod cũ accidiſſet, ut alter alterũ nec opinato uideremus, ſurrexit ſtatim. deinde prima illa, quæ in cũgreſſu ſolemus: quid tu, inquit, huc? à uilla enim credo: & ſi ibi te eſſe ſciſſem, ad te ipſe ueniſſem. Heri, inquam, ludis cõmiſſis, ex urbe profectus ueni ad ueſperam: cauſam enim fuit huc ueniendi, ut quoſdam hinc libros promerẽ: & quidẽ Cato totam hãc copiam iam Lucullo noſtro notam eſſe oportebit: nã his libris eũ malo, quã reliquo ornatu uillæ delectari: eſt enim mihi magnæ curæ: quanquam quidem hoc proprium tuũ munus eſt, ut ita erudiatur, ut et patri, et Scipioni noſtro, & tibi tã propinquo reſpondeat. laboro autem non ſine cauſa: nã & aui eius memoria moueor, (nec enim ignoras, quãti fecerim Scipionem; qui, ut opinio mea fert, in principibus iã eſſet, ſi uiuere) & Lucullus mihi uerſatur ante oculos, uir tũ omnibus excellẽs, tum mecum & amicitia, & omni uolũtate ſentẽtiaq́; coniunctus. Præclare, inquit, facis, cũ & eorum memoriã tenes, quorũ uterq; tibi teſtamento liberos ſuos cõmendauit; & puerum diligis, quod autem meũ munus dicis, nõ equidem recuſo, ſed te adiungo ſociũ. addo etiam illud, multa iam mihi dare ſigna puerũ & pudoris, & ingeniј: ſed ætatẽ uides. Video equidem, inquã: ſed inſici tamen iam debet ijs artibus, quas ſi, dum eſt tener, combiberit, ad ma orã ueniet paratior. Sic equidẽ, diligẽtius ſæpiusq́; iſta loquemur inter nos, agemusq́; cõmuniter: ſed reſi deamus, inquit, ſi pla

cet:Itaq; fecimus. Tum ille:tu autem, cum ipſe tantum librorũ habeas,quos hic tandem requiris? Comẽtarios quoſquam,inquá,Ariſtotelicos,quos hic ſciebá eſſe,ueni ut auferré,quos legerem, dũ eſſem otioſus,quod quidem nobis,ut ſcis, non ſæpe contingit.

Quá uellẽ,inquit, ut te ad Stoicos inclinaſſes:erat enim, ſi cuiuſquá,certe tuum,nihil præter uirtutẽ in bonis ducere. Vide ne magis, inquam, tuũ fuerit,cũ in re idem tibi,quod mihi,uideretur, non noua te rebus nomina imponere:ratio enim noſtra cóſentit, oratio pugnat. Minime uero,inquit ille, cóſentit:quidquid enim præter id,quod honeſtũ ſit, expetendũ eſſe dixeris,in bonis numeraueris;& honeſtũ ipſum quaſi uirtutis lumen extinxeris; & uirtutẽ penitus euerteris. Dicuntur iſta Cato magnifice,inquá.ſed uides ne uerborũ gloriá tibi cum Pyrrhone, & Ariſtone, qui omnia exæquent,eſſe cómunem? de quibus, cupio ſcire,quid ſentias.Ego ne quæris,inquit, ſcire quid ſentiá?quos bonos uiros, fortes,iuſtos, moderatos aut audiuimus in Rep. fuiſſe,aut ipſi uidimus:qui ſine ulla doctrina naturá ipſam ſecuti,multa laudabilia fecerunt:eos melius á natura inſtitutos fuiſſe,quàm inſtitui potuiſſent à philoſophia, ſi ullá aliá probauiſſent, præter eá,quæ nihil aliud in bonis habet,niſi honeſtũ; nihil,niſi turpe,in malis?cæteræ philoſophorum diſciplinæ,omnino alia magis, alia minus, ſed tamen oẽs, quæ rem ullam uirtutis expertem aut in bonis,aut in malis numerent, eas non modo nihil adiuuare arbitror,neque afferre,quo meliores ſimus; ſed ipſam deprauare naturam. nam ſi hoc non obtineatur, id ſo-

lum bonum eſſe, quod honeſtũ ſit: nullo modo probari poſſit, beatã uitam uirtute effici. quòd ſi ita ſit: cur opera philoſophiæ ſit danda, neſcio: ſi enim ſapiens aliquis miſer eſſe poſſit, næ ego iſtam glorioſam, memorabilemq; uirtutem nõ magno æſtimãdã putem. Quæ adhuc Cato à te dicta ſunt, eadẽ, inquã, dicere poſſes, ſi ſequerere Pyrrhonem, aut Ariſtonẽ: nec enim ignoras, his iſtud honeſtum, non ſummum modo, ſed etiã, ut tu uis, ſolum bonum uideri. quod ſi ita eſt, ſequitur id ipſum, quod te uelle uideo, omnes ſemper beatos eſſe ſapientes. hos ne igitur laudas, & hãc eorum ſententiam ſequi nos cenſes oportere? Minime uero iſtorum quidem, inquit. cum enim uirtutis hoc proprium ſit, earum rerum, quæ ſecundũ naturam ſint, habere delectum: qui omnia ſic exæquauerũt, ut in utraque partem ita paria redderẽt, uti nulla ſelectione uterentur eius, uirtutem ipſam ſuſtulerunt. Iſtud quidem, inquam, optime dicis: ſed quæro, nũ ne tibi faciẽdum idem ſit nihil dicenti bonum, quod non rectum, honeſtumq; ſit, reliquarum rerum diſcrimen omne tollẽti.

Si quidem, inquit, tollerem: ſed relinquo. Quonam modo, inquam, ſi una uirtus, unũ iſtud, quod honeſtum appellas, rectum, laudabile, decorũ (erit.n. notius quale ſit, pluribus notatũ uocabulis idem declarãtibus) id ergo inquam ſi ſolum eſt bonũ, quid habebis præterea quod ſequare? aut ſi nihil malum, niſi quod turpe, inhoneſtum, indecorum, prauum, flagitioſum, fœdum; ut hoc quoque pluribus nominibus inſigne faciamus: quid præterea dices eſſe fugiendum? Non ignorãti, inquit, tibi quid ſim dicturus, ſed aliqt, ut ego ſuſpicor,

ſuſpicor, ex mea breui reſpōſione arripere cupienti, nō reſpondebo ad ſingula: explicabo potius, quoniā otioſi ſumus, niſi alienum putas, totā Zenonis, Stoicorumq; ſententiā. Minime id quidem, inquā, alienum: multumq; ad ea, quæ quærimus, explicatio tua iſta profecerit. experiamur igitur, inquit, etſi habet hæc Stoicorum rō difficilius quiddā et obſcurius. nā cum in græco ſermone hæc ipſa quondam rerum nomina nouarū non uidebātur, quæ nunc cōſuetudo diuturna triuit: quid cenſes in latino fore? Facillimum id quidē eſt, inquam: ſi enim Zenoni licuit, cum rem aliquā inueniſſet inuſitatam, inauditum quoq; ei rei nomē imponere; cur non liceat Catoni? nec tamen exprimi uerbū è uerbo neceſſe erit, ut interpretes indiſerti ſolent; cū ſit uerbū, quod idem declaret, magis, minusúe uſitatum. equidem ſoleo etiam, quod uno Græci, ſi aliter non poſſum, idem pluribus uerbis exponere. & tamen puto cōcedi nobis oportere, ut græco uerbo utamur, ſi quando minus occurret latinum, ne hoc ephippijs, & acratophoris potius, quàm proegmenis, & apoproegmenis concedatur. quanquam hæc quidem propoſita recte, et reiecta dicere licebit. Bene facis, inquit, ꝙ me adiuuas: & iſtis quidem, quæ modo dixiſti, utar potius latinis. in cæteris ſubuenies, ſi me hærentē uidebis. Sedulo, inquā, faciam. ſed fortuna forteis. quare conare quæſo: quid. n. hoc poſſumus agere diuinius? Placet his, inquit, quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, (hinc enim eſt ordiendum) ipſum ſibi conciliari, & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea, quæ conſeruan-

tia ſunt eius ſtatus, diligenda; alienari autẽ ab interi-tu, ijsq; rebus, quæ interitum uideantur afferre. id ita eſſe ſic probant, ꝙ antequam uoluptas, aut dolor atti-gerit, ſalutaria appetant parui, aſpernenturq; contra ria. quod non fieret, niſi ſtatum ipſum diligerent, inte ritum timerent. fieri autem non poſſet, ut appeterent aliquid, niſi ſenſum haberent ſui, eoq; ſe, & ſua dilige rent. ex quo intelligi debet, principium ductum eſſe à ſe diligendi. In principijs autem naturalibus diligendi ſui pleriq; Stoici nõ putant uoluptatem eſſe ponendã. quibus ego uehementer aſſentior: ne, ſi uoluptatem na tura poſuiſſe in ijs rebus uideatur, quæ primæ appe-tuntur, multa turpia ſequãtur. ſatis eſſe aũt argumen ti uidetur, quamobrem illa, quæ natura prima ſunt aſcita, natura diligamus, ꝙ eſt nemo, quin, cum utrum uis liceat, aptas malit, & integras oẽs partes corporis, quàm eodem uſu imminutas, & detortas habere. co-gnitiones autem (uel, ſi hæc uerba minus placẽt, aut mi nus intelliguntur, κατ αλήψεις appellemus licet) eas igi tur ipſas propter ſe aſciſcendas arbitramur, ꝙ habeant quiddam in ſe quaſi complexum, & continens uerita tem. id autem in paruis intelligi poteſt: quos delectari uideamus ẽt ſi eorum nihil interſit, ſi quid ratione per ſe ipſi inuenerunt. artes etiam ipſas propter ſe aſſu-mendas putamus, tum quia ſit in his aliquid dignum aſſumptione, tum ꝙ conſtent ex cognitionibus, & cõti neant quiddam in ſe rõne conſtitutum, & uia. à fal-ſa autem aſſenſione magis nos alienatos eſſe, quàm à cæteris rebus, quæ ſunt contra naturam, arbitrantur. Iam membrorum, id eſt partium corporis alia uidẽtur

*propter eorum uſum à natura eſſe donata, ut manus, crura, pedes, & ea, quæ ſunt intus in corpore; quorum utilitas quãta ſit, à medicis etiam diſputatur: alia autem nullã ob utilitatem, quaſi ad quẽdam ornatum, ut cauda pauoni, plumæ uerſicolores columbis, uiris mãmæ, atq; barba. hæc dicũtur fortaſſe ieiunius: ſunt enim quaſi prima elementa naturæ: quibus ubertas orationis adhiberi uix põt. nec equidem eã cogito cõſectari: ueruntamen cum de rebus grandioribus dicas, ipſæ res uerba rapiũt: ita fit cum grauior, tum ẽt ſplẽdidior oratio. Eſt ut dicis, inquam. ſed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici uidetur. iſtiuſmodi autem res dicere ornata uelle, puerile eſt: planè autem, et perſpicue expedire poſſe, docti, & intelligentis uiri. Progrediamur igitur, quoniã, inquit, ab his principijs naturæ diſceſſimus. quibus congruere debent, quæ ſequuntur. ſequitur autem prima diuiſio hæc. æſtimabile eſſe dicitur: ſic.n. ut opinor appellamus * id, quod aut ipſum ſecundum naturã ſit, aut tale quid efficiat, ut ſelectiõe dignum propterea ſit, quod aliquod pondus habeat dignum æſtimatione: quàm ille ἀξίαν uocat: contraq́; inæſtimabile, quod ſit ſuperiori contrarium. initijs igitur ita cõſtitutis, ut ea, quæ ſecundum naturã ſunt, ipſa propter ſe ſumẽda ſint, cõtrariaq́; itẽ reijcienda: primum eſt officium (id n. appello καθῆκον) ut ſe conſeruet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatq́; contraria, quæ inuenta ſelectione: & item reiectione ſequuntur: deinceps cum officio ſelectio, deinde ea perpetua, tum ad extremum conſtans con=*

*ſentaneaq́; naturæ:in qua primum ineſſe incipit, & intelligi quid ſit ꝙ uere bonū poſſit dici:prima eſt.n. conciliatio hominis ad ea,quæ ſunt ſecūdum naturā. ſimul autem cepit intelligentiam, uel notionē potius, quam appellant ἔννοιαν illi; uiditq́; rerum agendarum ordinem,&,ut ita dicam,concordiam: multo eā pluris æſtimauit,quàm omnia illa,quæ primū dilexerat: atque ita cognitione,& rōne collegit, ut ſtatueret in eo collocatum ſummum illud hominis per ſe laudandū,& expetēdum bonū, quod poſitum ſit in eo,quod ὁμολογίαν Stoici,nos appellemus conuenientiam,ſi placet.cum igitur in eo ſit id bonum,quò referenda ſunt omnia: honeſte facta,ipſumq́; honeſtum,quod in bonis ducitur,quanquā poſt oritur,tamē id ſolū ui ſua, & dignitate expetēdum eſt:eorum aūt,quæ ſunt prima naturæ,propter ſe nihil eſt expetēdum. cum uero illa,quæ officia eſſe dixi, proficiſcātur ab initijs naturæ:ad ea hæc referri neceſſe eſt:ut recte dici poſſit,omnia officia eò referri,ut adipiſcamur principia naturæ,nec tamē ut hoc ſit bonorum ultimū:propterea ꝙ nō ineſt in primis naturæ cōciliationibus honeſta actio:cōſequens.n.eſt,& poſt oritur,ut dixi:eſt tamē ea ſecundū naturā, multoq́; nos ad ſe expetendā magis hortatur,quàm ſuperiora omnia. ſed ex hoc primū error tollēdus eſt,ne quis ſit,qui exiſtimet,ut duo ſint ultima bonorum.ut.n.ſi cui ſit propoſitum collimare haſtam aliquò aut ſagittam,ſicut nos ultimum in bonis diximus:ſic illi facere omnia quæ poſſit, ut collimet: huic in eius ſimilitudine omnia ſint facienda,ut * collimet,& tamen ut omnia faciat, quo propoſitum*

*aſſequatur. ſed hoc quaſi ultimũ, quale nos ſummum
in uita bonũ dicimus: illud autem, ut feriat, quaſi ſeli
gendum, non expetendum. cum autẽ omnia officia à
principijs naturæ proficiſcantur, ab ijſdem neceſſe eſt
proficiſci ipſam ſapientiam. ſed quemadmodũ ſæpe fit,
ut is, qui cõmendatus ſit alicui, pluris eũ faciat, cui cõ
mendatus ſit, quàm illum à quo ſit: minime mirũ eſt,
primo nos ſapientiæ cõmendari ab initijs naturæ, poſt
autem ipſam ſapientiã nobis chariorẽ fieri, quàm illa
ſint, à quibus ad hanc uenerimus. atque ut membra
nobis ita data ſunt, ut ad quandã rationẽ uiuendi da
ta eſſe appareant: ſic appetitio animi, quæ ὁρμὴ græ-
ce uocatur, non ad quoduis genus uitæ, ſed ad quandã
formam uiuendi uidetur data: itemq; & ratio, &
perfecta ratio. ut enim hiſtrioni actio, ſaltatori mo-
tus, non quiuis, ſed certus quidam eſt datus: ſic uita
agenda eſt certo genere quodam, non quolibet: quod
genus conueniens, conſentaneumq; dicimus. nec enim
gubernationi, aut medicinæ ſimilem ſapientiam eſſe
arbitramur, ſed actioni illi potius, quam modo dixi, et
ſaltationi; ut in ipſa arte inſit, non foris petatur ex-
tremum, ideſt artis effectio. & tamen eſt etiam alia
cum his ipſis artibus ſapientiæ diſſimilitudo, propterea
quòd in illis, quæ recte facta ſunt, non continẽtur ta
men omnes partes ex quibus conſtant. quæ autem nos
aut recta, aut recte facta dicamus, ſi placet; illi au-
tem appellant κατορθώματα; omnes numeros uirtutis
continent: ſola enim ſapiẽtia in ſe tota conuerſa eſt:
quod idem in cæteris artibus nõ fit. inſcite autẽ medi
cinæ, & gubernationis ultimum cũ ultimo ſapientiæ*

comparatur: ſapientia enim et animi magnitudinē complectitur, & iuſtitiam, et ut omnia, quæ homini accidant, infra ſe eſſe iudicet: quod idē in cæteris artibus non cōtingit. tenere autē uirtutes eas ipſas, quarum modo mentionē feci, nemo poterit, niſi ſtatuerit nihil eſſe, quod interſit, aut differat aliud ab alio, præter honeſta et turpia. Videamus nunc, quàm ſint præclare illa ijs, quæ iam poſui, conſequentia. cum enim hoc ſit extremum (ſentis enim credo me iā diu, quod τέλος Græcus dicat, id dicere tum extremum, tum ultimum, tum ſummum: licebit etiam finem pro extremo, aut ultimo dicere) cum ergo hoc ſit extremum congruenter naturæ, conueniēterq; uiuere, neceſſario ſequitur, omnes ſapientes ſemper feliciter, abſolute, fortunate uiuere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet non magis eam diſciplinam, de qua loquor, quàm uitam, fortunasq; noſtras, id eſt ut, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum iudicemus: poteſt id quidem fuſe, & copioſe, & omnibus electiſſimis uerbis, grauiſſimisq; ſententijs rhetorice et augeri, et ornari: ſed conſectaria me Stoicorum breuia, & acuta delectant. concluduntur igitur eorum argumenta ſic. quod eſt bonum, omne laudabile eſt: quod autem laudabile eſt, omne honeſtum eſt: bonum igitur quod eſt, honeſtum eſt. ſatis ne hoc concluſum uidetur? certe: quod enim efficiebatur ex his duobus, quæ erāt ſumpta in eo, uides eſſe concluſum. duorum autem, è quibus effecta concluſio eſt, cōtra ſuperius dici ſolet, non omne bonum eſſe laudabile. nā quod honeſtum ſit, laudabile eſſe cōceditur. illud au-

tem perabſurdum, bonum eſſe aliquid, quod non expetendum ſit; aut expetendũ, quod non placens; aut, ſi id, non etiam diligendum; ergo & probandum; ita etiam laudabile; id autẽ honeſtũ. ita fit, ut, quod bonum ſit, id etiã honeſtum ſit. deinde quæro, quis aut de miſera uita poſſit gloriari, aut non de beata? de ſola igitur beata. ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam eſſe beatam uitam: quod non poſſit quidem niſi honeſtæ uitæ iure contingere: ita fit, ut honeſta uita, beata uita ſit. & quoniam is, cui contingit ut iure laudetur, habet inſigne quiddam ad decus, & ad gloriam, ut ob ea, quæ tanta ſint, beatus dici iure poſſit: idem de uita talis uiri rectiſſime dicitur. ita ſi beata uita honeſtate cernitur, quod honeſtum eſt, id bonum ſolum habendum eſt. quod uero negari nullo modo poſſit, quem unquam ſtabili, & firmo, & magno animo, quem fortem uirum dicimus effici poſſe, niſi conſtitutum ſit, nõ eſſe malum dolorem? ut enim qui mortem in malis ponit, non poteſt eã non timere: ſic nemo ulla in re poteſt id, quod malum eſſe decernit, non curare, idq; contemnere. quo poſito, & omnium aſſenſu approbato, illud aſſumitur, eum, qui magno ſit animo, atque forti, omnia, quæ cadere in hominem poſſint, deſpicere, & pro nihilo putare. quæ cum ita ſint, effectum eſt nihil eſſe malum, quod turpe non ſit. atque iſte uir altus, & excellens, magno animo, uere fortis, infra ſe omnia humana ducens, is inquam, quem efficere uolumus, quem quærimus certe; & confidere ſibi debet, & ſuæ uitæ, & actæ, & conſequenti, & bene de ſe iudicare,

contra naturam ſunt, reijcientem ideſt conuenienter, congruenterq; naturæ uiuere. ſed in cæteris artibus, cum dicitur, artificioſe, poſterum quodam modo, et cõ conſequens putandũ eſt: quod illi ἐπιγεννηματικὸν appel lant. quod autẽ in quo ſapienter dicimus, id apprime recte dicitur: quidquid enim à ſapiente proficiſcitur, id continuo debet expletũ eſſe omnibus ſuis partibus: in eo enim poſitum eſt id, quod dicimus eſſe expeten= dum. nam ut peccatũ eſt patriam prodere, parẽtes uio lare, fana depeculari, quæ ſunt in effectu: ſic timere, ſic mœrere, ſic in libidine eſſe, peccatum eſt, eti.ſine effectu. uerum ut hæc non in poſteris, & in conſequẽ tibus, ſed in primis continuo peccata ſunt: ſic ea, quæ proficiſcuntur à uirtute, ſuſceptione prima, non perfe ctione recta ſunt iudicanda. Bonum *autẽ, quod in hoc ſermone toties uſurpatum eſt, id etiã definitione ex= plicetur. ſed eorũ definitiones paulum oppido inter ſe differunt, et tamen eodem ſpectãt. ego aſſentior* Dio= *geni, qui bonũ definierit, id, quod eſſet natura abſolu tum. id autem ſequens, illud quod prodeſſet, (* ὠφέλημα *enim ſic appellemus) motum aut ſtatũ eſſe dixit, à natura abſoluta. cũq; rerũ notiones in animis fiãt, ſi aut uſu aliquid cognitũ ſit, aut coniunctione, aut ſimilitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum poſui, bonorum notitia facta eſt. cũ enim ab ijs rebus, quæ ſunt ſecundum naturam, aſcẽdit ani mus collatione rationis, tum ad notionem boni perue= nit. hoc autem ipſum bonum non acceſſione, neq; cre ſcendo, aut cum cæteris comparando, ſed propria ui ſua & ſentimus, & appellamus bonum. ut enim mel,*

*etſi dulciſſimum eſt,ſuo tamē proprio genere ſaporis,
non comparatione cum aliјs,dulce eſſe ſentitur:ſic bo
num hoc,de quo agimus,eſt illud quidē plurimi æſti=
mandum.ſed ea æſtimatio genere ualet, nō magnitu=
dine.nam cum æſtimatio,quæ ἀξία dicitur, neq; in bo
nis numerata ſit,nec rurſus in malis : quātūcunq; eò
addideris, in ſuo genere manebit . alia eſt igitur pro=
pria æſtimatio uirtutis:quæ genere,nō creſcendo, ua=
let.nec uero perturbationes animorum,quæ uitā inſi
pientiū miſeram,acerbamq; reddūt,quas Græci πάθη
appellant,poteram ego,uerbū ipſum interpretās,mor
bos appellare , ſed non cōueniret ad omnia : quis. n .
miſericordiam,aut ipſam iracundiā,morbum ſolet di
cere ? at illi dicunt πάθος. ſit igitur perturbatio, quæ
nomine ipſo uitioſa declarari uidetur . nec hæ pertur
bationes ui aliqua naturali mouentur : omneſq; hæ
ſunt genere quatuor,partibus plures;ægritudo, formi
do,libido,quamq; Stoici cōmuni nomine corporis, &
animi ἡδονὴν appellant;ego malo lætitiam appellare ,
quaſi geſtientis animi elationem uoluptariā.perturba
tiones autē nulla naturæ ui cōmouentur: omniaq; ea
ſunt opiniones ac iudicia leuitatis. itaq; his ſapiēs ſem
per uacabit.omne autem quod honeſtum ſit , id eſſe
propter ſe expetendū,cōmune nobis eſt cū multorum
aliorum philoſophorū ſententijs.præter.n. tres diſcipli
nas,quæ uirtutem à ſummo bono excludunt , cæteris
omnibus philoſophis hæc eſt tuenda ſententia,maxime
tamē his Stoicis:qui nihil aliud in bonorum numero,
niſi honeſtū,eſſe uoluerunt.ſed hæc quidē eſt perfaci
lis,& per expedita defenſio.quis eſt enim,aut quis un*

quàm fuit aut auaritia tam ardenti, aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, quam adipiſci ſcelere quouis uelit, nõ multis partibus malit ad ſeſe, etiã omni impunitate propoſita, ſine facinore, quàm illo modo peruenire? quam uero utilitatem, aut quẽ fructum petẽtes, ſcire cupimus, illa, quæ occulta nobis ſunt, quò moueantur, quibusq; de cauſis ea uerſentur in cœlo? quis autem tã agreſtibus inſtitutis uiuit, aut quis cõtra ſtudia naturæ tã uehemẽter obduruit, ut à rebus cognitione dignis abhorreat, easq; ſine uoluptate, aut utilitate aliqua non requirat, et pro nihilo putet? aut quis eſt, qui maiorum, aut Africanorum, aut eius, quem tu in ore ſemper habes, proaui mei, cæterorumq; uirorum fortium, atque omni uirtute præſtantium facta, dicta, conſilia cognoſcens, nulla animo afficiatur uoluptate? quis autem honeſta in familia inſtitutus, & educatus ingenue, non ipſa turpitudine, etiam ſi eum læſura non ſit, offenditur? quis animo æquo uidet eum, quẽ impure, ac flagitioſe putet uiuere? quis non odit ſordidos, uanos, leues, futiles? quid autem dici poterat, ſi turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatueremus, quo minus homines tenebras, & ſolitudinẽ nacti, nullo dedecore ſe abſtineant, niſi eos per ſe fœditate ſua turpitudo ipſa deterreat? innumerabilia dici poſſunt in hanc ſententiam: ſed nõ neceſſe eſt: nihil eſt enim, de quo minus dubitari poſſit, quàm & honeſta expetenda per ſe, & eodem modo turpia per ſe fugienda. Cõſtituto autem illo, de quo ante diximus, quod honeſtũ ſit, id eſſe solũ bonum; intelligi neceſſe eſt, pluris id, quod honeſtum

ſit,æſtimandũ eſſe,quàm illa media,quæ ex eo compa
rentur. ſtultitiam autem,& temeritatem, & iniuſti
tiam,& intemperãtiã cum dicimus eſſe fugienda pro
pter eas res,quæ ex ipſis eueniant,nõ ita dicimus, ut
cũ illo quod poſitum eſt,ſolũ id eſſe malum,quod tur
pe ſit, hæc pugnare uideatur oratio: propterea ꝙ ea
non ad corporis incommodum referuntur,ſed ad tur
pes actiones,quæ oriuutur è uitijs: quas.n.Græci~~κα~~
κίας appellãt,~~uitia~~ malo,quàm malitias nominare.
Hæc tu inquã Cato uerbis illuſtribus,et id, quod uis,
declarãtibus.itaque mihi uideris latine docere philo=
ſophiã,et ei quaſi ciuitatem dare,quæ quidem adhuc
peregrinari Romæ uidebatur, nec offerre ſeſe noſtris
ſermonibus: & iſta maxime propter limatã quandã
& rerum et uerborum tenuitatẽ.ſcio enim eſſe quoſ=
dam,qui quãuis lingua philoſophari poſſint,nullis ta
men partitionibus, nullis definitionibus utũtur ipſi,
qui dicũt ea ſe modo probare,quibus natura tacita aſ
ſentiatur.itaque in rebus minime obſcuris nõ multus
eſt apud eos diſſerendi labor. quare attendo te ſtudio
ſe,et,quæcunq; rebus ijs, de quibus ſic ſermo eſt,nomi
na imponis,memoriæ mando:mihi.n.erit ijſdẽ iſtis for
taſſe iã utendũ. Virtutibus igitur rectiſſime mihi ui=
deris,& ad conſuetudinẽ noſtræ orationis,uitia poſuiſ
ſe contraria.quod enim uituperabile eſt per ſe ipſum,
id eo ipſo uitium nominatum puto, uel etiam à uitio
dictum uituperari. ſin κακίαν malitiam dixiſſes, ad
aliud nos unum certum uitium cõſuetudo latina tra
duceret.hoc omni uirtuti uitiũ cõtrario nomina oppo
nitur. Tum ille,his igitur ita poſitis,inquit,ſequitur

magna contentio: quæ pertractata eſt à Peripatecis mollius: eſt.n.eorũ conſuetudo dicendi non ſatis acuta propter ignorationẽ dialecticæ. Carneades tuus egregia quadã exercitatione in dialecticis, ſummaq́; eloquentia rẽ in ſummum diſcrimen adduxit: propterea ꝙ pugnare non deſtitit, in omni hac q̃one, quæ de bonis, & malis appelletur, non eſſe rerum Stoicis cum Peripateticis cõtrouerſiã, ſed nominum. mihi autem nihil tã perſpicuum uidetur, quàm has ſentẽtias eorũ philoſophorum re inter ſe magis, quàm uerbis diſſidere, maiorẽ multo habere Stoicos & Peripateticos rerũ omnino diſcrepantiam, quàm uerborum; quippe cum Peripatetici omnia, quæ ipſi bona appellãt, pertinere dicant ad beate uiuẽdum; noſtri uero, quod æſtimatione omnino aliqua dignum ſit, cõplecti beatã uitã putent. an uero certius quidquã põt eſſe, quàm illa ratio eorum, qui dolorem in malis ponunt, nõ poſſe ſapientem beatum eſſe, cum eculeo torqueatur? eorum autẽ, qui dolorem in malis non habẽt rõ, certe cogit uti in omnibus tormentis cõſeruetur beata uita ſapienti. etenim ſi dolores eoſdẽ tolerabilius patiantur, qui excipiunt eos pro patria quàm qui leuiore de cauſa: opinio facit, nõ natura, uim doloris aut maiorẽ, aut minorẽ. ne illud quidem eſt conſentaneum, ut, ſi, cum tria genera bonorum ſint, quæ ſentẽtia eſt Peripateticorum, eo beatior quiſq;ſit, quo ſit corporis, aut externis bonis plenior; ut hoc idẽ approbãdum ſit nobis, ut, qui plura habeat quæ in corpore magni æſtimantur, ſit beatior. illi enim corporis cõmodis compleri uitam beatã putant: noſtri nihil minus. nam cum ita placeat, ne

eorum quidem bonorum, quæ nos bona naturæ appellemus, frequẽtia beatiorem uitã fieri, aut magis expetendam, aut pluris æſtimandã: certe minus ad beatã uitam pertinet multitudo corporis cõmodorũ. etenim ſi & ſapere expetendum ſit, & ualere: coniunctum utrunque magis expetendũ ſit, quàm ſapere ſolũ. neque tamẽ, ſi utrunq; ſit æſtimatione dignũ, pluris ſit cõiunctum, quã ſapere ipſum ſeparatum. nã qui ualetudinem æſtimatione aliqua dignã uideamus, neq; tamen eã in bonis ponimus, iidem cenſemus nullã eẽ tantam æſtimationem, ut ea uirtuti anteponatur. quod idem Peripatetici nõ tenent: quibus dicendũ eſt, quæ & honeſta actio ſit, et ſine dolore, eam magis eſſe expetendã, quã ſi eſſet eadem actio cum dolore. nobis aliter uidetur: recte, ſecus ne, poſtea. ſed poteſt ne rerum maior eſſe diſſenſio? ut enim obſcuratur, et offunditur luce ſolis lumen lucernæ; et ut interit magnitudine maris Aegei ſtilla muriæ; et ut in diuitiis Crœſi terũcii acceſſio, et gradus unus in ea uia, quæ eſt hinc in Indiã: ſic, cũ ſit is bonorũ finis, quẽ Stoici dicũt, omnis iſta rerum in corpore ſitarum, æſtimatio ſplendore uirtutis, & magnitudine obſcuretur, & obruatur, atque intereat neceſſe eſt. & quemadmodum opportunitas (ſic enim appellemus εὐκαιρίαν) nõ fit maior productione temporis, (habent enim ſuum modũ quæcunq; opportuna dicuntur) ſic recta effectio (κατόρθωσιν enim ita appello, quoniã rectum factum κατόρθωμα) recta igitur effectio, itẽ conuenientia, deniq; ipſum bonum, quod in eo poſitum eſt, ut naturæ cõſentiat, creſcendi acceſſionem nullã habet: ut enim oppor-

tunitas illa,ſic hæc,de quibus dixi,non fiunt temporis productione maiora:ob eamq; cauſam Stoicis non uidetur optabilior,nec magis expetẽda beata uita,ſi ſit longa,quàm ſi breuis:utunturq; ſimili. ut ſi cothurni laus illa eſſet,ad pedem apte cõuenire; neq; multi cothurni paucis anteponerẽtur,nec maiores minoribus: ſic quorum omne bonum cõueniẽtia, atq; opportunitate finitur,nec plura paucioribus,nec lõginquiora breuioribus anteponentur:nec uero ſatis acute dicunt: ſi bona ualetudo pluris æſtimãda ſit lõga, quàm breuis, ſapiẽtiæ quoq; uſus lõgiſſimus quiſq; ſit plurimi. non intelligunt ualetudinis æſtimationẽ ſpatio iudicari;uirtutis,opportunitate:ut uideantur qui illud dicant,iidẽ hoc eſſe dicturi,bonã mortem,& bonum partum meliorem longum eſſe,quàm breuem. nõ uident alia breuitate pluris æſtimari,alia diuturnitate. itaq; cõſentaneum eſt his,quæ dicta ſunt,rõne illorum, qui illum bonorum finẽ,quod appellamus extremum,quod ultimum,creſcere putant poſſe,iiſdem placere eſſe alium alio ẽt ſapientiorem,itemq; alium magis alio uel peccare,uel recte facere. quod nobis non licet dicere: qui creſcere bonorum finem nõ putamus.ut.n. qui demerſi ſunt in aqua,nihilo magis reſpirare poſſunt,ſi longe non abſunt à ſummo,ut iam iamq; poſſint emergere,quàm ſi etiam tum eſſent in profundo;nec catulus ille qui iam appropinquat ut uideat,plus cernit,quã is, qui modo eſt natus: item qui proceſſit aliquãtum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt,quàm ille, qui nihil proceſſit. hæc mirabilia uideri intelligo:ſed cum certe ſuperiora firma,ac uera ſint,his au-

tem ea conſentanea,& conſequẽtia;ne de eorum qui=dem ueritate eſt dubitandũ. ſed quanquã negent,nec uirtutes,nec uitia creſcere : attamẽ utrunq; eorũ fun di quodã modo,& quaſi dilatari putant.diuitias au=tẽ Diogenes cenſet nõ eam modo uim habere,ut quaſi duces ſint ad uoluptatem , & ad ualetudinem bonã, ſed etiã ut ea contineant: non idem facere eas in uir=tute,neq; in cæteris artibus,ad quas eſſe dux pecunia põt,continere aũt non põt : itaq; ſi uoluptas, aut ſi bo na ualetudo ſit in bonis,diuitias quoq; in bonis eſſe po nendas : at ſi ſapientia bonum ſit,non ſequi ut etiam diuitias bonũ eſſe dicamus:nec ab ulla re,quæ non ſit in bonis,id,quod ſit in bonis,contineri põt . ob eamq; cauſam,quia cogitationes,comprehenſionesq; rerũ , è quibus efficiuntur artes,ad appetitiones mouẽt; cũ di uitiæ,nõ ſint in bonis,nulla ars diuitijs contineri põt. quod ſi de artibus concedamus,uirtutis tamen non ſit eadẽ ratio, propterea quòd hæc plurimæ cõmentatio nis,& exercitationis indigeat,quod idẽ in artibus non ſit ; & ꝙ uirtus ſtabilitatem , firmitatem, conſtantiã totius uitæ complectatur,nec eadem hæc in artibus eſ ſe uideamus. Deinceps explicatur differentia rerum: quam ſi non ullam eſſe diceremus,confunderetur om nis uita , ut ab Ariſtone ; nec ullum ſapientiæ mu=nus,aut opus inueniretur,cũ inter res eas, quæ ad ui=tam degendam pertinerent,nihil omnino intereſſe,ne que ullum delectum adhiberi oporteret.itaq;,cum eſ=ſet ſatis conſtitutũ id ſolum eſſe bonum,quod eſſet ho neſtũ,et id malum ſolum,quod turpe:tum inter hæc, & illa,quæ nihil ualerent ad beate,miſereque uiuen=

dum,

*dum,aliquid tamẽ,quo differrent,eſſe uoluerunt, ut
eſſent eorũ alia æſtimabilia, alia contra, alia neutrũ.
quæ autem æſtimanda eſſent, eorum in alijs ſatis eſſe
cauſæ,quamobrẽ quibuſdã anteponerentur; ut in ua
letudine,ut in integritate ſenſuũ,ut in doloris uacui=
tate;ut gloriæ,diuitiarũ,ſimiliũ rerum:alia autẽ non
eſſe eiuſmodi.itemq; eorũ, quæ nulla æſtimatione di=
gna eſſent,partim ſatis habere cauſæ,quamobrẽ reij=
cerentur;ut dolorẽ,morbum,ſenſuũ amiſſionem,pau=
pertatem,ignominiam,ſimilia horũ:partim nõ.itemq;
hinc eſſe illud exortũ quod Zeno προηγμένον, cõtraq;
quod ἀποπροηγμένον nominauit, cum uteretur in lin
gua copioſa factis tamẽ nominibus,ac nouis: quod no
bis in hac inopi lingua nõ conceditur. quanquam tu
hanc copioſiorem etiam dicere ſoles.ſed nõ alienũ eſt,
quo facilius uis uerbi intelligatur,rationẽ huius uer=
bi faciẽdi Zenonis exponere. ut.n inquit, nemo dicit,
in regia regem ipſum quaſi productũ eſſe ad dignita
tem,(id enim eſt προηγμένον)ſed eos,qui in aliquo ho=
nore ſint,quorum ordo proxime accedit, ut ſecundus
ſit ad regiũ principatũ: ſic in uita nõ ea, quæ prima=
rio loco ſunt , ſed ea, quæ ſecundum locum obtinent,
προηγμένον,id eſt producta nominẽtur.quæ uel ita ap
pellemus,(id erit uerbũ è uerbo)uel promota, uel,ut
dudum diximus,præpoſita,uel præcipua; & illa reie=
cta: re enim intellecta , in uerborum uſu faciles eſſe
debemus . quoniam autem omne , quod eſt bonum ,
primum locum tenere dicimus : neceſſe eſt , nec bo=
num eſſe,nec malum hoc quod præpoſitum uel præci=
puum nominamus.itaq; id definimus, quod ſit indif=*

ferens,cũ æſtimatione mediocri:quod.n.illi ἀδιάφορον *dicunt,id mihi ita occurrit ut indifferens dicerẽ.neq; enim illud fieri poterat ullo modo,ut nihil relinqueretur in medijs,quod aut ſecundum naturam eſſet, aut contra:nec,cũ id relinqueretur,nihil in his poni,quod ſatis æſtimabile eſſet:nec hæc poſita,non aliqua eſſent præpoſita. recte igitur hæc facta diſtinctio eſt . atque etiam ab ijs,quo facilius res perſpici poſſit , hoc ſimile ponitur.ut enim, inquiunt,ſi hoc fingamus eſſe quaſi finem,et ultimum,ita iacere talum, ut rectus aſſiſtat; qui ita talus erit iactus, ut cadat rectus, præpoſitum quiddã habebit ad finem;qui aliter,contra;neq; tamẽ illa præpoſitio tali ad eum, quem dixi,finem pertinebit:ſic ea,quæ ſunt præpoſita,referuntur illa quidem ad finem,ſed ad eius uim,naturamq́; nihil pertinent.*

Sequitur illa diuiſio,ut bonorum alia ſint ad illud ultimum pertinentia,(ſic enim appello, quæ τελικὰ *dicuntur:iam hoc ipſum inſtituamur,ut placuit, pluribus uerbis dicere,quod uno non poterimus; ut res intelligatur)alia autem efficientia,quæ* Græci ποιητικά; *alia utrunque.de pertinentibus,nihil eſt bonum præter actiones honeſtas.de efficientibus,nihil præter amicum.ſed & pertinentem & efficientem ſapientiam uolunt eſſe.nam quia ſapiẽtia eſt conueniẽs actio, eſt illo pertinenti genere,quod dixi. quod autẽ honeſtas actiones affert,& efficit, id efficiens dici poteſt. hæc, quæ præpoſita dicimus,partim ſunt per ſe ipſa præpoſita,partim ꝙ aliquid efficiunt,partim utrunque: per ſe,ut quidam habitus oris,& uultus,ut ſtatus,ut motus;in quibus ſunt & præponenda quædam, & reij=*

cienda: alia ob eam rem præpoſita dicẽtur, ꝗ ex ſe aliquid efficiant, ut pecunia: alia autẽ ob utranq; rem, ut integri ſenſus, ut bona ualetudo. de bona autem fama (quam.n.appellant εὐδοξίαν, aptius eſt hoc loco bonam famam appellare, quàm gloriam) Chryſippus quidem, & Diogenes, detracta utilitate, ne digitum quidem eius cauſa porrigendum eſſe dicebãt. quibus ego uehementer aſſentior. qui autem poſt eos fuerunt, cũ Carneadem ſuſtinere nõ poſſent, hanc, quã dixi, bonã famam ipſam propter ſe præpoſitam, & ſumendam eſſe dixerũt; eſſeq; hominis ingenui, & liberaliter educati, uelle bene audire à parẽtibus, à propinquis, à bonis etiam uiris, idq; propter rem ipſam, non propter uſum: dicuntq;, ut liberis cõſultum uelimus, etiam ſi poſthumi futuri ſint. propter ipſos, ſic futuræ poſt mortem famæ tamẽ ẽſſe propter rem, etiam detracto uſu, conſulendum. ſed cum, quod honeſtum ſit, id ſolũ bonum eſſe dicamus: conſentaneum tamen eſt, fungi officio, cum id officiũ nec in bonis ponamus, nec in malis: eſt enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, ut eius ratio reddi poſſit. eſt autem officium, quod ita factum eſt, ut eius probabilis ratio reddi poſſit. ex quo intelligitur, officium medium quoddã eſſe, quod neq; in bonis ponatur, neq; in cõtrarijs. quoniamq; in ijs rebus, quæ neq; in uirtutibus ſunt, neq; in uitijs. eſt tamen quiddam, quod uſul poſſit eſſe: tollendum id nõ eſt. eſt autem eius generis actio quoq; quædam, & quidem talis, ut ratio poſtulet agere aliquid, & facere eorum. quod autem ratione actum ſit, id officiũ appellamus. eſt igitur officiũ eius generis, quod nec in bo

nis ponatur, nec in contrarijs. atq; perſpicuum etiam illud eſt, in iſtis rebus medijs aliquid agere ſapiētē. iudicat igitur, cum agit, officium illud eſſe. quod quoniā nūquam fallitur in iudicando, erit in medijs rebus officium. quod efficitur etiā hac cōcluſione rationis. quoniam enim uidemus eſſe quiddam, quod recte factū appellemus, id autem eſt perfectū officium: erit autē etiam inchoatū, ut, ſi iuſte depoſitum reddere in recte factis ſit, in officijs ponatur depoſitum reddere: illo. n. addito, iuſte, facit recte factū: per ſe autem hoc ipſum reddere in officio ponitur. quoniāq; non dubium eſt, quin in ijs, quæ media dicimus, ſit aliud ſumēdū, aliud reijciendū: quidquid ita fit, aut dicitur, cōmuni officio cōtinetur. ex quo intelligitur, quoniam ſe ipſos omnes natura diligunt: tā inſipientē, quā ſapientem ſumpturum quæ ſecundū naturam ſint, relecturumq; cōtraria. ita eſt quoddā cōmune officium ſapientis, et inſipientis. ex quo efficitur, uerſari in ijs, quæ media dicamus. ſed cum ab his omnia proficiſcantur officia; nō ſine cauſa dicitur, ad ea referri omnes noſtras cogitationes, in his & exceſſum è uita, & in uita manſionem: in quo enim plura ſunt, quæ ſecundum naturā ſunt; huius officium eſt in uita manere: in quo autem aut ſunt plura cōtraria, aut fore uidentur; huius officium eſt è uita excedere. ex quo apparet, & ſapientis eſſe aliquādo officium, excedere è uita, cū beatus ſit; & ſtulti, manere in uita; cū ſit miſer. nam bonum illui, & malum, quod ſæpe iam dictum eſt, poſtea conſequitur. prima autem illa naturæ, ſiue ſecunda, ſiue contraria, ſub iudicium ſapiētis, & delectum cadūt:

eſtq; illa ſubiecta quaſi materia ſapiẽtiæ. itaq; & manendi in uita, et migrãdi ratio omnibus ijs rebus, quas ſupra dixi, metienda. nam neque ijs, qui uirtute retinentur in uita, neq; ijs, qui ſine uirtute ſunt, mors eſt oppetenda; ut ſæpe officiũ eſt ſapientis deſciſcere à uita, cum ſit beatiſſimus, ſi id opportune facere poſſit, quod eſt cõuenienter naturæ uiuere: ſic enim cenſent, opportunitatis eſſe beate uiuere. itaque à ſapiẽtia præcipitur, ſe ipſam, ſi iuſſerit, ſapiens ut relinquat. quãobrem cum uitiorum iſta uis nõ ſit, ut cauſam afferãt mortis uoluntariæ: perſpicuum eſt, etiam ſtultorum, qui ijdem miſeri ſint, officium eſſe, manere in uita, ſi ſint in maiore parte earum rerum, quas ſecundũ naturam eſſe dicimus. & quoniam excedens è uita, & manens, æque miſer eſt; nec diuturnitas magis ei uitã fugiendã facit non ſine cauſa dicitur ijs, qui pluribus naturalibus frui poſſint, eſſe in uita manendum. pertinere autem ad rem arbitrantur intelligi natura fieri, ut liberi à parentibus amentur: à quo initio profectã cõmunẽ humani generis ſocietatẽ perſequimur. quod primum intelligi debet figura, membriſq; corporum quæ ipſa declarant, procreandi à natura habitam eſſe rationem. neque uero hæc inter ſe cõgruere poſſent, ut natura & procreari uellet, diligi, procreatos non curaret. atq; etiã in beſtijs uis naturæ inſpici poteſt: quarum in fœtu & educatione laborem cũ cernimus, naturæ ipſius uocẽ uidemur audire, quare ut perſpicuũ eſt, natura nos à dolore abhorrere: ſic apparet, à natura ipſa, ut eos, quos genuerimus, amemus, impelli. ex hoc naſcitur, ut etiã communis hominum inter homi-

nes naturalis ſit cõmendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipſum, ꝙ homo ſit, non alienum uideri. ut enim in membris alia ſunt tanquam ſibi nata, ut oculi, ut aures; alia etiam cæterorum mẽbrorum uſum adiuuant, ut crura, ut manus: ſic immanes quædã beſtiæ ſibi ſolum natæ ſunt: at illa, quæ in cõcha patula Pinna dicitur, iſq́;, qui enat è concha, qui, ꝙ eam cuſtodiat, Pinnoteres uocatur, in eamq́; cum ſe recepit, includitur; ut uideatur monuiſſe, ut caueret; itemq́; formicæ, apes, ciconiæ aliorum etiam cauſa quædam faciunt. multo magis hæc coniunctio eſt hominis: itaque natura ſumus apti ad cœtus, concilia, ciuitates. Mundũ autem cenſet regi numine deorum, eũq́; eſſe quaſi cõmunem urbem, & ciuitatem hominum, & deorũ, & unumquenq; noſtrũ eius mundi eſſe partem: ex quo illud natura conſequi, ut communem utilitatẽ noſtræ anteponamus. ut enim leges omnium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt: ſic uir bonus, & ſapiens, & legibus parens, & ciuilis officij non ignarus, utilitati omniũ plus, quàm unius alicuius, aut ſuæ conſulit, nec magis uituperãdus eſt proditor patriæ, quàm communis utilitatis, aut ſalutis deſertor propter ſuã utilitatẽ, aut ſalutẽ. ex quo fit, ut laudandus ſit is, qui mortẽ appetat pro Rep. qui doceat chariorẽ nobis eſſe patriã quàm noſmet ipſos. quoniãq́; illa uox inhumana, & ſcelerata dicitur, eorũ, qui negant ſe recuſare, quo minus ipſis mortuis terrarum omnium deflagratio cõſequatur; quod uulgari quodam uerſu græco pronunciari ſolet certe uerum eſt, etiam ijs, qui aliquando futuri ſint, eſſe propter ipſos cõſulẽdum. ex hac animorũ

affectione teſtamēta, cōmendationesq; morientium na tæ ſunt: quodq; nemo in ſolitudine uitam agere uelit, ne cum infinita quidem uoluptatū abundantia, facile intelligitur, non ad coniunctionem, cōgregationēq; ho minū, & ad naturalem cōmunitatem eſſe natos. impel limur autē natura, ut prodeſſe uelimus quāplurimis, in primisq; docendo, rationibusq; prudentiæ tradēdis. itaq; nō facile eſt inuenire, qui, quod ſciat ipſe, nō tra dat alteri. ita nō ſolum ad diſcēdum propenſi ſumus, uerum etiam ad docendum, atq; ut tauris natura da tū eſt, ut pro uitulis cōtra leones ſumma ui impetuq; cōtendant: ſic ij, qui ualent opibus, atq; id facere poſ ſunt, ut de Hercule & Libero accepimus, ad ſeruandū genus hominū natura incitantur. atq; etiam Iouem cum optimum, & maximum dicimus, cumq; eundē ſa lutarem, hoſpitalem, ſtatorem; hoc intelligi uolumus ſalutem hominum in eius eſſe tutela. minime autem cōuenit, cū ipſi inter nos abiecti neglectiq; ſimus, poſtu lare ut dijs immortalibus chari ſimus, & ab his diliga mur. quemadmodum igitur membris utimur prius, quàm didicimus cuius ea utilitatis cauſa habeamus: ſic inter nos natura ad ciuilem communitatem cōiuncti, & cōſociati ſumus. quod ni ita ſe haberet, nec iuſti tiæ ullus eſſet, nec bonitati locus. & quo modo homi num inter homines iuris eſſe uincula putant, ſic homi ni nihil iuris eſſe cū beſtijs: præclare enim Chryſippus, cætera nata eſſe hominū cauſa, & deorū, eos autem cōmunitatis & ſocietatis ſuæ, ut beſtijs homines uti ad utilitatem ſuam poſſint ſine iniuria: quoniamq; ea na tura eſſet hominis, ut cum genere humano quaſi ciui-

le ius intercederet;qui id conſeruaret,eum iuſtũ; qui migraret,iniuſtum fore. ſed quemadmodum, theatrũ cum commune ſit,recte tamen dici poteſt eius eſſe eũ locum,quem quiſq; occuparit : ſic in urbe, mundo'ue communi non aduerſatur ius,quo minus ſuũ quidq; cuiuſque ſit. cum autem ad tuendos,conſeruãdoſq; hõmines hominem natum eſſe uideamus:conſentaneum eſt huic naturæ, ut ſapiẽs uelit gerere, & miniſtrare Rẽp.atq;,ut ẽ natura uiuat,uxorẽ adiungere,;et uelle ex ea liberos procreare .ne amores quidẽ sãctos à ſapiẽte alienos eſſe arbitrantur. Cynicorum autem rationẽ atque uitam alij cadere in ſapientem dicunt, ſi quis eiuſmodi forte caſus inciderit,ut id faciẽdũ ſit:alij nullo modo.ut uero conſeruetur omnis homini erga hominem ſocietas,coniunctio,charitas, & emolumenta, & detrimenta,quæ ὠφελήματα & βλάμματα appellant,communia eſſe uoluerunt . quorum altera proſunt,nocent altera.neque ſolum ea cõmunia, uerum etiam paria eſſe dixerunt,incõmoda autem, & commoda (ita εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα appello) communia eſſe uoluerunt, paria noluerunt : illa enim,quæ proſunt,aut quæ nocent , aut bona ſunt, aut mala:quæ ſint paria neceſſe eſt.commoda autem, aut incõmoda in eo genere ſint. quæ præpoſita & reiecta dicimus.ea poſſunt paria non eſſe : ſed emolumenta communia eſſe dicuntur:recte autem facta et peccata non habentur communia . amicitiam autem adhibendam eſſe cenſent, quia ſit ex eo genere, quæ proſunt. quanquam autem in amicitia alij dicant æque charam eſſe ſapienti rationem amici,ac ſuam,alij

autem ſibi cuique chariorem ſuã:tamẽ hi quoq; poſteriores fatentur alienum eſſe à iuſtitia, ad quam nati eſſe uideamur, detrahere quid de aliquo, quod ſibi aſſumat. minime uero probatur huic diſciplinæ, de qua loquor, aut amicitiã, aut iuſtitiã propter utilitates aſciſci, aut probari: eædẽ enim uoluptates poterunt eas labefactare, atq; peruertere: etenim nec iuſtitia nec amicitia eſſe omnino poterũt, niſi ipſa per ſe expetantur: ius autem quod ita dici, appellariq; poſſit, id eſſe naturam; alienumq; eſſe à ſapiente, non modo iniuriã cui facere, uerum etiam nocere. nec uero rectum eſt cum amicis, aut bene meritis cõſociare, aut coniungere iniuriam: grauiſſimeq;, & ueriſſime defenditur, nunquã æquitatẽ ab utilitate poſſe ſeiungi; et quidquid æquũ, iuſtũq; eſſet, id etiam honeſtum, uiciſſimq;, quidquid eſſet honeſtum, id iuſtũ etiam, atque equum fore. Ad easq; uirtutes, de quibus diſputatum eſt, dialecticam etiam adiungunt, & phyſicam: easq; ambas uirtutum nomine appellant; alteram, quòd habeat rationẽ, ne cui falſo aſſentiamur, ne'ue unquam caploſa probabilitate fallamur, eaq;: quæ de bonis, et malis diceremus, ut tenere, tueriq; poſſimus: nam ſine hac arte quemuis arbitramur à uero abduci, fallią; poſſe. recte igitur, ſi omnibus in rebus temeritas, ignoratioq; uitioſa eſt, ab his ea, quæ tollit hæc, uirtus nominata eſt. Phyſicæ quoq; nõ ſine cauſa tributus idem eſt honos: propter ea quòd qui conuenienter naturæ uicturus ſit, ei & proficiſcendum eſt ab omni mundo, & ab eius procuratione. nec uero poteſt quiſquam de bonis, & malis uere iudicare, niſi omni cognita ratione natura, et ui

tæ, etiam deorum, & utrum conueniat nec ne natura hominis cum uniuerſa. quæq; ſunt uetera præcepta ſapientium, qui iubent tempori parere, & ſequi deum, & ſe noſcere, et nihil nimis, hæc ſine phyſicis quã uim habeant (& habent maximam) uidere nemo poteſt. atq; etiam ad iuſtitiam colendam, ad tuendas amicitias, et reliquas charitates q̃d natura ualeat, hæc una cognitio poteſt tradere. nec uero pietas aduerſus deos, nec quanta his gratia debetur, ſine explicatione naturæ intelligi poteſt. Sed iam ſentio me eſſe longius prouectum, quàm propoſita ratio poſtularet. uerum admirabilis compoſitio diſciplinæ, incredibiliſq; rerũ traxit ordo. quæ, per deos immortales, nõ ne miraris? quid enim aut in natura, qua nihil eſt aptius, nihil deſcriptius; aut in operibus manu factis tã compoſitũ, tamq; compactum, & coagmentatũ inueniri poteſt? quid poſterius priori nõ cõuenit? quid ſequitur, quod non reſpondeat ſuperiori? quid nõ ſic aliud ex alio nectitur, ut non, ſi ullam literam moueris, labent omnia? nec tamẽ quidquam eſt, quod moueri poſſit. quàm grauis uero, quàm magnifica, quàm conſtans conficitur perſona ſapientis? qui, cum ratio docuerit quod honeſtũ eſſet id eſſe ſolum bonũ, ſemper ſit neceſſe eſt beatus, uereq; omnia iſta nomina poſſideat, quæ irrideri ab imperitis ſolent: rectius enim appellabitur rex, quàm Tarquinius, qui nec ſe, nec ſuos regere potuit: rectius magiſter populi (is enim eſt Dictator) quàm Sylla, qui trium peſtiferorum uitiorum, luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis, magiſter fuit: rectius diues, quàm Craſſus, qui niſi eguiſſet, nũquã Euphratem nulla belli cauſa

tranſire uoluiſſet. recte eius omnia dicētur, qui ſcit uti ſolus omnibus. recte etiam pulcher appellabitur: animi enim lineamenta ſunt pulchriora, quàm corporis. recte ſolus liber, nec dominationi cuiuſquam parens, neque obediens cupiditati: recte inuictus, cuius etiā ſi corpus cōſtringatur, animo tamē uincula injci nulla poſſint, neq; expectet ullū tempus ætatis, ut tū deniq; iudicetur beatus ne fuerit, cum extremū uitæ diem morte confecerit: quod ille unus è ſeptem ſapientibus nō ſapienter Crœſum monuit. nam ſi beatus unquam fuiſſet, beatam uitam uſque ad illum à Cyro extructū rogū prot ulisset. quod ſi ita eſt, ut neq; quiſquā niſi bonus uir, & omnes boni beati ſint: quid philoſophia magis colendum, aut quid eſt uirtute diuinius?

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM LIBER IIII.

Q Væ cum dixiſſet, finem ille. ego autem, næ tu, inquam, Cato iſta expoſuiſti tam multa memoriter, tam obſcura dilucide. itaq; aut omittamus contra omnino uelle aliquid, aut ſpatium ſumamus ad cogitandum: tum enim diligenter, etſi minus uere, nam non dum id quidem audeo dicere; ſed tamen accurate non modo fundatam, uerum etia m extructam diſciplinam non eſt facile perdiſcere. Tum ille, ain tandem, inquit, cū ego te hac noua

lege uideam eodẽ die accuſatori reſpondere, & tribus horis perorare, in hac me cauſa tempus dilaturũ putas? quæ tamen à te agetur nõ melior, quàm illæ ſunt, quas interdum obtines. quare iſtã quoque aggredere, tractatam præſertim & ab alijs, & à te ipſo ſæpe, ut tibi deeſſe non poſſit oratio. Tũ ego, nõ mehercule ſoleo temere contra Stoicos: non quo illis admodũ aſſentiar: ſed pudore impedior, ita multa dicũt, quæ uix intelligam. Obſcura, inquit, quædam eſſe confiteor: nec tamen ab illis ita dicũtur de induſtria: ſed ineſt in rebus ipſis obſcuritas. Cur igitur eaſdem res, inquã, Peripateticis dicentibus, uerbum nullum eſt, quod non intelligatur? Eaſdem ne res, inquit? an parum diſſerui, non uerbis Stoicos à Peripateticis, ſed uniuerſa re, & tota ſententia diſſentire? Atqui, inquam, Cato, ſi iſtud obtinueris, traducas me ad te totum licebit.

Putabam equidem ſatis, inquit, me dixiſſe. quare ad ea primum, ſi uidetur: ſin aliud quid uoles, poſtea.

Immo iſto quidem, inquam, loco, niſi iniquum poſtulo, reſponde arbitratu meo. Vt placet, inquit. etſi illud erat aptius, æquum cuique concedere. Exiſtimo, inquam, Cato, ueteres illos Platonis auditores, Speuſippum, Ariſtotelem, Xenocratem, deinde eorum Polemonem, Theophraſtum, ſatis & copioſe, & eleganter habuiſſe conſtitutam diſciplinam, ut non eſſet cauſa Zenoni, cum Polemonem audiſſet, cur & ab eo ipſo, & à ſuperioribus diſſideret. quorum fuit hæc inſtitutio. in qua animaduertas, uelim, quid putes mutandum; nec expectes, dum ad omnia dicam, quæ à te dicta ſunt: uniuerſa enim illorum ratione cũ tota

ueſtra confligendum puto. qui cum uiderent nos ita eſſe natos, ut & cōmuniter ad eas uirtutes apti eſſemus, quæ notæ, illuſtresq; ſunt; iuſtitiam dico, temperātiam, cæterasq; generis eiuſdem; quæ omnes ſimiles artium reliquarum, materia tantum ad meliorē partem, & tractatione differunt; easq; ipſas uirtutes uiderent nos magnificentius appetere, & ardentius, habere etiam inſitam quandam, uel potius innatam cupiditatem ſcientiæ, natosq; eſſe ad congregationem hominum, & ad ſocietatem, communitatemq; generis humani, eaq; in maximis ingenijs maxime elucere totam philoſophiam tres in partes diuiſerunt. quā partitionem à Zenone retentam eſſe uidemus. quarum cum una ſit, qua mores conformari putantur: differo eam partem, quæ quaſi ſtirps eſt huius quæſtionis: qui ſit enim finis bonorum, mox: hoc loco tantum dico, à ueteribus Peripateticis, Academicisq;, qui re conſentientes uocabulis differebant, eum locum, quem ciuilem recte appellaturi uidemur, græce πολιτικὸν, grauiter, & copioſe eſſe tractatum. quàm multa illi de Rep. ſcripſerunt? quàm multa de legibus? quàm multa non ſolum præcepta in artibus, ſed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? primū enim ipſa illa, quæ ſubtiliter diſſerenda erant, polite, apteq; dixerunt, cum definientes, tum partientes: ut ueſtri etiam: ſed uos ſquallidius: illorum, uides, quàm niteat oratio. deinde ea, quæ requirebant orationem ornatam, & grauem, quàm magnifice ſunt dicta ab illis? quàm ſplendide? de iuſtitia, de fortitudine, de amicitia, de ætate degenda, de philoſophia, de

capeſſenda Rep. *de temperantia, de fortitudine hominum,* * *de ſpinis uellentium, ut* Stoici, *nec oſſa nudantium; ſed eorum, qui grandia ornate uellent, enucleate minora dicere. itaque quæ ſunt eorum conſolationes? quæ cohortationes? quæ etiam monita. et cõſilia ſcripta ad ſummos uiros? erat enim apud eos, ut eſt rerũ ipſarũ natura, ſic dicendi exercitatio duplex. nam quidquid quæritur, id habet aut generis ipſius ſine perſonis, temporibusq́;, aut ijs adiunctis, facti, aut iuris, aut nominis controuerſiá. ergo in utroq; exercebantur: eaq́; diſciplina effecit tantam illorũ utroque in genere dicendi copiam. totum genus hoc & Zeno, & ab eo qui ſunt, aut nõ potuerunt, aut uoluerunt, certe liquerunt. quãquã ſcripſit artem rhetoricã* Cleãthes, Chryſippus *etiã, ſed ſic, ut, ſi quis obmuteſcere concupierit, nihil aliud legere debeat. itaque uides, quo modo loquantur. noua uerba fingunt, deſerunt uſitata: at quanta conantur? mundum hunc omnem oppidum eſſe noſtrum. incendit igitur eos, qui audiunt. uides, quantam rem agas: ut* Circeis *qui habitet, totum hunc mũdum ſuum municipium eſſe exiſtimet. quid ille incendat? reſtinguet citius, ſi ardentem acceperit. iſta ipſa, quæ tu breuiter,* Regem, Dictatorẽ, *diuitẽ ſolum eſſe ſapientem, à te quidem apte, ac rotũde: quippe: habes. n. à rhetoribus. illorum uero iſta ipſa quàm exilia de uirtutis ui: quam tantam uolunt eſſe, ut beatum per ſe efficere poſſit. pungunt quaſi aculeis, interrogatiunculis anguſtis. quibus, etiam qui aſſentiuntur, nihil commutantur animo, & ijdem abeunt, qui uenerant: res enim fortaſſe ueræ, certe graues: non ita*

tractantur, ut debent, ſed aliquáto minutius. Sequi tur differédi ratio, cognitioq; naturæ. nam de ſummo bono mox, ut dixi, uidebimus, & ad id explicandũ diſputationem omnem cóferemus. In iis igitur partibus duabus nihil erat quod Zeno commutare geſtiret: res enim præclare ſe habent, & quidem in utraq; parte: quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad differendum ualet, prætermiſſum eſt? qui & definierũt pluri ma: & definiendi artes reliquerunt: quodq; eſt defini tioni adiunctũ, ut res in partes diuidatur, id & fit ab illis, & quẽadmadum fieri oporteat, traditur. item de contrariis: à quibus ad genera, formasq; generum de uenerunt. iam argumenti ratione concluſi, caput eſſe faciunt ea, quæ perſpicua dicũt: deinde ordinẽ ſequũtur: tum quid uerum ſit in ſingulis. extrema concluſio eſt. quanta autem ab illis uarietas argumentorum ratione concludentium? eorumq; cũ captioſis interrogationibus diſſimilitudo? quid, ꝙ pluribus locis quaſi denunciant, ut neq; ſenſuũ fidem ſine ratione, nec rationes ſine ſenſibus exquiramus, atq; ut eorum alterũ ab altero ſeparemus? quid? ea, quæ dialectici nunc tra dunt, & docent, nõ ne ab illis inſtituta ſunt, & inuẽta? de quibus etſi á Chryſippo maxime eſt elaboratũ, tamẽ à Zenone minus multo, quá ab antiquis. ab hoc autem quædam non melius, quá ueteres: quædam om nino relicta. cumq; duæ ſint artes, quibus perfecte ratio, & oratio cõpleatur, una inueniendi, altera differé di: hanc poſteriorem & Stoici, & Peripatetici, prioré autem illi egregie tradiderũt, hi omnino ne attigerũt quidem. nam, è quibus locis quaſi theſauris arguméta

depromerentur, ueſtri ne ſuſpicati quidem ſunt, ſuperiores autem artificio, & uia tradiderunt. quæ quidē res efficit, ne neceſſe ſit, iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neq; à cōmentariolis ſuis diſcedere. nam qui ſciet ubi quidq; poſitum ſit, quáq; eò ueniat, is, etiam ſi quid obrutum erit, potuerit eruere, ſemperq; eſſe in diſputando ſuus. quod etſi ingeniis magnis præditi quidam dicendi copiam ſine ratione conſequuntur: ars tamen eſt dux certior, quàm natura: aliud eſt enim poetarū more uerba fundere, aliud ea, quæ dicas, ratione, & arte diſtinguere. Similia dici poſſunt de explicatione naturæ: qua hi utūtur, et ueſtri: neq; uero ob duas modo cauſas, quod Epicuro uidetur, ut pellatur mortis, & religionis metus: ſed etiam modeſtiam quandá cognitio rerum cœleſtium affert iis, qui uideant, quáta ſit etiam apud deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi deorum opera, & facta cernentibus: iuſtitiam etiam, cum cognitum habeas, quod ſit ſummi rectoris, & domini numen, quod conſilium, quæ uoluntas. cuius ad naturā apta ratio, uera illa, & ſumma lex à philoſophis dicitur. ineſt in eadē explicatione naturæ inſatiabilis quædam è cognoſcendis rebus uoluptas: in qua una, confectis rebus neceſſariis, uacui negotiis, honeſte ac liberaliter poſſumus uiuere. ergo in hac ratione tota de maximis fere rebus Stoici illos ſecuti ſunt, ut & deos eſſe, & quatuor ex rebus omnia conſtare dicerent. cū autem quæreretur res admodum difficilis, num quinta quædam natura uideretur eſſe, ex qua ratio, & intelligentia oriretur. in quo etiam de animis, cuius

generis

generis eſſent,quæreretur: Zeno *id dixit eſſe ignem : non nulla deinde aliter,ſed ea pauca.de maxima autem re,eodem modo,diuina mente,atq; natura mundum uniuerſum,atq;eius maximas partes adminiſtrari,materiam uero rerum,& copiam apud eos exilem, apud illos uberrimam reperiemus.quàm multa ab his cõquiſita,& collecta ſunt de omniũ animantium genere,ortu,mẽbris,ætatibus?quàm multa de rebus ijs, quæ gignuntur è terra?quàm multæ, quáq; de rebus uarijs & cauſæ cur quidq; fiat, & demonſtrationes quemadmodũ quæq; fiant?qua ex omni copia, plurima,& certiſſim a argumenta ſumuntur ad cuiuſque rei naturã explicandam.ergo adhuc,quantum equidem intelligo,cã nõ uidetur fuiſſe mutandi nominis: non.n.ſi omnia non ſequebatur, iccirco nõ erat ortus illinc.Equidem ẽt* Epicurum *in phyſicis quidem* Demo*critum puto : pauca mutat,uel plura ſanè . at cum è plurimis eadem dicit,tum certe de maximis. quod itẽ cum ueſtri faciant,non ſatis magnam tribuunt inuẽtoribus gratiã.* Sed *hæc hactenus.* Nunc *uideamus quæſo.de ſummo bono,quod continet philoſophiam, ecquid tandẽ attulerit,quamobrem ab inuentoribus, tanquã à parentibus,diſſentire.* Hoc *igitur loco,quanquam à te* Cato *diligenter eſt explicatus finis hic bonorum,qui continet philoſophiam , & qui à* Stoicis,*& quemadmodum diceretur; tamen ego quoq; exponã ; ut perſpiciamus,ſi potuerimus,quidnã à* Zenone *noui ſit allatum.cum.n. ſuperiores,è quibus planiſſime* Polemo,*ſecundum naturam uiuere ſummum bonum eſſe dixiſſent,his uerbis ſignificare* Stoici *tria dicunt :*

unum eiuſmodi, uiuere adhibentē ſcientiam earū rerum, quæ natura euenirēt. hunc ipſum Zenonis aiunt finem eſſe, declarantem illud, quod à te dictum eſt, cōuenienter naturæ uiuere. alterum ſignificare idem, ut diceretur officia omnia media, aut pleraq; ſeruantem uiuere. hoc ſic expoſitum diſſimile eſt ſuperiori: illud. n. rectum, quod κατόρθωμα dicebas, contingit ſapienti ſoli, hoc autem inchoati cuiuſdā officij eſt, non perfecti: quod cadere in non nullos inſipientes poteſt. tertium autem, omnibus, aut maximis rebus ijs, quæ ſecundum naturam ſint, fruentem uiuere. hoc non eſt poſitum in noſtra actione: cōpletur. n. & ex eo genere uitæ, quod uirtute fruitur; & ex ijs rebus, quæ ſecundum naturam ſunt, neq; ſunt in noſtra poteſtate. ſed hoc ſummū bonū, quod certa ſignificatione intelligitur, eaq́; uita, quæ ex ſummo bono degitur, quia coniuncta ei uirtus eſt, in ſapientem ſolum cadit: isq; finis bonorum, ut ab ipſis Stoicis ſcriptum uidemus, à Xenocrate, atq; ab Ariſtotele conſtitutus eſt. itaq; ab his conſtitutio illa prima natura, à qua tu quoq; ordiebare, his prope uerbis exponitur. omnis natura uult eſſe conſeruatrix ſui, ut & ſalua ſit, & in genere conſeruetur ſuo. ad hanc rem aiunt artes quoq; exquiſitas, quæ naturam adiuuarent: in quibus ea numeretur in primis, quæ eſt uiuendi ars, ut tueatur quod à natura datum ſit; quod deſit, acquirat. ijdemq́; diuiſerunt naturam hominis in animum, & corpus. cumq́; eorum unumquodq; per ſe expetendū eſſe dixiſſent, uirtutes quoq utriuſq; eorum per ſe expetendas eſſe dicebant. cum animum quadā infinita laude antepo-

nerent corpori,uirtutes quoq; animi bonis corporis an teponebant. ſed cum ſapientiā totius hominis cuſtodē, & procuratricem eſſe uellēt,quæ eſſet naturæ comes, & adiutrix : hoc ſapientiæ munus eſſe dicebāt,ut eū tueretur qui cōſtaret ex animo & corpore, in utroq; iuuaret eum,atque contineret.atq; ita re primo ſimpliciter collocata,reliqua ſubtilius perſequentes,corporis bona facilē quādā rōnem habere cenſebant.de animi bonis accuratius exquirebant:in primiſq; reperiebant,in his ineſſe iuſtitiæ ſemina:primiq; ex omnibus philoſophis à natura tributum eſſe docuerunt, ut ij, qui procreati eſſent,à procreatoribus amarentur; & id quod temporum ordine antiquius eſt,ut coniugia uirorum,& uxorum natura coniuncta eſſe dicerent, qua ex ſtirpe orirentur amicitiæ cognationum. atque ab his initijs profecti,omnium uirtutum & originē, & progreſſionem perſecuti ſunt. ex quo magnitudo quoq; animi exiſtebat,qua facile poſſet repugnari,obſiſtiq; fortunæ, ꝙ maximæ res eſſent in poteſtate ſapientis.uarietates autem,iniuriaſq; fortunæ facile ueterum philoſophorum præceptis inſtituta uita ſuperabat.principijs aūt à natura datis amplitudines quædā bonorū excitabantur,partim profectæ à contemplatione rerum occultiorum,ꝙ erat inſitus menti cognitionis amor;ex quo ēt rōnis,explicandi,diſſerendiq; cupiditas conſequebatur: quodq; hoc ſolum animal natum eſt pudoris ac uerecundiæ particeps, appetenſq; coniunctionum hominum ac ſocietatum, animaduertenſq; in omnibus rebus, quas ageret, aut diceret, ne quid ab eo fieret, niſi honeſte, & deco=

re.his initijs,ut ante dixi,tanquã ſeminibus,à natura datis,temperantia,modeſtia, iuſtitia,& omnis honeſtas perfecte abſoluta eſt.Habes inquã Cato formam eorum,de quibus loquor,philoſophorũ. qua expoſita, ſcire cupio quæ c.ã ſit,cur Zeno ab hac antiqua inſtitutione deſciuerit,quidnam horum ab eo non ſit probatum,quod ne omnem naturã conſeruatricem ſibi dixerit,an quod omne animal ipſum ſibi cõmendatum,ut ſe & ſaluum in ſuo genere,incolumeq; uellet, an,cũ omnium artium finis is eſſet, quid natura maxime quæreret,idẽ ſtatui debere de totius arte uitæ:an ꝙ,cũ animo conſtaremus,& corpore,& hæc ipſa, & eorũ uirtutes per ſe eſſe ſumendas: an uero diſplicuit ea, quæ tributa eſt animi uirtutibus tanta præſtãtia, an quæ de prudẽtia,de cognitione rerũ, de cõiunctione generis humani,quæq; ab eiſdem de tẽperãtia,de modeſtia,de magnitudine animi,de omni honeſtate dicũtur?fatebuntur Stoici hæc omnia dicta eſſe præclare: neq;.n.eam cãm Zenoni deſciſcendi fuiſſe.alia quædam dicent,credo, magna antiquorum eſſe peccata; quæ ille ueri inueſtigandi cupidus,nullo mõ ferre potuerit:quid enim peruerſius,quid intollerabilius,quid ſtultius,quàm bonã ualetudinem,quàm dolorum omnium uacuitatem,quàm integritatem oculorũ,reliquorũq; ſenſuũ ponere in bonis potius,quàm dicere, nihil omnino inter eas res,iiſq;contrarias intereſſe?ea enim omnia,quæ illi bona dicerent,præpoſita eſſe,non bona:itemq; illa,quæ in corpore excellerent,ſtulte antiquos dixiſſe per ſe eſſe expetẽda;& ſumẽda potius, quàm expetenda.eademq; de omni uita, quæ in una

uirtute conſiſteret; illam uitam, quæ etiam cæteris rebus, quæ eſſent ſecundum naturã, abundaret, magis expetendam non eſſe, ſed magis ſumendam: cũq; ipſa uirtus efficiat ita beatam uitã, ut beatior eſſe non poſſit; tamen quædã deeſſe ſapientibus tũ, cũ ſunt beatiſſimi: itaque eos id agere, ut à ſe dolores, morbos, debilitates repellent. ò magnam uim ingenij, cauſamq; iuſtam, cur noua exiſteret diſciplina. perge porrò: ſequentur enim, quæ tu ſcientiſſime cõplexus es; omnem inſipientiam, iniuſtitiã, alia uitia ſimilia eſſe, omniaq; peccata eſſe paria, eosq;, qui natura, doctrinaq; longe ad uirtutem proceſſiſſent, niſi eam plene conſecuti eſſent, ſumme eſſe miſeros, neque inter eorum uitã, & improbiſſimorum quidquam omnino intereſſe: ut Plato, tantus ille uir, ſi ſapiens non fuerit, nihilo melius, quàm quiuis improbiſſimus, nec beatius uixerit. hæc uidelicet eſt correctio philoſophiæ ueteris, & emendatio. quæ omnino aditum habere nullũ poteſt in urbẽ, in forum, in curiam: quis enim ferre poſſet ita loquẽtem eum, qui ſe auctorem uitæ grauiter, & ſapiẽter agendæ profiteretur, nomina rerum commutantem; cumq; idem ſentiret, quod omnes, quibus rebus eandẽ uim tribueret, alia nomina imponentem, uerba modo mutantem, de opinionibus nihil detrahentem? patronus ne cauſæ in epilogo pro reo dicẽs, negaret eſſe malum exilium, publicationem bonorum? hæc reijciẽda eſſe, nõ fugienda? nec miſericordem iudicem eſſe opportere? in cõcione autem ſi loqueretur, ſi Annibal ad portas ueniſſet, murumq; iaculo traieciſſet, negaret eſſe in malis capi, uenire, interfici, patriam amittere?

an, ſenatus cum triumphum Africano decerneret, quid de eius uirtute aut felicitate poſſet dicere, ſi neque uirtus in ullo, niſi in ſapiente, nec felicitas uere dici poteſt? quæ eſt igitur iſta philoſophia; quæ cōmuni more in foro loquitur; in libello ſuo? præſertim cum, quod illi uerbis ſuis ſignificēt, in eo nihil mouetur, de ipſis rebus nihil mutetur, eadem res maneant, alio modo: quid enim intereſt, diuitias, opes, ualetudinē, bona dicas, an ne præpoſita, cum ille, qui iſta bona dicit, nihilo plus his tribuat, quàm tu, qui eadem illa præpoſita nominas? itaque homo in primis ingenuus, et grauis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Lelij Panætius, cum ad Q. Tuberonem de dolore patiendo ſcriberet; quod eſſe caput debebat, ſi probari poſſet, nūquā poſuit, non eſſe malum dolorem; ſed quid eſſet, et quale, quantumq; in eo ineſſet alieni, deinde quæ rō eſſet perferēdi cuius quidē, quoniā Stoicus fuit, ſententia cōdemnata mihi uidetur eſſe immanitate iſta uerborū. ſed ut propius ad ea Cato accedam, quæ à te dicta ſunt, preſſius agamus, eaq;, quæ modo dixiſti, cum ijs conferamus, quæ tuis antepono. quæ ſunt igitur communia nobis cum antiquis, his ſic utamur, quaſi conceſſis, quæ in controuerſiam ueniunt, de ijs, ſi placet, diſſeramus. Mihi uero, inquit, placet agi ſubtilius, et, ut ipſe dixiſti, preſſius: quæ enim adhuc protuliſti, popularia ſunt: ego autē à te elegātiora deſidero. A me tu, inquam? ſed tamen enitar, &, ſi minus mihi multa occurrent, non fugiam iſta popularia. ſed primum poſitum ſit, noſmet ipſos cōmendatos eſſe nobis, primamq; ex natura hāc habere appeti-

tionem, ut conſeruemus noſmet ipſos. hoc conuenit, ſequitur illud, ut animaduertamus qui ſimus ipſi, ut nos quales oportet eſſe, ſeruemus. ſumus igitur homines: ex animo conſtamus, et corpore, quæ ſunt cuiuſdã modi: nosq; oportet, ut prima appetitio naturalis poſtulat, hæc diligere, cõſtituereq; ex his finem illũ ſummi boni, atq; ultimi. quẽ, ſi prima uera ſint, ita conſtitui neceſſe eſt; earum rerum, quæ ſunt ſecundũ naturam; quamplurima, & quammaxima adipiſci. hũc igitur finem illi tenuerunt. quodq; ego pluribus uerbis, illi breuius, ſecundum naturam uiuere, hoc his bonorum uidetur extremum. Age nunc iſti doceant, uel tu potius, (quis enim iſta melius?) quonam modo ab iiſdem principiis profecti, efficiatis ut honeſte uiuere; (id eſt enim uel ex uirtute, uel naturæ congruenter uiuere) ſummum bonum ſit; & quonam modo, aut quo loco corpus ſubito deſerueritis; omniaq; ea, quæ, cum ſecundum naturam ſint, abſint à noſtra poteſtate; ipſum denique officium. quæro igitur, quo modo hæ tantæ cõmodationes à natura profectæ ſubito à ſapientia relictæ ſint. quòd ſi nõ hominis ſummum bonum quæreremus, ſed cuiuſdam animantis, is autẽ eſſet nihil niſi animus, (licet enim fingere aliquid eiuſmodi, quo uerum facilius reperiamus) tamen illi animo non eſſet hic ueſter finis: deſideraret enim ualetudinem, uacuitatem doloris: appeteret etiam conſeruationẽ ſui, earumq; rerum cuſtodiam: finemq; ſibi conſtitueret, ſecundum naturam uiuere: quod eſt, ut dixi, habere ea, quæ ſecundum naturam ſunt, uel omnia, uel plurima, & maxima: cuiuſcunq; enim

modi animal cõſtitueris. neceſſe eſt, etiã ſi id ſine corpore ſit, ut fingimus, tamen eſſe in animo quædam ſimilia eorum, quæ ſint in corpore: ut nullo modo, niſi ut expoſui, conſtitui poſſit finis bonorum. Chryſippus autem exponẽs differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, non nullas ualere utraque re. deinde diſputat, quod cuiuſque generis animantis ſtatui deceat extremum. cum autem hominẽ in eo genere poſuiſſe, ut ei tribueret animi excellentiam: ſummum bonum id conſtituit, non excellere animo, ſed uti nihil eſſe præter animũ uideretur. uno autem modo in uirtute ſola ſummum bonum recte poneretur, ſi quod eſſet animal, quod totũ ex mẽte cõſtaret: id ipſum tamen ſic, ut ea mens nihil haberet in ſe, quod eſſet ſecundũ naturã: ut ualetudo eſt. ſed id ne cogitari quidem poteſt quale ſit, ut nõ repugnet ipſum ſibi. ſin dicit obſcurari quædam, nec apparere, quia ualde parua ſint: nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de uoluptate, quæ minimæ ſint uoluptates, eas obſcurari ſæpe, & obrui. ſed nõ ſunt in eo genere tãtæ cõmoditates corporis, tamq; productæ temporibus, tamq; multæ. itaq;, in quibus propter eorũ exiguitatem obſcuratio cõſequitur; ſæpe accidit, ut nihil intereſſe noſtra fateamur, ſint illa, nec ne ſint: ut in ſole, quod à te dicebatur, lucernã adhibere nihil intereſt, aut teruntium addere Crœſi pecuniæ. quibus autem in rebus obſcuratio tãta nõ ſit, fieri tamen poteſt. ut id ipſum, quod intereſt, non ſit magnum. ut ei, qui iucunde uixerit annos decem, ſi æque uita iucunda menſtrua addatur, quia momentum aliquod habeat

ad iucundam acceſſionem, bonum ſit: ſin autẽ id nõ concedatur, non continno uita beata tollitur. Bona autem corporis huic ſunt, quod poſterius poſui, ſimiliora: habent enim acceſſiouem dignam, in qua elaboretur: ut mihi in hoc Stoici iocari uideantur interdum, cum ita dicãt, ſi ad illã uitam, quæ cũ uirtute degatur, ampulla, aut ſtrigilis accedat, ſumpturũ ſapientem eam uitã potius, quò hæc adiecta ſint, nec beatiorem tamẽ ob eam cauſam fore. hoc ſimile tãdem eſt non riſu potius, quàm oratione eijciẽdum? ampulla enim ſit nec ne ſit, quis non iure optimo irrideatur, ſi laboret? at uero grauitate membrorum, & cruciatu dolorum ſi quis quem leuet, magnam ineat gratiam. nec ſi ille ſapiens ad tortoris eculeũ à tyranno ire cogatur, ſimilẽ habeat uultum, etſi ampullam perdidiſſet: ſed ut magnum & difficile certamen iniens, cũ ſibi cum capitali aduerſario dolore depugnandum uideret, excitaret omnes rationes fortitudinis, ac patientiæ: quarũ præſidio iniret illud difficile, ut dixi, magnumq; præliũ. deinde non quærimus quid obſcuretur, aut intereat, quia ſit admodũ paruum; ſed quid tale ſit, ut expleat ſummum. una uoluptas è multis obſcuratur in illa uita uoluptaria. ſed tamen ea, quamuis parua ſit, pars eſt eius uitæ, quæ poſita eſt in uoluptate. nummus in Crœſi diuitijs obſcuratur: pars eſt tamen diuitiarum. quare obſcuretur etiam hæc, quæ ſecũdum naturam eſſe dicimus, in uita beata: ſint modo partes beatæ uitæ. atqui ſi, ut conuenire debet inter nos, eſt quædam appetitio naturalis, ea, quæ ſecundum naturam ſunt, appetens: eorũ omnium eſt aliqua ſumma facienda.

quo conſtituto,tum licebit ocioſe iſta quærere,de magnitudine rerum,de excellētia,quāta in quoq; ſit ad beate uiuēdū; de iſtis ipſis obſcurationibus,quæ propter exiguitatē uix,aut ne uix quidē appareāt.quid, de quo multa diſſenſio eſt?nemo enim eſt, qui aliter dixerit,quin omniū naturarū ſimile eſſet id,ad quod omnia referuntur:quod eſt ultimū rerum appetendarum : omnis enim eſt natura diligens ſui :: quæ eſt enim,quæ ſe unquam deſerat , aut partem aliquam ſui,aut eius partis habitum,aut uim,aut ullius earū rerum,quæ ſecundum naturam ſint , aut motum , aut ſtatum? quæ autem natura ſuæ primæ inſtitutionis oblita eſt ? nulla profecto,quin ſuā uim retineat à primo ad extremum . quo modo igitur euenit , ut hominis natura ſola eſſet;quæ hominem relinqueret, quæ obliuiſceretur corporis, quæ ſummum bonū non in toto homine,ſed in parte hominis poneret?quo modo autē,quod ipſi etiam fatētur,conſtatq; inter omnes,cōſeruabitur,ut ſimile ſit omniū naturale illud ultimum,de quo quæritur ? tum enim eſſet ſimile, ſi in cæteris quoq; naturis id cuiq; eſſet ultimū,quod in quaq; excelleret:tale enim uiſum eēt ultimū Stoicorū.quid dubitas igitur mutare principia naturæ ? quid enim dicis,omne animal,ſimul atq; ſit ortum , applicatum eſſe ad ſe diligendum ? eſſeq; in ſe cōſeruādo occupatum?quin potius ita dicis,omne animal applicatum eſſe ad id,quod in eo ſit optimum,et in eius unius occupatum eſſe cuſtodia,reliquasq; naturas nihil aliud agere,niſi ut id cōſeruent,ꝙ in quaq; optimum ſit? quo modo autē optimū,ſi bonum præ-

terea nullũ eſt? ſi autẽ reliqua appetenda ſunt, cur, quod eſt ultimum rerũ appetendárum, id nõ aut ex om nium earũ, aut ex plurimarum, & maximarum appetitione concluditur? ut Phidias põteſt à principio inſtituere ſignum, idq; perficere: poteſt ab alio inchoatum accipere, & abſoluere. huic eſt ſapientia ſimilis: non enim ipſa genuit hominem, ſed accepit à natura inchoatum. hanc igitur intuens, debet inſtitutũ illud quaſi ſignũ abſoluere. qualem igitur natura hominem inchoauit? ecquod eſt munus, quod opus ſapiẽtia? qui d eſt, quod ab ea abſolui, & perfici debeat? ſi nihil in eo quidem perficiendũ eſt, præter motum ingenij quendam, id eſt rationem: neceſſe eſt huic ultimũ eſſe ex uirtute uitam fingere: rationis enim perfectio eſt uirtus. ſi nihil, niſi corpus: ſumma erũt illa, ualetudo, uacuitas doloris, pulchritudo, & cætera. nũc de hominis ſummo bono quæritur quid ergo dubitamus in tota eius natura quærere quid ſit effectũ? cũ enim conſtet inter omnes, omne officiũ, munuſq; ſapientiæ in hominis cultu eſſe occupatum: alij (ne me exiſtimes contra Stoicos ſolũ dicere) eas ſententias afferunt, ut ſummum bonum in eo genere ponãt, quod ſit extra noſtram poteſtatem, tanquam de animali aliquo loquantur: alij contra, quaſi nullũ corpus ſit hominis, ita præter animum nihil curant, cum præſertim ipſe quoque animus nõ inane neſcio quid ſit, (neque enim id poſſum intelligere) ſed in quodam genere corporis, ut ne is quidem uirtute una cõtentus ſit, ſed appetat uacuitatem doloris. quamobrem utrique idem faciunt, ut ſi læuam partem negligerent,

dexteram tuerētur, aut ipſius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquerent: eorum enim omnium, multa prætermittentium, dum eligant aliquid, quod ſequantur, quaſi curta ſententia: at uero illa perfecta, atque plena, eorum, qui cũ de hominis ſummo bono quærerent, nullá in eo neq; animi, neque corporis partem uacuam tutela reliquerunt. uos autem Cato, quia uirtus, ut omnes fatemur, altiſſimũ locum in homine, & maxime excellentẽ tenet, & quòd eos, qui ſapientes ſunt, abſolutos, et perfectos putamus: aciem animorum noſtrorum uirtutis ſplẽdore perſtringitis: in omni enim animãte eſt ſummum aliquid, atque optimum, ut in equis, in canibus; quibus tamen & dolore uacare opus eſt, & ualere ſic igitur in homine perfectio iſta, in eo potiſſimũ, quod eſt optimum, id eſt in uirtute laudatur. itaq; mihi nõ ſatis uidemini cõſiderare, quid interſit naturæ quæq; progreſſio. non enim hoc, quod facit in frugibus, ut cum ad ſpicam perduxerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine. cum eum ad rationis habitum perduxerit: ſemper enim ita aſſumit aliquid, ut ea, quæ prima dederit, ne deſerat. itaq; ſenſibus rationem adiunxit: et ratione effecta ſenſus non reliquit: ut ſi cultura uitiũ, cuius hoc munus eſt, ut efficiat, ut uitis cũ partibus ſuis omnibus quã optime ſe habeat. ſed ſic intelligamus: licet enim, ut uos quoq; ſoletis, fingere aliquid docẽdi cauſa. ſi igitur illa cultura uitium inuite inſit, ipſa cætera credo uelit, quæ ad colendam uitem attinebunt, ſicut antea, ſe autẽ omnibus uitis partibus præferat, ſtatuatq; ni-

hil eſſe melius in uita, quàm ſe: ſimiliter ſenſus, cum acceſſit ad naturam, tuetur illam quidem, ſed etiam tuetur ſe: eum autem aſſumpta ratio eſt, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturæ huius tutelæ ſubijciantur. itaq; non diſcedit ab eorum curatione, quibus præpoſita uitam omnem debet gubernare. ut mirari ſatis eorum inconſtantiam non poſſimus: naturalem.n. appetitionem, quam uocant ὁρμὴν, itémq; officium, ipſam etiam uirtutem, tnentem eſſe uolunt earum rerum, quæ ſecundum naturam ſunt. cum autem ad ſummum bonum uolunt peruenire, tranſiliũt omnia, & duo nobis opera pro uno relinquunt: ut alia ſumamus, alia appetamus potius, quàm uno fine omnia concludant. At.n. dicitis uirtutem non poſſe conſtitui, ſi ea, quæ extra uirtutem ſunt, ad beate uiuendum pertineant. quod totum contra eſt: introduci enim uirtus nullo modo poteſt, niſi omnia, quæ leget, quæq; reijciet, unam referantur ad ſummam. nam ſi omnino nos negligimus, in Ariſtonea uitia, & peccata incidemus, obliuiſcenturq; quæ uirtuti ipſi principia dederimus. ſin ea non negligimus, neq; tamen ad finem ſummi boni referimus, non multum ab Herilli leuitate aberrabimus. duarum.n. uitarum nobis erunt inſtituta capienda; facit.n. ille duo ſeiuncta ultima bonorum: quæ, ut eſſent uera, coniungi debuerunt: nunc ita ſeparantur, ut diſiuncta ſint: quo nihil poteſt eſſe peruerſius: itaque contra eſt, ac dicitis: nam cõſtitui uirtus nullo modo põt, niſi ea, quæ ſunt primæ naturæ, ut ad ſummã pertinentia tenebit: quæſita.n. uirtus eſt, non quæ relinqueret naturam, ſed quæ

tueretur. at illa, ut nobis placet, partem quandam tuetur, reliquã deſerit. atque ipſa inſtitutio hominis ſi loqueretur, hæc diceret: primos ſuos quaſi cœptus appetendi fuiſſe, ut ſe conſeruaret in ea natura, in qua ortus eſſet. non dum autem explanatum ſatis erat, quod maxime natura uellet. explanetur igitur. quid ergo aliud intelligetur, niſi ut æque pars naturæ negligatur? in qua ſi nihil eſt præter rõnem, ſit in una uirtute finis bonorum. ſin eſt ẽt corpus, iſta explanatio naturæ nempe hoc effecerit, ut ea, quæ ante explicationẽ tenebamus, relinquamus. ergo id eſt conuenienter naturæ uiuere, à natura diſcedere. ut quidã philoſophi, cum à ſenſibus profecti maiora quædã, ac diuiniora uidiſſent, ſenſus reliquerunt: ſic iſti, cũ ex appetitione rerum uirtutis pulchritudinem aſpexiſſent, omnia, propter quæ uirtutem ipſam uiderãt, abiecerunt, obliti naturam omnem appetendarum rerum ita late patere, ut à principijs permanaret ad fines: neq; intelligunt ſe rerum illarum pulchrarum, atque admirabilium fundamenta ſubducere. itaq; mihi uidentur omnes quidem illi erraſſe, qui finem bonorũ eſſe dixerunt, honeſte uiuere: ſed alius alio magis: Pyrrho ſcilicet maxime, qui, uirtute conſtituta, nihil omnino, quod appetendum ſit, relinquat: deinde Ariſto, qui nihil relinquere non eſt auſus, introduxit autem quibus cõmotus ſapiens appeteret aliquid, quod cuiq; in mentem incideret, & quodcunq; tanquã occurreret. is hoc melior, quàm Pyrrho, quòd uel aliquod genus appetendi dedit; deterior, quàm cæteri, quod penitus à natura receſſit. Stoici autem, quòd finem bonorum

in una uirtute ponunt, ſimiles ſunt illorum: ꝙ autem principium officij quærunt, melius quàm Pyrrho: ꝙ ea non occurrentia fingunt, uincunt Ariſtonem: ꝙ autem ea, quæ ad naturam accõmodata, & per ſe aſſumenda eſſe dicunt, non adiungunt ad finem bonorum, deſciſcunt à natura, & quodam modo ſunt non diſſimiles Ariſtonis: ille enim occurrentia neſcio quæ cõminiſcebatur: hi autem ponunt illi quidem prima naturæ: ſed ea ſeiungunt à finibus, & à ſumma bonorũ. quæ cum præponunt, ut ſit aliqua rerum ſelectio: naturam uidentur ſequi. cum autẽ negant ea quidquam ad beatam uitam pertinere: rurſus naturã relinquunt. Atque adhuc ea dixi, cur cauſa Zenoni nõ fuiſſet, quamobrem à ſuperiorum auctoritate diſcederet. nunc reliqua uideamus: niſi aut ad hæc Cato dicere aliquid uis, aut nos iam longiores ſumus. Neutrum uero, inquit ille: nam & à te perfici iſtã diſputationem uolo, nec tua mihi oratio lõga uideri poteſt.

Optime, inquam: quid enim mihi poteſt eſſe optatius, quàm cum Catone omnium uirtutum auctore de uirtutibus diſputare? ſed primum illud uide, grauiſſimam illam ueſtram ſententiam, quæ familiam ducit, honeſtum quod ſit, id eſſe ſolum bonum; honeſteq; uiuere, bonorum finem, communem fore uobis cum omnibus, qui in una uirtute conſtituunt finem bonorũ: quodq; dicitis, informari non poſſe uirtutem, ſi quidquam niſi quod honeſtum ſit numeretur, idẽ dicetur ab illis, quos modo nominaui. mihi autẽ æquius uidebatur, Zenonem cum Polemone diſceptantem, à quo, quæ eſſent principia naturæ, acceperat à commu-

nibus initijs progredientem, uidere ubi primum inſiſte ret, & unde cauſa controuerſiæ naſceretur; non ſtantem cum ijs, qui ne dicerent quidem ſua ſumma bona eſſe à natura profecta, uti ijſdem argumentis, quibus illi uterentur, ijſdem ſententijs. minime uero illud probo, quod cum docuiſtis, ut uobis uidemini, ſolum bonũ eſſe quod honeſtum ſit, tum rurſum dicitis, initia proponi neceſſe eſſe apta, & accõmodata naturæ, quorum ex electione uirtus poſſit exiſtere: non. n. in ſelectione uirtus ponenda erat, ut id ipſum, quod erat bonorum ultimum, aliud aliquid acquireret: nã omnia, quæ ſumenda, quæq; legẽda, aut optanda ſunt, ineſſe debent in ſumma bonorum, ut is, qui eam adeptus ſit, nihil præterea deſideret. uides ne, ut, quibus ſũma eſt in uoluptate, perſpicuum ſit, quid ijs faciendum ſit, aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorũ omnia officia quò ſpectare, quid ſequi, quid fugere debeant. Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc à me defenditur. apparet ſtatim, quæ ſint officia, quæ actiones. uobis autẽ, quibus nihil eſt aliud propoſitum, niſi rectum, atq; honeſtum, unde officij, unde agendi principium naſcatur, nõ reperietis. hoc igitur quæritis omnes, & ij, qui, quodcunq; in mentem ueniat, aut quodcunq; occurrat, ſe ſequi dicent: & uos ad naturam reuertimini. quibus natura iure reſponderit, non eſſe uerum aliunde finem beate uiuendi, à ſe principia rei gerendæ peti; eſſe enim unam rationem, qua & principia rerum agendarum, & ultima bonorum continerentur: atq; ut Ariſtonis eſſet exploſa ſentẽtia, dicẽtis nihil differre aliud ab alio, nec eẽ res ullas præter uirtutes et

uitia,

uitia,inter quas quidquã omnino intereſſet; ſic erra-
re Zenonem,qui nulla in re,niſi in uirtute,aut uitio,
propenſionem ne minimi quidem momẽti ad ſummũ
bonum adipiſcendum diceret:et cum ad beatam uitã
nullum momentum ea res haberet,ad appetitionẽ au
tem rerũ,eſſe in his momenta diceret: quaſi uero hæc
appetitio nõ ad ſummi boni adeptionẽ ptineret. quid
autem minus conſentaneum eſt,quàm,quod aiunt,co
gnito ſummo bono,reuerti ſe ad naturam,ut ab ea pe
tant agendi principium, id eſt officij?non.n.actionis,
aut officij ratio impellit ad ea,quæ ſecũdum naturã
ſunt,appetenda: ſed ab his & appetitio,& actio com
mouetur. Nunc uenio ad illa tua breuia: quæ con-
ſectaria eſſe dicebas:& primum illud, quo nihil põt
eſſe breuius. bonum omne laudabile : laudabile au-
tem omne honeſtum:igitur omne bonum honeſtum,o
plumbeum pugionem:quis enim tibi illud primum cõ
ceſſerit?quo quidem conceſſo,nihil opus eſt ſecundo. ſi
enim omne bonum laudabile eſt, omne honeſtum eſt.
quis tibi ergo iſtud dabit, præter Pirrhonem, Ariſto-
nem,eorum ue ſimiles?quos tu non probas.Ariſtoteles
uero,Xenocrates, tota illa familia non dabit, quip-
pe qui ualetudinem, uires, diuitias, gloriam, multa
alia bona eſſe dicant,laudabilia nõ dicant.& hi qui
dem ita non ſola uirtute finem bonorum contineri pu
tant,ut rebus tamẽ omnibus uirtutẽ anteponãt.quid
cenſes eos eſſe facturos, qui omnino uirtutem à bono
rum fine ſegregauerunt,Epicurum, Hieronymum,il-
los etiam, ſi qui Carneadeũ finẽ tueri uolunt ? iã aut
Callipho, aut Diodorus quo modo poterunt tibi iſtud

concedere,qui ad honeſtatem aliud adiungant, quod ex eodem genere non ſit? placet igitur tibi Cato, *cum res ſumpſeris non conceſſas,ex illis efficere quod uelis? iā ille* Sorites,*quo nihil putatis eſſe uitioſius;quod bonum ſit,id eſſe optabile;quod optabile,id eſſe expetēdum; quod expetendū,laudabile. deinde reliqui gradus. ſed ego in hoc reſiſto: eodē enim modo tibi nemo dabit,quod expetendum ſit,id eſſe laudabile. illud uero minime conſectarium, ſed in primis hebes, illorū ſcilicet nominum gloriatione dignam eſſe beatā uitā, quæ non poſſit ſine honeſtate cōtingere,ut iure quiſquam glorietur. dabit hoc* Zenoni Polemon,*etiam magiſter eius,& tota illa gens, & reliqui qui uirtutem omnibus rebus multo anteponentes, adiungunt ei tamen aliquid ſummo in bono finiendo. ſi enim uirtus digna eſt gloriatione,ut eſt; tantumq; præſtat cæteris rebus, ut dici uix poſſit:et beatus eſſe poterit uirtute una præditus,carens cæteris; nec tamen illud tibi concedet, præter uirtutem,nihil in bonis eſſe ducēdum: illi autem,quibus ſummum bonum ſine uirtute eſt, non dabunt fortaſſe uitam beatam habere, in quo iure poſſit gloriari. etſi illi quidem etiam uoluptates faciunt interdum glorioſas. uides igitur,te aut ea ſumere,quæ non concedantur; aut ea, quæ etiam conceſſa te nihil adiuuent. equidem in omnibus iſtis concluſionibus hoc putarē philoſophia,nobiſq; dignū, & maxime, cum ſummum bonum quæreremus; uitam noſtram, conſilia, uoluntates, non uerba corrigi. quis enim poteſt iſtis, quæ te, ut ais, delectant, breuibus, & acutis auditis, de ſententia decedere?*

nam cum ea ſpectant, & auent audire cur dolor ma-lum non ſit; dicunt illi aſperum eſſe dolorem, mole-ſtum, odioſum, contra naturam, difficilem toleratu; ſed, quia nulla ſit in dolore nec fraus, nec improbi-tas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudo, non eſſe illud malum. hæc qui audierit, ut ridere non curet, diſcedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quàm uenerat. tu autem negas fortem eſſe quen-quam poſſe, qui dolorem malum putet. cur fortior ſit, ſi illud, quod tute concedis, aſperum, & uix fe-rendum putabit? ex rebus enim timiditas, non ex uo cabulis naſcitur. & ais, ſi una litera commota ſit, fo-re, tota ut labet diſciplina. utrum igitur tibi literã ui-deor, an totas paginas commouere? ut enim ſit apud illos id, quod eſt à te laudatum, ordo rerum conſerua-tus, & omnia inter ſe apta, & connexa, (ſic enim aie-bas) tamen perſequi non debemus, ſi á falſis princi-pijs profecta congruent ipſa ſibi, & à propoſito non aberrant. in prima igitur cõſtitutione Zeno tuus à na tura receſſit: cumq; ſummum bonum poſuiſſet in in-genij præſtantia, quam uirtutem uocamus, nec quid-quam aliud bonum eſſe dixiſſet, niſi quod eſſet hone ſtum, nec uirtutem poſſe cõſtare, ſi in cæteris rebus eſ-ſet quidquam, quod aliud alio melius eſſet, aut peius; his propoſitis tenuit prorſus conſequentia. recte dicis: negare enim non poſſum. ſed ita falſa ſunt ea, quæ conſequuntur, ut illa, è quibus hæc nata ſunt, uera eſſe non poſſint. docent enim nos (ut ſcis) dialectici; ſi ea, quæ rem aliquam conſequantur, falſa ſint, fal-ſam illam ipſam eſſe, quã ſequantur. ita fit illa cõclu-

ſio non ſolum uera, ſed ita perſpicua,ut dialectici ne rationē quidē reddi putent oportere: ſi illud, hoc non autem hoc,igitur ne illud quidem.ſic conſequentibus ueſtris ſublatis,prima tollūtur:quæ ſequuntur igitur: oēs,qui nō ſunt ſapientes,æque miſeros eſſe,ſapientes omnes ſumme beatos eſſe,recte facta omnia æqualia, omnia peccata paria.quæ cū magnifice primo dici uidentur,cōſiderata minus probātur : ſenſus.n.cuiuſq;, & natura rerum, atque ipſa ueritas clamabat quodā modo, non poſſe adduci , ut inter eas res , quas Zeno exæquaret,nihil intereſſet . poſtea tuus ille Pœnulus (ſcim enim Citiæos cliētes tuos è Phœnicia profectos) homo igitur acutus cauſam non obtinens, repugnante natura uerba uerſare cœpit : & primum rebus ijs , quas nos bonas dicimus,conceſſit,ut haberentur aptæ, habiles,& ad naturam accōmodatæ : fateriq; cœpit, ſapiēti,hoc eſt ſumme beato,cōmodius tamen eſſe,ſi ea quoque habeat, quæ bona non audet appellare,natura ipſa accōmodata eſſe concedit: negatq; Platonem, ſi ſapiens non ſit, eadem eſſe in cauſa , qua tyrannū Dionyſium; huic mori optimum eſſe propter deſperationem ſapientiæ,illi propter ſpem uiuere:peccata autem partim eſſe tolerabilia, partim nullo modo ; propterea ꝙ alia peccata plures, alia pauciores quaſi numeros officij præterirent : iam inſipiētes alios ita eſſe, ut nullo modo ad ſapientiam poſſent peruenire;alios, qui poſſent, ſi id geſſiſſent , ſapientiam conſequi . hic loquebatur aliter,atque omnes: ſentiebat idem, quod cæteri.nec uero minoris æſtimanda ducebat ea,quæ ipſe bona negaret eſſe;quàm illi, qui ea bona eſſe dice=

bant. quid igitur uoluit ſibi, qui illa mutauerit? ſaltem aliquid de pondere detraxiſſet, & paulo minoris æſtimauiſſet ea, quàm peripatetici, ut ſentire quoque aliud, nó ſolũ dicere uideretur. Quid de ipſa beata uita, ad quã omnia referũtur, quæ dicitis? negatis eã eſſe quæ expleta ſit omnibus ijs rebus, quas natura deſideret: totamq; eã in una uirtute ponitis. cumq; omnis cõtrouerſia aut de re ſoleat, aut de nomine eſſe: utraq; earum naſcitur, ſi aut res ignoratur, aut erratur in nomine. quorũ ſi neutrũ eſt, opera danda eſt, ut uerbis utamur quamuſitatiſſimis, & quãmaxime aptis, ideſt rem declarantibus. num igitur dubium eſt, quin, ſi in re ipſa nihil peccatur à ſuperioribus, uerbis illi cõmodius utãtur? uideamus igitur ſentẽtias eorũ: tum ad uerba redeamus. Dicunt appetitionem animi moueri, cum aliquid ei ſecũdum naturam eſſe uideatur, omniaq;, quæ ſecundũ naturã ſunt, æſtimatione aliqua digna, eaq; pro eo, quantum in quaque ſit ponderis, eſſe æſtimanda; quæq; ſecundũ naturam ſint, partim nihil habere in ſeſe eius appetitionis, de qua ſæpe iã diximus, quæ nec honeſta, nec laudabilia dicantur; partim quæ uoluptatem habeant in omni animante, ſed in homine rationem etiam: ex eis quæ ſint apta, ea honeſta, ea pulchra, ea laudabilia. illa autẽ ſuperiora, naturalia nominantur: quæ coniuncta cũ honeſtis, uitam beatam perficiunt, & abſoluunt. omnium autem eorum cõmodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona eſſe dicunt, quàm Zeno, qui negat; lõge præſtantiſſimum eſſe, quod honeſtũ eſſet; atque laudabile: ſed ſi duo honeſta propoſita ſint, alterum cum ua=

letudine, alterem cum morbo; non eſſe dubium, ad utrum eorum natura nos ipſa deducta ſit; ſed tamen tantam uim honeſtatis eſſe, tantumq́; eã rebus omnibus præſtare, & excellere. ut nullis nec ſupplicijs, nec præmijs dimoueri poſſit ex eo, quod rectum eſſe decreuerit, omniaq́;, quæ dura, difficilia, aduerſa uideantur, ea uirtutibus ijs, quibus à natura eſſemus ornati, obteri poſſe; non facile illas quidem, nec cõtemnendas; (quid enim eſſet in uirtute tantũ?) ſed ut hoc iudicaremus, nõ eſſe in his partem maximã poſitam aut beate, aut ſecus uiuendi. ad ſummam, ea quæ Zeno æſtimanda, & ſumenda, & apta naturæ eſſe dixit, eadẽ illi bona appellant: uitam autem beatam illi eã, quæ conſtaret ex ijs rebus, quas dixi, aut plurimis, aut grauiſſimis. Zeno autem, quod ſuam, quod propriam ſpeciem hobeat cur appetendum ſit, id ſolum bonum appellat: beatum autem uitam eam ſolam. quæ cum uirtute degatur. Si de re diſceptari oportet: nulla mihi tecũ Cato poteſt eſſe diſſenſio: nihil eſt enim de quo aliter tu ſentias, atque ego: modo commutatis uerbis ipſas res conferamus. nec hoc ille non uidit: ſed uerborum magnificentia eſt & gloria delectatus. qui ſi ea, quæ dicit, ita ſentiret, ut uerba ſignificant: quid inter eum, & uel Pyrrhonem, uel Ariſtonem intereſſet? ſin autem eos non probabat: quid attinuit cũ ijs, quibuſcum re conueniebat, uerbis diſcrepare? quid, ſi reuiuiſcant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? nos cum te M. Cato ſtudioſiſſimum philoſophię, ut iuſtiſſimum uirum, optimum iudicem, religioſiſſimum te-

ſtem audiremus, admirati ſumus, quid eſſet, cur no-bis Stoicos anteferres; qui de rebus bonis, & ma-lis ſentirent ea, quæ ab hoc Polemone Zeno cogno-uerat; nominibus uterentur ijs, quæ prima ſpecie ad-mirationem, re explicata riſum mouerent. tu autem ſi tibi illa probabantur, cur non proprijs uerbis illa tenebas? ſin auctoritas commouebat: nobis in omni-bus, & Platoni ipſi neſcio quem illũ anteponebas? præ-ſertim cum in Reip. princeps eſſe uelles, ad eamq; tuẽ-dam cum ſumma tua dignitate maxime à nobis or-nari atque inſtrui poſſes: nobis enim iſta quæſita, à nobis deſcripta, notata, præcepta ſunt: omnium re-rum publicarum rectiones, genera, ſtatus, mutatio-nes, leges etiam, & inſtituta, ac mores ciuitatum præſcripſimus. eloquentiæ uero, quæ & principibus maxime ornamento eſt, & qua te audiuimus uale-re plurimum, quantum tibi ex monumentis noſtris addidiſſes? ea cum dixiſſent, quid tandem talibus ui-ris reſponderes? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem dictauiſſes, uel po-tius paululum loci mihi, ut his reſponderem, dares, niſi & te audire nunc mallem, & iſtis tamen alio tempore reſponſurus eſſem, tunc ſcilicet, cum tibi. Atqui, ſi uerum reſpondere uelles Cato, hæc erant dicenda; non eos tibi non probatos, tantis in-genijs homines, tantaq; auctoritate; ſed te ani-maduertiſſe, quas res illi propter antiquitatem pa-rum uidiſſent, eas à Stoicis eſſe perſpectas; eiſdemq; de rebus hos tum acutius diſſeruiſſe, tum ſenſiſſe grauius, & fortius; quippe qui primum ualetu-

dinem bonam expetendam urgent eſſe, eligendam di=cant; non quia ſit bonum ualere; ſed quia ſit non ni hilo æſtimandum; neque tamen pluris, quàm illis ui=deatur, qui illud non dubitant bonum dicere. hoc uero te ferre non potuiſſe, quod antiqui illi quaſi bar bati, ut nos de noſtris ſolemus dicere, crediderint, eius, qui honeſte uiueret, ſi idem etiam bene uale=ret, bene audiret, copioſus eſſet, optabiliorem fore uitam, melioremq́; & magis expetendam, quàm il=lius, qui æque uir bonus, multis modis eſſet, ut Ennij *Alcmæo,*

,, Circunuentus morbo, exilio, atque inopia.

illi igitur antiqui non tam acute optabiliorem illam uitam putant, præſtantiorem, beatiorem, Stoici *au=tem tantum modo præponendam in ſeligendo; non quo beatior hæc uita ſit; ſed quòd ad naturam accom modatior: & qui ſapientes non ſunt, omnes æque mi ſeros eſſe.* Stoici *hæc uidelicet uiderunt. illos autem id fugerat ſuperiores: qui arbitrabantur homines ſce=leribus, & parricidijs inquinatos, nihilo miſeriores eſ=ſe, quàm eos, qui cum caſte & integre uiuerent, non=dum perfectam illam ſapiētiam eſſent conſecuti. atq; hoc loco ſimilitudines eas, quibus illi uti ſolent, diſſi=millimas proferebas. quis enim ignorat, ſi plures ex alto emergere uelint, propius fore eos quidem ad reſpi randum, qui ad ſummam iam aquam appropin=quant, ſed nihilo magis reſpirare poſſe, quàm eos, qui ſunt in profundo? nihil ergo adiuuat procedere, & progredi in uirtute, quo minus miſerrimus ſit, anteq̄ ad eā peruenerit; quoniā in aqua nihil adiuuat pro=*

cedere, & quoniā catuli, qui iam deſpecturi ſunt, cæci æque, & ij qui modo nati: Platonē quoq; neceſſe eſt, quoniā non dum uidebit, æque cæcum animo, ac Phalarim fuiſſe. iſta ſimilia non ſunt Cato: in quibus quamuis multū proceſſeris, tamen illud in eadem cauſa eſt, à quo abeſſe uelis, donec euaſeris. nec enim ille reſpirat, ante quàm emerſit: & catuli æque cæci priuſquam deſpexerūt, ac ſi ita futuri ſemper eſſent. illa ſunt ſimilia: hebes acies eſt cuipiam oculorum: corpore alius langueſcit: hi curatione adhibita leuātur in dies: alter ualet plus quotidie, alter uidet. hi ſimiles ſunt omnibus, qui uirtuti ſtudent. leuantur uitijs: leuantur erroribus. niſi forte cenſes Ti. Gracchum patrem non beatiorem fuiſſe, quàm filium, cum alter ſtabilire Remp. ſtuduerit, alter euertere. nec tamen ille erat ſapiens: quis enim hoc? aut quando? aut ubi? aut unde? ſed quia ſtudebat laudi, & dignitati, multum in uirtute proceſſerat. conferam autem auum tuum Druſum cū C. Graccho eius ferè æquali. quæ hic Reip. uulnera imponebat, eadem ille ſanabat. ſed nihil eſt, quod tam miſeros faciat, quàm impietas, & ſcelus. ut iam omnes inſipientes ſint miſeri; quod profecto ſunt: non eſt tamen æque miſer, qui patriæ conſulit; & is, qui illam extinctam cupit. leuatio igitur uitiorum magna fit ijs, qui habēt ad uirtutem progreſſionis aliquantulum. ueſtri autem progreſſionem ad uirtutem fieri aiunt, leuationē uitiorum fieri negant. at quo utuntur homines acuti argumento ad probandū, operæpretium eſt conſiderare. quarum, inquiunt, artium ſumma creſcere poteſt, earum etiam contrarium

ſumma poterit augeri. ad uirtutis autem ſummã acce‑dere nihil poteſt: ne uitia quidem igitur creſcere poterunt, quæ ſunt uirtutum contraria. utrum igitur tandem, perſpicuis ne dubia aperiũtur, an dubijs perſpicua tolluntur? atqui hoc perſpicuum eſt, uitia alia in alijs eſſe maiora: illud dubium, ad id, quod ſummum bonũ dicitis, ecquænam fieri poſſit acceſſio. uos autem cum perſpicuis dubia debeatis illuſtrare, dubijs perſpicua conamini tollere. itaque eadem ratione, qua ſum paulo ante uſus, hærebitis. ſi enim propterea uitia alia alijs maiora non ſunt, quia ne ad finem quidẽ bonorum eum, quem uos facitis, quidquam poteſt accedere: quoniam perſpicuum eſt uitia non eſſe omniũ paria, finis bonorum uobis mutandus eſt. teneamus enim illud neceſſe eſt, cum conſequens aliquod falſum ſit, illud, cuius id conſequens ſit, non poſſe eſſe uerum. quæ eſt igitur cauſa iſtarum anguſtiarum? glorioſa oſtentatio in cõſtituẽdo ſummo bono. cum enim, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe confirmatur: tollitur cur ualetudinis, diligentia rei familiaris, adminiſtratio Reip. ordo gerendorum negotiorum, officia uitæ, ipſum denique illud honeſtum, in quo uno uultis eſſe omnia, deſerendum eſt. quæ diligentiſſime contra Ariſtonem dicuntur à Chryſippo. ex ea difficultate illæ fallaciloquæ (ut ait Accius) malitiæ natæ ſunt. qui enim? ſapientia, ubi pedem poneret, non habebat ſublatis officijs omnibus: officia autem tollebantur, delectu omni, & diſcrimine remoto. quæ eſſe poterant rebus omnibus ſic exæquatis, ut inter eas nihil intereſſet? ex his anguſtijs iſta euaſerũt deterio‑

ra, quàm Ariſtonis.illa tamen ſimplicia, ueſtra uerſuta.roges enim Ariſtonem,bona ne ei uideantur hæc, uacuitas doloris,diuitiæ, ualetudo? neget. quid, quæ contraria ſunt his,mala ne? nihilo magis. Zenonem roges: reſpondeat totidem uerbis. admirantes quæramus ab utroq;,quonam modo uitam agere poſſimus, ſi nihil intereſſe noſtra putemus,ualeamus,ægri ne ſimus; uacemus,an cruciemur dolore; frigus, famem propulſare poſſimus, nec ne poſſimus: uiues, inquit, Ariſto magnifice,atq; præclare: quod erit cũque uiſum ages,nunquã angere, nunquam cupies, nunquã timebis.quid Zeno? portenta hæc eſſe dicit, nec ea ratione ullo modo poſſe uiui;ſed differre inter honeſtũ, & turpe; nimium quantũ; neſcio quid, immenſum, inter cæteras res nihil omnino intereſſe.idẽ adhuc.audi reliqua,et riſum cõtinet, ſi potes.media illa,inquit, inter quæ nihil intereſt,tamen eiuſmodi ſunt,ut eorũ alia eligẽda ſint,alia reijcienda,alia omnino negligenda,hoc eſt ut eorum alia uelis,alia nolis,alia nõ cures. at modo dixeras nihil in his rebus eſſe, qđ intereſſet. & nũc idem dico,inquies; ſed ad uirtutẽ,& ad uitia nihil intereſſe.quis iſtud quæſo neſciebat? uerũ audiamus.iſta,inquit,quæ dixiſti,ualere,locupletem eſſe,nõ dolere,bona,non dico, ſed dicam græce προηγμένα,latine autem producta: ſed propoſita,aut præcipua malo: ſic tolerabilius & mollius. illa autem,egeſtatem, morbum,dolorem,nõ appello mala, ſed, ſi libet, reiectanea. itaque illa non dico me expetere, ſed legere; nec optare, ſed ſumere; cõtraria autem nõ fugere, ſed quaſi ſecernere. quid ait Ariſtoteles, reliquiq; Plato-

nis alumnis? ſe omnia, quæ ſecundū naturam ſint, bona appellare; quæ autem cōtra, mala. uides ne igitur Zenonem tuum cum Ariſtone uerbis cōſentire, re diſſidere? cum Ariſtotele & illis re conſentire, uerbis diſcrepare? cur igitur, cum de re conueniat, non malimus uſitate loqui? aut doceat paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, ſi illam in rebus præpoſitis, quàm ſi in bonis duxero; fortioremq́; in patiendo dolore, ſi eum aſperum, & difficilem perpeſſu, & contra naturam eſſe, quàm ſi malū dixero. facete M. Piſo familiaris noſter & alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. quid. n. aiebat, bonum negas eſſe diuitias, præpoſitū eſſe dicis? quid adiuuas? auaritiam'ne minuis? ꝙ ſi uerbum ſequimur, primum lōgius uerbum præpoſitum, quàm bonum. nihil ad rem: ne ſit ſanè: at certe grauius. nam, bonum ex quo appellatū ſit, neſcio; præpoſitum ex eo credo, ꝙ præponatur alijs. Id mihi magnū uidebatur. itaq; dicebat plus tribui diuitijs à Zenone, qui eas in præpoſitis poneret; quàm ab Ariſtotele, qui bonū eſſe diuitias fateretur, ſed nec magnū bonū, & præ rectis honeſtisq; cōtemnēdū, ac deſpiciendū, nec magnopere expetēdū: omninoq́; de omnibus iſtis uerbis à Zenone mutatis ita diſputabat; & quæ bona negarētur eſſe ab eo, et quæ mala, illa lætioribus nominibus ab eo appellari, quā à nobis, hæc triſtioribus. Piſo igitur hoc modo uir optimus, tuiq́;, ut ſcis, amātiſſimus. nos paucis ad hæc additis finē faciamus aliquādo: lōgū eſt. n. ad omnia reſpondere, quæ à te dicta ſunt: nam ex eiuſdem uerborum præſtigijs et regna nata nobis ſunt, & imperia, et diuitiæ, & tātæ

quidem,ut omnia,quæ ubiq; ſint, ſapientis eſſe dicã tis, ſolum præterea formoſum, ſolum liberum, ſolum ciuem; ſtultorum omnia cõtraria; quos etiam inſanos eſſe multis.hæc παράδοξα illi, nos admirabilia dicamus.quid autem habent admirationis,cum prope acceſſeris? conferam tecum, quam cuiq; uerbo rẽ ſubijcias:nulla erit cõtrouerſia. omnia peccata paria dicitis.non ego tecũ iam ita loquar. ut ijſdem his de rebus cum L.Murenã te accuſante defenderem. apud imperitos tum illa dicta ſunt: aliquid etiam coronæ datũ. nunc agendum eſt ſubtilius. peccata paria quonã modo? quia nec honeſto quidquã honeſtius,nec turpi turpius.perge porrò: nam de iſto magna diſſenſio eſt. illa argumenta propria uideamus, cur omnia peccata ſint paria.ut,inquit,in fidibus plurimis,ſi nulla earũ ita contenta numeris ſit, ut cõcentum ſeruare poſſit, oẽs æque incontentæ ſint: ſic peccata,quia diſcrepant, æque diſcrepant: paria ſunt igitur.hic ambiguo ludimur.æque enim contingit omnibus fidibus,ut incõtentæ ſint: illud non continuo,ut æque incontentæ.collatio igitur iſta te nihil iuuat.nec enim omnes auaritias ſi æque auaritias eſſe dixerimus,ſequitur ẽt ut æquas eſſe dicamus.ecce aliud ſimile diſſimile. ut enim, inquit,gubernator æque peccat, ſi palearum nauẽ euertit,& ſi auri: item æque peccat qui parentẽ, & qui ſeruum iniuria uerberat.hæc non uidere,cuius generis onus nauis uehat,ad gubernatoris artem nihil pertinere:itaque,aurum paleam ue portet,ad bene, aut ad male gubernãdum nihil intereſſe. at quid inter parentem,& ſeruulum interſit,intelligi & poteſt, &

debet.ergo in gubernando nihil,in officio plurimũ intereſt,quo in genere peccetur,et ſi in ipſa gubernatione negligẽtia eſt nauis euerſa, maius eſt peccatum in auro,quàm in palea : omnibus enim artibus uolumus attributam eſſe eam,quæ cõmunis appellatur prudentia: quam oẽs,qui cuiq; artificio præſunt, debent habere.ita ne hoc modo paria quidem peccata ſunt. urgent tamen, & nihil remittunt.quoniam, inquiunt, omne peccatum imbecillitatis,& inconſtantiæ eſt,hæc aũt uitia in omnibus ſtultis æque magna ſunt:neceſſe eſt paria eſſe peccata.quaſi uero aũt concedatur,in omnibus ſtultis æque magna eſſe uitia, & eadem imbecillitate,& incõſtantia L. Tubulum fuiſſe, qua illum, cuius is condemnatus eſt rogatione, P. Scæuolam : & quaſi nihil inter res quoq; ipſas,in quibus peccator,interſit;ut quo hæ maiores,minoresue ſint,eo, quæ peccentur in his rebus,aut maiora ſint,aut minora.itaq; (iã.n. cõcludatur oratio) hoc uno uitio maxime mihi premi uidentur tui Stoici,ꝙ ſe poſſe putant duas contrarias ſententias obtinere : quid enim eſt tam repugnans,quàm eundem dicere,quod honeſtum ſit, ſolũ id bonum eſſe,qui dicat appetitionem rerum ad uiuẽdum accõmodatarum à natura profectam ? ita cũ ea uolunt retinere,quæ ſuperiori ſententiæ cõueniunt in Ariſtonem incidunt:cum id fugiunt,re eadem defendunt,quæ Peripatetici,uerba tenẽt mordicus.quæ rurſus dum ſibi euelli ex ore nolunt,horridiores euadunt, aſperiores,duriores & oratione, & moribus.quã illorum triſtitiam atq; aſperitatem fugiens Panætius,nec acerbitatẽ ſententiarũ,nec diſſerendi ſpinas probauit;

fuitq; in altero genere mitior. in altero illuſtrior; ſemperq; habuit in ore Platonem, Ariſtotelem, Xenocratẽ, Theophraſtum, Dicæarchum, ut ipſius ſcripta declarãt. quos quidẽ tibi ſtudioſe, & diligenter tractandos, magnopere cenſeo. Sed quoniam adueſperaſcit, et mihi ad uillam reuertendum eſt: nũc quidem hactenus: uerum hoc idem ſæpe faciamus. Nos uero, inquit ille: nam quid poſſumus facere melius? et hanc quidem primã exigam à te operã, ut audias me, quæ à te dicta ſunt, refellentem. ſed momento, te, quæ nos ſentiamus, omnia probare, niſi ꝙ uerbis aliter utamur; mihi aũt ueſtrorũ nihil probari. Scrupulum, inquã, abeunti. ſed uidebimus. Quæ cum eſſent dicta, diſceſſimus.

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM LIBER V.

CVm audiuiſſem Antiochũ Brute, ut ſolebat, cum M. Piſone diſputantẽ in eo gymnaſio, quod Ptolemæium uocatur; unaq; nobiſcum Q. frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noſter cognatione patruelis, amore germanus: conſtituimus inter nos, ut ambulationem poſtmeridianam cõficeremus in Academia, maxime quod is locus ab omni turba id temporis uacuus eſſet. itaque ad tempus ad Piſonem omnes. inde uario ſermone ſex illa à Dipylo ſtadia confecimus: cum autem ueniſſemus in Acade-

miá,nõ ſine Cauſa nobilitata ſpatia, ſolitudo erat ea, quam uolueramus. Tum Piſo,natura ne nobis hoc, inquit,datum dicam,an errore quodam,ut,cum ea loca uideamus,in quibus memoria dignos uiros acceperimus multos eſſe uerſatos,magis moueamur, quam ſi quãdo eorũ ipſorũ aut facta audiamus, aut ſcriptũ aliquid legamus? uelut ego nunc moueor:uenit enim mihi Platonis in mentem: quem accepimus primũ hic diſputare ſolitum:cuius etiã illi hortuli propinqui nõ memoriã ſolum mihi afferunt, ſed ipſum uidẽtur in conſpectu meo hic ponere. hic Speuſippus, hic Xenocrates, hic eius auditor Polemo: cuius ipſa illa ſeſſio fuit,quam uidemus.equidem etiam curiam noſtram, Hoſtiliam dico,nõ hanc nouam, quæ mihi minor eſſe uidetur,poſteaquam eſt maior; ſolebam intuens, Scipionem, Catonem, Lælium, noſtrum uero in primis auum cogitare. tanta uis admonitionis ineſt in locis: ut nõ ſine cauſa ex his memoriæ ducta ſit diſciplina.

Tum Quintus, eſt planè Piſo, ut dicis, inquit: nam me ipſum huc modo uenientem conuertebat ad ſeſe Coloneus ille locus, cuius incola Sophocles ob oculos uerſabatur. quem ſcis quàm admirer, quanq; eo delecter.me quidem ad altiorem memoriã Oedipodis huc uenientis,& illo molliſſimo carmine quænam eſſent ipſa hæc loca requirentis, ſpecies quædam commouit,inanis ſcilicet, ſed commouit tamen. Tum Pomponius,at ego,quem uos ut deditum Epicuro inſectari ſoletis, ſum multum equidem cum Phædro, quem unice diligo, ut ſcitis, in Epicuri hortis, quos modo præteribamus: ſed ueteris prouerbij admonitu ui-

uorum

uorum memini;nec tamen Epicuri licet obliuiſci, ſi cu piam; cuius imaginem non modo in tabulis noſtri fa= miliares,ſed etiam in poculis,& in annulis habent. Hic ego,Pomponius *quidem,inquam,noſter iocari ui= detur,et fortaſſe ſuo iure : ita enim* Athenis *ſe colloca uit,ut ſit pene' unus ex* Atticis,*ut id etiam cognomine uideatur habiturus.ego autem tibi* Piſo *aſſentior, uſu hoc euenire,ut acrius aliquanto,& attentius de claris uiris locorum admonitu cogitemus. ſcis enim me quo= dam tempore* Metapontum *ueniſſe tecũ, nec ad hoſpi tem ante diuertiſſe,quàm* Pythagoræ *ipſum illum lo= cum,ubi uitam ediderat, ſedemq; uiderim.hoc autem tempore,etſi multa in omni parte* Athenarum *ſunt in ipſis locis indicia ſummorum uirorum: tamen ego illa moueor exedra: modo enim fuit* Carneades: *quem ui= dere uideor: eſt enim nota imago:à ſedeq; ipſa tanta ingenij magnitudine orbata deſiderari illam uocem puto.* Tum Piſo, *quoniam igitur aliquid omnes, quid* Lucius *noſter,inquit? an eum locum libenter in= uiſit,ubi* Demoſthenes, & Aeſchines *inter ſe decerta= re ſoliti ſunt? ſuo enim quiſque ſtudio maxime duci= tur.* Et ille,*cum erubuiſſet,noli,inquit,ex me quære re,qui in* Phalericum *etiam deſcenderim: quo in loco ad fluctum aiunt declamare ſolitum* Demoſthenem, *ut fremitum aſſueſceret uoce uincere. modo etiam paululum ad dextram de uia declinaui,ut ad* Peri= clis *ſepulcrum accederem. quanquam id quidem in= finitum eſt in hac urbe:quacunque enim ingredimur, in aliquam hiſtoriam ueſtigium ponimus.* Tum Pi= ſo, *atqui* Cicero, *inquis, iſta ſtudia, ſi ad imitandos*

ſummos uiros ſpectant,ingenioſorum ſunt:ſin tantum modo ad indicia ueteris memoriæ cognoſcendæ,curioſorum.te autem hortamur omnes,currentem quidem,ut ſpero,ut eos,quos nouiſſe uis,etiam imitari uelis.

Hic ego,etſi facit hic quidem, inquam, Piſo, ut uides, ea, quæ præcipis: tamen mihi grata eſt hortatio tua. Tum ille amiciſſime, ut ſolebat,nos uero, inquit,omnes omnia ad huius adoleſcentiam cõferamus, in primisq́; ut aliquid ſuorum ſtudiorum philoſophiæ quoque impertiat;uel ut te imitetur,quem amat; uel ut illud ipſum,quod ſtudet,facere poſſit ornatius. ſed utrum hortandus es nobis Luci,inquit,an etiam tua ſponte propenſus es? mihi quidem Antiochum, quem audis,ſatis belle uideris attendere. Tum ille timide, uel potius uerecunde,facio,inquit, equidem: ſed audiſti ne modo de Carneade? rapior illuc: reuocat autem Antiochus: nec eſt præterea,quem audiamus. Tum Piſo,etſi hoc,inquit,fortaſſe non poterit ſic abire,cum hic adſit: (me autem dicebat)tamen audebo te ab hac Academia noua ad ueterẽ illã uocare. in qua ut dicere Antiochum audiebas,non ij ſoli numerãtur, qui Academici uocantur, Speuſippus, Xenocrates, Polemo,Crantor,cæteriq́;,ſed etiam Peripatetici ueteres, quorum princeps Ariſtoteles,quem, excepto Platone, haud ſcio an recte dixerim principem philoſophorum. ad eos igitur conuerte te, quæſo:ex eorum enim ſcriptis,& inſtitutis cum omnis doctrina liberalis, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans ſumi poteſt, tum uarietas eſt tãta artium, ut nemo ſine eo inſtrumento ad ullam rem illuſtriorem ſatis ornatus poſſit accedere.ab

his oratores, ab his Imperatores, ac Rerumpublicarum principes extiterunt. ut ad minora ueniam, mathematici, poetæ, muſici, medici denique ex hac tanquam ex omnium artium officina profecti ſunt. Ad quæ ego, ſcis me, inquam, iſtud idem ſentire Piſo: ſed à te opportune mentio facta eſt. ſtudet enim meus audire Cicero, quænam ſit iſtius ueteris, quam commemoras, Academiæ de finibus bonorum, Peripateticorumq́; ſententia. cenſemus autē te facillime id explanare poſſe, quòd et Staſeam Neapolitanū multos annos habueris apud te, et complureis iam menſes Athenis hæc ipſa te ex Antiocho uidemus exquirere. Et ille ridens, age, age, inquit, ſatis enim ſcite me noſtri ſermonis principium eſſe uoluiſti, exponamus adoleſcenti, ſi qua forte poſſumus: dat enim id nobis ſolitudo, quod ſi quis deus diceret, nunquam putarem; me in Academia tanquam philoſophum diſputaturū. ſed ne, dum huic obſequor, uobis moleſtus ſim. Mihi, inquam, qui te id ipſum rogaui? Tum Quintus, & Pomponius cum idem ſe uelle dixiſſent, Piſo exorſus eſt. cuius oratio, attende quæſo Brute, ſatis ne uideatur Antiochi complexa eſſe ſententiam: quam tibi, qui fratrem eius Ariſtum frequenter audieris, maxime probatam exiſtimo. ſic eſt igitur locutus. Quantus ornatus in Peripateticorum diſciplina ſit, ſatis eſt à me, ut breuiſſime potui, paulo ante dictum. ſed eſt forma eius diſciplinæ, ſicut ferè cæterarum, triplex. una pars eſt, natura: diſſerendi, altera: uiuendi, tertia. natura ſic ab ijs inueſtigata eſt, ut nulla pars cœlo, mari, terra (ut poetice loquar) prætermiſſa ſit. quin etiam, cum de re-

rum initijs, omniq; mundo locuti eſſent, ut multa non modo probabili argumentatione, ſed etiam neceſſaria mathematicorum ratione concluderent: maximã materiam ex rebus per ſe inueſtigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. perſecutus eſt Ariſtoteles *animantium omnium ortus, uictus, figuras:* Theophraſtus *autem ſtirpium naturas, omniumq; fere rerum, quæ è terra gignerentur, cauſas, atque rationes. qua ex cognitione facilior facta eſt inueſtigatio rerum occultiſſimarum: diſſerendiq; ab ijſdem nõ dialectice ſolum, ſed etiam oratorie præcepta ſunt tradita: ab* Ariſtoteleq; *principe de ſingulis rebus in utranque partem dicendi exercitatio eſt inſtituta; ut nõ contra omnia ſemper, ſicut* Arceſilas, *diceret, & tamen ut in omnibus rebus, quidquid ex utraq; parte dici poſſet, expromeret. cum autem tertia pars bene uiuendi præcepta quæreret, ea quoque eſt ab ijſdem non ſolum ad priuatæ uitæ rationem, ſed etiam ad rerum publicarum rectionem relata. omnium fere ciuitatum non* Græciæ *ſolum, ſed etiam barbariæ ab* Ariſtotele *mores, inſtituta, diſciplinas, à* Theophraſto *leges etiam cognouimus. cumq; uterque eorum docuiſſet, qualem in* Rep. *principem eſſe conueniret; pluribus præterea cum ſcripſiſſet, qui eſſet optimus* Reip. *ſtatus: hoc amplius* Theophraſtus, *quæ eſſent in* Rep. *inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus eſſet moderandum, utcunque res poſtularet. uitæ autem degendæ ratio maxime quidem illis placuit quieta, in cõtemplatione, et cognitione poſita rerum. quæ quia deorum erat uitæ ſimillima, ſapiente uiſa eſt digniſſima.*

atque his de rebus & ſplendida eſt eorum, & illuſtris oratio. De ſummo autem bono, quia duo genera librorum ſunt, unum populariter ſcriptum, quod ἐξωτερικὸν appellabant; alterum limatius, quod in commentarijs reliquerunt: non ſemper idem dicere uidentur: nec in ſumma tamen ipſa aut uarietas eſt ulla, apud hos quidem quos nominaui; aut inter ipſos diſſenſio: ſed cum beata uita quæratur, idq́; ſit unũ, quod philoſophia ſpectare, & ſequi debeat; ſit ne ea tota ſita in poteſtate ſapientis, an poſſit aut labefactari, aut eripi rebus aduerſis, in eo non nunquam uariari inter eos, & dubitari uidetur. quod maxime efficit Theophraſti de beata uita liber: in quo multum admodum fortunæ datur. quod ſi ita ſe habeat, non poſſit beatam præſtare uitam ſapientia. hæc mihi uidetur delicatior, ut ita dicam, meliorq́; ratio, quàm uirtutis uis, grauitasq́; poſtulat. quare teneamus Ariſtotelem, & eius filium Nicomachum: cuius accurate ſcripti de moribus libri, dicuntur illi quidem eſſe Ariſtotelis, ſed non uideo cur non potuerit patri ſimilis eſſe filius. Theophraſtum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in uirtute teneamus, quàm ille tenuit, firmitatis, & roboris. ſimus igitur contenti his: nanque horum poſteri meliores illi quidem mea ſententia, quam reliquarum philoſophi diſciplinarum, ſed ita degenerant, ut ipſi ex ſe nati eſſe uideantur. primum Theophraſti Strato phyſicum ſe uoluit. in quo etſi eſt magnus, tamen noua pleraque, & perpauca de moribus. huius Lyſias & oratione locuples, rebus ipſis

ieiunior.concinnus deinde & elegans huius Ariſto:ſed ea,quæ deſideratũ à magno philoſopho. grauitas in eo non fuit ſcripta ſanè & multa, & polita :ſed neſcio quo pacto auctoritatem oratio nõ habet.prætereo multos,in his,doctum hominem,et ſuauem,Hieronymum: quem iam cur Peripateticum appellem,neſcio: ſummũ enim bonum expoſuit uacuitatem doloris:qui autẽ de ſummo bono diſſentit,de tota philoſophiæ ratione diſſentit.Critolaus imitari antiquos uoluit:et qdẽ eſt grauitate proximus,& redundat oratio:attamen is quidẽ in patrijs inſtitutis manet.Diodorus eius auditor adiungit ad honeſtatem uacuitatem doloris.hic quoque ſuus eſt:de ſummoq; bono diſſentiens,dici uere Peripateticus nõ poteſt.antiquorum autem ſententiã Antiochus noſter mihi uidetur perſequi diligentiſſime:quam eandẽ Ariſtotelis fuiſſe,& Polemonis docet. facit igitur Lucius noſter prudẽter,qui audire de ſummo bono potiſſimũ uelit:hoc enim conſtituto in philoſophia, conſtituta ſunt omnia. nã cæteris in rebus ſiue prætermiſſum, ſiue ignoratum eſt quippiam,non plus incommodi eſt, quàm quanti quæq; earum rerum eſt,in quibus neglectum eſt aliquid. ſummum autem bonũ ſi ignoretur, uiuendi rationem ignorari neceſſe eſt.ex quo tãtus error conſequitur,ut,quẽ in portũ ſe recipiant,ſcire non poſſint.cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur quid ſit & bonorum extremum, & malorũ, inuenta uitæ uia eſt,conformatioq; omnium officiorum.eſt igitur,quò quidq; referatur,ex quo id,quod omnes expetunt,beate uiuendi ratio inueniri,et comparari poteſt. quod quoniã in quo ſit,magna diſſenſio eſt,Carneades

nobis adhibenda diuiſio eſt,qua noſter Antiochus liben ter uti ſolet. ille igitur uidit, non modo quot fuiſſent adhuc philoſophorum de ſummo bono, ſed quot omni no eſſe poſſent ſententiæ.negabat igitur ullam eſſe ar tem,quæ ipſa à ſe proficiſceretur: etenim ſemper illud extra eſt,quod arte comprehenditur.nihil opus eſt ex= emplis hoc facere longius: eſt enim perſpicuum, nul= lam artem in ſe uerſari, ſed eſſe aliud artem ip= ſam, aliud quod propoſitum ſit arti. quoniam ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio, ſic uiuendi ars eſt prudentia: neceſſe eſt eam quoque ab alia re eſſe conſtitutam, & profectam. conſtitit autem ferè inter omnes, id, in quo prudentia uer= ſaretur, & quod aſſequi uellet, aptum, & accom= modatum naturæ eſſe oportere, & tale, ut ipſum per ſe inuitaret, & alliceret appetitum animi: quem ὁρμὴν Græci uocant. quid autem ſit, quod ita moueat, itaq́; à natura in primo ortu appetatur, non conſtat, deq́; eo eſt inter philoſophos, cum ſummum bonum exquiritur, omnis diſſenſio. totius enim quæſtionis eius, quæ habetur de finibus bonorum, & malorum, cum quæritur in his quid ſit extremum, & ultimum, fons reperiendus eſt, in quo ſint prima inuitamenta naturæ. quo inuento, omnis ab eo, quaſi capite, de ſummo bono, & malo diſputatio ducitur. uolu= ptatis alij primum appetitum putant; & primam depulſionem, doloris: alij cenſent primum aſcitum, doloris uacuitatem; & primum declinatum, dolo= rem. ab his alij, quæ prima ſecundum naturam no= minant, proficiſcuntur: in quibus numerant incolumi

tatem, conſeruationemq; omnium partium, ualetudinem, ſenſus integros, doloris uacuitatem, uires, pulchritudinem, cæteráq; generis eiuſdem: quorum ſimilia ſunt prima in animis, quaſi uirtutum ignicu li, & ſemina. ex his tribus cum unum aliquod ſit, quo primum natura moueatur uel ad appetendum, uel ad repellendum, nec quidquam omnino præter hæc tria poſſit eſſe: neceſſe eſt omnino officium aut fugiendi, aut ſequendi ad eorum aliquid referri; ut illa prudentia, quam artem uitæ eſſe diximus, in earum trium rerum aliqua uerſetur, à qua totius uitæ ducat exordium. ex eo autem quod ſtatuerit eſſe, quo primum natura moueatur, exiſtet etiam recti ratio, atque honeſti, quæ cum uno aliquo ex tribus illis congruere poſſit, ut aut id honeſtum ſit, facere omnia aut uoluptatis cauſa, etiam ſi eam non conſequare; aut non dolendi, etiam ſi id aſſequi nequeas; aut eorum, quæ ſecundum naturam ſunt, adipiſcendi. ita fit, ut quanta differentia eſt in principijs naturalibus, tanta ſit in finibus bonorum, malorumq; diſſimilitudo. alij rurſus iiſdem à principijs omne officium referunt aut ad uoluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa ſecundum naturam obtinenda. expoſitis iam igitur ſex de ſummo bono ſententijs, trium proximarum hi principes; uoluptatis, Ariſtippus; non dolendi, Hieronymus; fruendi rebus iis, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, Carneades, non ille quidem auctor, ſed defenſor diſſerendi cauſa fuit. ſuperiores tres erant, quæ eſſe poſſent: quarum eſt una ſola defenſa, eáq; uehemen-

ter. nam uoluptatis cauſa facere omnia, cum, etiam ſi nihil conſequamur, tamē ipſum illud conſilium ita faciendi per ſe expetendum, & honeſtum, & ſolum bonū ſit, nemo dicit. ne uitationem quidem doloris ipſam per ſe quiſquam in rebus expetendis putauit, ne ſi etiā euitare poſſet. at uero facere omnia, ut adipiſcamur quæ ſecundum naturam ſint, etiam ſi ea nō aſſequamur, id eſſe & honeſtum, & ſolum per ſe expetendū, & ſolum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hæ ſunt ſimplices de ſummo bonorum, malorumq; ſententiæ, duæ ſine patrono, quatuor defenſæ, iunctæ autem & duplices expoſitiones ſummi boni, tres omnino fuerunt: nec uero plures, ſi penitus rerum naturam uideas, eſſe potuerunt: nam aut uoluptas adiungi poteſt ad honeſtatem, ut Calliphoni, Dinomachoq; placuit; aut doloris uacuitas, ut Diodoro; aut prima naturæ, ut antiquis, quos eoſdem Academicos, et Peripateticos nominamus. ſed quoniam non poſſunt omnia ſimul dici, hæc in præſentia nota eſſe debebunt, uoluptatem ſemouendam eſſe: quando ad maiora quædam, ut iā apparebit, nati ſumus. de uacuitate doloris eadem ferè dici ſolent, quæ de uoluptate. Quoniam igitur et de uoluptate cū Torquato, & de honeſtate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum: primum, quæ contra uoluptatem dicta ſunt, eadem ferè cadunt contra uacuitatem doloris. nec uero alia ſunt quærenda cōtra Carneadeam illam ſententiam: quocunq; enim modo ſummum bonum ſic exponitur, ut id uacet honeſtate; nec officia, nec uirtutes in ea ratione, nec amicitiæ conſtare poſſunt. coniunctio autem cum honeſtate

uel uoluptatis, uel non dolendi, id ipſum honeſtũ, quod amplecti uult, efficit turpe: ad eas enim res referre, quæ agas, quarum una, ſi quis malo careat, in ſummo eũ bono dicat eſſe, altera uerſetur in leuiſſima parte naturæ; obſcurantis eſt omnem ſplendorem honeſtatis, ne dicam inquinantis. *Reſtant* Stoici. *qui cum à* Peripateticis, *et* Academicis *omnia tranſtuliſſent, nominibus alijs eaſdem res ſecuti ſunt. hos contra ſingulos dici eſt melius. ſed nunc, quod agimus. de illis, cum uolemus.* Democriti *autem ſecuritas, quæ eſt animi tanquam trãquillitas, quam appellant* εὐθυμίαν, *eo ſeparãda fuit ab hac diſputatione, quia iſta animi tranquillitas ea ipſa eſt beata uita. quærimus autem, non quæ ſit, ſed unde ſit. iam exploſæ, eiectæq; ſententiæ* Pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli, *quòd in hunc orbem, quem circunſcripſimus, incidere non poſſunt, adhibendæ omnino non fuerunt. nam cum omnis hæc quæſtio de finibus, & quaſi de extremis bonorum, & malorum ab eo proficiſcatur, quod diximus naturæ eſſe aptum & accommodatum, quodq; ipſum per ſe primum appetatur: hoc totum & ij tollunt, qui in rebus ijs, in quibus nihil, quod non aut honeſtum, aut turpe ſit, negant eſſe ullam cauſam, cur aliud alij anteponatur, nec inter eas res quidquam omnino putant intereſſe; et* Herillus, *ſi ita ſenſit, nihil eſſe bonum præter ſcientiam, omnem conſilij capiendi cauſam, inuentionemq; officij ſuſtulit. ſic excluſis ſententijs reliquorum, cum præterea nulla eſſe poſſit, hæc antiquorum ualeat neceſſe eſt. ergo inſtituto ueterum, quo etiam* Stoici *utuntur, hinc capiamus exordium.* *Omne animal ſe ip-*

ſum diligit; & ſimul ac ortum eſt, id agit, ut ſe conſeruet, quòd hic ei primus ad omnem uitam tuendam appetitus à natura datur, ſe ut conſeruet, atque ita ſit affectum, ut optime ſecundum naturam affectũ eſſe poſſit. hanc initio conſtitutionem confuſam habet, & incertam, ut tantummodo ſe tueatur, qualecunque ſit. ſed nec quid ſit, nec quid poſſit, nec quid ipſius natura ſit, intelligit. cum autem proceſſit paululum, &, quatenus quidquid ſe attingat, ad ſeq; pertineat, perſpicere cœpit; tum ſenſim incipit progredi, ſeſeq; agnoſcere, & intelligere quam ob cauſam habet eum, quem diximus, animi appetitum; cœptatq; & ea, quæ naturæ apta ſentit, appetere, & propulſare contraria. ergo omni animali illud, quod appetit, poſitum eſt in eo, quod naturæ eſt accõmodatum. ita finis bonorum exiſtit ſecundum naturam uiuere, ſic affectum, ut optime affici poſſit, ad naturamq; accommodatiſſime. quoniam autem ſua cuiuſq; animantis natura eſt, neceſſe eſt quoq; finem omniũ hũc eſſe, ut natura expleatur: nihil enim prohibet, quædam eſſe & inter ſe animalibus reliquis, & cum beſtijs homini communia, quoniã omnium eſt natura communis. ſed extrêma illa, & ſumma, quæ quærimus, inter animalium genera diſtincta, & diſpertita ſunt, & ſua cuiq; propria, & ad id apta, quod cuiuſque natura deſiderat. quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum eſſe, ſecundũ naturam uiuere: non ita accipiendum eſt, quaſi dicamus, unum eſſe omnium extremũ. ſed ut omnium artium recte dici poteſt cõmune eſſe, ut aliqua ſcientia uerſetur, ſcientiam autem ſuam cuiuſque artis eſſe: ſic

cõmune animalium omnium, ſecundum naturam uiuere, ſed naturas eſſe diuerſas, ut aliud equo ſit natura, aliud boui, aliud homini, & tamẽ in omnibus ſumma cõmunis, & quidem nõ ſolum in animalibus, ſed etiam in rebus omnibus ijs, quas natura alit, auget, & tuetur: in quibus uidemus, ea, quæ gignuntur è terra, multa quodam modo efficere ipſa ſibi per ſe, quæ ad uiuendum, creſcendumq; ualeant, & ſuo genere perueniant ad extremum: ut iam liceat una cõprehenſione omnia complecti; non dubitemq; dicere, omnem naturam eſſe conſeruatricem ſui; idq; habere propoſitum quaſi finem, & extremum, ſe ut cuſtodiat quam in optimo ſui generis ſtatu: ut neceſſe ſit, omnium rerum, quæ natura uigeant, ſimilem eſſe finem, non eũdem. ex quo intelligi debet homini id eſſe in bonis ultimum, ſecundum naturam uiuere: quod ita interpretemur, uiuere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirente. hæc igitur nobis explicanda ſunt: ſed ſi enodatius, uos ignoſcetis: huius enim ætati, & huic, nũc hoc primũ fortaſſe audienti, ſeruire debemus.

Ita prorſus, inquã: etſi ea quidem, quæ adhuc dixiſti, quamuis ad ætatem recte iſto modo dicerentur.

Expoſita igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum; cur iſta ſe res ita habeat, ut dixi, deinceps demonſtrandum eſt. quamobrem ordiamur ab eo, quod primum poſui, quod idem reapſe primum eſt; ut intelligamus omne animal ſe ipſum diligere. quod quãquã dubitationem nõ habet, (eſt enim infinitũ in ipſa natura, cõprehenditur ſuis cuiuſque ſenſibus, ſic, ut, cõtra ſi quis dicere uelit, non audiatur) tamen, ne quid præter-

mittamus,rationes quoque,cur hoc ita ſit,afferēdas puto.etſi qui poteſt intelligi,aut cogitari,eſſe aliquod animal,quod ſe oderit? res.n.concurrent cōtrariæ.nā cum appetitus ille animi aliquid ad ſe trahere cœperit cōſulto,quod ſibi obſit,quia ſit ſibi inimicus:cum id ſua cauſa faciet,& oderit ſe,& ſimul diliget:quod fieri nō poteſt:neceſſe eſt quidem,ſi quis ſibi ipſi inimicus eſt, eū, quæ bona ſunt,mala putare; bona contra , quæ mala; & quæ appetenda,fugere ; & quæ fugienda , appetere: quæ ſine dubio uitæ ſunt euerſio. neque.n. ſi nonnulli reperiuntur,qui aut laqueos, aut alia exitia quærāt,aut,ut ille apud Terentiū,qui decreuit tantiſper ſe minus iniuriæ ſuo gnato facere(ut ait ipſe)dū fiat miſer,inimicus ipſe ſibi putandus eſt. ſed alij dolore mouētur,alij cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur: et cum in mala ſcientes ruunt,tamen ſe optime ſibi cōſulere arbitrantur:itaque dicunt,nec dubitant,

» *Mihi ſic uſus eſt:tibi ut opus eſt facto,face:*

uelut qui ipſi ſibi bellū indixiſſent,cruciari dies,noctes torqueri uellent: nec uero ſeſe ipſi accuſarent ob eam cauſam,quòd ſeſe male rebus ſuis cōſuluiſſe dicerent: eorum enim eſt hæc querela,qui ſibi chari ſunt,ſeſeq; diligunt.quare quotieſcunque dicetur male de ſe quis mereri,ſibiq; eſſe inimicus,atque hoſtis,uitam denique fugere:intelligatur aliquam ſubeſſe eiuſmodi cauſam, ut ex eo ipſo poſſit intelligi,ſibi quenque eſſe charum. nec uero id ſatis eſt,neminē eſſe,qui ipſe ſe oderit: ſed illud quoque intelligendum eſt , neminem eſſe, qui, quo modo ſe habeat, nihil ſua cenſeat intereſſe : tolletur enim appetitus animi,ſi,ut in ijs rebus,inter quas

nihil intereſt,neutram in partem propenſiores ſimus, item in nobiſmet ipſis, quemadmodum affecti ſimus, nihil noſtra arbitrabimur intereſſe.atque etiã illud, ſi quis dicere uelit,perabſurdum ſit: ita diligi à ſeſe quẽ quam,ut ea uis diligendi ad aliam rem quampiam referatur;nõ ad eum ipſum,qui ſeſe diligat.hoc cum in amicitijs,cum in officijs,cum in uirtutibus dicitur,quo modocunque dicitur,intelligi tamen, quid dicatur,poteſt:in nobis autem ipſis ne intelligi quidẽ, ut propter aliam quãpiam rem, uerbi gratia propter uoluptatem nos amemus:propter nos enim illam,non propter eam noſmet ipſos diligimus.quanquam quid eſt, quod magis perſpicuum ſit,non modo charum ſibi quenque,uerum etiam uehementer charum eſſe?quis eſt enim,aut quotus quiſque,cui,mors cum appropinquet,

» *Non refugiat timido ſanguen,atque exalbeſcat metu?*

etſi hoc quidem eſt in uitio,diſſolutionem naturæ tam ualde perhorreſcere. quod item eſt reprehendendũ in dolore.ſed quia ferè ſic afficiuntur omnes: ſatis argumenti eſt,ab interitu naturam abhorrere.idq́; quo magis quidam ita faciunt,ut iure etiam reprehendantur: hoc magis intelligẽdũ eſt,hæc ipſa nimia in quibuſdã futura non fuiſſe,niſi quædam eſſent modica natura. nec uero dico eorũ metum mortis, qui quia priuari ſe uitæ bonis arbitrentur,aut quia quaſdam poſt mortem formidines extimeſcant,aut ſi metuant ne cum dolore moriantur,idcirco mortem fugiant: in paruis enim ſæpe,qui nihil eorum cogitant,ſi quando his ludentes minamur præcipitaturos alicunde, extimeſcunt. quin etiam feræ,inquit Pacuuius,

» Quibus abeſt ad præcauendum intelligendi aſtutia, ſibi iniecto terrore mortis horreſcunt. quis autẽ de ipſo ſapiente aliter exiſtimat? quin etiam cũ decreuerit eſſe moriendũ, tamẽ diſceſſu à ſuis, atque ipſa relinquẽda luce moueatur. maxime autẽ in hoc quidem genere uis eſt perſpicua naturæ, cum & mendicitatem multi perpetiãtur, ut uiuant; et angãtur appropinquatione mortis cõfecti homines ſenectute; et ea perferant, quæ Philoctetã uidemus in fabulis; qui cũ cruciaretur nõ ferendis dolo[illegible]us, propagabat tamẽ uitã aucupio ſagittarũ,

» Confi[illegible]t tardus celeres, ſtans uolantes,

ut apu[illegible]ctium eſt,

» Penna[illegible]mq; contextu corpori tegumenta faciebat.

de hom[illegible]m genere, aut omnino de animaliũ loquor, cum arborum, [illegible]t ſtirpium eadem penè natura ſit? ſiue, ut doctiſſimis uiris uiſum eſt, maior aliqua cauſa, atq; diuinior hanc uim ingenuit: ſiue hoc ita ſit fortuito. uideamus ea, quæ terra gignit, corticibus, et radicibus ualida ſeruari: quod cõtingit animalibus ſenſuũ diſtributione, et quadam cõpactione membrorũ. qua quidẽ de re, quãquã aſſentior ijs, qui hæc omnia regi natura putant; quæ ſi natura negligat, ipſa eſſe nõ poſſint: tamẽ concedo, ut, qui de hoc diſſentiũt, exiſtiment ꝙ uelint, ac uel hoc intelligant, ſi quãdo naturam hominis dicã, hominem dicere me: nihil .n. hoc differt: nam prius poterit à ſe quiſque diſcedere, q̃ appetitum earũ rerũ, quæ ſibi cõducant, amittere. iure igitur grauiſſimi philoſophi initium ſummi boni à natura petiuerunt; & illum appetitum rerum ad naturam accõmodatarum ingeneratum putauerunt omnibus, qui continentur ea

commendatione naturæ, qua ſe ipſi diligunt. Deinceps uidendũ eſt, quoniã ſatis apertum eſt, ſibi quẽque natura eſſe charũ; quæ ſit hominis natura: id eſt enim, de quo quærimus. Atqui perſpicuum eſt, hominẽ è corpore, animoq́; cõſtare, cum primæ ſint animi partes, ſecundæ corporis. deinde id quoque uidemus, et ita figuratũ corpus, ut excellat alijs; animumq́; ita conſtitutũ, ut & ſenſibus inſtructus ſit, & habeat præſtantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua ſit mirabilis quædam uis rationis, & cognitionis, & ſcientiæ, uirtutumq́; omnium. nam quæ corporis ſunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. itaque ab his ordiamur. Corporis igitur noſtri partes, totaq́; figura, & forma, & ſtatura quàm apta ad naturam ſit, apparet: neque eſt dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales propriæ ſunt hominis, intelligatur. ſed certe opus eſt ea ualere, & uigere, & naturales motus, uſuſq́; habere, ut nec abſit quid eorum, nec ægrum debilitatum'ue ſit: id enim natura deſiderat: eſt enim actio quædam corporis, quæ motus, & ſtatus naturæ congruentis tenet: in quibus ſi peccetur diſtortione, & deprauatione quadam, aut motù, ſtatù'ue deformi, ut ſi aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, ſed retro; fugere plane ſe ipſe, & hominem ex homine exuens naturam odiſſe uideatur. quamobrem etiam ſeſſiones quædam, et flexi, fractiq́; motus, quales proteruorum hominum, aut mollium eſſe ſolent, contra naturam ſunt: ut, etiam ſi animi uitio id eueniat, tamẽ in corpore immutari hominis natura uideatur.

itaque

itaque è contrarijs moderati,æquabilesq́; habitus,effe ctiones,uſusq́; corporis, apta eſſe ad naturam uidentur.iam uero animus non eſſe ſolum,ſed etiam cuiuſdam modi debet eſſe,ut et omnes partes ſuas habeat incolumes:& de uirtutibus nulla deſit.atqui in ſenſibus eſt ſua cuiuſq; uirtus,ut ne quid impediat, quo minus ſuo ſenſus quiſque munere fungatur in ijs rebus celeriter,expediteq; percipiẽdis,quæ ſubiectæ ſunt ſenſibus. animi autem, & eius animi partis quæ princeps eſt, quæq́; mens nominatur, plures ſunt uirtutes,ſed duo prima genera;unum earum,quæ ingenerantur ſuapte natura,appellanturq́; non uoluntariæ; alterũ earum, quæ in uolũtate poſita magis proprio nomine appellari ſolent:quarũ eſt excellens in animorum laude præſtantia.prioris generis eſt docilitas,memoria : quæ ferè omnia appellantur uno ingenij nomine: easq; uirtutes qui habent,ingenioſi uocantur.alterum autem genus eſt magnarum,uerarumq́; uirtutum : quas apellamus uoluntarias.ut prudentiam,temperantiam,fortitudinem,iuſtitiam, & reliquas eiuſdem generis. Et ſummatim quidẽ hæc erant de corpore,animoq́; dicenda.quibus quaſi informatum eſt,quod hominis natura poſtulet.ex quo perſpicuum eſt, quoniam ipſi à nobis diligamur,omniaq́; & in animo, et in corpore perfecta uelimus eſſe,ea nobis ipſa chara eſſe propter ſe, & in ijs eſſe ad bene uiuendum momẽta maxima: nã cui propoſita ſit conſeruatio ſui,neceſſe eſt huic partes quoque ſui charas eſſe, charioresq; , quo perfectiores ſint,& magis in ſuo genere laudabiles : ea enim uita: expetitur,quæ ſit animi,corporiſq; expleta uirtutibus

In eoq; ſummum bonum poni neceſſe eſt:quādo quidē id tale eſſe debet,ut rerum expetēdarum ſit extremū. quo cognito,dubitari non poteſt,quin, cum ipſi homines ſibi ſint per ſe,& ſua ſponte chari, partes quoque & corporis,& animi,& earum rerum, quæ ſunt in utriuſq; motu, & ſtatu, ſua charitate colantur, & per ſe ipſæ appetantur. quibus expoſitis,facilis eſt coniectura,ea maxime eſſe expetenda ex noſtris, quæ plurimum habent dignitatis, ut optimæ cuiuſq; partis, quæ per ſe expetatur, uirtus ſit expetenda maxime. ita fiet, ut animi uirtus corporis uirtuti anteponatur, animiq; uirtutes non uoluntarias uincant uirtutes uoluntariæ:quæ quidem proprie uirtutes appellātur,multumq; excellunt,propterea quod ex ratione gignūtur: qua nihil eſt in homine diuinius: etenim omniū rerū, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut ſine animo ſint,aut non multo ſecus, eorum ſummum bonum in corpore eſt.ut non inſcite illud dictū uideatur in ſue, animum illi pecudi datū pro ſale,ne putreſceret. ſunt autem beſtiæ quædā,in quibus ineſt aliquid ſimile uirtutis,ut in leonibus,ut in canibus, ut in equis, in quibus nō corporum ſolum,ut in ſuibus,ſed etiā animorū aliqua ex parte motus quoſdam uidemus. in homine autem ſumma omnis animi eſt,& in animo rationis: ex qua uirtus eſt: quæ rationis abſolutio definitur: quam etiam atque etiam explicandam putant.earum etiam rerum,quas terra gignit educatio quædam, & perfectio eſt,non diſſimilis animantium. itaq; & uiuere uitem,& mori dicimus,arboremq; & nouellam, & uetulam, & uigere, & ſeneſcere. ex quo non eſt

alienum, ut animantibus, ſic illis & apta quædam ad naturam aptare, & aliena amputare, earumq́; augendarum, & alendarum quandam cultricem eſſe: quæ ſit ſcientia, atque ars agricolarum, quæ circuncidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, quò natura ferat, eò poſſit ire: ut ipſæ uites, ſi loqui poſsint, ita ſe tractandas, tuendasq́; eſſe fateantur. & nunc quidem, quod eá tuetur, ut de uitepotiſsimum loquar, eſt id extrinſecus: in ipſa enim parũ magna uis eſt, ut quamoptime ſe habere poſſit, ſi nulla cultura adhibeatur. at uero ſi ad uitem ſenſus acceſſerit, ut appetitum quendam habeat, & per ſe ipſa moueatur, quid factu ram putat? an ea, quæ per uinitorem antea conſequebatur, & per ſe ipſam curabit? ſed uides ne acceſſuram ei curam, ut ſenſus quoque ſuos, eorumq́; omnium appetitum, & ſi qua ſunt ei mẽbra adiuncta, tueatur? ſic ad illa, quæ ſemper habuit, iunget ea, quæ poſtea acceſſerint; nec eundẽ finem habebit, quem cultor eius habebat; ſed uolet ſecundũ eam naturá, quæ poſtea ei adiuncta ſit, uiuere. ita ſimilis erit finis boni, atq; antea fuerat; nec idem tamen: non enim iam ſtirpis bonũ quæret, ſed animalis. quòd ſi non ſenſus modo ei ſit datus, uerum etiam animus hominis: non neceſſe eſt, & illa priſtina manere, ut tuenda, & inter hæc multo eſſe chariora quæ acceſſerint, animiq́; optimá quanque partem chariſsimam, in eaq́; expletione naturæ ſummi boni finem conſiſtere, cum longe multumq́; præſtent mens, atq; ratio? ſic & extremum omnium appetendorũ, atq; ductum à prima cõmunitate naturæ, multis gradibus aſcendit, ut ad ſumum per

ueniret: quod cumulatur ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta. cum igitur ea ſit, quã expoſui, forma naturæ: ſi, ut initio dixi, ſimul atque ortus eſſet, ſe quiſque cognoſceret, iudicareq; poſſet quæ uis & totius eſſet naturæ, & partium ſingularũ; continuo uideret quid eſſet hoc, quod quærimus omniũ rerum, quas expetimus, ſummum, & ultimum, nec ulla in re peccare poſſet. nunc uero á primo quidem mirabiliter occulta natura eſt, nec perſpici, nec cognoſci poteſt: progredientibus autem ætatibus, ſenſim, tardéue potius quaſi noſmet ipſos cognoſcimus. itaq; illa prima cõmendatio, quæ à natura noſtri facta eſt, nobis obſcura, & incerta eſt; primusq; appetitus ille ánimi tãtum agit, ut ſalui, atq; integri eſſe poſſimus. cũ autem diſpicere cœperimus, & ſentire quid ſimus, & quid ab animãtibus cæteris differamus, tũ ea ſequi incipimus, ad quæ nati ſumus. quam ſimilitudinem uidemus in beſtijs. quæ primo, in quo loco nata ſunt, ex eo ſe nõ cõmouent: deinde ſuo quæque appetitu mouetur. ſerpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus uti uidemus boues, ueſpas aculeis, ſuam denique cuique naturam eſſe ad uiuendum ducẽ. quæ ſimilitudo in genere etiam humano apparet. parui enim primo ortu ſic iacent, tanquã omnino ſine animo ſint: cũ autem paulum firmitatis acceſſerit, & animo utũtur, & ſenſibus; connitũturq; ut ſeſe erigant, et manibus utuntur; & eos agnoſcunt, à quibus educantur; deinde æqualibus delectantur, libenterq; ſe cum his congregant, dantq; ſe ad ludendum, fabellarumq; auditione ducuntur; deq; eo, quod ipſis ſuperat, alijs gratificari

uolunt; animaduertuntq́; ea, quæ domi fiunt, curioſius; incipiuntq́; commentari aliquod, & diſcere; & eorum, quos uident, uolunt non ignorare nomina; quibusq́; rebus cum æqualibus decertant, ſi uincunt, efferunt ſe lætitia, uicti debilitantur, animosq́; dimittunt. quorum ſine cauſa fieri nihil putandum eſt: eſt enim natura ſic generata uis hominis, ut ad omnem uirtutẽ percipiendam facta uideatur: ob eamq́; cauſam parui uirtutum ſimulacris, quarum in ſe habent ſemina, ſine doctrina mouentur: ſunt enim prima elementa naturæ: quibus auctis, uirtutis quaſi carmen efficitur. nã cũ ita nati, factiq́; ſimus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referendæ gratiæ principia in nobis contineremus, atque ad ſcientiam, prudentiam, fortitudinemq́; aptos animos haberemus, à contrariisq́; rebus alienos: non ſine cauſa eas, quas dixi, in pueris uirtutum quaſi ſcintillulas uidemus. è quibus accendi philoſophi ratio debet, ut eam, quaſi deum, ducem ſubſequens, ad naturæ perueniat extremum. nam, ut ſæpe iam dixi, in infirma ætate, imbecillaq́; mente uis naturæ per caliginem cernitur. cum autem progrediens confirmatur animus, agnoſcit ille quidem naturæ uim, ſed ita, ut progredi poſſit longius, per ſe ſit tamen inchoata. intrandum eſt igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea poſtulet, peruidendũ: aliter enim noſmet ipſos noſſe nõ poſſumus. quod præceptum quia maius erat, quàm ut ab homine uideretur; iccirco aſſignatum eſt deo. iubet igitur nos Pythius Apollo noſcere noſmet ipſos. cognitio autẽ hæc eſt una, ut uim noſtri corporis, animiq́; norimus, ſe-

quamurq; eã uitam, quæ rebus ipſis perfruatur. quoniam autem is animi appetitus à principio fuit, ut ea, quæ dixi, quum perfectiſsima à natura haberemus: cõfitendum eſt, cum id adepti ſimus, quod appetitum ſit, in eo quaſi ultimo conſiſtere naturam, atq; id eſſe ſummum bonum, quod certe uniuerſum ſua ſponte ipſum expeti, & propter ſe neceſſe eſt, quonim ante demonſtratum eſt, etiam ſingulas eius partes eſſe per ſe expetendas. in enumerandis autem corporis commodis ſi quis prætermiſſam à nobis uoluptatẽ putabit, in aliud tempus quæſtio differatur: utrum enim ſit uoluptas in ijs rebus, quas primas ſecũdum naturam eſſe diximus, nec ne ſit, ad id, quod agimus, nihil intereſt: ſi enim (ut mihi quidem uidetur) non explet bona naturæ uoluptas, iure prætermiſſa eſt: ſin eſt in ea, quod quidam uolunt; nihil impedit noſtram hanc comprehenſionem ſummi boni: quæ enim conſtituta ſunt prima naturæ, ad ea ſi uoluptas acceſſerit, unũ aliquod acceſſerit commodum corporis, neque eam conſtitutionem ſummi boni, quæ eſt propoſita, mutauerit. Et adhuc quidem ita nobis progreſſa ratio eſt, ut ea duceretur omnis à prima commendatione naturæ. nunc autem aliud iam argumentandi ſequamur genus, ut non ſolum, quia nos diligamus, ſed quia cuiuſque partis naturæ & in corpore, & in animo ſua quæque uis ſit, idcirco in his rebus ſumma noſtra ſponte moueamur. Atque ut à corpore ordiar, uides'ne, ut, ſi qua in membris praua, aut debilitata, aut imminuta ſint, occultẽt homines? ut etiam contendant, & elaborent, ſi efficere poſſint, ut aut non appareat corporis uitiũ, aut

quam minimũ appareat? multóq; etiam dolores curationis cauſa proferant? ut, ſi ipſe uſus membrorũ non modo non maior, uerum etiam minor futurus ſit, eorũ tamen ſpecies ad naturam reuertatur? etenim cũ omnes natura totos ſe expetendos putent, nec id ob aliá rem, ſed propter ipſos: neceſſe eſt eius etiam partes propter ſe expeti, quod uniuerſum propter ſe expetatur. quid in motu, et in ſtatu corporis nihil ineſt, quod animaduertẽdũ eſſe ipſa natura iudicet? quẽadmodũ quis ambulet, ſedeat, qui ductus oris, qui uultus in quoque ſit. nihil ne eſt in his rebus, quod dignum libero, aut indignum eſſe ducamus? nõ ne odio dignos multos putamus, qui quodam motu, aut ſtatu uidentur naturæ legem, & modũ cõtempſiſſe? & quoniam hæc ducuntur de corpore, quid eſt cur non recte pulchritudo etiam ipſa propter ſe expetenda ducatur? nam ſi prauitatem, imminutionemq; corporis propter ſe fugiẽdam putamus: cur non etiam, ac fortaſſe magis, propter ſe formæ dignitatem ſequamur? & ſi turpitudinem fugiamus in ſtatu, & motu corporis: quid eſt, cur pulchritudinem non ſequamur? atque etiam ualetudinem, uires, uacuitatem doloris non propter utilitatem ſolum, ſed etiam ipſas propter ſe expetamus? quoniam enim natura ſuis omnibus expleri partibus uult hunc ſtatum corporis per ſe ipſum expetit, qui eſt maxime è natura: quæ tota perturbatur, ſi aut ægrũ corpus eſt, aut dolet, aut caret uiribus. Videamus animi partes: quarũ eſt aſpectus illuſtrior: quæ quo ſunt excelſiores, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus igitur eſt innatus in omnibus cognitionis amor, & ſcien-

tiæ,ut nemo dubitare poſſit,quin ad eas res hominum natura nullo emolumento inuitata rapiatur.uidemus ne,ut pueri ne uerberibus quidem à contemplandis rebus,perquirendiſq; deterreantur?ut pulſi requirãt,& aliquid ſcire ſe gaudeãt? ut alijs narrare geſtiant? ut pompa,ludis,atque eiuſmodi ſpectaculis teneantur,ob eamq; rem uel famem,& ſitim perferant? quid uero, qui ingenuis ſtudijs,atque artibus delectantur,non ne uidemus eos nec ualetudinis,nec rei familiaris habere rationem? omniaq; perpeti ipſa cognitione, et ſciẽtia captos? & cum maximis curis, & laboribus cõpẽſare eam,quam ex diſcendo capiant,uoluptatem?mihi quidem Homerus huiuſmodi quiddam uidiſſe uidetur in ijs,quæ de Sirenũ cantibus finxerit:neque enim uocũ ſuauitate uidentur,aut nouitate quadam, & uarietate cantandi reuocare eos ſolitæ, qui præteruehebãtur; ſed quia multa ſe ſcire profitebãtur,ut homines ad earum ſaxa diſcendi cupiditate adhæreſcerent: ita enim inuitant Vlyxem(nam uerti,ut quædam Homeri, ſic iſtum ipſum locum)

» O'decus argolicum,quin puppim flectis Vlyxes,
» Auribus ut noſtros poſſis agnoſcere cantus?
» Nam nemo hæc unquã eſt tranſuectus cærula curſu,
» Quin prius aſtiterit uocum dulcedine captus,
» Poſt uarijs auido ſatiatus pectore muſis
» Doctor ad patrias lapſus peruenerit oras.
» Nos graue certamen belli,clademq; tenemus,
» Græcia quam Troiæ diuino numine uexit,
» Omniaq; è latis rerum ueſtigia terris.

uidit Homerus probari fabulam nõ poſſe,ſi cantiun-

culis tantus uir irretitus teneretur. ſcientiam pollicentur: quam nō erat mirū ſapientiæ cupido patria chariorē. atq; omnia quidem ſcire, cuiuſcunq; modi ſunt, cupere, curioſorum; duci uero maiorū rerum contemplatione ad cupiditatem ſcientiæ, ſummorum uirorū eſt putandum. quē enim ardorem ſtudij cenſetis fuiſſe in Archimede, qui, dum in puluere quædā deſcribit attentus, ne patriam quidē captam eſſe ſenſerit? quantum Ariſtoxeni ingenium conſumptū uidemus in muſicis? quo ſtudio Ariſtophanem putamus ætatem in literis duxiſſe? quid de Pythagora, quid de Platone, aut Democrito loquar, à quibus propter diſcendi cupiditatem uidemus ultimas terras eſſe peragratas? quæ qui non uident, nihil unquam magna cognitione dignum amauerunt. atque hoc loco, qui propter animi uoluptates coli dicunt ea ſtudia, quæ dixi; non intelligūt icirco eſſe ea propter ſe expetēda, quòd, nulla utilitate obiecta, delectentur animi, atque ipſa ſcientia, etiā ſi incōmoda datura ſit, gaudeāt. ſed quid attinet de rebus tā apertis plura requirere? ipſi enim quæramus à nobis, ſtellarum motus, contemplationesq; rerum cœleſtium, eorumq; omnium, quæ naturæ obſcuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moueant: et quid hiſtoria delectet, quam ſolemus perſequi uſq; ad extremum, prætermiſſa repetimus, inchoata perſequimur. nec uero ſum inſcius eſſe utilitatem in hiſtoria, non modo uoluptatem. quid, cum fictas fabulas, è quibus utilitas nulla dici poteſt, cum uoluptate legimus? quid cū uolumus nomina eorū, qui quid geſſerint, nota nobis eſſe, parentes, patriam: multa præterea minime ne-

ceſſaria? quid, quod homines infima fortuna, nulla ſpe rerum gerendarum, opifices denique delectentur hiſtoria? maximeq; eos uidere poſſumus res geſtas audire, et legere uelle, qui à ſpe gerẽdi abſunt cõfecti ſenectute. quocirca intelligi neceſſe eſt, in ipſis rebus, quæ diſcuntur, et cognoſcũtur, inuitamẽta ineſſe, quibus ad diſcẽdum cognoſcendumq; moueamur. ac ueteres quidem philoſophi in beatorum inſulis fingũt, qualis natura ſit uita ſapientium, quos cura omni liberatos, nullũ neceſſarium uitæ cultum, aut paratũ requirẽtes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi ut omne tempus in quærẽdo, ac diſcendo in naturæ cognitione cõſumant. nos autem non ſolum beatæ uitæ iſtam oblectationẽ uidemus, ſed etiam leuamentum miſeriarũ. itaq; multi cum in poteſtate eſſent hoſtium, aut tyrannorum, multi in cuſtodia, multi in exilio, dolorem ſuum doctrinæ ſtudijs leuauerũt. princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius cum patria pulſus eſſet iniuria, ad Ptolomæũ ſe regem Alexandriam contulit. qui cũ in hac ipſa philoſophia, ad quã te hortamur, excelleret, Theophraſtiq; eſſet auditor; multa præclara in illo calamitoſo ocio ſcripſit, nõ ad uſum aliquem ſuum, quo erat orbatus; ſed animi cultus ille erat ei quaſi quidam humanitatis cibus. equidem è Cn. Aufidio, prætorio, erudito homine, oculis capto, ſæpe audiebam, cum ſe lucis magis, quàm utilitatis deſiderio moueri diceret. ſomnum deniq; nobis niſi requietem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putaremus datum: aufert enim ſenſus, actionemq; tollit omnẽ. itaque, ſi aut requietem natura non quæreret, aut eam poſſet alia

quadam ratione conſequi, facile pateremur, qui etiam nunc agendi aliquid, diſcendiq́; cauſa propè cõtra naturam uigilias ſuſcipere ſoleamus. ſunt autem clariora, uel planè perſpicua, nec dubitãda indicia naturæ, maxime ſcilicet in homine, ſed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere ſemper, neq; ulla cõditione quietem ſempiternam poſſit pati. facile eſt hæc cernere in primis puerorum ætatulis. quãquam enim uereor ne nimis in hoc genere uidear: tamẽ, omnes ueteres philoſophi, maxime noſtri, ad incunabula accedunt, quòd in pueritia facillime ſe arbitrentur naturæ uoluptatẽ poſſe cognoſcere. uidemus igitur, ut cõquieſcere ne infantes quidem poſſint: cũ uero paulũ proceſſerint, luſionibus uel laborioſis delectãtur, ut ne uerberibus quidem deterreri poſſint: eaq; cupiditas agẽdi aliquid adoleſcit unà cũ ætatibus. itaque, ne ſi iucundiſſimis quidẽ nos ſomniis uſuros putemus, Endymionis ſomnum nobis uelimus dari: idq́; ſi accidat, mortis inſtar putemus. quin etiã inertiſſimos homines, neſcio quã ſingulari nequitia præditos, uidemus tamẽ et animo, & corpore moueri ſemper, &, cum re nulla impediantur neceſſaria, aut alueolum poſcere, aut quærere quempiam ludum, aut ſermonem aliquem requirere; cumq́; nõ habeãt ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos, & ſemicirculos conſectari. ne beſtiæ quidem, quas delectationis cauſa concludimus, cum cõpioſius alantur, quàm ſi eſſent liberæ, facile patiuntur ſeſe cõtineri, motuſq; ſolutos, et uagos, à natura ſibi tributos, reqrũt. itaq; ut quiſq; optime natus, inſtitutuſq; eſt, eẽ omnino nolit in uita, ſi gerendis negotiis orbatus

poſſit paratiſſimis ueſci uoluptatibus. nam aut priuatim aliquid gerere malũt; aut qui altiore animo ſunt capeſſunt Remp. *honoribus, imperijſq; adipiſcendis, aut totos ſe ad ſtudia doctrinæ conferunt. qua in uita, tantum abeſt ut uoluptates conſectentur, etiam curas, ſolicitudines, uigilias perferunt: optimaq; parte hominis, quæ in nobis diuina ducenda eſt, ingenij & mẽtis acie fruuntur, nec uoluptates requirentes, nec fugientes laborem. nec uero intermittunt aut admirationem earũ rerum, quæ ſunt ab antiquis repertæ; aut inueſtigationem nouarum: quo ſtudio cum ſatiari non poſſunt, omnium cæterarum rerum obliti, nihil abiectum, nihil humile cogitant: tantaq; eſt uis talibus in ſtudijs, ut eos etiam, qui ſibi alios propoſuerũt fines bonorũ, quos utilitate, aut uoluptate dirigunt; tamen in rebus quærendis, explicãdiſq; naturis ætates cõterere uideamus. ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum eſſe natos, actionum autem genera plura, ut obſcurentur etiam minora maioribus. maximæ autem ſunt, primum, ut mihi quidem uidetur, & ijs quorum nunc in ratione uerſamur, conſideratio, cognitioq; rerum cœleſtium, & earum, quas à natura occultatas, & latentes indagare ratio poteſt: deinde* Rerump. *adminiſtratio, aut adminiſtrandi, ſciendiq; prudens, temperata, fortis, & iuſta ratio, reliquæq; uirtutes, & actiones uirtutibus congruentes: quæ, uno uerbo complexi omnia, honeſta dicimus. ad quorum etiam cognitionẽ, & uſum iam corroborati, natura ipſa præeunte deducimur: omnium enim rerum principia parua ſunt, ſed ſuis progreſſionibus uſa augentur: nec ſine cauſa: in primo*

enim ortu ineſt temeritas,et mollities quædam,ut nec res uidere optimas,nec agere poſſint:uirtutis enim,beatæq; uitæ,quæ duo maxime expetenda ſunt,ſerius lumen apparet,multo etiam ſerius,ut planè,qualia ſint, intelligantur:præclare enim Plato, *beatum, cui etiam in ſenectute contigerit,ut ſapientiā,uerasq; opiniones aſſequi poſſit.quare,quoniam de primis naturæ commodis ſatis dictū eſt,nunc de maioribus, conſequentibusq; uideamus .* Natura *igitur corpus quidem hominis ſic & genuit , & formauit, ut alia in primo ortu perficeret,alia progrediente ætate fingeret,neque ſanè multum adiumentis externis, et aduentitijs uteretur. animum autem reliquis rebus ita perfecit , ut corpus: ſenſibus enim ornauit ad res percipiendas idoneis , ut nihil, aut non multum adiumento ullo ad ſuam conformationem indigeret:quod autem in homine præſtātiſſimum,atque optimū eſt,id deſeruit. et ſi dedit talē mentem,quæ omnem uirtutem iam accipere poſſet;ingenuitq; ſine doctrina notitias paruas rerū maximarū,et quaſi inſtituit docere,et induxit in ea , quæ inerant,tanquam elementa uirtutis.ſed uirtutem ipſam inchoauit:nihil amplius:itaque noſtrum eſt(quod noſtrū dico,artis eſt)ad ea principia,quæ accepimus, conſequētia exquirere, quoad ſit id, qđ uolumus,effectū: quod quidē pluris ſit haud paulo, magisq; ipſum propter ſe expetendum,quàm aut ſenſus,aut corporis ea, quæ diximus: quibus tantum præſtat mentis excellens perfectio,ut uix cogitari poſſit quid interſit:itaque omnis honos,omnis admiratio,omne ſtudium ad uirtutem,et ad eas actiones,quæ uirtuti ſunt conſentaneæ*

referetur:eáq; omnia,quæ aut ita in animis ſunt, aut ita gerũtur,uno nomine honeſta dicũtur.quorũ omniũ quæq; ſint notitiæ,quæq; ſignificentur rerũ uocabulis, quæq; cuiuſque uis,& natura ſit, mox uidebimus.hoc autẽ loco tãtum explicemus;hæc,honeſta quæ dico,præterquã quòd noſmet ipſos diligamus, præterea ſuapte natura per ſe eſſe expetenda. indicãt pueri:in quibus, ut in ſpeculis,natura cernitur. quanta ſtudia decertãtium ſunt? quanta ipſa certamina? ut illi efferuntur lætitia,cũ uicerint;ut pudet uictos? ut ſe accuſari nolũt,quàm cupiũt laudari? quos illi labores non perferunt,ut æqualium principes ſint? quæ memoria eſt in his bene merentium? quæ referendæ gratiæ cupiditas? atq; ea in optima quaque indole maxime apparent.in qua hæc honeſta,quæ intelligimus,à natura tanquam adumbrantur: ſed hæc in pueris expreſſa: in ijs uero ætatibus,quæ iam confirmatæ ſunt, quis eſt tam diſſimilis homini,qui non moueatur et offenſione turpitudinis, & comprobatione honeſtatis? quis eſt,qui non oderit libidinoſam,proteruam adoleſcentiam? quis cõtra in illa ætate pudorem, conſtantiam, etiam ſi ſua nihil interſit,nõ tamen diligat?quis Pullum Numitorem,Fregellanum proditorem,quanquam Reip.noſtræ profuit, nõ odit? quis uerbis conſeruatorem Codrum, quis Erichthei filias non maxime laudat?cui Tubuli nomen odio non eſt? quis Ariſtidem mortuũ non diligit? an obliuiſcimur, quantopere in audiendo, legendóq; moueamur, cum pie, cum amice, cum magno animo aliquid factũ cognoſcimus? quid loquar de nobis, qui ad laudem,& ad decus nati,ſuſcepti, inſtituti ſumus?

qui clamores uulgi, atq; imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

» Ego ſum Oreſtes;

contraq; ab altero,

» Immo enimuero ego ſum, inquam, Oreſtes.

cum autem etiam exitus ab utroq; datur cõturbato, errantiq; Regi: ambos ergo unà uiuere precamur. quoties hoc agitur, quãdóue, niſi admirationibus maximis? nemo eſt igitur, qui nõ hãc affectionem animi probet, atq; laudet: qua non modo utilitas nulla quæritur: ſed contra utilitatẽ etiã cõſeruatur fides. talibus exemplis non fictæ ſolũ fabulæ, uerũ etiam hiſtoriæ referta ſunt, & quidem maxime noſtræ. nos enim ad ſacra Idæa concipienda optimum uirum delegimus: nos tutores miſimus Regibus: noſtri Imperatores pro ſalute patriæ ſua capita uouerunt: noſtri Conſules Regem inimiciſſimũ mœnibus iam appropinquantem monuerunt, à ueneno ut caueret: noſtra in Rep. &, quæ per uim oblatum ſtuprum uoluntaria morte lueret, inuenta eſt; & qui interficeret filiam, ne ſtupraretur: quæ quidem omnia, & innumerabilia præterea, quis eſt, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatis ſplendore ductos, immemores fuiſſe utilitatum ſuarum, noſq;, cum ea laudemus, nulla alia re, niſi honeſtate duci? Quibus rebus breuiter expoſitis (nec enim ſum copiam, quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, perſecutus) ſed his rebus concluditur profecto, & uirtutes omnes, & honeſtũ illud, quod ex his uirtutibus exoritur, & in his hæret, eſſe per ſe expetendum. In omni autem honeſto, de-

quo loquimur, nihil eſt tam illuſtre, nec quod latius pateat, quàm coniunctio, inter homines hominũ: & quaſi quædam ſocietas, & cõmunicatio utilitatum, & ipſa charitas generis humani, quæ nata à primo ſatu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus cõiugio, & ſtirpe coniungitur, ſerpit ſenſim foras cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, poſt uicinatibus cum ciuibus, & ijs, qui publice ſocij, atq; amici ſunt, deinde totius complexu gentis humanæ. quæ animi affectio ſuũ cuique tribuens, atq; hãc quã dico, ſocietatẽ coniũctionis humanæ munifice, & æque tuens, iuſtitia dicitur. cui adiunctæ ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæq; ſunt generis eiuſdem, atq; hæc ita iuſtitiæ propria ſunt, ut ſunt uirtutum reliquarũ cõmunia. nam cum ſic hominis natura generata ſit, ut habeat quiddam innatum quaſi ciuile, atque populare, quod Græci πολιτικὸν uocant: quidquid aget quæque uirtus, id à cõmunitate, & ea quam expoſui, charitate, atque ſocietate humana non abhorrebit, uiciſſimq; iuſtitia, ut ipſa ſe fundet uſu in cæteras uirtutes, ſic illas expetet. ſeruari enim iuſtitia niſi à forte uiro, niſi à ſapiente non poteſt. qualis eſt igitur omnis hæc, quam dico, cõſpiratio, cõſenſuſq; uirtutum, tale eſt illud ipſum honeſtum: quando quidem honeſtum aut ipſa uirtus eſt, aut res geſta uirtute. quibus in rebus uita conſentiens, uirtutibuſq; reſpondẽs, recta, & honeſta, & conſtans, & naturæ cõgruens exiſtimari poteſt. Atque hæc coniunctio, cõfuſioq; uirtutũ, tamẽ à philoſophis ratione quadã diſtinguitur. nam cũ ita copulatæ cõnexæq; ſunt, ut omnes omnium

participes

participes ſint, nec alia ab alia poſſit ſeparari: tamen proprium ſuum cuiuſq; munus eſt, ut fortitudo in laboribus, periculiſq; cernatur, tẽperantia in prætermittendis uoluptatibus, prudentia in delectu bonorũ, & malorum, iuſtitia in ſuo cuiq; tribuendo. quando igitur ineſt in omni uirtute cura quædã quaſi foras ſpectans, alioſq; appetens, atq; complectens, exiſtit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut ciues, ut omnes deniq; , quando unam ſocietatẽ hominum eſſe uolumus, propter ſe expetendi ſint. atq; eorum nihil eſt eius generis, ut ſit in fine, atq; extremo bonorum. ita fit, ut duo genera propter ſe expetendorum reperiantur: unum, quod eſt in ijs, in quibus completur illud extremum: quæ ſunt aut animi, aut corporis. hæc autem, quæ ſunt extrinſecus, ideſt quæ neq; in animo ſunt, neq; in corpore, ut amici, ut parẽtes, ut liberi, ut propinqui, ut ipſa patria, ſunt illa quidẽ ſua ſponte chara, ſed eodem in genere, quo illa, non ſunt. nec uero quiſquã ſummũ bonum aſſequi unquã poſſet, ſi omnia illa, quæ ſunt extra, quãquam expetẽda, ſummo bono cõtinerẽtur. quo modo igitur, inquies, uerum eſſe poterit, omnia referri ad ſummũ bonum, ſi amicitiæ, ſi propinquitates, ſi reliqua externa ſummo bono nõ continentur? hac uidelicet ratione: ꝙ ea, quæ externa ſunt, ijs tuemur officijs, quæ oriũtur à ſuo cuiuſq; genere uirtutis: nam & amici cultus, & parentis, et qui officio fungitur, in eo ipſo prodeſt, ꝙ, ita fungi officio, in recte factis eſt: quæ ſunt orta uirtutibus. quæ quidẽ ſapientes ſequuntur utentes tanquã duce natura. nõ perfecti autem homines, & tamẽ ingenijs

excellētibus prædit, excitantur ſpe gloriæ: quæ habet formam honeſtatis, & ſimilitudinem ꝙ ſi ipſam honeſtatem undique perfectam, & abſolutam, rem unam præclariſſimam omnium, maximeq; laudandam, penitus uiderent, quonam gaudio complerētur, cum tāto pere eius adumbrata opinione lætentur? quem enim deditum uolu ptatibus, cupiditatum incēdijs inflāmatum, in ijs potiendis, quæ acerrime concupiuiſſet, tanta lætitia perfundi arbitramur, quanta aut ſuperiorem Africanum Annibale uicto, aut poſteriorem Carthagine euerſa? quem Tiberina diſſenſio feſto illo die tanto gaudio affecit, quanto L. Paulum, cum Regem Perſen captum adduceret, eodem flumine inuectum? Age nūc Luci noſter extrue animo altitudinem, excellētiamq; uirtutum: iam nō dubitabis, quin earum cōpotes homines, magno animo, erectoq; uiuētes ſemper ſint beati: qui omnes motus fortunæ, mutationesq; rerum, & tēporum leues, & imbecilles fore intelligant, ſi in uirtutis certamē uenerint: illa. n. quæ ſunt à nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatiſſimam uitā, ſed ita, ut ſine illis poſſit beata uita exiſtere: ita. n. paruæ, & exiguæ ſunt iſtæ acceſſiones bonorum, ut quemadmodum ſtellæ in radio ſolis, ſic iſtæ in uirtutū ſplendore ne cernantur quidem. atque hæc, ut uere dicitur parua eſſe ad beate uiuendum momenta iſta corporis commodorum; ſic nimis uiolentum eſt, nulla eſſe dicere: qui enim ſic diſputāt, obliti mihi uidētur, quæ ipſi egerint principia naturæ. tribuendum igitur eſt his aliquid, dummodo, quantum tribuendū ſit, intelligas. eſt tamen philoſophi non tam glorioſa, quàm

uera quærentis, nec pro nihilo putare ea, quæ ſecũdũ naturam illi ipſi glorioſi eſſe fatebãtur,& uidere tantam uim uirtutis,tantamq́;,ut ita dicam, auctoritatem honeſtatis, ut reliqua nõ illa quidẽ nulla, ſed ita parua ſint,ut nulla eſſe uideantur. hæc eſt non omnia ſpernentis præter uirtutem,& uirtutẽ ipſam ſuis laudibus amplificantis oratio. deniq; hæc eſt undiq; completa,& perfecta explicatio ſummi boni. hinc cæteri particulas arripere conati, ſuam quiſq; uideri uoluit afferre ſententiam. ſæpe ab Ariſtotele, & Theophraſto *mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerũ ſciẽtia. hoc uno captus* Herillus, *ſcientiam ſummũ bonum eſſe defendit,nec rem ullam aliam per ſe expetendã. multa ſunt dicta ab antiquis de contẽnendis, ac deſpiciendis rebus humanis.hoc unum* Ariſto *tenuit:præter uitia, atq; uirtutes, negauit rem eſſe ullam aut fugiendã, aut expetendã. poſitũ eſt à noſtris in ijs rebus, quæ ſecundum naturam eſſent,non dolere.hoc* Hieronymus *ſummum bonum eſſe dixit. at uero* Callipho, & *poſt eum* Diodorus, *cum alter uoluptatem adamauiſſet,alter uacuitatem doloris, neuter honeſtate carere potuit,quæ eſt à noſtris laudata maxime.quinetiam ipſi uoluptarij diuerticula quærant, & uirtutes habeant in ore totos dies, uoluptatemq́; primo duntaxat expeti dicant, deinde conſuetudinem quaſi alteram naturam effici,qua impulſi multa faciunt nullam quærentes uoluptatem.* Stoici *reſtant. hi quidem non unam aliquam, aut alteram à nobis, ſed totam ad ſe noſtram philoſophiam tranſtulerunt, atque, ut reliqui fures earum rerum, quas ceperunt, ſigna*

cõmutant,ſic illi, ut ſententijs noſtris pro ſuis uterentur,nomina,tanquam rerum notas,mutauerunt. Ita relinquitur ſola hæc diſciplina digna ſtudioſis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris uiris, digna principibus,digna Regibus. Quæ cum dixiſſet, paululumq; inſtitiſſet,quid eſt, inquit?ſatis ne uobis uideor pro meo iure in ueſtris auribus cõmentatus? Et ego, tu uero,inquã,Piſo,ut ſæpe alias, ſic hodie ita iſta noſſe uiſus es,ut,ſi tui copia nobis ſemper fieret,non multum Græcis ſupplicandũ putarẽ. quod quidem eo probaui magis,quia memini Staſeam Neapolitanum,doctorem illum tuum,nobilem ſanè Peripateticum,aliquanto iſta ſecus dicere ſolitũ,aſſentientẽ ijs,qui multum in fortuna ſecunda,aut aduerſa,multum in bonis,aut malis corporis ponerent. Eſt ut dicis,inquit: ſed hæc ab Antiocho,noſtro familiari, dicuntur multo melius,& fortius,quã à Staſea dicebantur. quanquã ego non quæro quid tibi à me probatum ſit, ſed huic Ciceroni noſtro, quẽ diſcipulum cupio à te abducere. Tum Lucius, mihi uero iſta ualde probata ſunt:quòd item fratri puto: Tum mihi Piſo, quid ergo,inquit? das ne adoleſcenti ueniam?an eum diſcere ea mauis,quæ cum præclare didicerit,nihil ſciat?

Ego uero,inquam, permitto.ſed non ne meminiſti mihi licere probare iſta,quæ ſunt à te dicta?quis.n.poteſt ea, quæ probabilia uideantur ei, non probare?

An uero, inquit, quiſquam poteſt probare, quod perceptum,quod comprehenſum, quod cognitum non habet? Non eſt iſta,inquam, Piſo magna diſſenſio: nihil eſt enim aliud, quãobrẽ nihil percipi mihi poſ=

ſe uideatur,niſi ꝙ percipiendi uis ita definitur à Stoi=
cis,ut negent quidquã poſſe percipi,niſi tale uerũ,qua
le falſum eſſe non poſſit.itaq; hæc cum illis eſt diſſen=
ſio,cũ Peripateticis nulla ſanè.ſed hæc omittamus: ha
bent enim & bene longam,& ſatis litigioſam diſputa
tionem.illud mihi à te nimium feſtinanter dictum ui
detur ſapiẽtes omnes eſſe ſemper beatos,neſcio quo mo
do præteruolauit oratio . quod niſi ita efficitur ; quæ
Theophraſtus de fortuna,de dolore,de cruciatu corpo=
ris dixit,cũ quibus coniungi beatã uitã nullo modo poſ
ſe putauit,uereor ne uera ſint.nã illud uehemẽter re
pugnat,eundem & beatũ eſſe,& multis malis oppreſ
ſum.hæc quo modo conueniant,non ſanè intelligo .
Vtrum igitur tibi non placet,inquit,uirtutis tãtã uim
eſſe,ut ad beate uiuendum ſe ipſa cõtenta ſit:an, ſi id
probas,ita fieri poſſe negas, ut ij, qui uirtutis compo=
tes ſint ,etiam malis quibuſdam affecti, beati ſint ?
Ego uerò uolo in uirtute uim eſſe quàmmaximam: ſed,
quanta ſit,aliàs: nunc tantum, poſſit ne eſſe tanta, ſi
quidquã extra uirtutem habeatur in bonis. Atqui ,
inquit,ſi Stoicis concedis,ut uirtus ſola,ſi adſit, uitam
efficiat beatam:cõcedis etiam Peripateticis: quæ enim
mala illi non audent appellare,aſpera autem , & in=
commoda,& reijcienda,& aliena naturæ eſſe conce=
dunt;ea nos mala dicimus , ſed exigua , et porrò mi=
nima.quare ſi poteſt eſſe beatus is,qui eſt in aſperis,reij
ciendiſq; rebus; poteſt is quoq; eſſe , qui eſt in paruis
malis. Et ego,Piſo,inquã,ſi eſt quiſquam , qui acu=
te in cauſis uidere ſoleat,quæ res agatur;is es profectò
tu.quare attende quæſo:nam adhuc, meo fortaſſe ui=

tio,quid ego quæram, non perſpicis. Iſtic ſum, inquit; expectoq;,quid ad id,quod quæram,reſpondeas.

Reſpondebo me non quærere,inquam, hoc tempore quid uirtus poſſit efficere, ſed quid conſtanter dicatur,quid ipſum à ſe diſſentiat. Quo igitur,inquit, modo? Quia cum à Zenone,inquam,hoc magnifice,tanquam ex oraculo,editur,uirtus ad beate uiuendum ſe ipſa contenta eſt. Quare,inquit? Reſpondet,quia,niſi quod honeſtum eſt,nullum eſt aliud bonum.non quæro iam,uerum ne ſit:illud dico,ea, quæ dicat, præclare inter ſe cohærere. dixerit hoc quidem Epicurus.ſemper beatum eſſe ſapientem:quod quidem ſolet ebullire nõ nunquam.quem quidẽ, cum ſummis doloribus cõficiatur,ait dicturũ,quàm ſuaue eſt, quã nihil curo.non pugnem cum homine, cur tantum habeat in natura boni:illud urgeam, non intelligere eũ quid ſibi dicendum ſit, cum dolorem ſummum malũ eſſe dixerit.eadem nunc mea aduerſum te oratio eſt. dicis eadẽ omnia & bona, & mala, quæ quidem dicunt qui nũquam philoſophum pictum, ut dicitur,uiderunt;ualetudinem,uires,ſtaturam,formam, integritatem unguiculorum omnium; deformitatem, morbum, debilitatem, mala: iam illa externa, parce tu quidem.ſed hæc cum corporis bona ſint, eorum conficientia certe in bonis numerabis,amicos,liberos,propinquos, diuitias, honores,opes. contra hæc attende me nihil dicere:ſi iſta mala ſunt,in quæ poteſt incidere ſapiens;ſapientem eſſe,non eſſe ad beate uiuendũ ſatis.

Immo uero,inquit,ad beatiſſime uiuendũ parum eſt,ad beate uero ſatis. Animaduerti, inquam,te iſto

modo paulo anteponere:& ſcio ab Antiocho noſtro di ci ſic ſolere,ſed quid minus probandum,quàm eſſe ali quem beatum,nec ſatis beatum?quod autem ſatis eſt, eò quidquid acceſſerit,nimiũ eſt;& nemo nimiũ bea= tus eſt,et nemo beato beatior. Ergo inquit,tibi Q. Metellus,qui tres filios Cõſules uidit.è quibus unũ etiã & Cenſorem,& triumphantem,quartũ autem Præto rẽ,eosq́; ſaluos reliquit,& tres filias nuptas,cũ ipſe Cõ ſul,Cenſor etiam,Augurq́; fuiſſet,& triumphaſſet;ut ſapiẽs fuerit,non ne beatior,quàm,ut item ſapiẽs fue= rit,qui in poteſtate hoſtiũ uigilijs, & inedia necatus eſt,Regulus? Quid me iſtud rogas,inquã?Stoicos roga.

Quid igitur,inquit,eos reſponſuros putas? Nihilo beatiorem eſſe Metellum,quàm Regulum.Inde igitur, inquit,audiendum eſt. Tamen à propoſito, inquam, aberrauimus:nõ enim inquam quæro,quid uerum,ſed quid cuiq; dicendum ſit.utinam quidem dicerent ali um alio beatiorẽ:iam ruinas uideres. in uirtute enim ſola,& in ipſo honeſto cum ſit bonũ poſitum,cũq; nec uirtus,ut placet illis,nec honeſtum creſcat;idq́; bonum ſolũ ſit,quo qui potiatur,neceſſe eſt beatus ſit,cũ id au geri non poſſit,in quo uno poſitũ eſt beatum eſſe: qui poteſt eſſe quiſquã alius alio beatior? uides'ne,ut hæc concinant? et Hercule (fatendum eſt.n.quod ſentio) mirabilis eſt apud illos contextus rerum. reſpõdent ex trema primis,media utriſq;,omnia omnibus: quid ſe= quatur,quid repugnet,uidẽt,in geometria prima ſi de deris,dãda ſunt omnia.cõcede nihil eſſe bonũ, niſi qđ honeſtũ ſit: cõcedendũ eſt in uirtute ſola poſitam eſſe beatã uitã. uide rurſus retro.dato hoc: dandum erit

illud. quod ueſtri non item. tria genera bonorum. pro= cliuius currit oratio: uenit ad extremum: hæret in ſalebra: cupit enim dicere, nihil poſſe ad beatam uitam deeſſe ſapienti: honeſta oratio, Socratica, Platonis etiã. audeo dicere, inquit. non poteſt, niſi retexueris illa. paupertas ſi malum eſt, mendicus beatus eſſe nemo poteſt, quãuis ſit ſapiens. at Zeno eum nõ beatum modo, ſed etiam diuitem dicere auſus eſt. dolere malum: in crucem qui agitur, beatus eſſe non poteſt. bonũ liberi: miſera orbitas. bonum patria: miſerum exilium. bonum ualetudo: miſerum morbus. bonum integritas corporis: miſera debilitas. bonum incolumis acies: miſera cæcitas. quæ ſi poteſt ſingula conſolando leuare, uniuerſa quo modo ſuſtinebit? ſit enim idẽ cæcus, debilis, morbo grauiſſimo affectus, exul, orbus, egens, torqueatur eculeo: quem hũc appellas Zeno? beatum, inquit, etiam beatiſſimum? quippe, inquiet; cum tã docuerim gradus iſtã rem nõ habere, quàm uirtutem, in qua ſit etiã ipſum beatum. tibi hoc incredibile, quia beatiſſimum. quid tuum? credibile? ſi enim ad populum me uocas, eum, qui ita ſit affectus beatum nunquã probabis: ſi ad prudentes, alterum fortaſſe dubitabunt, ſit ne tãtũ in uirtute, ut ea præditi uel in Phalaridis tauro beati ſint; alterũ non dubitabunt, quin & Stoici cõuenientia ſibi dicant, & uos repugnantia. Theophraſti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata uita? Tamẽ aberramus à propoſito: & ne longius, prorſus, inquam, Piſo, ſi iſta mala ſunt, placet. Non'ne igitur tibi uidentur, inquit, mala? Id quæres, inquam: in quo utrum reſpondebo, uerſes te huc, atq; illuc neceſſe eſt.

Quo tandem modo,inquit? Quia,ſi mala ſunt, is,qui erit in his,beatus non erit:ſi mala nō ſunt, iacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens,uideo,inquit,quid agas:ne diſcipulum abducam,times. Tu uero,inquam,ducas licet,ſi ſequatur:erit enim mecū, ſi tecum erit. Audi igitur,inquit,Luci:tecum enim, ut ait Theophraſtus,mihi inſtituēda oratio eſt. Omnis auctoritas philoſophiæ conſiſtit in beata uita cōparanda: beate enim uiuēdi cupiditate incēſi omnes ſumus. hoc mihi cū tuo fratre conuenit.quare hoc uidendum eſt,poſſit ne nobis hoc ratio philoſophorum dare: pollicetur certe:niſi enim id faceret,cur Plato Aegyptum peragrauit,ut à ſacerdotibus barbaris numeros,& cœleſtia acciperet? cur poſt Tarentum ad Architam? cur ad cæteros Pythagoreos,Ethecratem,Timæum, Acrionem Locros,ut,cum Socratem expreſſiſſet,adiungeret Pythagoreorum diſciplinam,eáq;,quæ Socrates repudiabat,adſciſceret? cur ipſe Pythagoras & Aegyptum luſtrauit,& Perſarum magos adijt? cur tantas regiones barbarorum pedibus obijt? tot maria tranſmiſit? cur hæc eadem Democritus? qui, uere falſó'ne quæreremus,dicitur oculis ſe priuaſſe: certe ut quàm minime animus à cogitationibus abduceretur: patrimonium neglexit:agros deſeruit incultos, quid quærens aliud,niſi beatam uitam? quam ſi etiam in rerum cognitione ponebat,tamē ex illa inueſtigatione naturæ cōſequi uolebat,ut eſſet bono animo:id enim ille ſummum bonum εὐθυμίαν, & ſæpe ἀκαλίαν appellat,id eſt animum terrore liberum.ſed hæc etſi præclare,nondum tamē & perpolita:pauca enim,neq; ea ipſa enu

cleate,ab hoc de uirtute quidem dicta: poſt enim hæc in hac urbe primum à Socrate quæri cœpta,deinde in hunc locum delata ſunt.nec dubitant,quin in uirtute omnis ut bene,ſic etiam beate uiuendi ſpes poneretur. quæ cũ Zeno didiciſſet à noſtris,ut in actionibus perſcribi ſolet,de re eadem fecit alio modo. hoc tu nunc in illo probas. ſcilicet uocabulis rerum mutatis,inconſtantiæ crimen ille effugit,nos effugere non poſſumus? ille Metelli uitam negat beatiorem,quàm Reguli,præponendam tamen,nec magis expetẽdam,ſed magis ſumendam;&,ſi optio eſſet,eligendam Metelli,reijciendam Reguli. ego, quam ille præponendam, & magis eligendam,beatiorem hanc appello:nec ullo minimo momento plus ei uitæ tribuo, quàm Stoici. quid intereſt,niſi quòd ego res notas notis uerbis appello,illi nomina noua quærunt,quibus idem dicant?ita quemadmodum in ſenatu ſemper eſt aliquis,qui interpretẽ poſtulet:ſic iſti nobis cum interprete audiendi ſunt. bonum appello,quid quid ſecundum naturam eſt: quod contra,malum:nec ego ſolus: ſed tu etiam Chryſippe in foro,domi,in ſchola definis. quid ergo? aliter homines,aliter philoſophos loqui putes oportere quanti quidq; ſit,aliter doctos,& indoctos? ſed cum conſtiterit inter doctos,quanti res quæque ſit; ſi homines eſſent,uſitate loquerentur.dum res maneant, uerba fingant arbitratu ſuo.Sed uenio ad inconſtantiæ crimen, ne ſæpius dicas me aberrare:quam tu ponis in uerbis, ego poſitam in re putabam. ſi ſatis erit hoc perceptum,in quo adiutores Stoicos optimos habemus,tantam uim eſſe uirtutis,ut omnia,ſi ex altera parte po=

nantur, ne appareant quidem, cum omnia, quæ illi commoda certe dicunt eſſe, & ſumenda; & eligenda, & præpoſita; quæ ita definiunt, ut ſatis magno æſtimanda ſint: hæc igitur cum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim nouis, & commentitijs, ut iſta producta, & reiecta; partim idem ſignificantibus, quid enim intereſt expetas, an eligas? mihi quidem etiam lautius uidetur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur: ſed cum ego iſta bona omnia dixero, tantum refert quàm magna dicam, quàm expetenda, quàm ualde. ſin autem nec expetẽda ego magis, quàm tu eligenda; nec illa pluris æſtimanda ego, qui bona, quàm tu, qui producta appellas: omnia iſta neceſſe eſt obſcurari, nec apparere, & in uirtutes, tanquam in ſolis radios, incurrere. at enim qua in uita eſt aliquid mali, ea eſſe beata non poteſt. nec ſeges quidem igitur ſpicis uberibus, & crebris, ſi auenam uſpiam uideris: nec mercatura quæſtuoſa, ſi in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit. an hoc uſquequaq; aliter in uita, & non ex maxima parte de tota iudicabis? an dubium eſt, quin uirtus ita maximam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? audebo igitur, quæ ſecundum naturam ſunt, bona appellare, nec fraudare ſuo ueteri nomine, quàm aliquid potius nouum exquirere, uirtutis autem amplitudinem quaſi in altera libræ lance ponere. terram, mihi crede, ea lanx, & maria deprimet: ſemper enim ex eo, quod maximas partes cõtinet, latiſſimeq; funditur, tota res appellatur. dicimus aliquem hilare uiuere. igitur ſi ſemel triſtior effectus eſt, hilara uita

*amiſſa eſt? at hoc in eo M. Craſſo, quem ſemel ait in
uita riſiſſe Lucilius, nõ cõtigit, ut ea re minus ἀγέλα=
ϛος, ut ait idẽ uocaretur. Policratem Samium felicem
appellant, nihil acciderat ei, quod nollet, niſi quod an=
nulum, quo delectabatur, in mare abiecerat. ergo in=
felix una moleſtia. felix rurſus, cum is ipſe annulus in
præcordijs piſcis inuentus eſt. ille uero, ſi inſipiẽs, quod
certe, quoniam tyrannus, nunquã beatus: ſi ſapiens,
ne tum quidem miſer, cum ab Oronte prætore Darei
in crucem actus eſt. at multis malis affectus. quis ne
gat? ſed ea mala uirtutis magnitudine obruebantur.
an ne hoc quidem peripateticis concedis, ut dicant om
niũ uirorum bonorum, id eſt ſapientum, omnibusq́;
uirtutibus ornatorũ, uitam omnibus partibus plus ha
bere ſemper boni, quàm mali? quis hoc dicit? Stoicis
licet minime. ſed iſti ipſi, qui uoluptate, & dolore om
nia metiuntur, non ne clamant ſapienti plus ſemper
adeſſe, quod uelit, quàm quod nolit? cum tantum igi
tur in uirtute ponant ij, qui ſe fatentur uirtutis cau=
ſa, niſi ea uoluptatem acciret, ne manum quidẽ uerſu
ros fuiſſe: quid facere nos oportet, qui quáuis minimá
animi præſtantiam omnibus bonis corporis anteire di=
camus, ut ea ne in conſpectu quidem relinquantur?
quis enim eſt, qui hæc cadere in ſapientem dicere au=
deat, ut, ſi fieri poſſit, uirtutem in perpetuũ abijciat,
ut dolore omni liberetur? quis noſtrum dixerit, quos
non pudet ea, quæ Stoici aſpera dicunt, mala dicere,
melius eſſe turpiter aliquid facere cũ uoluptate, quàm
honeſte cum dolore? nobis Heracleotes ille Diony=
ſius flagitioſe deſciuiſſe uidetur à Stoicis propter oculo*

rum dolorem. quis uero hoc didiciſſet à Zenone, nõ do lere, cum doleret? illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud nõ eſſe, quia turpe non eſſet, & eſſet ferendum uiro. hic ſi Peripateticus fuiſſet, permanſiſſet, credo, in ſententia, quoniam dolorem dicunt malum eſſe. de aſperitate autem eius fortiter ferenda præcipiunt eadem, quæ Stoici. & quidem Arceſilas tuus, etſi fuit in diſſerendo pertinacior, tamen noſter fuit; erat enim Polemonis: is cum arderet podagræ doloribus, uiſitaſſetq; hominem Carneades Epicuri perfamiliaris, & triſtis exiret, mane quæſo, inquit, Carneade noſter: nihil illinc huc peruenit: oſtendit pedes & pectus: attamen hic mallet non dolere. Hæc igitur eſt noſtra ratio: quæ tibi uidetur inconſtans, cum propter uirtutis cœleſtem quandam, & diuinam, tantamq́; præſtantiam, ut, ubi uirtus ſit, resq́; magnæ ſumendæ, laudabilesq́; uirtute geſtæ, ibi eſſe miſeria, & erumna non poſſit, tamen labor poſſit, & moleſtia, non dubitem dicere omnes ſapientes ſemper beatos eſſe, ſed tamen fieri poſſe, ut ſit alius alio beatior. Atqui iſte locus eſt Piſo tibi etiam atque etiam confirmandus, Inquam. quem ſi tenueris, non modo meum Ciceronem, ſed etiam me ipſum abducas licebit. Tum Quintus, mihi quidem, inquit, ſatis hoc confirmatum uidetur. lætor quidem philoſophiam, cuius antea ſupellectilem pluris æſtimabam, quàm poſſeſſiones reliquorum; ita mihi diues uidebatur, ut ab ea petere poſſem quidquid in ſtudijs noſtris concupiſſem: hanc igitur lætor etiam acutiorem repertam, quàm cæteras: quod quidam ei deeſſe dicebant. Non quàm noſtri

quidem, inquit Pomponius iocans. ſed mehercule peragrata mihi oratio tua. quæ enim dici latine poſſe non arbitrabar, ea dicta ſunt à te, nec minus planè, quàm dicuntur à Græcis, uerbis aptis. ſed tempus eſt, ſi uidetur: & recta quidem ad me. Quod cum ille dixiſſet, & ſatis diſputatum uideretur, in oppidum ad Pōponium perreximus omnes.

FINIS

SCHOLIA PAVLI MANVTII IN

ACADEMICAS QVAESTIONES,

ET LIBROS DE FINIBVS.

Pagina 1.

ABSENS *factus Aedilis,continuo Prætor(licebat enim celerius legis præmio)*] Aedilitatem Præturã biennio poſt conſequebatur. Lucullus autem, cũ Aedilis fuiſſet,continuo Prætor factus eſt,beneficio legis, ut opinor,á Sylla Dictatore latæ, ut ijs, qui Syllanas partes in ciuili bello ſecuti eſſent, honores ante tẽpus capere liceret. apparet enim eam legem non manere, cum dicat, licebat.

2.

CONTRA *omnes dicere, qui ſcire ſibi uidentur,ſolemus*] Proprium hoc erat Academicorum: qui percipi nihil poſſe dicebant,præter unum illud, nihil poſſe percipi.in hac autem hæreſi Cicero cũ eſſet, non erat,cur alios à ſe diſſentire moleſte ferret: id enim ab ijs ſolet fieri,qui ſcire ſibi uidentur:contra quos Academici ſolent dicere.Sunt qui legant, contra omnes dicere quæ uidentur:quos ſecuti non ſumus: non.n.contra omnes dicere,quæ uidebantur,ſoli Academici ſolebant; quod commune omnium erat: ſed contra omnes, qui ſcire ſibi uidebantur; quod proprium erat Academicorum.

3.

IVDICAVERVNT: *aut*] Locus meo iudicio deprauatus.liber ſcriptus,Iudicarunt aut.ego uel-

lem, iudicare: ita . .

5:

NEC VERO *eſſe ullam rationem*] *Nec uerum eſſe, habent, præter noſtrũ, impreſſi omnes libri. ego ex uetuſto libro* Bernardiui Maffei, *iuuenis admodum eruditi, & ex ſententia emendaui,* Nec uero. *nã, uerum, ſi legas; duæ illæ uoces, ullam rationem, neq; cum ſequenti uerbo, diſputare; neque cum præcedenti, eſſe, cohærebunt.*

7:

CVR HAS *igitur ſibi tam graues leges impoſuerint*] *Non uideo, cur uocem, igitur, quidam inculcarint. quam neq; habẽt libri manuſcripti, quos quidem ego uiderim; & abundare ſenſus oſtendit.*

8.

ANTIPATRO *hoc idem poſtulanti, cum diceret, ei, qui affirmaret nihil poſſe percipi, cõſentaneũ eſſe unum tamen illud dicere percipi poſſe, ut alia nõ poſſent, Carneades acutius reſiſtebat*] *Quid ſibi uelint hæc uerba, nemo nõ uidet: quorum antea ſentẽtia uideri poterat obſcurior, cũ pro, ei qui affirmaret, legeretur, eiq; affirmaret: quo ex loco unius literæ mutatione mendum ſuſtulimus: idq́; ex coniectura: ex libro autem manuſcripto, duas uoces, conſentaneũ eſſe, ſine cauſa repetitas, & ſenſum implicanteis, deleuimus. ſed noſtram coniecturam planè cõfirmat ille locus, qui eſt pagina. 27: Antipatrum, inquit, reprehenſum, ꝙ diceret, conſentaneum eſſe ei, qui affirmaret nihil poſſe cõprehendi, id ipſum ſaltem dicere poſſe comprehẽdi.*

ALIQVA

9.

ALIQVA ſic recondit: è quibus memoria oritur] Nō nihil deſideratur, ac fortaſſe tale quidpiam, Vt poſtea: ut ita legatur: alia uiſa ſic arripit, ut his ſtatim utatur; alia ſic recondit, ut poſtea: è quibus memoria oritur. et dictio poſtea refertur ad uerbum, utatur. niſi ſi quis ita malit legere, alia ſibi recondit, è quibus memoria oritur: ſibi, id eſt ad uſum ſuum.

12.

NISA et progreſſa ratio] Cum legeretur, uiſa, & progreſſa; coniectura ducti, niſa, correximus; ut ſimilis, & apta translatio ſit: quomodo etiā locutus eſt pagina 185: præſto (inquit) eſt ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius fit perfecta uirtus.

12.

PRIORI, poſterius, poſteriori ſuperius nō iungitur] Coniungitur quidam legunt, non recte, ut opinor, & contra Ciceronis ſententiam. dixit enim, Non iungitur, pro non reſpondet, nō cohæret, non cōuenit. in quo, inquit, maxime cōuincuntur, quòd duo pro cōgruentibus ſumunt uehementer repugnantia. omnino & in libro manuſcripto Bernardini Maffei legitur, cōiungitur, ſed, ut ſenſus oſtendit, corrupte.

14.

ET eo quidē innumerabiles] Sunt qui legant, eos. ego hoc totum ſuſpicor abundare. iacet enim, & otioſum eſt; neque ad ſententiam quidquam affert, quo perfectior eſſe uideatur.

17.

CARNEADES nonnunquam ſecundum. Et

illud dabat,aſſentiri aliquando:ita ſequebatur etiam opinari] Cum anteá in omnibus libris legeretur, id aſſequebatur;emendaui coniectura ductus, ita ſequebatur,eo confidentius, ꝙ it pro id ueteres ſcribebant. Aſſentior autem iјs,qui,ſublata copula & legũt,Carneades nonnunquam ſecundum illud dabat,aſſentiri aliquando:ita ſequebatur etiam opinari. quanquá duo illa uerba,aſſentiri,opinari, loco mouerem,ut alterum in alterius ſedem migraret, & ita legeretur: Carneades nonnunquám ſecundum illud dabat, opinari aliquando : ita ſequebatur, etiam aſſentiri. De duobus.n.quod propoſuit,ſecundum illud erat:Nunquam autem opinabitur: de quo Carneades ita ſentiebat,ut interdum diceret,ſapientem opinari:ita ſequebatur,& aſſentiri:ut appareret,Carneadem aliquem tamen aſſenſum dare ſapienti, quem Arceſilas penitus tollebat,cum uterque eſſet Academicus.

19:

SIGNATVM,& effectũ] Videtur legendum effictum,ut perſtet in metaphora,& cum duobus uerbis imprimere & ſignare conſentiat : quo modo item locutus eſt pagina VI. Viſum,inquit,impreſſum,effictumq; ex eo unde eſſet.

27.

VIDE ſuperiora] Hoc inducendum ut gloſſema crediderim.

29.

LINIAMENTVM ſine ulla latitudine carentem] Apparet,ſubeſſe mendũ.Maffei liber,lineamentũ,cætera ut in impreſſis.mihi ſic placeret, Lineá

autem ſine ulla latitudine currentem. punctum enim & lineæ, mathematicorum initia ſunt.

29.

ADIICIAM *iuſiurandum*] *Adigere iuſiurandum, potius dicitur, quàm adijcere: ut apud Cæſarem libro* VII. *Omnibus ad iuſiurãdum adactis. ſine præpoſitione autẽ ea ratione dicebatur, quo modo adigere arbitrum, pro adigere ad arbitrum. qua figura Cicero uſus eſt libro* III. *de off. et in oratione pro* Q. *Roſcio.*

29.

CONSENSISSE *primos*] *Forte, conceſſiſſe primas. nam Laertius auctor eſt, cum Delphicus Apollo Mileſijs reſpondiſſet, eum tripodem, quẽ piſcatores iactu retis inueniſſent, eius eſſe debere, qui cæteris ſapientia excelleret, Thaleti eſſe datum. ex quo apparet, ſex reliquos ei primas conceſſiſſe.*

32.

VOS *uero huius magnitudinem &c.*] *Confuſus locus, et corruptus: qui, ordine uerborum mutato, & leui correctione adhibita, reſtitui fortaſſe poſſet: quo ex ordine, et correctione locus recitetur; ut ſtudioſi ſaltem hãc mihi gratiam habeant, quidquid ſenſerim, libere dixerim. legerem igitur ſic. Vos uero huius magnitudinem quaſi decempeda permenſi refertis. Hic ego me, quaſi malis architectis, mẽſuræ ueſtræ nego credere. ergo dubium eſt, uter noſtrum ſit, leuiter ut dicam, uerecundior? Hanc coniecturam etſi ualde probem, tamen meum illud teneo, ut ſine manuſcriptis libris nihil affirmem.*

33.

HIC igitur neutri aſſentiens, ſi nunquã uter eſt prudentior?] Senſum nõ uideo, neq; uidet quiſquam, ut opinor, tam obſcuro in loco. obſcuritatis autem cauſa deprauatio eſt, quã iudicio meo tollet qui ita leget. Hic igitur neutri aſſentietis: ſin utriq;, uter eſt prudẽtior? quorum uerborum non abſurda ſententia eſt: dicit enim hoc. In hac controuerſia neutri aſſentietis, id eſt neque Stoicum, neq; Academicum dicetis eſſe ſapiẽtem. ſin utrunq;, uter eſt prudentior? Aſſentietis, autem refero ad illud ſupra poſitum, Ad uos nunc refero. Vtrique, uidetur eſſe neceſſarium propter inſequẽs uerbum, Vter. Sed hæc, qui & acumine, & iudicio plus ualent, dijudicabunt.

35.

LABOR, ut aſſentiar Epicuro] Vulgati libri, laboro, omnes habebant. quod uerbum ut deprauatum eſſe crederem, fecit id, quod ſequitur: reuocat uirtus, uel potius reprehẽdit manu. nam ſine dubio, reuocat, & reprehendit manu, quidpiam requirunt, quod ſibi in tranſlatione reſpondeat: quale uidetur eſſe uerbũ labor: quod ego, & metaphoram, & ſenſum ſecutus, repoſui pro laboro.

37.

PER ἐποχὴν illam omnium rerum comprobans] Forte emendandum, Quare ἐποχὴν illam.

39.

ETSI quid forte Roma noui] Mallem ſic: Et quid forte Roma noui.

40:

ADHIBENDA *enim geometria eſt*] *Libentius legerem, Adhibenda etiam geometria eſt: (nam ſæpe ſcripti libri, etiam, habent, ubi impreſſi enim) & ea quæ ſequũtur, parentheſi incluſa, per interrogationem pronunciarem. Adhibenda etiam geometria eſt: adiungenda (inquit) eſt geometria ad diſputationẽ, & tractationem philoſophiæ; id eſt inſtructi etiã geometria debent eſſe, quibus de philoſophia ſcribere cõſiliũ eſt. Quæ ſequũtur, excuſant nouitatem nominis, quòd geometriam dixerit, & græca uoce ſit uſus in oratione latina.*

40:

LAELII *noſtri*] *Librarij cum in deſcribendo non perciperent quid ſibi antiquæ notæ uellẽt, eas uel immutabant uel cum ſequenti uoce coniungebãt. ut hoc loco, Lælij noſtri, ſcripſerant, cum, L. Aelij noſtri, uera & incorrupta ſit lectio: quod & ueterũ exemplarium auctoritate, & hiſtoriæ fide comprobatur. eſt enim hic L. Aelius, qui orationes ſcripſit, quas alij dicerent; à quo M. Varro rerum antiquarum ſcientiam cum accepiſſet, eã ipſe auxit, & illuſtrioribus literis explicauit. Cicero de claris oratoribus.*

52:

QVAM *fieri ſine cauſa quidquã dicere*] *Hæc uidentur abundare, ut otioſa, & ſine cauſa inculcata. id enim turpe phyſico eſt, dicere atomum declinare ſine cauſa. hoc per ſe rectè habet, & cõcinnũ eſt. prætereà ſi quid addatur, frigebit.*

54.

NISI te quoq;,ut id modo loqueretur] Maffei liber,quoq; modo,haud prorſus emendate, ſed ut uitij tamen nihil penè ſuperſit.nã una litera immutata lo cus reſtituitur,nempe ſi ſic legas:Niſi te , quoquo mo do loqueretur,&c.dicit autem,quoquo modo loquere tur,ut penè etiam oſtendat,ne in uerbis quidé Cicero ni Epicurum ſatisfeciſſe,non modo in ſententijs.

54.

ETENIM quaſi detractis de homine ſenſibus] Superuacanea ſunt hæc uerba,neq; locum hic habere poſſunt. nã ex argumentis ſunt,quibus probare cona batur Epicurus,uoluptatem eſſe ſummũ bonum. dicit enim pagina 55.Etenim,quoniã detractis de homine ſenſibus reliqui nihil eſt,neceſſe eſt, quid aut ſecundũ naturam,aut contra ſit,à natura ipſa iudicari.Maffe liber,Et detractis de homine ſenſibus:aliud antiquum exemplar,Etenim quoniam detractis de homine ſenſi bus.ut & ipſa uarietas mendi ſuſpicionem afferat.

56.

CVM omni dolore caret] Rectius Maffei liber, cum omni dolore careret.rectius etiam forteſſe ſic,Om ni dolore carere.

74.

VT quibuſdam in formulis ea res agatur, &c.] Rectius uidetur ſic:Vt quibuſdam in formulis,quæ res agatur &c.

69.

QVIBVS uinum diffuſum è pleno ſit œnophoro,cui nihil dempſerit ius,et ſarculos abſtulerit] An=

tiquus Maffei liber habet, cui nihil dempſerit uis, & ſacculos abſtulerit. emendo, cui nihil dēpſerit nix et ſacculus abſtulerit. apud ueteres qui lautius uiuebant, uino delectabatur quod ſacco niuario trāſmiſſum eſſet, nō ſolū ut frigidius biberēt, ſed etiā ut liquidius. itaque dixit Martialis libro XII. Vt liquidū potet alauda merū, Turbida ſollicito trāſmittere cecuba ſacco. Et in diſtichis, Setinos moneo noſtra niue frange trietes: id eſt, ſetini uini uim frange niue, ut frigidius bibas. ſeruabatur enim nix in hunc uſum: de quo Plinius lib. XIX. cap. IIII. Hi niues, inquit, illi glaciem potāt: deinde infert, excogitatur ut alienis menſibus nix algeat, qua ſcilicet uina refrigerentur. hic igitur Cicero eos aſotos bene putat uiuere, nō qui luxu diffluāt, qui in uoluptate omnia ponant; ſed eos, qui uictu utantur modico et exquiſito, qui uino contenti ſint eo, quod ex ipſo effuſū ſit œnophoro, quod, ut ita dicam, naturale ſit, nō artificioſum: quale eſt illud, quod per niuem ſacco exprimitur: & dixit, cui nihil dempſerit nix, et ſacculus abſtulerit, propterea quòd uino nimiā uim nix, craſſitudinem autem ſaccus auferebat. eſt autem totum hoc de Lucilio ſumptum.

70.

DICET Lucilius, coctō, cōdito. ſed credò caput ne, ſermone bono: quid, ex eo ſi quæris libenter?] Libro XIII epiſtolarum ad Atticum. in fine ita ſcriptū eſt. edit, & bibit ἀδεῶς, & iucunde: opipare ſanè, & apparate: nec id ſolum, ſed bene, cocto, condito, ſermone bono, &, ſi quæris, libenter: ut, quemadmodum quidem ego exiſtimo, Lucilij uerſum recitet: quem etiam

hunc in locum tranſtulit,ſed ut ipſe quædã interijciat. ego autem cum in illa ad Atticum epiſtola ſcriptũ legerem,cocto,condito; non,horto condito:item hic putaui eſſe legendum, cocto,condito; cum ante legeretur,horto condito:neque ſum arbitratus fore, qui noſtram coniecturam reprehenderet, cum ea ratione tã firma niteretur. puto autem Lucilij uerſus huiuſmodi fuiſſe: Quid bene ? cocto, cõdito, ſermone bono, & ſi quæris,libenter.ut illud; Quid bene ? cocto; Pedes ſint præcedentis uerſus.Quod autẽ legitur,Quid,ex eo ſi quæris,libenter? puto ita eſſe interpungendũ: Quid ex eo? ſi quæris,libenter.Nam qui cœnant cocto,cõdito ſermone bono;ſequitur,ut libenter quoq; cœnent. cum autem interrogaret,Quid ex eo? (ſubaudi ſequitur) reſpondet Lucilij uerbis; ſi quæris, libenter. Illa uero,Dicet Lucilius,ſed cedo caput cœnæ,Quid ex eo, à Cicerone interiecta,effecerunt,ut Lucilij uerſum nemo hactenus agnouerit.quem ſi quis metiri uelit, pronunciabit in penultimo pede,Quæri' li.abiecta s cõſonante:ut etiam in ultimo Catulli epigrãmate; Affixus nobis tu dabis ſupplicium.

75.

SCIPIONI] *Corrigo, Cæpioni, ex hiſtoria. Cn.Seruilius Cæpio Conſul fuit cũ Q. Pompeio Nepote.quibus Conſulibus decretum eſt,ut in Tubulũ quæreretur. Ad Atticum libro* XII. 187.

76.

CENSVIT *plus filiæ dandum*] *Alij, plus Fadiæ:quæ lectio ſi retineatur ,ſupra legendum erit, Fadio Gallo,nõ Fabius:cũ Gallus cognomen Fadiorũ ſit.*

78:

TESTATA ciues] *Maffei liber, Teſtata crimen. probo.*

78:

APP. *Claudij*] *Recte. male antea,* P. *Claudij: nã Liuius libro* III, *Appium nominat, & Maffei liber confirmat.*

79:

NON *metuet autẽ, ſiue celare poterit, ſiue, &c.*] Sequor *ſententiam, & emendo:*Non *metuet autẽ, ſiue celare poterit, ſiue opibus magnis, quidquid fecerit, obtinere; certeq; malet exiſtimari bonus uir, ut nõ ſit, quàm eſſe, ut non putetur.*Hanc *correctionem ego in antiquo libro non uidi, ſed* Ioannes Scala, *homo grauis et certus, ſe uidiſſe teſtatur. eſt autem hic, obtinere, pro tueri & defendere, ut in oratione pro* Quintio, Non *ad mendacium obtinendum, ſed ad uerum probandũ auctoritas adiuuat. omnino &* Maffei *uetuſtũ exemplar habet, ſiue opibus magnis, non, ſiue opibus maius.*

80:

NVLLAM] Vllam, *ſententia poſtulat ut legatur.*

80.

REM *uides*] Pro *uides, ſi, uidelicet legatur, concinnius erit: neque tamen magna mutatio fiet: nam in antiquis libris pro uidelicet ſcriptũ quãdoq; animaduerti, uidel. quandoque etiam uid.*

81.

Et *quidem. prodeſt*] Antiqui *libri alij habent,* Quid *prodeſt; alij,* Et *quid prodeſt. emendo,* Ecquid

prodeſt: ut periodus interrogationis nota terminetur.

81.

VTILITATIS *cauſa expetenda*] *Tolle hoc: Intelliges eſſe concinnius.*

82.

SI *tua ſint Puteolis gramina?*] *Senſus poſtulare uidetur, ut pro, gramina, legatur prædia: ſiquidem hoc dicit: ſi utilitatis cauſa quæritur amicitia, utilitas tibi maior erit, ſi tua prædia Puteolis habeas, quàm ſi amicus Triarius tibi ſit. erat autem Puteolanus ager omnium fructuoſiſſimus: itaque eam regionem ob fertilitaté maxime celebrauit antiquitas. Fundos igitur, inquit, amicis anteponemus. Eandemq; ſententiam iterans, paulo poſt intulit: Vides, ſi amicitiam ſua charitate metiare, nihil eſſe præſtantius; ſin emolumento, ſummas familiaritates prædiorum pretioſorum mercede ſuperari.*

88.

ATHO'VE *perfoſſo*] *Quid ſi, Athone perfoſſo? quo modo eum locutum, eſſe etiam in tertio de Republica, auctor eſt Priſcianus libro* VI.

88.

VITAE *quidé infinita*] *Corruptus locus: quem ita puto eſſe emendandum, Et eá quidem infinita: nã & libro primo Tuſc. quæſt. 160. de animo loqués, Habet, inquit, memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium.*

93.

NOVARVM *non uidebantur*] *Alij, Nouarum nouabantur, ſenſu mihi non admodum probato:*

non enim reſpondet ad illud quod dixit, Difficilius & obſcurius. potius legendum crederem, Nouarum noua uidebantur: ut, Noua, accipiatur, quaſi duriora, & nimis obſcura: quod accidere ſolet, cum nominibus utimur inauditis.

94.

QVOD *poſitum ſit in eo*] *Antiqui libri, Quod compoſitum ſit in eo, abſurde prorſus, niſi facias quod ſæpe faciendum eſt, ut antiquos libros cõiectura adiuues. Sic igitur putarem elegantius, et rectius. Quod cõpoſitum ſit in eo, quod* ὁμολογίαν *Stoici, nos appellemus conuenientiam, ſi placet; cum igitur in eo ſit id bonũ, quò referenda ſunt omnia: honeſte facta ſ, &c. Atque etiam in membro præcedenti melius, opinor, ſtatueret in ea, quàm, ſtatueret in eo: ut ad, concordiam, referatur.*

94.

VT *Enim ſi cui, &c.*] *Apparet, quid ſignificet: ſed ita nõ ſolum corrupta, uerum etiam, ut ego ſentio, confuſa, & præpoſtere collocata ſunt uerba, ut emendari locus et diſtingui à nobis ſine arrogantiæ nota nõ poſſit. Vtrum autem, collimare, an, collineare, legendum ſit, non dijudico: mihi quidem magis placet, collineare; quòd aptiorem & probabiliorem habeat etymologiam: nàm collineare dicitur is, qui eum locum ferit, ad quem locum oculi directo quaſi linea ducta feruntur: ut collineare ſit, ſimul cum oculis locum ue luti per lineam ferire.*

98.

QVID *autem dici poterat, ſi turpitudinem non*

ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatuerimus] Emendo ex antiquo libro Bernardini Maffei, Quid autem dici poterit. Alij pro ſtatuerimus legunt ſtatueremus, reſpicientes ſcilicet ad uerbum poterat, ut tempora conuenirent: cum in ſenſu uis, & energia maior ſit, ſi, poterit, & ſtatuerimus, legatur, quàm ſi, poterat & ſtatueremus.

99:

RERVM in corpore ſitarum] Locutio probabilior, quàm ſi legas, ut antea, Rerum in corpore hærẽ: quam correctionem Maffei liber antiquus probat.

101:

NEC hæc poſita, nõ aliqua eſſent præpoſita] Si corrigas, Nec, hoc poſito, nõ aliqua eſſe præpoſita, Erit elegantius: neque ab antiquis exemplaribus admodũ diſcedes: ſiquidem & Maffei liber, Hoc poſito, habet.

115.

AT enim dicitis] Sunt qui legant, At enim non dicitis. ego ſequor Maffei uetuſtum librum, in quo ſcriptum eſt: At enim ueram dicitis: hoc eſt perfectam & abſolutam.

115:

VT æque pars naturæ negligatur] Mendũ ſubeſſe manifeſtũ eſt. quòd ſi hæc cum ſuperioribus conferantur, ſenſus oſtendet ita legendum eſſe, Vt ne qua pars naturæ negligatur. ita etiam in Maffei libro ſcriptum eſt.

118:

SCIS enim Citiæos clientes tuos è Phœnicia profectos] Laertius in Zenone auctor eſt, Citiæos à Phœ

nicibus originem duxiſſe. quem ego ſecutus, emẽdaui, è Phœnicia, ſiue à Phœnicia, cũ antea legeretur à pōtica, fœdo errore, & manifeſto. appellat autem Pœnulum Zenonem, quaſi callidum, & aſtutum, ut ſunt Pœni ferè omnes: quòd Phœnicibus nomen acceperũt, qua ratione, Pœnulum Zenonem dixit Cicero, quòd à Phœnicibus eſſet oriundus.

121.

CONFERAM *autem auum tuum Druſum*] *Si Plutarchum audias, corrigendum erit, conferã auũculum tuum Druſum: nam auunculum fuiſſe Catonis Druſum, Plutarchus in Gracchis, & in Catone Vticenſi auctor eſt.*

121:

QVID *enim? ſapientia, &c.*] *Neque in uerbis uitium eſt, neq; in ſententia: rectè habẽt omnia: quiddam tamen ornatius elucebit, ſi totum continues: & ita legas. Quòd enim ſapientia, ubi pedem poneret, non habebat, ſublatis officijs omnibus; officia autẽ omnia tollebantur, delectu omni & diſcrimine remoto: (quæ enim eſſe poterant rebus omnibus ſic exæquatis, ut inter eas nihil intereſſet?) ex his anguſtijs, &c. Antiquus Maffei liber nobiſcum facit, niſi quòd coniunctionem illam, Enim, à nobis additam, non habet.*

123.

STVLTORVM] *Hanc uocem, quæ antea deſiderabatur, interieci, acceptam è libro Maffei manuſcripto, ſententia comprobante.*

128.

ALII *cenſent primum aſcitum, doloris uacuita*

tem]Doloris uacuitatem, in ſuo libro quidam induxerunt;& aſteriſci notam,quæ corruptum locum ſignificaret,è regione appoſuerunt. nos ea uerba conſeruamus;ꝗ & ſententiam ſane bonam efficiunt; neq; in antiquo exemplari Bernardini Maffei deſiderantur:ut omittam, quòd libros ſuperioris noſtræ editionis tamen credendum eſt ad propoſitum manuſcriptum exemplar fuiſſe impreſſos.

139.

VIRTVTEM ipſam inchoauit: nihil amplius:]Genus loquendi, quo Cicero etiam alibi uſus eſt, ut in Verrem pagina 261: ſeſe ipſum abs te repetit, nihil amplius. Antea legebatur; Virtutē ipſam inchoauit:nihil itaq; amplius noſtrum eſt:inuerſione uerborum obſcurata ſententia.

140:

VICINITATIBVS cum ciuibus]Conſentiunt in hoc antiqui libri: mihi tamen non eſt dubiū, quin ita emendandum, & diſtinguendum ſit, Vicinitatibus,tum ciuibus: hoc enim quaſi progreſſu ſerpit charitas generis humani.primi ſunt parentes,& nati: ſequuntur cognati,tum affines,deinde amici,poſt uicini,tum ciues,& qui publice ſocij atque amici ſunt,poſtremo humanæ gentis uniuerſæ, & hominum inter homines coniunctio.

141:

TIBERINA diſſenſio feſto illo die]Ouidij uerſibus adducor,ut pro diſſenſio legendum putē decurſio:hoc facilius,ꝗ Maffei liber approbat. erat autem feſtus ille dies, quem Romani in honorem Fortu-

næ celebrabant. unde Ouidius libro VI. Faſt.

Ite, deam læti fortes celebrate Quirites:
In Tiberis ripa munera regis habet.
Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba,
Nec pudeat potos inde redire domum.

142.

H[AEC *eſt nõ omnia ſpernentis præter uirtutem, & uirtutẽ ipſam ſuis laudibus amplificantis oratio. deniq;*] *Si quis noſtrum librum hoc in loco cum alijs libris conferet; uidebit, unius literæ mutatio, & punctum loco motum quanto ſentẽtiam effecerit aptiorẽ.*

FINIS.

SERIES LITERARVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u.

Omnes quaterniones.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. LII.

AL DVS